શ્રી ગુજરાત

ખેતીવાડી અને હુન્નર ઉદ્યોગ

ત્રિમાસિક.

. વર્ષ ૧૩ મુ.] એપ્રીલ-૧૯૨૬. [અંક ૧ લો.

ખેડુતોની બીન શરાફી મંડળીઓ.

૧૯૨૪-૨૫ના કામકાજનો અહેવાલ.

સામાન્ય

આ વર્ષે દરમ્યાન કુલ દસ નવી મંડળીઓ નોંધવામાં આવી હતી તેમાં નેવ ૨ વેચનારી તથા એક પપવડે પાણી પુરૂ પાડનારી મંડળી હતી આ વર્ષે આ મંડળીઓની સંખ્યા બાવીસથી વધીને કુલે બત્રીસની થઇ છે, અને તે જીલ્લાવાર નીચે મુજબ છે:—

જીલ્લો	વેચનારી મંડળી	પંપ મંડળી	જીનીંગ મંડળી	ખરીદનારી વેચનારી મંડળી	ઢોરના વીમાની મંડળી	બીજી મંડળી	જીલ્લામાં કુલે
સુરત	૧૦	૧	—	૧	—	—	૧૨
ભરૂચ	૭	—	૧	—	૧	—	૯
ખેડા	૧	૨	—	—	૩	૨	૮
અમદાવાદ	—	—	—	—	૩	—	૩
પંચમહાલ	—	—	—	—	—	—	—
	૧૮	૩	૧	૧	૭	૨	૩૨

રૂ વેચાણની મંડળીની જીલ્લાવાર સંખ્યા.

વર્ષ	સુરત	ભરૂચ	ખેડા	અમદાવાદ	પંચમહાલ	કુલ્લે
૧૯૨૩-૨૪	૩	૬	—	—	—	૯
૧૯૨૪-૨૫	૧૦	૭	૧	—	—	૧૮

આ વર્ષ દરમ્યાન ફક્ત ત્રણ મંડળીઓ કામ કરી શકી ન હતી, અને બાકીની પંદર મંડળીઓએ કામ કર્યું હતું આ પંદરમાની ઘણી ખરી આ સાલમાંજ નોંધાયલી નવી મંડળીઓ હતી આ પંદર મંડળીઓએ અને ૧૯૨૫ની રૂની મોસમમાં ૨૩ ૧૮૨ બંગાળી મણ રૂ તથા ૪૬,૧૧૮ બંગાળી મણ કપાસીઆ વેચ્યા હતા, જે ગઈ સાલના આંકડા સાથે સરખાવતા ૧૬૮ અને ૨૨૮ ટકા જેટલો વધારો અનુક્રમે બતાવે છે. સને ૧૯૨૫ની રૂની મોસમ તરેહવાર હતી, પાછલી મોસમમાં મંદી અને સંદીજ થતી ગઈ આ મંડળીઓએ તેમના નિયમાનુસાર પોતાનો માલ આખી મોસમમાં ઘણી વખત વેચાણ કરેલ હોવાથી સભાસદોને ભાગમાં રાશ સારી પડી, નહિ તો કેટલા વહેપારીઓને તથા ખેડુતોને જેમ ભાગ ઓછો પડયો તથા મોસવુ પડયુ તેમ કદાચ સોસવુ પડત મંડળીઓને આ વર્ષની મોસમે એ ધડો શીખવ્યો છે અને જાતિ અનુભવથી પાકી ખાત્રી પણ કરી આપી છે કે આખી મોસમમાં જેમ બને તેમ વધારે વખત માલનુ વેચાણ કરવું કે જેથી આખી મોસમનો સરેરાશ ભાવ મળે સુરત જીલ્લાની ગોડસંબા તથા સાદકપોર મંડળીઓએ રૂના ધંધામાં નિષ્ણાત અને અનુભવી સેક્રેટરીના અભાવે સંતોષકારક કામ કર્યું ન હતુ અને ૧૯૨૫ ની મોસમમાં સુરત જીલ્લાના ઓરપાડ તાલુકામાં આ મંડળીઓએ લગભગ રૂા૦ ૧૦,૨૮,૦૦૦), જેટલાનુ રૂ તથા કપાસીઆ વેચ્યા હતા જે આખા તાલુકાની રૂની પેદાશ સાથે સરખાવતા લગભગ વીસ ટકા જેટલી થવા જાય છે આ પ્રગતિને ખરે ખર સ્તુત્ય તથા મગરૂર થવા જેવી છે

આ મંડળીઓની આવી સંતોષકારક પ્રગતિ તથા પ્રવૃતિને લઈને ડીસેમ્બર ૧૯૨૪માં ગુજરાતની બધી રૂ વેચનારી સહકારી મંડળીઓની એક

પરિષદ જંબુસર મુકામે સહકારી મંડળીઓના મે૦ રજીસ્ટ્રાર સાહેબ અધ્યક્ષ પણાં નીચે ભરવામા આવી હતી, તેથી તે પરિષદના એક ઠરાવ અનુસાર એ બધી મંડળીઓનુ એક પ્રતિનિધિ મંડળ નીમવામા આવ્યુ છે. આ મંડળે સને ૧૯૨૫ ની રૂની મોસમ દરમ્યાન સુરત, ભરૂચ તથા ડાકોર મુકામે મીટીંગો ભરી હતી. આ મીટીંગોમા રૂ વેચનારી મંડળીઓને પડતી મુશ્કેલી દુર કરવા તથા રૂ વેચવા માટે જોઇતી મદદ, સગવડ વીગેરે આપવાના સવાલોનો નિકાલ કરવામા આવ્યો હતો. આ મંડળના પ્રતિનિધિઓની એક ઇનફોર્મલ (Informal) મીટીંગ મુબઇના મી૦ બી૦ એફ૦ માદનના પ્રમુખપણા નીચે ભરૂચ મુકામે મળી હતી, અને તેમા મુબઇમા રૂ વેચવા માટે શી શી સગવડો જોઇએ તે પર વિચાર કરવામા આવ્યો હતો. આ બધી મીટીંગોમા પ્રતિનિધિઓની હાજરી સારી હતી.

સને ૧૯૨૫ ની મોસમમા સોસક, ગોથાણ, પાલ, ઓરપાડ, સરભોણ, ઇસ્લામપુર તથા ઠાસરાની મંડળીઓએ તેમજ કારેલી જીનીંગ મંડળીએ સંતોષકારક કામ કર્યું હતું. વળી ખાસ જાણીને ખુશી થવા જેવુ છે કે ખેડુત વર્ગમાથી કેટલાક જુવાન માણસો આ મંડળીઓમા ઘણો ઉત્સાહ અને રસ લે છે, અને તેમાં કામ કરવા તૈયાર થાય છે. આ ઉપરાંત સોસક, ગોથાણ તથા પાલની રૂ વેચાણ કરનારી મંડળીઓએ તેમના સભાસદોને અગાઉથી યાદી કરી, (Indent કરી) તે મુજબ રૂ૦ ૨૪,૪૮૧)ની કીમતના કાપડ, ગોળ તથા ચોખા મંગાવી પુરા પાડયા હતા.

સુરત જીલ્લાના દરેક તાલુકામા રૂ વેચાણ કરનારી મંડળીઓ કામ કરી રહી છે. ફક્ત જલાલપુર તાલુકામા એક પણ નથી. જ્યા આશા રાખવામા આવે છે કે આવતા વર્ષ સુધીમા ઓછામા ઓછી એક મંડળી તો જરૂર નિકળશે. ભરૂચ જીલ્લામા જંબુસર, ભરૂચ અને અંકલેશ્વર તાલુકામાં આવી મંડળીઓ કામ કરે છે, અને હાંસોટ મહાલમા પણ એક મંડળી નોધાવા માટે ગઇ છે.

શાકભાજી વેચાણ કરનારી મંડળી.

આ જાતની એક મંડળી સુરત જીલ્લાના ચોર્યાસી તાલુકામા છે, પણ શાક વેચવાની અનેક હાટમાર્કીઓને લીધે શાક વેચવાનુ કામ ફતેહથી કરી શકી નથી અને આ સાલ કર્યું તેમ ફક્ત સભાસદોને નાણા ધીરવાનુ જ કામ કરવા માટે તેણે પેટા નિયમમા યોગ્ય સુધારો કરવાનુ નક્કી કર્યું છે.

ઢોર વીમાની મંડળીઓ :

આ જાતની ત્રણ મંડળીઓ ખેડા જીલ્લામા, ત્રણ અમદાવાદ જીલ્લામા, અને ફક્ત એક ભરૂચ જીલ્લામા છે આ સાત મંડળીઓમાની ફક્ત ભરૂચ જીલ્લાની બોરભાઠાની મંડળીએજ કામ કર્યું હતુ તેમા ૮૨ સભાસદો હતા અને લગભગ રૂ૦ ૩૭૭૬) ની કીમતના જાનવરોનો વીમો ઉતાર્યો હતો, તથા વીમાના પ્રીમીયમના લગભગ રૂ૦ ૩૧૪) આવ્યા હતા એકદરે કામ સતોષકારક થયું હતુ બાકીની છ મંડળીઓ કામ કરી શકી ન હતી ઘણા કાર્યકર્તાઓનુ એવુ માનવુ છે કે જ્યા સુધી આ જાતની મંડળીના પેટા નિયમમા ઘટતો સુધારો થશે નહિ ત્યા સુધી તેમનો વિકાસ સભવિત નથી આ માટે એક ખાસ કમીટી નીમાઇ હતી જેનો રીપોર્ટ ખાતાના વડાના તરફ મોકલવામા આવ્યો છે આ પર હાલ વિચાર કરવામા આવે છે અને આશા છે કે પરિણામ સતોષકારક આવશે

ઉપલા રીપોર્ટ વાચ્યા પછી વાચકને ખાત્રી થશે કે રીપોર્ટવાળા સમયમાં ખેતી-વિષયક બીન શરાફી મંડળીઓની પ્રગતિ ગુજરાતમા સતોષકારક થઇ છે

સુરત
તા૦ ૨૮ જુલાઇ ૧૯૨૫

વાય ટી દેશાઇ
એગ્રીકલચરલ ઓરગેનાઇઝર કો ઓપરેટીવ
સોસાઈટીઝ નોરધર્ન ડીવીઝન.

ઢોરોની આરોગ્યતા જાળવવા વિષે સામાન્ય નિયમો

જેવી રીતે માણસ જાતિને આરોગ્ય રહેવા માટે આરોગ્યતાના નિયમો પાળવાની જરૂર છે તેવીજ રીતે અને તેવા નિયમો જાનાવરની આરોગ્યતા સભાળવા માટે પણ પાળવાની જરૂર છે

આરોગ્યતાના નિયમો જે પાળવાના છે તે સાધારણ રીતે માણસો અને ઢોરોના એકજ છે, પરતુ જેમ નાના છોકરાને જ્ઞાન નહી હોવાથી તે નિયમો તેના વડીલો પાળે છે, તેમ ઢોરોને આરોગ્ય રાખવા માટે તે નિયમો તેના ધણીઓએ પાળવાની જરૂર છે, કારણ કે ઢોરને મનુષ્યે પોતાના સ્વાર્થ માટે તદ્દન પરાધીન કરેલા છે

જગલમા રહેતા છુટા જનાવરો આરોગ્યતાના નિયમો પોતાની મેળેજ પાળે છે.

"આરોગ્યતાના મુખ્ય નિયમો."

૧ ઢોરો બાધવાની જગો હમેશ સાફ રાખવી, તેમા છાણ મુતર વીગેરે પડે તે કાઢી નાખી કોરી માટીથી તે જગો કોરી રાખવી.

૨ દાણો, પાણી, નીરણ, વીગેરે નિયમસર અને માફક ખવરાવવુ

૩ દાણો આપવો તેમા હમેશ દરેક જનાવરને રૂ૦ ૧ાા થી ૨ ભાર સુધી મીઠુ આપવુ

૪ દાણો આપવો તે વીણી સાફ કરીને આપવો, તેમા ઉદરની લીંડી વીગેરે જવા દેવુ નહિ, કારણ તેથી જનાવરને આફરો ચઢે છે

૫ પાણી પાવુ તે ચોખ્ખુ તાજુ પાવુ, હવાડો હોય અને ત્યા પાણી પાવામા આવતુ હોય તો હવાડો ધોઇ સાફ રાખવો અને પાણી તાજુ ભરાવવુ હવાડામા નાહવુ, ધોવુ નહિ કારણ કે તેમ કરવાથી શરીરનો તેમજ કપડાંનો મેલ ઢોરોના પેટમા જાય છે અને તેથી અનેક જાતના રોગ ઉત્પન્ન થાય છે કેટલેક ઠેકાણે હવાડામા ગામના લોકો, મોચી વીગેરે ચામડાં, કોસ, જોડા વીગેરે કુણા થવા માટે પલાળે છે તે પણ હાની કરતા છે, માટે તેમ કરવુ નહિ જેમ મનુષ્યને સ્વચ્છ અને નીર્મળ પાણીની જરૂર છે, તેમજ ઢોરને પણ સ્વચ્છ, નીર્મળ, અને ચોખ્ખુ તાજુ પાણી પાવુ જોઇએ.

૬ **નીરણ** —ગુજરાત દેશમા ઢોરોને ઘણી જાતની નીરણ ખવરાવવામા આવે છે જેવી કે કડબ, પરાળ, ગોતુ, વીગેરે આ તમામ નીરણમા જારની ચાર (કડબ) એ મુખ્ય છે અને ઢોરને પુષ્ટિકારક છે ચાર ખવરાવવી તે સાફ માટી વગરની તેમા કાટા વીગેરે નથી એમ તપાસીને ખવરાવવી. ચાર થોડી થોડી કરકસરથી પરતુ ઢોરનુ પેટ ભરાય તેમ ખવરાવવી એકી વખતે ચારનો ઢગલો ઢોર આગળ કરવો નહિ. આપણા લોકો કડબના આખાં અને લાબાં લાબાં રાડા ઢોર આગળ નીરે છે, તેથી ઢોર ઉપર ઉપરની પાનડી ખાઇ જઇ રાડા પડતા મુકે છે તેથી કરીને તે ગદા ઓગાટમા કાઢવાં પડી નુકશાન થાય છે એટલા માટે કડબને છીણી કાપી તેના અડધા અડધા ઇચના કટકા કરીને ઢોરને ખાવા મુડલામા મુકવી ચારના કટકા કરવાને નાના સચા આવે છે આવી રીતે કાપેલી કડબ ઉપર ગોળનુ, તલના ખોળનુ, અથવા મીઠાનુ પાણી છાટી મુડલામા ભરી ઢોર આગળ મુકવાથી ઢોર રૂચીથી ખાશે અને થોડી ચારે પેટ ભરાઇ બગાડ પણ થશે નહિ વળી આવી રીતે છીણા કક

કરી ચાર ખવરાવવાથી ઢોરને સારી રીતે પચે છે, શ્રમ થોડો પડે છે અને થોડી ચારે પેટ ભરાય છે

૭ જનાવર કામ પરથી છુટે કે તુરત પાણી પાવુ નહિ તુરત પાણી પાવાથી જનાવરની તદુરસ્તીને નુકશાન થાય છે, કામ ઉપરથી છુટયા પછી જનાવરના શરીર પર હાથ ફેરવવો, તેને સાફ રાખવુ અને પરસેવો વળેલો હોય તો જરા ટેહેલાવવુ. પરસેવો સુકાઇ જનાવર કોરૂ થયા પછી તેને ખાધવું અને પાણી પાવાનુ હોય તો કામ ઉપરથી છુટયા પછી કલાક દોઢ કલાક પછી પાવુ

૮ ઘોડા પાસેથી સાધારણ રીતે વધારેમા વધારે આઠ ઉગાની મજલ લેવી. અને બળદ પાસેથી બાર ગાઉની મજલ થાય એથી વધારે કામ લેવું નહીં

૯ જનાવરને પ્રથમ પાણી પાઇ ત્યાર બાદ કમીમા કમી અડધા કલાકે દાણો કે ચદી ખવરાવવુ હોય તે ખવરાવવુ દાણો ખવરાવ્યા પછી પાણી પાવાથી પેટમાનો દાણો ફુલી જઈ જનાવરને આફરો, પેટપીડ વીગેરે દરદો થાય છે

૧૦ જનાવરને ઠડીમા સખત ગરમીમા તેમજ વરસતા વરસાદમા ખુલ્લુ રાખવુ નહીં તેવી રીતે રાખ્યાથી તેને સરદી તાવ, વીગેરે દરદો થાય છે

ઉપર પ્રમાણેના ઢોરોની આરોગ્યતા જાળવવાના મુખ્ય અને સર્વ આધારભુત નીયમો ખાસ ધ્યાનમા રાખી તે પ્રમાણે વર્તવુ

બળદની સંભાળ.

ખેડુતો જે જે ઢોર રાખે ... છે, તેમા બળદ તેને સૌથી વધારે ઉપયોગી છે
ખેતીની તમામ ક્રિયાઓ કરવા મા[ટે] ... ટે, કોમ ખેડવા માટે, ભાર તાણવા માટે,
એમ તમામ કામમા તેની જરૂર [પડે] પડે છે તેના વિના ખેતી થઇજ શકતી
નથી, તેથી બીજા ઢોર કરતા બળદ[ની] ... [ઘ]ણી વધારે મહાવત્તા ગણવાની. ખેડુતને
જરૂર હોય છે, પણ કેટલા ખેડુતો [બળદ]ના જેવી જોઇએ તેવી સભાળ રાખે છે?
ઘણાજ થોડા બળદની સારી સંભા[ળ] છે રાખવાની ફરજ ખેડુતોને માથે અર્પેલ
થીજ નાખેલી છે, અને તેની સભાળ [વિ]ના નીપજાવેલુ અન્ન ખાવામા પણ
શાસ્ત્રકારોએ પાપ માન્યું છે એક મા[ચ]ીન સસ્કૃત ગ્રંથમા લખેલુ છે કે
ખેતી એવી રીતે કરવી જોઇએ કે, જે[થ]ી બળદને પીડા થાય નહિ, કારણ કે
બળદને પીડા આપવાથી નીપજાવેલું [અન્ન] મનાજ સર્વથી નિંદિત છે. બળદને

પીડા આપવાથી નીપજાવેલુ અનાજ ચોગણું નિંદિત જાણવુ, કારણ કે બળદના નિસાસાથી ખેડુતની મહેનત બધી પાણીમા જાય છે, અને તે પૈસે ટકે દરિદ્રી થઈ જાય છે, માટે બળદને તો દાણા ખવરાવવા, ઘાસ આપવુ, બીજા (ખોળ-કપાસીયા જેવા) ખાવાના પદાર્થો આપવા, તેના ગોઠામાં ધુમાડો કરવો, આવી રીતે માવજ અને સવાર કરવાથી બળદ કોઇ દિવસ દુખી થતા નથી.

બળદોનુ અસલથીજ આવી રીતનું મહાત્મ્ય છે, કાંઇ આજ કાલનુ નથી ખેડુતો કહે છે કે અમે તો બળદને જીવની પેઠે સાચવીએ છીએ ન સાચવીએ તો અમોને કેમ ચાલે? આ વાત ખરી છે કે જો બળદની સભાળ બરાબર ન લેવામા આવી હોય તો તે વહેલા ઉતરી જાય છે, અથવા મરી જાય છે, તેથી ખેડુતને પૈસા સબધી નુકસાન થતુ હોવાથી કેટલેક દરજ્જે તે તેની સભાળ રાખે છે પણ તે મતલબસરજ છે, પ્રિતિથી નથી પોતાના ઢોર ઉપર, પોતાના બચ્ચાની જેમ હેત રાખવુ જોઇએ. ખોરાક કરતા માયા વધારે કામ કરે છે, માટે પ્રથમ તો બળદ ઉપર માયા-પ્રેમ રાખવો જોઇએ સિવાય તેમની પાસેથી તેમના ગજા પ્રમાણે અને નિયમિત કામ લેવુ જોઇએ આ બાબતમા ખેડુતો ઘણા બેદરકાર છે. કોસ હાકવાના હોય, ત્યારે પ્રાગડવાસ્યેથી તે અરધી રાત સુધી તેમને જોડે છે પદર પદર કલાક સુધી મહેનતનું કામ તેઓ કેમ ઘણો વખત કરી શકે? આથી બળદ થોડા વરસમાંજ ઉતરી જાય છે, અને ખેડુતોને બીજા બળદ લેવા પડે છે, અને બળદોને કષ્ટ થાય છે તે તો જુદું ખેડુતો કહે છે કે અમારી ઘઉંની વાડીઓ સુકાતી હોય, વાઢ કર્યો હોય, ત્યારે બળદને લાગટ ન જોડીએ તે કેમ કામ આવે? આ કહેવુ તેમનુ ભુલ ભરેલુ છે બળદને વચ્ચે ત્રણ ચાર કલાકનો વિસામો આપી, આખા દિવસમા ફક્ત આઠ નવ કલાક જોડવામા આવે તો તેઓ જેટલા જોરથી કામ કરે છે, અને જેટલા કોસ કહાડે છે, તેટલુ કામ સવારથી અરધી રાત સુધી જોડાતા બળદ કરી શકતા નથી એની ખાત્રી કરવી હોય તો ખેડુતોએ કરી જોવી જેમ વધારે હાકણી થાય છે, તેમ કોસ કહાડતા વાર લાગે છે, એટલે સરવાળે ફાયદો નથી. પણ ખેડુતનો જીવ જરૂર મારે છે, એટલે તે બળદને પોરો-વિસામો-આપતા નથી ભાર ખેચવામા પણ કોઈ કોઇ વખત હદ રહેતી નથી, અને નદી અથવા ખેત ઉતરતા બળદો તુટી મરે છે, પણ થોડો ભાર ભરતા નથી એક આટો વધારે થાય તો હરકત નહિ, પણ ગજા કરતા વધારે ભાર ભરવાથી બળદ ગાંઠી જાય છે, અને તેનુ પાણી ઉતરી જાય છે બીજું બળદને થોડુ થોડુ કાયમ કામ મળે

એવા ગરવીજ રહેતી નથી કામ કરાવે છે ત્યારે બહુ કરાવે છે, અને નથી કરાવતા ત્યારે દિવસના દિવસ સુધી છુટા ચરતા મુકે છે એ તો પાચ દહાડા ખુબ ખાવુ, અને પછી પાચ દહાડા અપવાસ કરવા જેવુ થયુ. અમાસ અગીયારસ અનલશી લોકો પાળતા આવ્યા છે, પણ હવે તે પણ પાળતા નથી જાણે એકદમ લાડવો છે તે ખાઈ જાઉં હાય! હાય! બે દહાડા બળદ બાન્યા હશે તો શું થશે? એમ કરી અણોજા પણ પાળતા નથી પણ ગુજરાતી બીજી ચોપડીમા એક છોકરો ગાગરમાથી મુઠો ભરીને બોર કહાડતો હતો, તેની વાત કેમ ભુલી જાઓ છો? માટે ધીરજથી થોડે થોડે કામ કરવાથીજ અર્થ સરે છે બળદને દશ દહાડે એક દિવસ આરામ મળશે તો બીજે દિવસે તે પાછો જોરમા આવી અણોજાનો બદલો વાળી આપશે. માટે હજાર કામ હોય તોપણ અણોજો પાળવો વળી અમાસ અગીયારસ જેવા પવિત્ર દિવસે બળદોને જોડવનુ પાપ માનેલુ છે વરસો તો આવા ખરાબ આવે છે, તેમા વળી વધારે પાપનો પોટલો શા માટે બાધવો જોઇએ?

ત્રીજી વાત બળદની ચાકરીની છે બળદને સાતીએથી, કોસેથી કે ગાડેથી છોડ્યા પછી તેને હાથલા વતી કેટલા ખેડુતો માલેશ કરતા હશે? પાચ પદર દહાડે પણ કેટલા ધમારતા-નવડાવતા હશે? બહુજ થોડા. ઘોડાને ગાડીમાથી છોડ્યા પછી પછી તેને ખરેરો કરે છે, હાથલો ફેરવે છે, ધમારે છે અને તેની બીજી રીતે સભાળ રાખે છે, પણ ખેડુતને તેના કરતા વધારે ઉપયોગી બળદની તેઓ બીલકુલ ચાકરી કરતા નથી ચાકરી કરવાથી બળદનો થાક ઉતરે છે, તેના ઉપરના વાળ નીકળી જઇ ચામડી તેજી મારે છે, મેલ રહેતો નથી તેથી ઇતડી, વગેરે જીવાત તેને વળગતી નથી આ જીવાત જાનવરનુ લોહી ચુસી લઇ પોતાનો ગુજરો કરે છે, તેથી બળદનુ લોહી ઓછુ અને રોગી થાય છે આપણે માથુ ન ચોળીએ, હાથ પગ મો ન ધોઇએ, તો આપણને કેમ ચેન પડતુ નથી? થાકીને આવ્યા પછી તેલ ચોળી ઉન્હે પાણીએ નાહીએ તો કેવો થાક ઉતરી જાય છે? તેવીજ રીતે બળદની ચાકરી કરવાથી, અને તે થાકીને આવ્યા હોય તો, તેને ઉન્હે પાણીએ ઝારવાથી તેનો થાક ઉતરી જાય છે, અને બીજે દહાડે પાછા કામ કરવા માટે હોશથી તૈયાર રહે છે, માટે બળદને કામેથી છોડ્યા પછી તેની ચાકરી કરવામા ગફલત કરવી નહિ જોઇએ પાચ પદર દહાડે ધમારવાથી તેના અંગને ચોટેલુ છાણ મુત્ર વગેરે તમામ નીકળી જઇ શરીરને સ્ફુરતી

• આવશે

ચોથી વાત બળદને જ્યા બાધવામા આવતા હોય, તે જગ્યા સાફસુફ રાખ વાની છે બળદને ચોમાસામા ઢાળીયામા અથવા કોઢિયામા બાધવામા આવે છે, આ જગ્યામા ઘણે ભાગે અધારૂ હોય છે, તડકો ત્યા આવતોજ નથી બળદ છાણ મુતર ત્યાજ કરે છે તેમાથી છાણ કાઢી નાખવામા આવે છે, અને મુતરનો જમીનમા પચે—મરે—છે, અને ત્યાનું ત્યાજ સડે છે વખતે તેનો કાદવ પણ થાય છે બળદના પગ તેમા રહેવાથી તેનો મેલ તેની ખરી ઓમા ભરાય છે, તેથી ખરીઓ સડી જાય છે મુત્ર એ ઘણુ કિમતિ ખાતર છે, તે પણ ખોળે જાય છે મુત્રના સડવાથી દુર્ગંધ નીકળે છે અને તેથી પણ કોઢીયાની હવા બગડે છે તે હવા બળદના શ્વાસમા જાય છે, તેથી પણ રો ગ થાય છે, માટે જે જગ્યોએ બળદ બાધવામા આવતા હોય, તે જમીન ઉપર રાખ અથવા માટીનો થર નાખવો. અથવા કડબ કુવળ કે ઘાસની છત હોય તો, તેની પથારી કરવી, અને તે બે ચાર દહાડે ઉઠાવી લઇ ખાતરના ઢગલામા નાખવી, અને ઢાળીયામા તાજી રાખ, કુવળ વગેરે નાખવા. આ ચીજો મુત્ર ચુસી લે છે, તેથી તે જમીનમા મરતુ નથી, બળદના પગ સડતા નથી, ખરાબ વાસ આવતી નથી, અને સારૂ ખાતર પણ પુષ્કળ મળે છે ગ દવાડથી જુઆ, ઇતડી, લાણ્ય વગેરે અનેક જીવાતો થઇ બળદને હેરાન કરે છે, તેટલા માટે આવી જગ્યાએ વખતો વખત ધુમાડો પણ કરવો જોઇએ અને વરસમા બે ચાર વખત નીચેની જમીન બાળી દેવી જોઇએ, ધુમાડો કરવાથી બગા, માખીઓ, ડાસ વગેરેનું જોર પણ ઓછુ થઇ બળદને સુખ થશે કોઢીયાને હવા આવવા માટે પછવાડે જાળીયા મુકવા જોઇએ. -

ઉનાળાની અને બીજી ઋતુમા જ્યારે બળદને ઢળીયામા બાધવામા આવ તા હોય અથવા કોસ છુટયા હોય, ત્યારે વાડીએ બાધવામાં આવતા હોય, ત્યારે પણ તે જગ્યાઓ, ઉપર કહયા પ્રમાણે ઘણી સ્વચ્છ રાખવી. બળદને ખોરાક પુરતો મળતો હોય, પણ ઉપર કહયા પ્રમાણેની ચાકરી ન હોય, તો તે નબળા પડી જાય છે, અને દુખી થાય છે, એટલે ધણીને નિસાસો પડે છે આપણે આંગણે માત્ર પેટવડીએ વેઠ કરવા આવેલા જાનવરોના નિસાસા લેવા સારા નથી

ઉપર પ્રમાણેની સભાળ તો ગરીબમા ગરીબ ખેડુત પણ પ્ર મહેનતથી લઈ શકે છે

પાચમી અને મુખ્ય વાત ખોરાકની છે આ બાબતમા જોઈએ તેવી પુરું ગોઠવણ કરવાનું બધા ખેડુતથી બનતુ નથી, કારણ કે કેટલાકને પોતાનેજ

પેટ પુરતું અનાજ મળતુ નથી તો બિચારા બળદને તે સારો ખોરાક શી રીતે આપી શકે? આવા લોકો પણ જો જરા વધારે લક્ષ આપે તો તે પોતાના બળદને સારી રીતે રાખી શકે એવુ છે નિરણની તાણનો સવાલ મુખ્ય છે, પણ ઘણે ભાગે તે પોતેજ નિપજાવે છે કડબ આખીને આખી નીરવાથી બળદ માત્ર પાદડા અને કુણો ખાઈ જાય છે, અને ગડા પડયા મુકે છે, અને તે ઓગઠ તરીકે કહાડી નાખવામા આવે છે આ ઓગઠના કેટલાકને ત્યા ગજ થાય છે, અને તે બળતર તરીકે વાપરે છે, અથવા ખાતરમા નાખવામા આવે છે એ વાત ખરી છે, પણ બળદને આખરે નીરણની તાણ પડે છે પણ જો કડબના નાના નાના કટકા કરીને નીરવામા આવે તો બળદ તે બધી ખાઇ જાય છે, અને ઓગઠ નીકળતી નથી કડબના ઓઘા કરી મુકવાથી તેને અગ્નિનો ભય રહે છે, પણ જો કડબના ઝીણા કટકા કરી વખાગ્મા જમીનમા ખાડો કરી તેમા દબાવી ભરી રાખી હોય તો, થોડી જગ્યામા ઘણી નીરણ સમાય છે, અને તેને આગની બીક ઓછી રહે છે ખડ પાકયા પછી ન વાઢતા જ્યારે તેને છમરા નીકળે તે વખતે વાઢી રાખ્યુ હોય તો, તે વધારે કસદાર હોય છે ઉનાળામા જ્યારે નીરણની તાણ પડે છે, ત્યારે તેને માટે રજકો કે એવો મોલ વાવી તેને ટેકો આપવો જોઇએ વાડી કરી હોય તો થોડા કયાગ મેથીના અથવા રજકા (ગદબ) ના કે ગાજરના નામવા કે બળદ તાજા રહે. વાવણીનો કે એવો હગામનો વખત હોય, ત્યારે બળદને ખોળ, કપાસીયા અને બની શકે તો ગોળ પણ આપવો આવે વખતે બે રૂપીયાનો ખર્ચ અવશ્ય કરવા ચુકવુ નહિ શિયાળામા તલના રેડ કઢાવી બે ત્રણ આપવા. તેને કાયમ મીઠુ આપતા રહેવુ આવી આવી સભાળ તો ગરીબ ખેડુતો પણ રાખી શકે એવુ છે

ઉપર જે વાત હકીકત લખી છે, તે ખેડુતો જાણે છે, પરતુ આળસુ અથવા બેદરકાર રહી તે પ્રમાણે કરતા નથી. તેમને જાગ્રત કરવા આ વિષય લબાણથી લખ્યો છે, કારણ કે તે ઘણો અગત્યનો છે, માટે આ બાબત ઉપર બરાબર લક્ષ આપવા ખેડુતોને વિનતિ છે

જલાલપુર તાલુકા ડેવલપમેન્ટ એશોશીએશન (ખેડુત મંડળ)ના નીયમો.

૧. પ્રસ્તાવના

૧ આ મંડળનુ નામ જલાલપુર તાલુકા ડેવેલેપમેંટ એશોશીએશન (ખેડુત મંડળ) છે, અને તેનુ નાધેલુ શીરનામુ જલાલપુર, તાલુકા જલાલપુર, જીલ્લા સુરત છે

૨ મંડળનો હેતુ— તાલુકાની ખેતીનો વિકાસ કરવાનો અને તે તાલુકામા સહકારી મંડલીઓ સ્થાપવાનો અને તેમની દેખરેખ રાખવાનો છે, અને સદરહુ હેતુ પાર પાડવા માટે, નીચે દર્શાવેલી દિશાઓમા કામ કરવાનો છે —

(૧) પ્રત્યક્ષ દેખાવો, ભાષણો અને ચોપાનીઆ દ્વારા ખેતી સંબધીનુ જ્ઞાન પ્રસરાવવુ

(૨) સહકારી મંડલીઓ મારફત અને સહકારી હીલચાલનાં સીધ્ધાતો અનુસાર નીચેની વસ્તુઓ દાખલ કરવી અને પુરી પાડવી —

(અ) સારા અને ખાત્રીના બી

(બ) સારા અને સુધારેલા ઓજારો, અને

(ક) સારા અને ઉપયોગી ખાતરો

(૩) ઢોરની ઓલાદમા અને દુધના જથ્થામા સુધારો કરવો

(૪) છુટા છવાયા અને ખેતીની જમીનના નાના ટુકડાઓને એકત્ર અને મોટા કરવા

(૫) ગૌણ ધંધાઓ હુન્નરોને ખીલવવા.

(૬) ખેડુતોના સાધન વધારવા અને તેમની જમીનના વધારે સારા ખેડાણ માટે અને તેમની ઘરની જરૂરીયાતો પુરી પાડવા માટે સહકારી મંડળીઓ સ્થાપવી અને સુધારવી

(૭) યોગ્ય ન્યાતાધીકારીઓ પાસે ખેડુતોના દુઃખ રજુ કરવા

( ) બી, ખાતર અને ઓજારોની ખરીદ માટે જુદી મંડળીઓ સ્થપાય ત્યા સુધી, તે સાધનો સભાસદો અને સભાસદ મંડળીની યાદીઓ પ્રમાણે ખરીદવા અથવા સભાસદો અને સભાસદ મંડળીઓ માટે

જરૂર પડે ત્યારે જરૂરીયાતની યાદીઓ પ્રમાણે એવી વસ્તુઓ ખરીદવી અથવા નાણાની જોખમદારી ખેડયા સીવાય સભાસદોની ખેતીની પેદાશના વેચાણ માટે ગોઠવણ કરવી.

(૯) સાધારણ સભાને મંડળના ઉદેશો અનુસાર બીજા જે કામો યોગ્ય દેખાય તે કરવા

૨. ભંડોળ

૩ નીચે બતાવેલા તમામ અથવા હરકોઈ પ્રકારે ભંડોળ ઉભું કરી શકાશે —

(અ) સભાસદો પસેથી પ્રવેશ ફીથી

(બ) સભાસદો, વ્યકતીઓ અથવા સહકારી મંડળીઓ પાસેથી પ્રમાણસર ફી અથવા લવાજમથી

(ક) કરજે નાણા કાઢીને

(ડ) સરકાર પાસેથી ગ્રાન્ટ લઇને.

(ઇ) બક્ષીસો વડે

ડીવીઝનલ બોર્ડ ઓફ એગ્રીકલચર ગુજરાતની પ્રથમથી પરવાનગી મેળવીને વ્યવસ્થાપક કમીટી ઠરાવે તે મુજબ, મંડળનું ફંડ, સહકારી બેંકમા, પોષ્ટ ઓફીસ સેવીંગ્સ બેંક જલાલપુર, અગર રજીસ્ટર્ડ કોઓપરેટીવ સોસાયટીમા રોકવામા આવશે, અથવા બોર્ડની પ્રથમ સમ્મતી લઇને વ્યવસ્થાપક કમીટી નકકી કરે તે પ્રમાણે ધીરવામાં આવશે.

જ્યારે ભંડોળ ખુટી પડે ત્યારે વ્યવસ્થાપક કમીટીને પોતાને યોગ્ય લાગે તેવી શરતે નાણા કરજે લેવાનો અધીકાર રહેશે, પરતુ સાધારણ સભામા સ્વીકારવામા આવેલા છેલ્લા બજેટમા બતાવેલા લવાજમની વાર્ષિક ઉપજથી ચારગણા નાણા કરતા વધારે રકમ કરજે લઇ શકાશે નહીં, અને ઉપાડેલા નાણા ચાર વાર્ષિક સરખા હપ્તે ભરી દેવા પડશે.

૩ સભાસદ થવા વિશે.

૪ તાલુકાના સર્વે માણસો અને સહકારી મંડલીઓ કે જે આ તાલુકામાં ખેતીની ખીલવણીમા રસ લેતા હશે તે સભાસદ થવાને લાયક ગણાશે

૫ સભાસદના ચાર વર્ગ રહેશે —

(૧) મુરબ્બીઓ

(અ) એકજ વખતે રૂ૦ ૨૦૦ ની સામટી રકમ આપનારા મુરબ્બીઓ.
(પેટ્રનો)

(ખ) એકજ વખતે રૂ૦ ૧૦૦ની સામટી રકમ આપનારા ઉપ-મુરબ્બીઓ
(વાઇસ-પેટનો)

(૨) આજીવન સભ્યો.

(ક) એકજ વખતે રૂા. ૨૫ની સામટી રકમ આપનારા આજીવન સભ્યો
(લાઇફ મેમ્બરો)

(૩) સાધારણ સભ્યો

(ડ) દર વરસે રૂપીયો એક આપનાર સભાસદો

(૪) સહકારી સભ્યો.

(ઇ) વારસીક રૂા ૨૫ અથવા દરેક સભાસદે રૂપીયો એક, એમાથી જે ઓછુ હોય તે, આપવાથી સહકારી મંડળીઓ આ મંડળના સભાસદ થઇ શકશે

(ફ) જો કોઇ ગામ એકી વખતે સામટી રકમ આ મંડળને આપશે તો તે ગામને દર વીશ રૂપીઆની પુરી રકમના પ્રમાણમાં એક સભ્ય ચુટીને મોકલવાનો અધીકાર કાયમને માટે રહેશે

નોધ ૧—પેટ્રનો અને વાઇસ પેટ્રનોને તેમની હયાતી બાદ ફકત એકજ વખત તેમના વારસને પોતાની જગ્યાએ નીમવાનો અધીકાર રહેશે

નોધ—(૨) સાધારણ સભામાં હાજર રહેલા સભાસદોમાથી બે તૃતીયાશ જેટલા સભાસદોના મત પડવાથી નીચેના કોઇપણ કારણસર સભાસદને, તેની હકીકત સાભળીને યોગ્ય લાગે તો મંડળમાથી કાઢી મુકી શકાશે —

(અ) જો તે મુદામ જુઠી હકીકત જાહેર કરી મંડળને જાણી જોઇને છેતરતો હોય

(ક) જો તે દેવાળીયો અથવા કાયદેસર નાલાયક ઠર્યો હોય

(ખ) જો તે મંડળની આબરૂને નુકશાન થાય એવુ કામ ઇરાદાપુર્વક કરે

આવા સભાસદને કાઢી મુકતા પહેલા કમીટીએ તેને કાઢી મુકવાની દરખાસ્તની ૫દર દીવસ અગાઉ લેખી નોટીશ આપવી પડશે

નોધ ૩-સભાસદ થવા માટેની અરજી સાથે દરેક સખસે પ્રવેશ ફી તરીકે રૂા ૧ આપવો પડશે

(૫) (૨) વાર્ષીક ફી જાન્યુઆરીની પહેલી તારીખે લેહેણી થશે અને તે તારીખથી ૧ મહીનાની અંદર આપવી પડશે જે મેમ્બરોએ ફી નહી ભરી હશે તેમને મત આપવાનો અધીકાર રહેશે નહી

જરૂર પડે ત્યારે જરૂરીયાતની યાદીઓ પ્રમાણે એવી વસ્તુઓ ખરીદવી અથવા નાણાની જોખમદારી ખેડયા સીવાય સભાસદોની ખેતીની પેદાશના વેચાણ માટે ગોઠવણ કરવી.

(૯) સાધારણ સભાને મંડળના ઉદ્દેશો અનુસાર બીજાં જે કામો યોગ્ય દેખાય તે કરવા.

૨. ભંડોળ

૩ નીચે બતાવેલા તમામ અથવા હરકોઈ પ્રકારે ભંડોળ ઉભુ કરી શકાશે —

(અ) સભાસદો પાસેથી પ્રવેશ ફીથી.

(બ) સભાસદો, વ્યકતીઓ અથવા સહકારી મંડળીઓ પાસેથી પમાણસર ફી અથવા લવાજમથી.

(ક) કરજે નાણા કાઢીને

(ડ) સરકાર પાસેથી ગ્રાન્ટ લઇને.

(ઇ) બક્ષીસો વડે

ડીવીઝનલ બોર્ડ ઓફ એગ્રીકલચર ગુજરાતની પ્રથમથી પરવાનગી મેળવીને વ્યવસ્થાપક કમીટી ઠરાવે તે મુજબ, મંડળનું ફંડ, સહકારી બેંકમા, પોષ્ટ ઓફીસ સેવીંગ્સ બેંક જલાલપુર, અગર રજીષ્ટર્ડ કોઓપરેટીવ સોસાયટીમા રોકવામા આવશે, અથવા બોર્ડની પ્રથમ સમ્મતી લઈને વ્યવસ્થાપક કમીટી નકકી કરે તે પ્રમાણે ધીરવામાં આવશે.

જ્યારે ભંડોળ ખુટી પડે ત્યારે વ્યવસ્થાપક કમીટીને પોતાને યોગ્ય લાગે તેવી શરતે નાણા કરજે લેવાનો અધીકાર રહેશે, પરંતુ સાધારણ સભામાં સ્વીકારવામા આવેલા છેલ્લા બજેટમા બતાવેલા લવાજમની વાર્ષિક ઉપજથી ચારગણા નાણા કરતા વધારે રકમ કરજે લઈ શકાશે નહીં, અને ઉપાડેલા નાણા ચાર વાર્ષિક સરખા હપ્તે ભરી દેવા પડશે.

૩ સભાસદ થવા વિશે.

૪ તાલુકાના સર્વે માણસો અને સહકારી મંડળીઓ કે જે આ તાલુકામાં ખેતીની ખીલવણીમા રસ લેતા હશે તે સભાસદ થવાને લાયક ગણાશે

૫ સભાસદના ચાર વર્ગ રહેશે —

(૧) મુરબ્બીઓ

(અ) એકજ વખતે રૂા૦ ૧૦૦) કે તેથી વધારે રકમ આપનારા મુરબ્બીઓ. (પેટ્રનો)

(બ) એ
...ટીશ પ્રસીધ્ધ કરીને આપવામા આવશે નોટીશમા સભા બોલાવવ
ાનેનો દીવસ, વખત અને સ્થળ બતાવી સભામા કરવાના કામનુ
(ક્ષુ કરવામા આવશે

૧૦ સાધારણ સભામા હાજર રહેલા પૈકી બે તૃતીયાશ સભાસદોની
ાનગીથી સભા બોલાવવાની નોટીશમા નહી દર્શાવેલી કોઇપણ બાબત
ગધી દરખાસ્ત, હરકોઈ સભાસદ રજુ કરી શકશે, પરતુ કોઈથી એ પ્રમાણે
ડળના નીયમોમા અગર બજેટમા ફેરફાર કરવાની દરખાસ્ત મુકી શકાશે
હી

૧૧. સભામા જે કામ ચલાવી શકાય તેટલી હાજરી ("કોરમ")
ન થાય અગર તમામ કામ પુરૂ ન થાય, તો બધુ અગર બાકી રહેલું કામ,
તે દીવસે પડતુ મુકી શકાશે અને બીજા દીવસ પર મુલતવી નાખી શકાશે.
જે દીવસપર સભા મુલતવી રાખી હોય તે દીવસે પણ જો "કોરમ" ન થાય
તો "કોરમ" શીવાય કામનો નીકાળ કરવામા આવશે.

૧૨. તમામ વાર્ષીક સાધારણ સભામા, હાજર રહેલા સભાસદો પ્રમુખ
અને બીજા અમલદારોને ચુટી કાઢશે. બીજી બધી બાબતમા સામ્ય હશે
તો મુરબ્બીઓ અથવા આજીવન સભ્યોમાથી પ્રમુખ ચુટી કાઢવામા આવશે.
મડળના અમલદારો નીચે પ્રમાણે રહેશે —

(૧) પ્રમુખ (૨-૩) ઉપપ્રમુખો, એક પારચોલામાથી ને એક સુપા ભાગ
માથી, (૪) હોધ્ધાની રૂએ ઉપ પ્રમુખ (તાલુકાના મામલતદાર સાહેબ) (૫)
અને (૬) બે સેક્રેટરીઓ (હોધ્ધાની રૂએ) એક ડીસ્ટ્રીકટ એગ્રીકલચર
ઓવરસીયર, સુરત, અને બીજા ચુટી કાઢેલા સેક્રેટરી (૭ થી ૧૨) વ્યવ-
સ્થાપક કમીટીના સભાસદો, તે પઇકી એક હોધ્ધાની રૂએ એગ્રીકલચરલ ઓ
વરસીયર અમલસાડ ફાર્મ રહેશે. (૧૩ થી ૧૪) બે ઓડીટરો. તે પઇકી
એક હોધ્ધાની રૂએ સહકારી મડળીઓના સુરતના ઓડીટર અને બીજા ચું
ટી કાઢેલા ઓડીટર

૧૩ દરેક સભાસદને હાજર રહેવાનો તથા એક મત આપવાનો હક
રહેશે પ્રમુખને પોતાના સાધારણ મત ઉપરાત એક વીશેષ (કાસ્ટીગ) મત
આપવાનો હક રહેશે હાજર ન હોય તેવા કોઇ સભાસદોને બદલે બીજા કો
ઇ હાજર હોય તેવા સભાસદો મત આપી શકશે નહી

૧૪ સભાસદોની એકદર સખ્યાના ત્રણ પચમાશ અગર ૨૫ સભાસદો
પઇકી જે સખ્યા ઓછી હોય તેટલાનુ "કોરમ" થયેલુ ગણાશે

૫ વ્યવસ્થાપક કમીટી

૧૫ મંડળના કામકાજની વ્યવસ્થા કરવા સારૂ રૂલ ૧૨ મુજબ ૭ થી ૧૨ સભાસદોની વ્યવસ્થાપક કમીટી નીમવામા આવશે આ કમીટીને પોતાના સભાસદોની કુલ સંખ્યા ૧૫ સુધી વધારવાનો અધીકાર રહેશે આ નિયમોને અને મંડલની સાધારણ સભામા પસાર કરેલા ઠરાવોમા તેમના વર્તનને સારૂ જે સુચનાઓ આપી હોય તે અનુસાર વ્યવસ્થાપક કમીટી, મંડળની તમામ સત્તા ભોગવશે

૧૬. વ્યવસ્થાપક કમીટી કામનો નીકાલ કરવા સારૂ જરૂર પડે તેટલી વાર સભા ભરશે. પણ આ સભા ત્રણ મહીનામા નિદાન એક વાર તો થવીજ જોઇએ પાચ સભાસદોનુ "કોરમ" થયેલુ ગણાશે

૧૭ વ્યવસ્થાપક કમીટીને મંડળની સાધારણ સભા ચુટી કાઢશે અને તે એક વરસ સુધી અધીકાર ભોગવશે વરસ દરમ્યાન ખાલી પડેલી જગ્યા કમીટીના સભસદ વધુ મતથી પુરી શકશે

૧૮. મંડળના ચુટી કાઢેલા પ્રમુખ, તે વ્યવસ્થાપક કમીટીના પણ પ્રમુખ થશે જ્યારે તે ગેરહાજર હોય ત્યારે ચુટી કાઢેલા ઉપ-પ્રમુખો પેકી એકને સભા પ્રમુખ સ્થાને તે દીવસને માટે ચુટી કાઢશે. આ ત્રણે જ્યારે ગેરહાજર હોય ત્યારે હોદાની રૂએ જે ઉપ-પ્રમુખ હશે તે પ્રમુખસ્થાન લેશે જો પ્રમુખ અને ઉપ-પ્રમુખો ગેરહાજર હોયતો તે દીવસની સભા સારૂ વ્યવસ્થાપક કમીટી પોતાનો પ્રમુખ ચુટી કાઢશે જો સરખા મત થાય તો પ્રમુખને. પોતાના સાધારણ મત ઉપરાત એક વીશેષ (કાસ્ટીંગ) મત આપવાનો હક છે

૧૯ કમીટીએ અગર કમીટીના સભાસદ તરીકે કામ કરનાર કોઇ પણ સખસે કરેલા તમામ કામે., કમીટીની અથવા તે સખસની નીમણુક કરવામા કોઇ ખામી હતી એવુ પાછળથી માલમ પડે તોપણ, કમીટી અગર એવો દરેક શખસ યોગ્ય રીતે નીમાયો હોત તો જેટલા કાયદેસર ગણાત, તેટલાજ કાયદેસર ગણાશે

૨૦ આ કમીટીનુ કામ નીચે પ્રમાણે છે —

(અ) સાધારણ સભાએ નક્કી કરેલા કાર્યક્રમ પ્રમાણે વીગત વાર કામની રૂપરેખા દોરવી

(બ) સલાહ આપનારી (એડવાઇઝરી) કમીટીએ કરેલી સુચનાઓનો અમલ કરવો

(૬) મંડળના નાણા ડીવીઝનલ બોર્ડ ઓફ એગ્રીકલ્ચર ગુજરાતની મંજુર કરેલી કોઇ બેન્કમા અથવા સંસ્થાઓમા મુકવા. એપ્રાલ મહીનામા સાધારણ સભા મળે અને કમીટી નીમાય કે તુરતજ બોર્ડની મંજુરી દર વરસે મેલવવી પડશે

(૬) સેક્રેટરીએ ગણેલા હીસાબ તપાસવા

(૭) જરૂરી ખર્ચ મંજુર કરવુ, રોકડ સીલક ગણવી, અને બીજુ પરચુરણ કામ કરવુ

(૮) લોન રજીસ્ટર તપાસવુ અને જે રકમો વખતસર વસુલ ન થઇ હોય તેને વસુલ કરવા પગલા ભરવા

(૯) હીસાબ અને દફતર સેક્રેટરીઓ બરાબર રાખે છે કે કેમ તેની કાળજી રાખવી

(૧૦) કમીટી આગળ બીજુ કોઇ કામ આવે તે કરવું

૨૧ વ્યવસ્થાપક કમીટીના બધા ઠરાવો કમીટીની મીનીટ બુકમા નોધી લેવામા આવશે અને તે મીનીટ બુકમા, હાજર રહેલા સભાસદોના નામ જણાવવામા આવશે અને સેક્રેટરી અને પ્રમુખ તેના પર સહી કરશે આ ઠરાવો બીજી મીટીંગમા વાચી સંભળાવ્યા બાદ મંજુર કરવામા આવશે

૨૨. વ્યવસ્થાપક કમીટીની સામાન્ય સભાની ખબર સાત દીવસ અગાઉ અને ખાસ સભાની ખબર ત્રણ દીવસ અગાઉ, સેકરેટરી આપશે. નોટીશમા સભા બોલાવવા માટે ઠરાવેલો દીવસ, વખત અને સ્થળ બતાવી, સભામા કરવાના કામનું નીરૂપણ કરવામા આવશે

૬ સેક્રેટરીઓ

૨૩ સેક્રેટરીની ફરજો નીચે પ્રમાણે છે —

(૧) મંડળની તમામ સભાઓ બોલાવવી અને તેમં હાજર રહેવુ.

(૨) તેવી સભાઓના કામકાજની, નોધની ચોપડીમા, નોધ કરવી.

(૩) બીજી મીટીંગ ભરાય ત્યારે તેની આગળની મીટીંગમા પસાર થયેલા ઠરાવો પ્રમાણે કયા કયા કામો થયા છે તેનો રીપોર્ટ કરવો અને જો કોઇ કામો ન થયા હોય તો તે શા કારણોથી થયા નથી તે જણાવવુ વ્યવસ્થાપક કમીટીના હુકમને અનુસરી નાણા ખરચ પાડવાં અને વસુલ લેવા ખરચની કોઇપણ બાબત માટે રૂપીયા દશ સુધીની રકમ સેક્રેટરીને ખરચવાની સત્તા છે દશ રૂપીયાની ઉપરની રકમ માટે, પ્રમુખની અને તેની ગેરહાજરીમાં ઉપ-પ્રમુખની પરવાનગી મેળવવી પડશે

આવશે, અને તે સભા મળવાના ઓછામાં ઓછા ૧૫ દીવસ અગાઉ પ્રસીદ્ધ [illegible] સુધા ડીવીઝનલ બોર્ડ ઓફ એગ્રીકલચર. ગુજરાત; સુરત, પસંદ કરી નોધશે નહી ત્યાં સુધી અમલમા આવશે નહી

૧૨. અપીલ

૨૯. તમામ બાબતમા વ્યવસ્થાપક કમીટીના નીકાલ ઉપર, સાધારણ સભામા અપીલ ચાલી શકશે

૧૩ નોંધણી.

૩૦ મંડળ નોધણી માટે ડીવીઝનલ બોર્ડને અરજી કરશે બોર્ડ મંડળના પેટા કાયદા મંજુર કરી અથવા તેમા ફેરફાર કરી મંડળને નોધશે આવી રીતે મંજુર કરેલા નિયમો આ મંડળના નિયમો ગણાશે.

૧૪. કાયમ ભંડોળ

૩૧ મુરબ્બીઓ, ઉપ મુરબ્બીઓ અને આજીવન સભ્યો પાસેથી ફી તરીકે લેવામા આવેલા નાણાને જુદા રાખીને કાયમ ભંડોળ ખાતે લઈ જવાનો મંડળનો હાલમા હેતુ છે કાયમ ભંડોળનું વ્યાજ, મંડળના પરચુરણ ખર્ચમા, વાપરવામા આવશે જો ભવીષ્યમા કાયમ ભંડોળનો આખો અથવા થોડો ભાગ મંડળના હીત સારૂ વાપરવાની જરૂર જેવું લાગે તો સાધારણ સભા તે સબંધનો ઠરાવ કરી શકશે, અને તે માટે ડીવીઝનલ બોર્ડની પરવાનગી મલ્યા પછી સાધારણ સભામાં ઠરાવ થયા પ્રમાણે કાયમના ભંડોળમાંથી મંડળના ચાલુ ભંડોળ ખાતે લઈ જવામા આવેલી રકમ, વ્યવસ્થાપક કમીટીથી વાપરી શકાશે.

૧૫ નોટીસ બજાવણી

૩૨ આ નીયમોમા કલમ ૪ નોધ ૨ મા એમ જણાવવામા આવ્યુ છે કે કોઈ પણ સભાસદને લેખી નોટીશ આપવામા આવશે તેની મતલબ એવી છે કે તે [illegible]નુ સધારણ રીતે છેલ્લુ જે સરનામુ હોય તે સરનામે લેખી નોટીસ પહોંચાડેથી, નોટીશની પુરતી બજાવણી થઈ છે, એમ ગણાશે

૧૯૬૫-૬૬ ની સાલનું આવક જાવકનું અંદાજી પત્રક

જમા

(૧) પુરાંત સીલક	૦-૦-૦
(૨) ... નાણાંનું વ્યાજ	૫૦૦-૦-૦
(૩) ખેતીના ઓજારોનું ભાડું	૨૫-૦-૦
(૪) ગવર્નમેન્ટની ગ્રાન્ટ	૧૦૦૦૦-૦-૦
(૫) ૫ સુગ્રહ બક્ષીસો વીગેરે	૩૦૦-૦-૦
(૬) મ્યુનિ. તરફની ગ્રાંટ	૧૦૦-૦-૦
(૭) ડીસ્ટ્રીક્ટ લોકલબોર્ડની ગ્રાંટ	૩૦૦-૦-૦
(૮) તાલુકા લોકલબોર્ડની ગ્રાંટ	૩૦૦-૦-૦
કુલ	૧૨૪૨૫-૦-૦

ઉધાર

(૧) પગાર-ખર્ચ		
(અ) એગ્રીકલ્ચરલ ઓવરશીયરનો પગાર માસીક દર રૂા ૧૦૦) લેખે ડીસેમ્બર ૧૯૬૫ થી જુન ૧૯૬૬ સુધી ૭ મહીનાનો	૭૦૦-૦-૦	
(બ) પટાવાળાનો ઉપર મુજબ ૭ મહીના માટે માસીક રૂા૦ ૧૫) પ્રમાણે	૧૦૫-૦-૦	
		૮૦૫-૦-૦
(૨) ભથ્થુ-ખર્ચ		
(અ) એગ્રીકલ્ચરલ ઓવરસીયરનું ભથ્થું ૭ માસનું	૨૫૦-૦-૦	
(બ) પટાવાળાનું ભથ્થું	૫૦-૦-૦	
		૩૦૦-૦-૦
(૩) પ્રચાર માટેના સાધનો		
(૧) બીની કીંમત	૧૦૦-૦-૦	
(૨) ખાતરની ,,	૧૦૦-૦-૦	
(૩) હથીઆરની ,,	૬૦૦-૦-૦	
(૪) પરચુરણ ચીજો	૨૦૦-૦-૦	
		૧,૦૦૦-૦-૦
(૪) પરચુરણ ખર્ચ		
ટપાલ છપામણુ કાગળ, પેનસીલ, ચોપડા ડીપોનું ભાડું, ફર્નીચર અને પરચુરણ ચીજો વીગેરે	૬૦૦-૦-૦	૬૦૦-૦-૦
	કુલ ખર્ચ	૨૭૦૫-૦-૦
વરસ આખરે એટલે ૩૦-૬-૬૬ ને રોજ અંદાજી સીલક		૯૭૨૦-૦-૦
	કુલ	૧૨૪૨૫-૦-૦

૧૯૨૫—૨૬ ના સાલનો કાર્યક્રમ

૧ નીચે મુજબના હથીયારો ચલાવી બતાવવા

"અ" લોખંડી હળ

૧ બી ટી ૨
૨ બી ટી ૬
૩ મોનસુન
૪ હીંદુસ્તાન
૫ વોકીંગ પ્લાઉ નં ૮
૬ રીજીંગ પ્લાઉ

"બ" લોખંડી ક્રોસ અને ચાક "નગગડો"

"ક" ચાફ કટર "કડબ કાપવાનો સંચો"

"ડ" વીનોઅર્સ "ઉપણવાના સંચા"

"ઈ" પ્લેનેટ જુનીયર હેન્ડ હો, "હાથ કરબી"

"એફ" પ્લેનેટ જુનીયર બુલોક હો "બળદથી ચાલતી સુધારેલી કરબી"

"જી" જુવાર મસળવાનો પત્થરનો રોલર (મળી શકે તો)

"એચ" ડીસ્ક હેરો

૨ નીચેની ચીજો દાખલ કરવી અને પુરી પાડવી.

"અ" શાક તરકારીનુ બી—સ્વીટ પીઝ, પીઝ, "ફ્રેન્ચ બીન", "ફણસી", અને બીજી બીન્સ અને બીજા ચોમાસુ વિલાયતી શાક તરકારીના બી

"બ" નવા પાકોને દાખલ કરવાને પ્રચાર કરવો

(૧) ૧૦૨૭ એ એલ એફ નુ કપાસ બી
(૨) સરકારી ફાર્મનુ સારી જાતનુ જુવારનુ બી
(૩) મગફળી અને ભાતની સારી જાતોના બી

"ક" સારી જાતના આંબા અને ચીકુની કલમ, અનેનાસ, પીપર, એલચી, મરી, પરવર, સારી જાતની કેળો વીગેરે.

"ડ" કપાસ અને જુવારની હારોમા મણનો લીલા ખાતર તરીકે ઉગાડવાનો પ્રચાર કરવો

રસાયનીક ખાતરોની અજમાયશ કરી જોવી અને તેનાથી થતા ફાયદાની નોંધ લેવી

"ઇ" ખેતીવાડીના સુધરેલી જાતના ઓજારો ભાડે અને વેચાતા આપવા અને તેને પ્રત્યક્ષ ચલાવી બતાવી દેશી ઓજારો કરતા વધુ ફાયદા થાય છે એમ સિધ્ધ કરી બતાવવુ.

"એફ" મોરથુથુના પડીકા પુરા પાડવા.

"જી" બોર, ગુલાબ, સતર્ત, વિ૦ ની આંખો ચઢાવી આપવી

"એચ" કપાસને જુવારનું પાળીઆ ઉપર વાવેતર કરવાની પધ્ધતિનો પ્રચાર કરવો અને તેના અંગે રીજીંગ પ્લાઉ પુરા પાડવાં.

૩ આ તાલુકામા જુવારની જુદી જુદી જાત કયા કયા ઉગે છે તેની તપાસ કરવી.

૪ તાલુકામા લોકો બીનો સગ્રહ કેવી રીતે કરે છે તે બાબત તપાસ કરવી.

૫ જુવાર કાપી લીધા પછી તરતજ ખેતરોમા કરબ ફેરવી ખુપવા કાઢી નાખવા લોકોને સમજુત આપવી જેથી જુવાર અંદર ગાભરી નામનો કીડો પડે નહિ

૬ જતુનાશક અઉષધિઓનો પ્રચાર કરવો.

(અ) જુવારમા થતો આંજીયાનો રોગ અટકાવવા સારૂ મોરથુથાના પાણીમા પલાળી વાવેતર કરવાનુ.

(બ) કપાસ, અને દુધી, કોળાં વિ૦ જાતની શાક તરકારીમા મોલા પડે છે તેને માટે કેરોસીન ઇમલશન વાપરવું.

(ક) મરચીને કોકડવાનો રોગ આવે છે તેને માટે ચુનો અને ગંધક નુ મીશ્રણ વાપરવુ

(ડ) હુકકરો તથા શીયાળોનો નાશ કરવા ઝેરનો ઉપયોગ કરવો.

(ઇ) ઇનકોસોપોલ અને રોઝીન વોશ, ખાટા લીબુ ઉપર "મીલી-વીગ્સ" નામનો રોગ પડે છે તેના માટે વાપરવાં

(એફ) આંબાના થડને કોરી ખાનાર કીડા ઝેરી દવા નાખી મારી નાંખવાને બતાવવુ

(જી) જરાયત તુરમા તથા બાગાયતી પાકો, ફળ ઝાડ, વિ૦ માં રોગ માલમ પડે ત્યારે અઉષધીઓ છાંટી આપવી

૭ ઘર ગથુ ઉદ્યમ એટલે કે હાથે કાંતવાનો તથા વણવાનો ધધો શીખવવા પયત્ન કરવો કેરીના રસના ડબ્બા ભરવા તથા કાચી કેરી જે હાલમા રખડી જાય છે તેની સુકવણી કરવાનુ' શીખવવુ

૮ ઢોરની ઓલાદ સુધારવી

૯ પ્રદર્શનો તથા પ્રાત્યક્ષીકો ભરવા.

૧૦ તાલુકામા જુદી જુદી જગ્યાએ એગ્રીકલચરલ સરવે મુજબ, નોન ક્રેડીટ સહકારી સોસાઇટીઓ સ્થાપવી દાખલા તરીકે —

(અ) શાક ભાજી વેચવાની સોસાઇટી.

(બ) બી પુરૂ પાડવાની સોસાઇટી

(ક) રૂ તથા કપાસના વેચાણ માટે સોસાઇટી

(ડ) ખાતર તથા હથીયાર પુરા પાડવાની સોસાઇટી

(ઇ) પાણી પુરૂ પાડવા માટે પપીંગ સોસાયટી

૧૧ લોકોને નડતી અડચણો દુર કરવી

(૧) પાણી વિષે બદોબસ્ત કરવો,

(૨) ખેડુતોના છોકરાઓને ખેતીની વ્યવહારૂ રીતોથી વાકેફ કરવા તથા કેળવણી આપવી.

૧૨ પરચુરણ

(અ) જુદા જુદા ખેતીવાડી ખાતાના નિષ્ણાતો તરફથી ખેડુતોને મદદ અપાવવી જેથી તેઓને પુરતો લાભ મળે

(બ) ખેતીવાડીમા થયેલા સુધારા મેજીક લેનટર્ન દ્વારા બતાવવા જેથી તેઓને ખેતીના કામમા મગજ લાગતા પડે

(ક) જાનવરોની સભાળ તથા ઓલાદમા સુધારો કરવા વિષે તથા સાધારણ રોગમા દવાના ઉપચારો બતાવવા તથા વધુ રોગ ન ફેલાય તે સારૂ ઉપાયો બતાવવા.

(ડ) અમદાવાદ વિભાગમા કુવાઓના પાણી ખારા થઇ ગયા છે ત્યા "ટ્રાયલ બોરીંગ" કરાવવા અને જો મીઠા પાણી ન મળે તો હીમાયતનો દર ઓછો કરાવવા તજવીજ કરવી

તા. ક.—ઉપરના કાર્યક્રમમા નીચેની કલમો ઉપર વિશેષ લક્ષ રાખવાના આવશે

નાo ૨-(બ) ૧, ૨, ૩, (ક), (એફ), (ડી), (એચ)-નાo ૬, નાo ૮ અને નાo ૧૦ (ક)

ચોર્યાસી તાલુકા ડેવલપમેન્ટ એસોશીએશનની ત્રીજી વાર્ષિક સભા.

સરદાર દાવર ટી કે મોદીની ઓફીસમા ચોર્યાસી તાલુકા ડેવલપમેન્ટ એસોશીએશન (ખેડુત મડળ) ની સભા ગઈ તા૦ ૧૦ મીએ મળી હતી

સભામા હાજર રહેલા ગૃહસ્થો પૈકી મુખ્ય સરદાર દાવર ટી કે મોદી ર બા ભીમભાઈ આર નાયક, મી બી. જી જોશી, ચોર્યાસી તાલુકાના મામલતદાર, મી વી એ. જાદવ, મી .ટી વી. નગરશેઠ, ડીસ્ટ્રીક્ટ એગ્રીકલચર ઓવરસીયર, મી વાઇ ટી દેશાઇ એગ્રીકલચરલ ઓરગેનાઇઝર કોઓપરેટીવ સોસાયટીઝ, સુરત વીગેરે હતા

શરૂઆતમા સરદાર દાવર મોદીએ ગ્રહસ્થો તથા પરોણાનો આભાર માની ટુંકાણમા જણાવ્યુ કે મડળના ધારા ધોરણ મુજબ વાર્ષીક મીટીંગ જુન માસમા બોલાવવી જોઇએ પણ ચોમાસામા દુરના ગામોમાંથી મેમ્બરોને આવવુ કઠણુ પડે તેથી કરીને મુલતવી રખેલું પાછળથી અનેક મુશીબતને લીધે હમણા મીટીંગ ભરવાનુ બન્યુ છે હુ ધારૂ છું કે આ ઢીલ આપ દરગુજર કરશો જે રીપોર્ટ આપની સમક્ષ મુકવામા આવશે તેમા ગયા જુન માસ સુધીની કામગીરી જણાવી છે પણ તે તૈયાર કર્યા પછી ઘણા અગત્યના કામ નવા પ્રીલ્ડમેન મી ટલાટીએ કર્યા છે ને તેમના આવ્યા પછી મડળમા જાગૃતી થઇ છે તેમને ત્રણ વર્ષ નોકરી કરવાની ગરત કરી છે આ ઉપરાત મડળની ફી વસુલ કરવામા આપણને ઘણી મુશીબત પડે છે ને તેમા દરેક કાર્યવાહક ઉત્સાહ ભર્યો ભાગ લે તો કઇક અંશે આ મુશ્કેલી દૂર કરી શકાય

મી ટી વી નગરશેઠે જણાવ્યુ કે આજ રોજ આપણે ચોર્યાસી તાલુકા ખેડુત મડળના ત્રીજા વાર્ષીક સમેલન માટે ભેગા મળ્યા છીએ આ મંડળ કેવા સજોગોમા તથા કેટલી મહેનતથી આ પાયા ઉપર મુકાયુ છે, તે પણ સૌ આપને વીદીત છે મડળ સ્થાપન થયું ત્યારથી આજ સુધી એટલે લગભગ સાડાત્રણ વર્ષ સુધી આ સસ્થાના ઓનરરી સેક્રેટરી તરીકે મે કામ કર્યુ છે તે દરમ્યાન આ સસ્થામા ત્રણ ખેતીવાડીના ગ્રેજ્યુએટોની નીમણુક થઇ છે તેઓને કેળવવાનુ કામ મારે કરવુ પડયુ છે શરૂઆતમા આ તાલુકા

ની ખેતીની પરીસ્થીતીનુ નીરીક્ષણુ (સરવે) ૧૯૨૨મા આ મડળના ફીલ્ડમેન મી. અબલાલ પટેલની મદદથી મેં કર્યું હતુ ને તેનો રીપોર્ટ મંડળ પાસે છે. સાડાત્રણુ વર્ષ દરમ્યાન આ મંડળના પ્રમુખ તરીકે સરદાર દાવર મોદીએ સેવા બજાવી છે. ને રા બા ભીમભાઈ આર. નાયકે ઉપપ્રમુખ તરીકે સેવા કીધી છે, મડળની કાર્યવાહક કમીટીના મેમ્બરો તરીકે મેસર્સ ગુલાબભાઈ રણુછોડજી, હોરમશા શાપુરજી પટેલ, બમનજી માણેકજી પટેલ, રામભાઇ રણુછોડજીના નામો મારે ખાસ આપના આગળ રજુ કરવાના છે તેઓ સર્વે એ મને કામ કરવામા ઘણીજ મદદ આપી છે અને તેથી હું તેમનો ઘણો ઉપકારી થયો છું અને મડળના સેક્રેટરી તરીકે તેઓના હુ જાહેર મડળ તરફથી ઉપકાર માનુ છુ.

આ જીલ્લામા ખેડુત મંડળ વધારવા માડયા છે ને તેને દરેક ડીસ્ટ્રીકટ એગ્રીકલચરલ ઓવરસીયર તરીકે મદદ કરવી જોઇએ ને તેના હીતને ખાતર મારે આ સસ્થાનુ સેક્રેટરીનુ કામ જે સાડાત્રણુ વર્ષથી કરી રહયો છું તે છોડવાની ફરજ પડે છે મારે બદલે મી૦ કાવશશા બહેરામશા નાણાવટી જેઓ મારા જોડયા સેક્રેટરી હતા તેમને વકીગ સેક્રેટરી તરીકે અને આ મડળના ગ્રેજ્યુએટ ફીલ્ડમેન મી૦ તલાટીને મી૦ નાણાવટીની જગ્યાએ જોડયા સેક્રેટરીની નીમણુક બદલ આપના સમક્ષ દરખાસ્ત કરવામા આવશે તે વખતે આપ તેને મન્જુર કરશો એવી આશા છે મી૦ નાણાવટી એક ઉત્સાહી ગૃહસ્થ છે ત્રણુ વરસ થયા પોતે ખેતી કરવા માડી છે, વિલાયતના એમપાયર એકઝીબીશન ની તેમણે મુલાકાત લીધી છે ને યુરોપના બીજા દેશોની ખેતી પણ જોઇ છે તથા તેઓએ મારી સાથે બે વરસ સુધી સેક્રેટરી તરીકે કામ કર્યું છે એટલે મને આશા છે કે તેઓ આપને પુરતો સતોષ આપશે હુ ઇચ્છુ છું કે આ મડળનું કાયમનુ ભંડોળ દીન પ્રતીદીન વધતુ જાયને તાલુકાની ઉન્નતી કરવાનુ એક મુખ્ય કામ કરનારા મડળ તરીકે લેખાય.

ત્યારબાદ કાર્યવાહક મડળની નીમણુક કરવામા આવી હતી.—

પ્રમુખ—સરદાર દાવર ટી કે મોદી.

ઉપપ્રમુખ—રાવ બહાદુર ભીમભાઇ આર નાયક.

રા ભાઇશકર ગોપાળજી જોશી.

" મામલતદાર ચોર્યાસી (એકસ ઓફીશીઓ)

સેક્રેટરી—મી૦ સી૦ બી૦ નાણાવટી અને મી૦ આર૦ પી૦ તલાટી. (જોઇન્ટ સેક્રેટરી

મેમ્બરો–મેસર્સ ભગનજી માણેકજી પટેલ, રામભાઈ રણછોડજી, ગુલાબ ભાઈ રણછોડજી, દુર્ગાભાઈ ભગવાનજી, જગાભાઈ ગોરધનભાઈ, છીતુભાઈ રણછોડજી, નાથુભાઈ મકનજી, હોરમજશા શાપુરજી અને ડાહ્યાભાઈ રતનજી.

ઓડીટર—૧ કોઓપરેટીવ સોસાયટીના ઓડીટર (હોદ્દાની રૂએ) અને મી૦ નર્મદાશંકર દીનમણીશંકર વઇદ

એ પછી મંડળની કામગીરીનો ૧૯૨૪–૨૫ ની સાલનો રીપોર્ટ, ૧૯૨૪=૨૫ ની સાલનુ હીસાબનું સરવાયું, ૧૯૨૫–૨૬ ના સાલનો કાર્યક્રમ ૧૯૨૫–૨૬ની સાલનુ અંદાજપત્રક વીગેરે નીચે મુજબ મી. નગરશેઠે વાંચી સંભળાવ્યુ હતુ જે સર્વાનુમતે મંજુર થયુ હતુ

મંડળનો ત્રીજો વાર્ષીક રીપોર્ટ

આ મંડળ તા ૧૮ જુન ૧૯૨૨ના રોજ ડોકટર હેરોલ્ડ એચ માન ખેતીવાડી ખાતાના વડા અધીકારીના પ્રમુખપણા નીચે સ્થપાયલું હતુ મંડળની સ્થાપના થયે આજ દીને ત્રણ વર્ષ પુરા થઇ તા ૧૮ જુન ૧૯૨૫થી ચોથા વર્ષની શરૂઆત થઈ છે

સભાસદોનીચે મુજબ છે,

પેટ્રન ૧૩, લાઇફ મેમ્બર ૫૫ અને વાર્ષીક મેમ્બર ૪૦૪

રા રમણલાલ પી તલાટી બી. એજી મંડળમા ગ્રેજ્યુએટ ફીલ્ડમેન તરફે હાલ કામ કરે છે

મંડળની કામગીરી —આ સંસ્થા તરફથી ઓજારના ડીપો રાખવામા આવી છે ને લોખંડી હળ જેવા કે બીટી હ, મીટી હ, મોનસુના રીજીંગ હળ વી. ભાડે તથા મફત આપવામા આવે છે

(બ) ચાલુ વર્ષમા ૧૨૫ બોરડીઓને સારી માપની આંખો ચઢાવી હતી સદરહુ કામો ખંભાલસા, અડાજણ, પરવત વી. ગામોમા કરવામા આવ્યુ છે.

(ક) કોબીજ, કમબી વી નુ ઉતમ જાતનું બી તથા ફળઝાડનો કલમો વીગેરે ખરીદી ખેડુતોને વહેચવામા આવી છે ને લગભગ રૂ૦ ૫૦૦ ની કીંમતના ખેતીવાડીના ઓજારો મંગાવી આપવામા આવ્યા છે

(ડ) જુવારના પાકમા અંજીયા રોગ અટકાવવા સારૂ કુલ ૬૦૦ પડીકા ની વહેચણી કરી છે

(ઇ) ભુંડ તથા શિયાળોને મારવા માટે આરસેનીકના પડીકા નંગ ૨૭ તથા સ્ટ્રાકનીનના પડીકા નંગ ૪૦ વહેચવામા આવ્યા હતા આનુ પરિણામ ઘણુ સારૂ આવ્યુ છે,

(એફ) ફુલ ઉપર જીવાત રોગ પડે છે તે અટકાવવા ઇલાજો લીધા હતા જેવાં કે કોઠારમા પડતા જીવાતો ઉપર શોધન કરવાનુ કામ, આણામા પડતા કીડાઓ તથા મોટા લીબુ ઉપર પડતી જીવાત વીગેરે.

(જી) મંડળે ૨૨૦૦ પાઉન્ડ આખામાં પુરવા સારૂ મીઠુ ખેડુતોને મેળવી આપ્યું હતુ.

(એચ) તાલુકામા જુવારની જાતનો અભ્યાસ કરી તેનો રીપોર્ટ બહાર પાડયો છે

ઉપરના કાર્યો સીવાય મંડળના ફીલ્ડમેને દરેક ગામે જઇ ખેતી વીષે યોગ્ય સલાહ આપી હતી

એ પછી નીચે મુજબના ઠરાવો મુકવામા આવ્યા હતા જે સર્વાનુમતે મંજુર થયા હતા

ઠરાવ ૧ લો —આ મંડળે સુરત જીલ્લાની સહકારી મધ્યસ્થ શાખાના મેમ્બર થવુ

ઠરાવ ૨ જો —રા૦ ટી૦ વી૦ નગરશેઠ કે જેમણે સાડાત્રણ વર્ષ સુધી આ મંડળમાં ઓનરરી સેક્રેટરી તરીકે કામ કર્યું છે એટલુજ નહિ પણ તેમણે અથાગ મહેનત કરી મંડળને સારા પાયા ઉપર લાવી મુકયુ છે તેમનો આ મંડળ ઘણોજ ઉપકાર માને છે.

રા૦ ટી૦ વી૦ નગરશેઠે ઉત્તરમા જણાવ્યુ કે તેઓએ મંડળ સારૂ જે કામો કર્યા છે તે કાઇ વીશેષ નથી કારણ ખેતીના મંડળોની ખીલવણી કરવી ને તેમને વખતો વખત ઉચ્ચ પ્રતિના બનાવવા એ ડીસ્ટ્રીકટ એગ્રીકલચરલ ઓવરસીયર તરીકે મારી ફરજ છે ને તેની રૂએ હુ આપને મારાથી બનતી પુરેપુરી મદદ આપવાને બધાયેલોછુ ને ભવીષ્યમા કોઇપણ પ્રસંગે હુ આપને મદદ કરીશ

છેવટે રાવબહાદુર ભીમભાઇએ જણાવ્યુ કે ખેડુત મંડળથી થતા ફાયદા વિષે ઘણી વખત બોલાઇ ગયુ છે ને આ મંડળ તરફથી તે બાબતની પત્રીકા પ્રણ બહાર પાડવામાં આવી છે આવા અગત્યનાં મંડળોમા દરેક જમીનદાર જાગીરદાર તથા સાધારણ ખેડુતો મેમ્બર થઇ લાભ લેવો એ તેમની પવીત્ર ફરજ છે અને આશા છે કે દરેક મેમ્બરો પોતાના સગાવહાલા તથા મીત્રોને ફાયદા સમજાવી તેઓને મેમ્બર કરી લાવશે એ પછી રીફ્રેશમેન્ટને ઇનસાફ આપ્યા બાદ સભા વીસર્જન થઇ હતી.

ભરૂચ જીલ્લામાં ભરાયેલાં પ્રદર્શનોનો ટુંક અહેવાલ.

પ્રદર્શનોનો આશય અને અર્થ

(૧) પ્રદર્શન શબ્દ આજકાલ એટલો પ્રચલિત થઇ ગયો છે કે હરકોઈ માણસ તેનો અર્થ સહેલાઇથી સમજી શકે છે પરતુ સાધારણ અર્થ "દર્શન" નો થાય તેવાજ અર્થમા તે સમજવામા આવે છે પરતુ તદ્દન "દર્શનજ" નથી પ્રદર્શનમાં 'પ્ર' અને 'દર્શન' એવા બે શબ્દનુ જોડાણ છે જેથી તેનો અર્થ કંઇક વિશેષ હોવો જોઇએ અને વાસ્તવિક છેજ. દર્શન એટલે જોવુ તે, અને પ્રદર્શન એટલે વધારે જોવુ, આગળ જોવુ, બારીકાઇથી જોવુ, માગ નુકસાનના સશોધનના આશયથી જોવુ દરેક જાતના પ્રદર્શનનો આવોજ અર્થ કરી શકાય અને તોજ તેનો ફાયદો જોઈ શકાય. હવે આપણે ખેતી વાડીના પ્રદર્શન ઉપર આવીયે તેમા આપણે ધારીયે તેમ ખેતીવાડી વિષયજ હોય અત્યારની સ્થિતિએ ભરૂચ જીલ્લો ખેતીના વિષયમાં બીજા જીલ્લાઓ કરતા બહુ પછાત છે અને તેને આવા પ્રદર્શનોથી વિશેષ લાભ મળે તેવુ સાધારણ ખેડુતની દ્રષ્ટિએ ન જણાય પરતુ તે દ્રષ્ટિની મર્યાદા ટુકી છે એ પણ ખરૂજ છે માત્ર ભરૂચ જીલ્લાની હદમાજ રહીને અભિપ્રાય બાધી બેસવા જેવુ છે જોકે ભરૂચ જીલ્લો ખાસ કપાસના ઉંચા ભાવોને લઇને હાલ તાજો અને કસદાર હોય એમ બહારથી થોડા વખત માટે મર્યાદિત બુધ્ધિવાળાઓને જણાય પરતુ કપાસના ઉંચા ભાવને લીધે ખેતી વિષ યમા અગ્રસ્થાન ધરાવે છે એમ તો લાબી દ્રષ્ટિએ જોતા લાગતુ નથી છતા પણ પણ થોડી વાર એ વાત માન્ય રાખીયે તોપણ હીંદુસ્થાન અને જાપાન અ મેરીકા આદિ અન્ય પ્રાન્ત તથા દેશો તરફ દ્રષ્ટિ કરતા તો અલબત આપણો ભરૂચ જીલ્લો ખેતી વિષયમા શ્રેષ્ઠ નથી તે તો હરકોઇને કબુલ કરવુજ જોઇએ અને એ વાત કબુલ કરીએ તો તેઓએ જે જે માર્ગો ઉન્નતિ માટે અખત્યાર કર્યા અને હજુ દીવને દીવને કરતા જાય છે તેનું અનુકરણ કરવું એ આબરૂ વધવાની નીશાની છે અને પ્રગતિ માન દેશની હર હમેશ આગળ ધપવાની વૃત્તિજ તેમની ઉચ્ચ સ્થિતિ દાખવે છે પ્રગતિનો એક રસ્તો આવી જાતના પ્રદર્શનોનો લાભ લઈ કઇક નવી વસ્તુ શોધી આપણી ખેતીને અનુ કુળ ...વી થોડે ખર્ચે વધારે લાભ મળે તેમ કરવાનો છે

વીગેરેની સોસાયટીઓ કાઢી શકાય અને તેવી સોસાયટીઓના કામ ઉપર પણ આ મંડળ દેખરેખ રાખી શકે. આ મંડળ જો સહકારી કાયદા નીચે નોંધાય તો પછી એક સાથે વહેવાર રાખવાને ઠીક થઈ પડે.

મી. નગરશેઠે જણાવ્યુ કે મને ૧૯૧૪ ની સાલમાં જ્યારે તેઓ ધુલી આ ફાર્મમા સુપ્રીન્ટેન્ડન્ટ હતા, ત્યારે રા બ ગરૂડ, મી હીરમઠ, રા બ ઉપાસની, તથા મી. રણુમીગની મદદથી પશ્ચીમ ખાનદેશ, જીલ્લા ખેડુત એસોસીએશન સ્થાપવાને શકતીમાન થયા હતા શરૂઆતમા સેક્રેટરી તરીકે કામ કરી તેને રીતસર કામ કરવામા મદદ કરી હતી, ત્યારબાદ તે જીલ્લામા ખેતીવાડીના ઓવરસીયર તરીકે શીરપુર, સીધખેડા, અને નદરબારની એસોસીએશનના સંબંધમા આવ્યા હતા, કોટન સુપરવાઇઝર તરીકે તેઓ પચોરા, જલગામ વગેરે પુર્વ ખાનદેશની ખેડુત સસ્થાઓના સબધમા આવ્યા હતા તેથી કરીને તેમને એ બાબતમા વીશેષ રસ પડયો હતો તે બાબતની કદર ખાતા તરફથી કરવામા આવી હતી અને તે કારણને લીધે તેમને સુરત જીલ્લાનું ખેડુત મંડળ સ્થાપન કરવા માટે ગ૦ સા ભીમભાઇએ ખાસ ચુટી કાઢયા હતા અને ડૉ૦ માન સાહેબની પરવાનગીથી સુરતમા લાવવામા આવ્યા હતા તેઓએ ત્યા આવીને સાત અઠવાડીઆની અદરજ તે સસ્થા ઉભી કરી હતી અને ડૉ૦ માનના હાથે આ તેની ખુલ્લી મુકવાની ક્રીયા કરવામાં આવી હતી સુરત જીલ્લામાં ખેડુતોની સ્થીતી નીચે પ્રમાણે છે –

ચોર્યાસી તાલુકામા મેનેજીગ કમીટીની વ્યવસ્થાપક કમીટી ઘણી ઉત્સાહી છે પ્રેસીડન્ટ અને વાઇસ પ્રેસીડન્ટ ઘણો ઉત્સાહી ભાગ લે છે અને ઘણું સારૂ કામ તે મડળ કરી રહયું છે જલાલપુર તાલુકામાં આજે એક મડળ સ્થપાયુ છે ચીખલી તાલુકાનું જુનુ મંડળ સજીવન કરવામા આવ્યુ છે ઓલપાડ તાલુકાની અદર ત્યાના મામલતદાર મી૦ જોગીની મદદથી તથા ગ૦ સા૦ ગાધીની સહાનુભુતીથી પાચ મીટીગો ભરવામા આવી છે અને આશા છે કે ત્યાં આવુ મડળ થોડા વખતમા સ્થાપવામા આવશે વલસાડ અને પારડી તાલુકામા આવા મંડળ વાસ્તે ત્યાંના મામલતદાર અને ગ૦ ભગવાનદાસ બી. ગોરે અને મેજીસ્ટ્રેટ મી૦ ઉત્તમચદ જમનાદાસ તથા તે ઉપરાન આસીસ્ટટ કલેકટર મી૦ પંજાબીને મળીને વાતચીત થયેલી છે અને તેઓએ ઉદાર મદદ આપવાનું કબુલ્યું છે બારડોલી તાલુકામા ગઈ તા૦ ૬૧ ઓકટોબરે જમીનદાર પરીષદ જે સમ્મેલન ખાતે મળી હતી તેમા, ખેડુત

તપાસ કરવાની જરૂર છે રત્નાગીરી જીલ્લામા સારા આંબા થાય છે પરંતુ આ ભાગના આંબા તેનાથી કંઈ કમ નથી અને તેથી તેની માવજત કેમ કરવી તે શીખવવાની જરૂર છે કેરીના રસ કાઢી ડબ્બાઓ ભરવામાં આવે છે તથા કાચી ખાટી કેરી જે પાણીને ભાવે વેચી નાખવી પડે છે અગર સડી જાય છે તેની સુકવણી કેમ કરવી તે બતાવવાની જરૂર છે. એ માટેને માટે રત્નાગીરીમા એક કમીટી નીમવામા આવી છે પરંતુ તે કમીટીનો લાભ ગુજરાતને આપવામા આવ્યો નથી પરંતુ જો તેનો લાભ આપણને મળે તો મુંબઇના બજારમાં આપણે જરૂર આપણો માલ હરીફાઈમા આગળ વધારી શકીએ અને તે કામને માટે આ સસ્થાએ પ્રમુખને વીનંતી કરવી. પહેલાં ખેતીવાડી ખાતાને સરકાર તરફથી પચ્ચીસ લાખ રૂપીઆની ગ્રાંટ મળતી હતી. હાલમ સોળથી સત્તર લાખનીજ ગ્રાંટ મળે છે ખેતીવાડીમાં શું શું નવી શોધ ખોળ થઇ તેની બધાને ખબર પડતી નથી તે બાબત હજારો ચુક્તિઓ રચી છતા પણ ખેડુતોને ખબર પડી નહીં ખેતીવાડીના મડળ કાઢીને તેની તરફના માણસ ગામડે ગામડે ફરી ખેડુતો સાથે મળી તેમને સલાહ આપે તોજ એ મુશ્કેલી દુર થાય એમ છે આવા મડળને સરકાર તરફથી એક હજાર રૂપીઆ સુધી ગ્રાંટ મળી શકે છે ગુજરાતના પાચ જીલ્લામાં આશરે ચાર હજાર ગામો છે, ત્યા મા ી આખી પચ્ચીસ ત્રીસ વર્ષની નોકરીમાં પણ ફરી શકયો નહીં સુરત જીલ્લાના આઠસેં ગામોમાં મી. નગરશેઠ ત્રણથી ચાર વર્ષમા ફકત એકજ વખત ફેરો મારી શકે અને તેથી કરીને આવા સ્થાનીક મડળો દરેક તાલુકાને જરૂરના છે સહકારી મંડળીઓથી આ તાલુકાને ઘણોજ ફાયદો થશે પપથી પાણી કાઢવા માટે ગોલ વેચવા માટે રૂ, તથા કપાસ વેચવા માટે તથા બીજો ખેતીનો માલ વેચવા માટે ઘણા ફાયદા થશે તથા ટ્રેકટર લાવી જમીન ખેડવાથી ઘણા ફાયદા થશે. રૂપીઆ દશ હજારનું ફંડ જે ઉભુ કરવામા આવ્યું છે તે ઘણુ સરસ છે છતા પણ જો વીસ હજાર રૂપીઆનુ ફંડ થાય તો તે ઇચ્છવા જોગ છે કારણ કે તેથી કરીને આજના ઉત્સાહી અમલદારો બદલાઇ જાય તો પણ આ મડળને પાછળથી નાણાની ભીડ ન રહે

બાદ મી. પીરોજશા તાલીયારખાને ભાષણ કરતાં જણાવ્યું કે ખેતી અને સહકારને નીકટ સંબંધ છે સહકારી હીલચાલ આર્થીક ઉન્નતી કરવાને ઘણું ઉપયોગી અને કીમતી સાધન છે અને તેને સારી રીતે વાપરી શકાય અને અડચણ ન આવે તેવુ સાધન આજે તૈયાર થાય છે. સહકારી બેંક તરફથી ખેડુતોને નાણા આપવામા આવે છે અને તે નાણાથી ટ્રેકટર, પંપ

ઘણી કીમતી મદદ આપી છે અને મને આભારી કર્યો છે ખેડુત મંડળ ફક્ત ખેતીની ઉન્નતી કરવા સીવાય ગ્રામ્ય પ્રશ્નો પણ હાથમાં લઈ શકે છે તાલુકાની ઉન્નતી કરવાનું કામ તાલુકામા રહેતા ગૃહસ્થોનુંજ છે અને તેઓએ એ બાબતમાં સહકાર કરવો જોઇએ અને તાલુકાની ઉન્નતી કરવી જોઇએ. આવી સંસ્થા સીવાય જોઇએ તેવી પ્રગતિ થઇ શકે નહીં આરોગ્યતાની બાબત પણ લક્ષ આપવો જોઈએ અને મંડળનુ ધ્યેય એવું હોવું જોઇએ કે લોકો દરેક રીતે સુખી અને તંદુરસ્ત રહે. ખેતીની સુધરેલી ઢબથી ખેતી કરવાથી ઉત્પન્નમા ૫૦ ટકા જેટલો વધારો થયો છે દર વર્ષ ત્રીસ લાખનો નફો નર્મદાની દક્ષિણથી પાર નદી સુધીના પ્રદેશને થયેલો સર પરસોત્તમદાસ ઠાકોરદાસના તરફથી ફક્ત કપાસના સારા બીથી થયેલો જણાવવામા આવેછે. પાલીઆ પાડવાની પધ્ધતિથી ખેતીની ઉત્પન્નમાં ૨૦ ટકા જેટલો વધારો થયો છે અને ખેતીની બીજી બાબતોમા સુધારો લક્ષમાં લઇએ તો લક્ષાવધી રૂપીઆનો ફાયદો થયેલો માલમ પડશે. સુરતની ડી૦ કોઓપરેટીવ બેંકમા ૬ લાખ રૂપીઆ સીલીક પડી રહે છે તેનો ઉપયોગ સહકારી મંડળીઓ કાઢી કરવો જોઇએ. મંડળીએ સુધારેલા હથીઆરો લાવવા તથા કામ કરવું એ ધ્યેય રાખવો જોઇએ. જે જમીનપર કપાસ થાય છે તેના ઉપર ફક્ત સુધરેલી જાતના બીજ વાવવા જોઇએ. જ્યા સુધી ભેળસેળવાળું બી હશે ત્યાં લગી માલનો પુરેપુરો ભાવ આવવાનો નથી માટે આ મંડળે આ તાલુકામા દરેક ખેડુત શુધ્ધ અને સુધારેલું બી વાપરે તે બાબતની કાળજી રાખવી. સુધારેલી જાતના હથીઆરો ચલાવી બતાવવામાં અને મને સંપુર્ણ ખાત્રી છે કે લોકો તે બાબત પોતાની પુર્ણ સહાનુભુતી બતાવશે. દરેક માણસ પોતાના ખેતરમાં સારામાં સારૂ બી વાપરી શકે છે અને સારામા સારો માલ પકવી શકે છે ફક્ત તેમને ધ્યેય શું તે સમજાવવાની જરૂર છે તે એજ છે કે પાંચ વર્ષની અંદર તમે તમારી જમીનમાથી સારામા સારો પાક લઇ શકશો જ્યારે મે હીંદુસ્તાન છોડયું હશે, મને લોકો ભુલી પણ ગયા હશે છેવટે આ સંસ્થાને સંપુર્ણ ફતેહ ઇચ્છુ છુ અને આશા રાખુ છુ કે આપ આપની સંસ્થાના લાઇફ મેમ્બર થવા દેવાની રજા આપશો. જેથી મારી યાદદાસ્ત તાજી રહે.

...ગ ના ભીમભાઇએ પુના ખાતે ગઈ તા ૨૪ મીએ ખેતીવાડીનુ ...વા માટે વગવાળી ૭૦ માણસની કમીટી નીમાઇ છે તે જણાવ્યા

પછી પ્રદર્શનના લાભો સમજાવી કહેલુ કે નવા વાઇસરોય આવે છે તે ઇ-ગ્લાંડમાં ખેતીવાડીના પ્રધાન હતા અને તેઓને ખેતીનો જાતિ અનુભવ છે. અને આ કામને માટે પ્રદર્શન ભરવા માટે રૂપીઆ એક લાખની જરૂર છે. હુ તમારા પ્રતિનીધી તરીકે આ વાત આપના આગળ મુકુ છુ અને જ્યારે એ બાબત આપના તાલુકાની બોર્ડ આગળ આવે ત્યારે આપ તેના ઉપર વીચાર કરજો અને યોગ્ય મદદ આપી આગળ પડશો એવી આશા છે. આ તાલુકાના મામલતદાર ઘણા ઉત્સાહી છે આ સસ્થાને સરકારી મદદની જરૂર છે. આપ પણ તેમા મદદ કરી શકો તેમ છે, તેથી આશા છે કે તમો સવે મદદ કરશો. ત્યારે બાદ હારતોરા ઈનાયત થયા બાદ રીફ્રેશમેન્ટ આપવામાં આવ્યું હતુ રીફ્રેશમેન્ટને ઈન્સાફ આપ્યા બાદ સભા વીસર્જન થઈ હતી

સાભાર સ્વીકાર.

વડોદરા રાજ્યના ખેતીવાડી ખાતા તરફથી નીકળતુ સંવત ૧૯૮૨ની સાલનુ પંચાગ બાહર પડયુ છે, તેમા ચાલુ પચાગ લેખો, જ્યોતિષ શાસ્ત્ર તિથિ, વાર, તારીખ, તેમજ દરેક રૂતુ અને માસમાં ખેડુતોએ કરવાના કામની હકીકત હંમેશ માફક દર્સાવેલી છે,

જમીનની માપણી તથા તોલના કોષ્ટકો તેમ વીઘોટીના હપતા ભરવાના દીવસો પણ દર્શાવેલા છે.

આ પચાગ દરેક જણને તેમા ખાસ કરી ખેડુત વર્ગને વધારે ઉપયોગી હોવાથી ખરીદવા લાયક છે અને વડોદરા ગર્વ્મેન્ટ આ પચાંગ દર સાલ બહાર પાડી ખેડુતોની અમુલ્ય સેવા કરે છે.

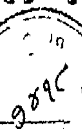
ઘણી કીમતી મદદ આપી છે અને મને આભારી કર્યો છે ખેડુત મંડળ ફક્ત ખેતીની ઉન્નતી કરવા સીવાય આરોગ્ય પ્રશ્નો પણ હાથમાં લઇ શકે છે તાલુકાની ઉન્નતી કરવાનું કામ તાલુકામાં રહેતા ગૃહસ્થોનુંજ છે અને તેઓએ એ બાબતમાં સહકાર કરવો જોઇએ અને તાલુકાની ઉન્નતી કરવી જોઇએ. આવી સંસ્થા સીવાય જોઇએ તેવી પ્રગતિ થઇ શકે નહી. આરોગ્યતાની બાબત પણ લક્ષ આપવો જોઇએ અને મંડળનું ધ્યેય એવું હોવું જોઇએ કે લોકો દરેક રીતે સુખી અને તંદુરસ્ત રહે. ખેતીની સુધરેલી ઢબથી ખેતી કરવાથી ઉત્પન્નમાં ૫૦ ટકા જેટલો વધારો થયો છે દર વર્ષ ત્રીસ લાખનો નફો નર્મદાની દક્ષિણથી પાર નદી સુધીના પ્રદેશને થયેલો સર પરસોતમદાસ ઠાકોરદાસના તરફથી ફક્ત કપાસના સારા બીથી થયેલો જણાવવામાં આવેછે. પાલીઆ માડવાની પધ્ધતિથી ખેતીની ઉત્પન્નમાં ૨૦ ટકા જેટલો વધારો થયો છે અને ખેતીની બીજી બાબતોમાં સુધારો લક્ષમાં લઇએ તો લક્ષાવધી રૂપીઆનો ફાયદો થયેલો માલમ પડશે. સુરતની ડી૦ કોઓપરેટીવ બેંકમા ૬ લાખ રૂપીઆ મીલીકે પડી રહે છે તેનો ઉપયોગ સહકારી મંડળીઓ કાઢી કરવો જોઇએ. મંડળીએ સુધારેલા હથીઆરો લાવવા તથા કામ કરવું એ ધ્યેય રાખવો જોઇએ. જે જમીનપર કપાસ થાય છે તેના ઉપર ફક્ત સુધરેલી જાતના બીજ વાવવા જોઇએ. જ્યા સુધી ભેળસેળવાળું બી હશે ત્યા લગી માલનો પુરેપુરો ભાવ આવવાનો નથી માટે આ મંડળે આ તાલુકામા દરેક ખેડુત શુધ્ધ અને સુધારેલુ બી વાપરે તે બાબતની કાળજી રાખવી. સુધારેલી જાતના હથીઆરો ચલાવી બતાવવામા અને મને સંપુર્ણ ખાત્રી છે કે લોકો તે બાબત પોતાની પુર્ણ સહાનુભુતી બતાવશે દરેક માણસ પોતાના ખેતરમા સારામા સારૂં બી વાપરી શકે છે અને સારામાં સારો માલ પકવી શકે છે ફક્ત તેમને ધ્યેય શું તે સમજાવવાની જરૂર છે તે એજ છે કે પાચ વર્ષની અંદર તમે તમારી જમીનમાથી સારામા સારો પાક લઇ શકશો જ્યારે મે હીંદુસ્તાન છોડયું હશે, અને લોકો ભુલી પણ ગયા હશે છેવટે આ સંસ્થાને સંપુર્ણ ફતેહ ઇચ્છુ છુ અને આશા રાખુ છુ કે આપ આપની સંસ્થાના લાઇફ મેમ્બર થવા દેવાની રજા આપશો. જેથી મારી યાદદાસ્ત તાજી રહે.

[illegible] ના. ના. ભીમભાઇએ પુના ખાતે ગઇ તા. ૨૮ મીએ ખેતીવાડીનું [illegible] વા માટે વગવાળી ૭૦ માણસની કમીટી નીમાઇ છે તે જણાવ્યા

શ્રી ગુજરાત

ખેતીવાડી અને હુન્નર ઉદ્યોગ.

 ત્રિમાસિક.

વર્ષ ૧૩ મું] જુલાઈ-૧૯૨૬ [અંક ૨ જો

કપાસ માટે દિવેલીના ખોળનું ખાતર.

કપાસના તુલનુ વાવેતર મુબઈ ઈલાકામા હાલમા ઘણા બહોળા પ્રમાણ મા થાય છે ખેડુતોને વિશેષ ભાગે દ્રવ્ય પ્રાપ્તિ માટે અત્યારે કપાસનો પાક છે તેથી જે રીતે એક એકરે કપાસની ઉત્પન્ન વધે અને વિશેષ મુલ્ય મળે તેવા ઉપાયો ખેડુતોએ તાત્કાળીક યોજવા જોઈએ

યોગ્ય અને વખતસર કરેલી ખેડના ફાયદા ઉપરાત કપાસની ઉત્પન્ન વધારવામા ખાતર કેટલુ ઉપયોગી છે તે બધા ખેડુતો સમજે છે, અત્યાર સુધી છાણીયુ ખાતર તથા ઘેટા બકરાનુ ખાતરજ વધારે પ્રમાણમા વપરાયછે મોટા શહેરો પાસેના ગામડામા ચરકીનુ તથા મેલુ ખાતર સસ્તુ પડે તેમ છે પરતુ કપાસનુ વાવેતર એટલુ બધુ વધી ગયુ છે કે કપાસની એકદર જમીનમાથી માત્ર ઘણા જુજ ભાગ સિવાય બીજાને માટે ઉપર જણાવેલુ ખાતર પુરુ પડી શકતુ નથી, વળી ખાતરની વધતી જતી માગણીને લીધે તેની કિમત પણ વધતીજ જાય છે અને દસ વર્ષ પહેલા ખાતરની જે કિમત હતી, તેના કરતા અત્યારે ચાર પાચ ગણી વધી ગઈ છે

ખાતર આપવાની રીત

સામાન્ય અને ઘણી કરકસર વાળી ખાતર આપવાની રીત એવી છે કે દિવેલીના ખોળનો ભુકો કપાસનુ બી વાવતી વખતે તેની સાથેજ ઓરણીમા નાખવો

ખોળનો ભુકો જે ૧૨ ૧ની બી વાળાજ ચાસમા તે પડે છે પહેલા સખત વરસાદથી ખોળ કોહી જાય છે, અને કપાસના નાના છોડને તેનો ફાયદો તરતજ મળે છે. વીસ ઇચ કરતા વિશેષ વરસાદવાળા પ્રદેશમા એક વિઘે પોણા ચારમણ દિવેલીનો ખોળ આપવો જોઇએ, અને તેથી ઓછા વરસાદવાળા પ્રદેશમા અઢી ત્રણ મણ ખોળ આપવો જોઇએ ખોળની કિંમત, એક વિઘે પાચથી છ રૂપીઆ આવે છે ઉપરના આકડા ઉપરથી તથા વધારે ઉત્પન્ન અને નફાના આકડા ઉપરથી સહેલાઇથી જોઇ શકાય છે કે કપાસના તુલ માટે દિવેલીનો ખોળ ઘણો ફાયદાકારક અને વધારેમા વધારે કરકસરવાળુ ખાતર છે, અને તેનો ઉપયોગ દરેક ખેડુતે પોતાના લાભ માટે કરવો જરૂરી છે આ બાબતની વિશેષ માહિતી ખેતીવાડી ખાતાના ઓફીસરો મારફત મળી શકે છે

હરિરાય ઉમીઆશકર વેગ
ડીસ્ટ્રીકટ એગ્રીકલચરલ ઓવરસીયર
ભરૂચ

મરઘાં બતકાંની ઉછેર.

પુના ખાતે મરઘા બતકાની પેદાશ કેવી રીતે મોટા પ્રમાણમાં થઇ શકે તે બાબત વિચાર ચલાવવા માટે કેટલાક આગેવાન ગૃહસ્થોની સભા મળી હતી અને તેમા એવુ ઠરાવવામા આવ્યુ હતુ કે મુબાઇ ઇલાકા માટે એક "પોલ્ટ્રી એસોસીએશન" સ્થાપન કરવુ આ સસ્થાના ઉદ્દેશ નીચે પ્રમાણે છે —

(૧) મરઘા બતકાના ઉછેર સબધમા લોકોને રસ લેતા કરવા અને તે સબધી તેમને માહિતી આપવી

(૨) જે કોઇ ગૃહસ્થ મરઘા બતકા રાખતો હોય ને જો તપાસ કરાવવા [illegible] ખુશી હોય તો તેની તપાસ રાખવી અને તેમની શુદ્ધ જાત

માટે તથા સંતોષ કારક રીતે ઉછેરવામા આવ્યા છે તે બાબત સર્ટીફીકેટના રૂપમા પ્રમાણ પત્ર આપવા.

(૩) જે લોકો મરઘા બતકા રાખતા હોય, તેમના જાનવરોમા ઇંડાં મુકવાની હરિફાઇ યોજી, સારા ઇંડા મુકનારને ઇનામ આપવા તથા તેમની જાત બદલ પ્રમાણ પત્ર આપવા

(૪) હિંદુસ્તાનના પશ્ચિમે ભાગ માટે અને ખાસ કરીને દખ્ખણ માટે સારામા સારી જાતો કઇ છે તે તપાસી શોધી કાઢવી.

(૫) મરઘા બતકાના પ્રદર્શન દર વર્ષે ભરવા, અને ૧૯૨૬ મા પુના ખાતે જે ખેતીવાડીનુ પ્રદર્શન ભરાવાનુ છે તે વખતે પહેલુ પ્રદર્શન ભરવુ.

(૬) મરઘા, બતકા, ઇંડા વગેરે ચીજોના વેચાણ માટે વ્યવસ્થા કરી આપવી.

(૭) ઉચી જાતના મરઘા બતકાનો ઉછેર કરવા માટે જે પ્રયત્ન કરવા શક્ય હોય તે કરવા

(૮) હિંદુસ્તાનના બીજા ભાગોમા જ્યા આવી સસ્થાઓ હોય તેમની સાથે પત્ર વ્યવહાર ચલાવવો અને બને તો તેમની સાથે મળીને કામ કરવુ.

મેમ્બરોની પ્રવેશ ફી રૂ૦ ૫) અને વાર્ષિક ફી રૂ૦ ૧) રાખવાનો વિચાર છે

જે ગૃહસ્થો આ બાબતમા રસ લેતા હોય તેઓને ખેતીવાડી ખાતાના ડાયરેક્ટર સાહેબ સાથે પત્ર વ્યવહાર કરવા માટે વિનતિ કરવામા આવે છે

જો આ બાબત લોકોની સમ્મતિ માલમ પડશે તો ચાલુ માસમા તે બાબત પર આગળ વિચાર કરવા માટે કમીટી બોલાવવામા આવશે

સુરત,
તા૦ ૨૩-૮-૨૬

ઠાકોરલાલ વીઠ્ઠલદાસ નગરશેઠ
ડીસ્ટ્રીક્ટ એગ્રીકલચરલ
ઓવરસીયર સુરત

ઉત્સાહી ખેડુતો માટે એક અમુલ્ય તક.

પુનામા આગામી દિવાળી માટે ખેતીવાડીનુ એક જંગી પ્રદર્શન એક લાખ રૂપીઆના ખર્ચે ભરાવાનુ છે તે ૧૯૨૬ના ઓકટોબર માસમા નક્કી થયુ છે આ પ્રદર્શન માટે લગભગ ઓગસ્ટ, સપ્ટેમ્બરથી તૈયારીઓ ચાલે છે તેનું જે

પ્રદર્શન માટે એક વરસની મહેનત ખેતીવાડી ખાતાના માણસો કરે છે તે પ્રદર્શન કેટલું આકર્ષક અને ઉપયોગી થશે તે પ્રથમજ આ ઉપરથી સમજાશે આવા પ્રદર્શનો ભરવાનો શો અર્થ છે તે ખાસ ખેડુતોએ અને બીજા આમ વર્ગે જાણવાની જરૂર છે સાધારણ રીતે પ્રદર્શનનો અર્થ એવો કે જુદી જુદી જાતના નમુના ભેગા કરી લોકોને બતાવવા કે દુનીઆમા આવી વસ્તુઓ કારીગરોથી કે ખેડુતોથી ઉત્પન્ન કરવામા આવે છે. પણ તેમા ખાસ મોટી ખામી એ હોય છે કે તેમા તે વસ્તુઓ કેમ બનાવવી તે સબંધી કાંઇપણ ખાસ બતાવવામા નથી આવતું તો મોટામા મોટો ફેર આ પ્રદર્શનમા એ છે કે જે કંઇ દેખાડવાનુ છે તે તાદ્રશ કરી બતાવવામાં આવે એવી ગોઠવણ છે ખેતીવાડી ખાતું કેટલાક વરસથી કામ કરી રહ્યું છે, અને તેની શોધખોળો અને સુધારા કેટલાક ખેડુતોમા પ્રચલીત થયા છે, પણ કેટલાક ઝીણા ઝીણા ફાયદા, અથવા શોધખોળ છે તે લોકોના ધ્યાનમા પુરેપુરી નથી આવી શકી, તો આ પ્રદર્શનથી ઝીણામા ઝીણી વસ્તુ પણ ખેડુત પ્રત્યક્ષ અનુભવી શકે એ એક બીજો ઉદેશ છે ખાતામા આવા સુધારા લોકોમા દરેક ખુણે પહોચાડવા પુરતા માણસો નથી તો જે તાલુકામા જુદા જુદા ગામના મળી ૩૦-૪૦ માણસ જો આનો અનુભવ કરી શકે તો પછી ખાતાનુ કામ સહેલું થઇ શકે બીજાં કારણો એ છે કે કોઇપણ વસ્તુ પ્રેકટીકલ કરી બતાવવી હોય તો તેમા વધારે પઇસાની જરૂર છે, અને તેથી આવાં પ્રદર્શન દરેક ખુણે ખુણે ન થઇ શકે. ટુંકામા એટલુંજ જણાવવાની જરૂર છે કે પુના પ્રદર્શનમા શુ કામ કરી બતાવવામા આવશે તે જાતે જોઇ ખાત્રી કરવા માટે ખેડુતોને ખાસ ભલામણ છે. કારણ કે વાંચ્યા કરતા જોવાથી વધારે લાભ છે

પુને પ્રદર્શન ભરવાનુ કારણ એ છે કે ત્યાં ખેતીવાડીની મોટી કોલેજ છે તેથી ત્યા દરેક કામ માટે જોઇતા સાધન અને મોટા મોટા જુદા જુદા વીષયના નીષ્ણાતો પણ છે તે ઉપરાંત કોલેજ એ શોધખોળ બાબતનું મધ્યસ્થ સ્થાન છે એટલે આવડુ મોટુ જે ઇલાકાને ઉપયોગી થઇ શકે તેવુ પ્રદર્શન ઇલાકાના બીજા કોઇપણ સ્થળે થઇ શકે એ તદન અસભવીત વાત છે બીજુ એ કે આવું પ્રદર્શન દર વર્ષે ભરી ન શકાય પણ ઘણું ખરૂ પાચ દસ વર્ષે ભરાઇ શકે તો પછીના વર્ષોમાં જુદા જુદા વિભાગોમાં ત્યાંની સ્થિતિ અનુકુળતાના પ્રમાણમા પ્રદર્શન તો ભરાય છે અને તે ચાલુ રહેશે.

ખેડુત ભાઇઓને બીજી એ વિનતી છે કે તેમણે પોતાની પેદાશના જુદા જુદા, ફીના અથવા ખેતીની કોઇપણ જાતની ઉત્પન્નના નમુના દરેક તાલુકાના

મે ખેતીવાડી ખાતાના એગ્રીકલ્ચરલ એંજીનીયર સાહેબના શીરનામે મોકલી આપવા નમુના ૩ થી ૪ શેર જોઈએ, કારણ કે નમુનાની પરીક્ષા કરતા અડચણ ન આવે આવા નમુના ભેગા કરવાના બે કારણ છે એક તો કે જે ખેડુત પોતે સારી રીતે ખેતી કરી સારો પાક પકવી શકે તેને ઈનામ આપી ઉત્સાહી કરવો અને બીજુ એકે આવા ભેગા કરેલા નમુનામાથી કોઈ સારૂ બી મળી આવે તો તેનો બહોળો ફેલાવો થાય એવી ગોઠવણ કરવી માટે આવા નમુના મોકલવામા ખેડુતોનોજ લાભ સમાએલો છે નમુના સાથે ખેડુતે પોતાનુ નામ, ગામ, અને તાલુકો લખવો

જે ખેડુતો પુને જવા તૈયાર હોય તેઓએ પોતાનુ નામ વગેરે લખી મોકલવુ અથવા રૂબરૂમા મળી જવુ તો તેમને તે સંબંધી ખાસ સુચના આપવામા આવશે સરકારે રેલ્વે કમ્પની સાથે ગોઠવણ કરી છે કે પુને જવા આવવાનુ અરધુ ખરચ લેશે, અને બાકીનુ માફ થશે તે સિવાય પુને પણ રહેવા ઉતરવાની ગોઠવણ પણ કરી છે દરેક જીલ્લાના ખેડુતોએ એક દિવસે જુદે જુદે અનુકુળ પડતા સ્ટેશને બેસવાનુ છે, અને તેમની સાથે જાણીતા માણસો રાખવાની ગોઠવણ થશે પણ આવી ગોઠવણ એપ્રીલ મહીનાની આખરે તો થવી જોઈએ તો જે લોકો જવા તૈયાર હોય તેમણે નામ નધાવી દેવા, અને ત્યાર પછી તેમને એક પટી આપવામાં આવશે અને તેની પટી વાળાનેજ ફકત દાખલ કરવામા આવશે એટલે પછી થી નામ નાધવાનુ બની શકશે નહિ, અને પાછળથી પસ્તાવુ પડશે

ખાવા પીવાનુ, રેલ્વેનુ ભાડુ વગેરે થઈને આશરે કુલ રૂા. ૧૫ ખર્ચ આવશે તો તે કાઈ વધારે નથી છેવટે મારી એટલી ભલામણ છે કે જે ખેડુતો એવી ઉમેદ રાખતા હોય કે તે જોઇ આવીને કાંઇ કરી શકશે તો તેવાએજ નામ નોધાવવા નહિતો બીજા શોખીન માણસોને પૈસા ખરચવાની જરૂર નથી

તા. ૨૭ ૩-૨૬ એમ આર. પરેખ

ડીસ્ટ્રીક્ટ એગ્રીકલ્ચરલ ઓવરસીયર-ગોધરા

કીટકનો ઉપદ્રવ અને તેના અભ્યાસની અગત્યતા.

પૃથ્વિ પર જે જે પ્રાણીઓ આપણી નજરે પડે છે તે બધાનુ વિજ્ઞાનીક રીતે વર્ગીકરણ કરેલુ છે આ પ્રાણીઓમાંનો મુખ્ય એક ભાગ સાંધાવાળા કરોડ વગરના પ્રાણી છે તેની અંદરના બધા વિભાગોના પ્રાણીઓને આપણે સામાન્ય ભાષામા જતુ તરીકે ઓળખીએ છીએ દાખલા તરીકે—કરચલા, કંગોળીઓ, કાનખજુરા, કાન શીયાળ, પતંગીઆ, કુદા વગેરે પરતુ જે જતુઓ મનુષ્ય જાતિ પર ચેપી રોગો ફેલાવનારા છે, કૃષિજેવા ઉદ્યોગમા દર વર્ષે કરોડો રૂપીઆનું નુકશાન કર્તા છે, ગાય ભેંસ અને બીજા પ્રાણીઓને ઘણા હાનિ રૂપ છે તેમને કોઇ રીતે જુદા પાડવામાં આવ્યા નથી. ઉદાહરણ—મચ્છર, દાતણ, ખપરડી, માખ વગેરે આ જતુઓનો સાંધાવાળા કરોડ વગરના પ્રાણીઓમા જુદો વિભાગ છે અને તેમને ષટ્પદ પ્રાણીઓ કહેવામા આવે છે

આ પ્રાણીઓને અવશ્ય ૩ જોડ અથવા ૬ પગ, એક અથવા બે જોડ પાખ અને બે મુછ હોય છે આ વિશિષ્ટતા સાંધાવાળા કરોડ વગરના પ્રાણીઓના બીજા વિભાગોમા હોતી નથી તેથી આ વિભાગના જતુઓને જતુ ન કહેતાં કીટક તરીકે ઓળખવામા આવ્યા છે. તમામ પ્રાણીઓને એકત્ર કરીએ તો કીટકનો વિભાગ ઘણો અલ્પ દેખાય છે પણ તેમની પૃથ્વિ પર એટલી બધી જાતિ છે કે તેમના સિવાયના પ્રાણીઓની તમામ જાતિઓને એકત્ર કરીએ તોપણ કીટકની જાતિની સખ્યા વધી જાય, વળી દરેક જાતિમા અસંખ્યાત કીટકોનો સમાવેશ થયેલો છે, અને ઘણા કીટકો મનુષ્યને જુદી જુદી રીતે હાનિકર્તા થઇ પડે છે ફક્ત એટલીજ એક મોટા દેશમા દર વર્ષે કીટક કેટલુ નુકશાન કરી શકે છે તે નીચે આપેલી વિગત પરથી જણાશે

ગણતરી મુજબ ફક્ત અમેરીકા દેશમાજ એક વર્ષમા ૨૦૦,૦૦૦,૦૦૦ પાઉંડ કરતા વધારે નુકશાન કીટકને લીધે થાય છે, જુદા જુદા તુષો, શાક ભાજી, બાગાયત, જગલ વગેરેને કીટકથી થતા તમામ નુકશાનનો સમાવેશ નીચે મુજબ કરેલો છે

ન	નામ	નુકશાન (પોંડ)
૧	એક દલ તુષો	૯૦,૦૦૦,૦૦૦
૨	બીજા મુખ્ય તુષો	૭૫,૦૦૦,૦૦૦

૩	શાક ભાજી	૧૩,૦૦૦,૦૦૦
૪	બાગાયત અને નર્સરી	૯,૫૦૦,૦૦૦
૫	સંગ્રહી રાખેલી વસ્તુઓ	૬૦,૦૦૦,૦૦૦
૬	જંગલ અને તેની નિકાશ	૨૬,૦૦૦,૦૦૦
૭	ગાય, ઘોડા વગેરે પ્રાણીઓ	૨૮,૦૦૦,૦૦૦
૮	મનુષ્યપર કીટકને લીધે થતા ચેપી રોગો	૧૫,૦૦૦,૦૦૦

જે દેશમા વિજ્ઞાને ઘણો વિકાસ કરેલો છે, અને ખેતી શાસ્ત્રીય પદ્ધતિ પ્રમાણે થાય છે ત્યા પણ વિજ્ઞાનીઓનુ એવું માનવુ છે કે જો ભવિષ્યમા કીટકને નાબુદ કરવાને સજ્જડ ઉપાયો ન લેવાય તો તેમની સખ્યા એટલી બધી વધી જશે કે તેઓ આ સૃષ્ટિમા એમ માનવામા આવે છે કે જો કીટક શાસ્ત્રના અત્યાર સુધીના અનુભવનો ઉપયોગ કરવામા આવે તો અમેરીકામાં કીટકથી થતુ નુકશાન લગભગ અર્ધુ અટકાવી શકાય સમગ્ર પૃથ્વિપર કીટકની જાતો એટલી બધી છે કે ફક્ત ૧-૫ માઉશ ભાગ જેટલાજ નામ અત્યાર સુધીમા જાણીતા થયેલા છે અને તેમાએ જો તેમના જીવનક્રમ અને રહેવાની ટેવના અભ્યાસ અને નિરીક્ષણ થયા હોય તો ફક્ત નાના વિભાગનાજ કીટકના શરીરની રચના, તેમના જીવન ક્રમનો ફેલાવ વગેરે જાણવાને માટે તેમજ હાલના જાણીતા ઉપાયો જેવા કે સ્પર્શથી અને પેટમા જઈ નાશ કરનારી દવાઓ, વાયુરૂપી દવાઓ, ઉપદ્રવ અટકાવનારા સાવચેતીના ઉપાયો વગેરે સુધારવાને માટે તેમજ ઉપદ્રવી કીટકોનો નાશ કરવાને ભક્ષક કીટકોનુ જ્ઞાન વિકસાવવા કીટક શાસ્ત્ર માટે ઘણા વિજ્ઞાનીઓની જરૂર છે

હિંદુસ્થાનમા જુદા જુદા તુલ, બાગાયત અને અન્ય ચીજો પર કીટકથી થતા નુકશાનનો ઉપર મુજબ અંદાજ કરવામા આવેલો નથી પરતુ કપાસ જેવા તુલમા જીંડવાને નુકશાન કરનાર ઇયળના ત્રાસથી કપાસની આવકના ૧૫-૨૦ ટકા જેટલુ નુકશાન અહીં થાય છે, તેવુ ગણતરી પરથી માલુમ પડ્યુ છે તેવીજ રીતે જુવારમા પણ ઘડને નુકશાન કરનાર ઇયળ (ગાભમારા) થી લગભગ દશ ટકા જેટલુ નુકશાન થાય છે સગ્રહી રાખેલા અનાજમા ખાસ કરીને જુવારને કેટલુ નુકશાન થાય છે તે જાણવાને માટે સુરત જીલ્લા ના ઓર્પાડની તાલુકામા મોટા વગાડા અને અટાજનુ સર્વે કરવામા આવ્યો હતો, અને ગણતરી કરતા એમ માલુમ પડ્યુ છે કે ફક્ત એક વર્ષની અંદર. (ઈ સ૦ ૩૫૨૭) અને રૂ૦ ૧૩૮૫૦નુ ગાલ્ફરો દોઠ ગામમા નુકશાન

થયુ હતુ. ખેતરમા થતા તમામ તુલોને કીટકને લીધે ઓછામા ઓછુ દશ ટકા નુકશાન ગણવામા આવે તેપણ ફકત એક વર્ષમા હિંદુસ્થાનમા ૧,૭૩,૩૬,૧૯,૮૪૭ રૂપીઆનુ નુકશાન થાય છે

કૃષિની ખીલવણીમા કીટક શાસ્ત્રની કેટલી અગત્યતા છે તે ઉપરના આકડા પરથી સહજ માલુમ પડશે ખેતીના સુધારાઓમા અમેરિકા જેવા સઉથી આગળ પડતા દેશમા પણ વિજ્ઞાનીકો આ વિષયમા ઘણીજ શોધખોળ અને ઉંડા અભ્યાસની જરૂર છે તેમ કબુલ કરે છે ત્યારે આપણા દેશમા તો આ વિષય તરફ કંઈ અગત્યનો વિકાસ થયો નથી, અને ઘણા ખરા રોગોમા તો ઉપદ્રવી કીટકો અને ઉપદ્રવનો અંદાજ પણ જાણવામા આવતો નથી ખેડુત વર્ગ પણ દૈવી કોપ માની બેસી રહે છે, અને આપતા ઈલાજ માટે સ્પ્રહા રાખતો નથી પરીણામે આપણા ગુજરાતમાજ ઉધેઈ, કાતરા અને તેવા કીટકો દર વર્ષે લાખો રૂપીઆનુ નુકશાન કરે છે તેમનો ઉપદ્રવ જ્યાસુધી આ વિષયમાં ઘણી શોધખોળ અને અને ઉંડા અભ્યાસ કરવામા આવે નહિ અને શોધી કાઢેલા ઉપાયો ખેડુત બધુઓ ઉત્સાહ પુર્વક અજમાવે નહિ ત્યા સુધી એ સુમાર વધીજ જવાનો.

બી જે ઠાકુર
એન્ટીમોલોજીકલ એસીસ્ટન્ટ-સુરત.

દાહોદ ફારમ ઉપર તા ૭-૩-૨૬ના રોજ ભરાએલા ડેમોન્સ્ટ્રેશનનો

ટુંક અહેવાલ.

—********—

લેખક — પ્રભુશંકર ઉમીયાશંકર ભટ
ગ્રેજ્યુએટ ફીલ્ડમેન દાહોદ ફારમ

આ ફારમ પંચમહાલ જીલ્લાના ઘણાજ પછાત ભાગમા આવેલુ છે મુખ્ય વસ્તી ભીલ તથા પટેલીઆઓની છે ત્યા લોકો ખેતીમા બહુજ પછાત છે ખેતીના ઓજારોમા હળ સીવાય બીજુ કંઈ રાખતા નથી અને વાવ્યા પછી લણવુજ એ સીવાય બીજુ કરતા નથી આ ભાગની ખેતીની પધ્ધતિ સુધારવા માટે નામદાર સરકારના ખેતીવાડી ખાતા તરફથી આ ફારમ

ખોલવામા આવ્યુ છે અને તેના તરફથી આવા ડેમોન્સ્ટ્રેશનો કરી લોકોને ખેતી સંબંધમાં સુધારો કરવા સમજુત કરવામા આવે છે.

ઓજાર —

અ. ફડકા-ઘઉં વાવવા માટે ૧૫ ઇંચના ફડકા ઉપયોગ કરવો ઠીક પડે છે, તથા મકાઈ માટે બે ફુટના ફડકાનો ઉપયોગ કરવો જોઇએ. ખેડુતો આ બન્ને પાક હળથીજ વાવે છે અને પરીણામે તે ઊગી નીકળ્યા પછી નીંદવાનો ખર્ચ મહું થાય છે અને કેટલાક તો બીલકુલ નીંદવાની તસ્દી જ લેતા નથી આ બધાનુ પરીણામ એ થાય છે કે તેમનો પાક બરાબર ઉતરતો નથી. જો ફડકાથી વાવેતર કરવામા આવે તો બે હારની વચ્ચે રાપડી ફેરવી શકાય છે અને તેથી કરીને નીંદવાનો ખર્ચ ઓછો લાગે છે, તથા ખેતર સાફ થાય છે અને છેવટમા પાક પણ સારો ઉતરે છે

બ. કોકણ હળ —

આ નાનુ લોખંડી હળ આ પ્રદેશને માટે સારી રીતે ચાલી શકે તેમ છે તથા કીંમત પણ રૂ૦ ૮ સુધીજ છે એટલે તે પણ ભારે પડે તેમ નથી દેશી હળ ફક્ત જમીનમા લીસોટાજ પાડે છે જ્યારે આને બાજુમાં પખેરું હોઇ જમીન ઉથલાઈ જાય છે અને તેથી કરીને કામ સારૂં થાય છે. આ ઉપરાંત આનાથી ખેડ પણ સારી થાય છે આ હળ ખેડુતોને ચલાવી બતાવ્યુ હતુ કેટલાકોએ પોતાની ખાતરી માટે પોતાના હાથે પણ ચલાવી જોયુ હતુ.

ક માસ્ટન હળ —

બીજુ ઉપરના જેવુજ આ પ્રદેશને માફક આવે તેવું આ પણ એક દેશફેજ હળ છે

આ બાબત ઉપર ઝાલોદ તાલુકાના મે મામલતદાર સાહેબે પણ સારી સમજુત કરી હતી અને આ વાત ધ્યાનમાં લઇ આ પ્રમાણે સુધારો કરવા ભલામણ કરી હતી તથા એ સબંધમાં તેઓ સાહેબ પણ ઘણોજ રસ લેતા હોવાથી પોતાના તાલુકામાં દાખલ કરવા ખાસ વચન જણાવ્યુ હતુ

ર ઢીંચ

આ એક હળના જેવુ નાનુ બે પખાવાળું ઓજાર છે જેનાથી પાળીઆ કરી શકાય છે ખેડુતો પાળીઆ હાથે પાવડા વતી કરે છે પરંતુ તેનાથી ખર્ચ ઘણો પડે છે ઢીંચથી દરરોજ એના અઢી એકર સુધી પાળીઆ કરી શકાય છે અને અહીના નાના બળદો પણ તે ખેંચી શકે છે આનાથી પાળીઆ કરી બતાવ્યા હતા તથા તેથી થતા બીજા ફાયદા સંબધી સમજુત કરવામાં આવી હતી

ઈ સી ટી હળ તથા બી. ટી હળ —

આ હળો ભારે કીમતના છે તે ચલવી બતાવ્યાં હતા તથા તેનાથી થતા ફાયદા બતાવવામા આવ્યા હતા આનાથી સારી ઉંડી ખેડ થાય છે. અને તેથી કરીને દરોઇ, દાભ, વેલી વગેરેનાં જડીયા બહાર નીકળી આવી સુકાઇ જાય છે તથા જમીન સારી રીતે ઉથલાઈ જાય છે ખાસ કરીને બાગાયતવાળાઓને આ ઉપયોગી છે આનાથી ચાસેલા મોટા ખેતરો લોકોને બતાવવામાં આવ્યા હતા.

આ ઉપરાત જુદી જુદી જાતની રાંપડી જેવી કે ૯ ઇચ, ૧૨ ઇંચ, ૧૫ ઇંચ વગેરે તથા રાપ બનાવવામા આવ્યા હતા તથા તેનાથી થતા ફાયદાઓ સમજાવવામા આવ્યા હતા

પાક —

પછી ખેડુતોને ઘઉંના જુદા જુદા ખેતરો બતાવવામા આવ્યા હતાં એકંદરે બોડીઘા ઘઉની જાત ઘણી સારી છે તેને ગેરૂ આવતો નથી તથા પવનના સપાટાને લીધે નીચે પણ પડી જતા નથી આથી કરીને નુકશાન ઓછુ થાય છે વાજીઆ કરતા જાત પણ ઉંચી હોવાથી કીમત વધારે ઉપજે છે. વાજીઆ ઘઉ પવનના સપાટાને લઇ પડી જાય છે અને તે પછી ઉભા થવા પામતા નથી તે પણ બતાવવામા આવ્યુ હતુ જ્યા પાણીની સવડ હોય ત્યા બોડીઆ કરતાં ઉચી જાતના બક્ષી નામના ઘઉ કરવા લોકોનુ ધ્યાન ખેંચ્યુ હતુ.

દરેક પાક માટે બી ચોકખુ હોવુ જોઇએ એ વાત પહેલી જરૂરની છે ખેડુતો પાસે બી મીશ્રણ થઇ ગયેલુ હોય છે અથવા કેટલાક તો વાવવા વખતે વાણીયાને ત્યાથીજ ખરીદી લાવી ખેતરમા વાવી દે છે અને પરીણામે તેમનાજ પાકને નુકસાન થાય છે સારા બીની બાબત ખાસ ધ્યાન ઉપર લેવામા આવી હતી. બોડીયા ઘઉનુ ખેતર જે ખાસ બી માટે ઉગાડવામા આવ્યુ હતુ તે તથા બીજા ખેતરોનો એક સરખો પાક બતાવી સારા બીથી થતો ફાયદો બતાવવામા આવ્યો હતો આ ઉપરાંત સણના લીલા ખાતરથી તથા મેલા ખાતરથી ઘઉ કેવા સારા થાય છે તે ઉપર લોકોનુ ધ્યાન ખેચ્યું હતું બાગાયત જુલમાં મચ્છી આ પ્રદેશમાં સારો નહિં; આપેછે ખાતરને લઇ જમીન કુળતું થતી હોવાથી એના પાછી મકાઇ તેમજ ઘઉ સારા થાય છે

પછી ક્યારીમા શગર પછી બર્મીન નામનો લીલો ચારો કરવામા આવ્યો હતો તે બતાવી તેની અગત્યતા ઉપર વિવેચન કરવામા આવ્યુ હતુ જેવી

રીતે મનુષ્યને અવર નવર ખોરાકની જરૂર છે તેવીજ રીતે બળદોને પણ કામના પ્રમાણમાં સારો ખોરાક મળવો જોઇએ, તેથી કરીને જ્યાં પાણીની સવડ હોય ત્યાં થોડાક ભાગમા બળદો માટે આવો ચારો કરવાની ભલામણ કરવામા આવી હતી

ફળાઉ ઝાડનો બગીચો બતાવ્યા પછી કપાસને અનુકુળ આવે એવી કઠીનીઆ અગર કાળી જમીન બતાવવામા આવી હતી અને તેની માવજત વિષે વિવેચન કરવામાં આવ્યું હતુ.

બપોરના જમણ પછી ખેડુતોને જુદા જુદા પાકોના નમુનાઓ બતાવવા માં આવ્યા હતા. જેવાકે મગફળીની જાતો, સ્પેનીશપીનટ, સ્મોલ જાપાન, બીગ જાપાન, ડાગરની જાતો, છીરાસાર તથા કોલમ્બો (જીણી), તથા સુતરસાલ (જાડી), મઠીયો, કપાસ, મકાઇ, ચણા, તથા ઘઉની જાતો વાજીયા, બક્ષી, પીસી, બોડીયા વગેરે

તે પછી ખેડુતોને એક જગાએ ભેગા બેસાડી ફાર્મ ઉપરના અખતરાઓ ઉપર ફારમના મે૦ સુપ્રીન્ટેન્ડન્ટ સાહેબે વિવેચન કર્યું હતુ મઠીયા કપાસનુ વાવેતર કહેવામા આવ્યું હતુ ડાગર છાંટીને કરવામા આવે છે તેને બદલે તે પદ્ધતિમા સુધારો કરી ફડકાથી વાવીને અથવા ધરુ ઉછેરી તેને રોપીને કરવાથી ઉપજમા થતો વધારો સમજાવવામા આવ્યો હતો. બોડીયા ઘઉંનુ સારૂં બી ફારમ ઉપરથી લઈ જવા કહેવામા આવ્યુ હતું ખાતર ખેતરમા કેવી રીતે પાથરવાથી તુરતને એક સરખો લાભ મળે તે ઉપર વિવેચન કરવામાં આવ્યુ હતું. ઘાસ થાગમા સાઇલેજ તેમજ કડબનો ભુકો કરી વાપરવાને ભલામણ કરવામાં આવી હતી. માલ સરખાવવાને માટે ખળી વગેરે સારી કરી તેમજ તુરતને લણની વખતે ખાસ કાળજી રાખી જેમ બને તેમ માલ ચોકખો પેદા કરવા ખેડુતોનુ ધ્યાન ખેચવામા આવ્યુ હતુ.

ત્યારબાદ મે. ડીસ્ટ્રીકટ એગ્રીકલ્ચર ઓવરસીયર સાહેબે સહકાર પદ્ધતિ તરફ લોકોનું ધ્યાન ખેચ્યું હતું બી વગેરે ખરીદવા તથા પાકને વેચવા માટે ખેડુતો એક મડળી કરી તેની મારફત કામ ચલાવે તો દરેક ને જુદુ જુદુ થતુ નુકશાન તથા દરેકના અમુલ્ય વખતનો ભોગ વગેરેમા બચાવ થાય અને એકંદરે દરેકને પોતાના નફામા કઇક વધારો થાય.

ત્યાર બાદ મે. ડીવીઝનલ સુપીન્ટેન્ડન્ટ સાહેબે બોલતા જણાવ્યું કે જો આ પ્રમાણે પંચમહાલના ખેડુતો આળસમાં વખત ગુમાવી નાખશે તો ભવિષ્ય મા સેનનેશ બગડું પડશે આ બાબત તેમણે યુરોપ, અમેરીકા વગેરે આગળ

વધેલા દેશોના ખેડુતોના દાખલા આપી સમજાવી હતી જો કઈ સુધારો કરવા મા આવે તથા આળસ છોડી કામ થાય તો આજ ખેડુતો પકવે છે તેનાથી બમણો પાક પકવી શકે અને તેને અંગે તેમની આર્થીક સ્થિતિ સુધરી જાય.

ત્યારબાદ આણંદ તાલુકાના મે મહાલકારી સાહેબે બોલતા ખાસ કરીને ખેડુતોને ખાતર સઘરી રાખવાની પદ્ધતિ તથા ખેતરમાં ખાતર નાંખવાની પદ્ધતિ સુધારવા તથા ફડકાથી વાવેતર કરવા અને નાનુ લોખંડી હળ વાપરવા ભલામણ કરી હતી ખાતરને જો સારી રીતે ખાડો ખોદી તેમાં સઘરવામાં આવે તો તેમાનો તત્વો સુર્યના તાપથી હવામા ઉડી ન જતાં અંદરજ રહીને ખાતર થી જમીનને સારો ફાયદો થાય ખાતર ખેતરમાં સરખી રીતે પાથરી તેને ખેતરની માટી સાથે હળથી સેળભેળ કરવામાં આવે તો પાકને સારો ફાયદો થાય તે બતાવવ મા આવ્યું હતુ ત્યારબાદ તેઓ સાહેબે તેમના તાલુકામા ચોમાસાં લગભગ બે ત્રણ ડેમોન્સ્ટ્રેશનો કરી ફડકા તથા હળનો ઉપયોગ ખેડુતોના ખેતરમા કરી બતાવવા ભલામણ કરી હતી. તે ઉપરથી ડીસ્ટ્રીકટ એગ્રીકલચર ઓવરસીયર સાહેબે પોતાથી બનતુ કરવા વિચાર દર્શાવ્યો હતો

ટુકમા સારી ખેતીથી, બળદોની સારી માવજતથી, સારા બીથી તથા ખાતર નાખવાની સારી પદ્ધિતીથી થતા ફાયદાઓના ખ્યાલ સાથે સર્વ લોક છુટા પડી સહુ સહુને ગામ ગયા હતા

દુધ માટે ગાય અને ખેતીને મ ટે બળદની પસંદગી.

(લેખક-ડુંગરભાઇ મગનભાઈ અમીન)
વી એ સ્કુલ-સુરત.

ગાય અને બળદ ખરીદતા પહેલા ગુણ ખેડુતો ઘણો વિચાર કરે છે પરંતુ તેવા વિચારવાળા અને બુદ્ધિશાળી ખેડુતોનું પ્રમાણ આપણા દેશમા ઘણું ઓછુ છે એટલે આ લેખ લખવાનો ઉદેશ દરેક ખેડુતને ઢોરની ખરીદી સંબધી કંઈ માહીતી આપવાનો છે નીચે આપેલી માહીતીને અનુસરીને ઢોર ખરીદવામાં આવે તો તેથી ભવિષ્યમા ઘણો ફાયદો થાય છે અને જાનવર જે ઉદેશને માટે ખરીદેલુ હોય તે સારી રીતે પાર પડે છે

ગાય ખરીદ કરતી વખતે નીચેના ચિન્હ તપાસી પસંદ કરવી—

૧) ગાયનું કપાળ પહોળુ હોવું જોઇએ.

૨) ચામડી ઢીલી, સુવાળી અને ચકચકતી હોય તો સારૂં.

૩) ગાયની પાસળી દુરથી દેખાવી જોઇએ તેમજ તે મોટી અને બે પાસળી વચ્ચેનું અંતર વધારે હોય તો સારૂં.

૪) કરોડનાં હાડકા ઢીલાં અને બે હાડકાં વચ્ચેનુ અંતર વધારે હોય તો સારૂં સામાન્ય રીતે અંતર ૧ાાં આંગળનું સારૂ ગણવામાં આવે છે.

૫) આંખો દેખાવડી અને સ્વભાવ શાંત હોવો જોઇએ.

૬) પાછલા ભાગમા પુછડીની બે બાજુએ જે ટેકા હોય છે તે બે વચ્ચેનુ અંતર વધારે હોય તો સારૂ.

૭) પુંછડું કરોડની સીધી લાઈનમા આવે એટલે કે જ્યાથી પુંછડું નીકળે છે ત્યા આગળનો ભાગ ઢળતો ન હોતા જેમ કરોડની સીધી લાઈનમા આવે તેમ સારૂં,

૮) પાછલા બે પગની અંદરની બાજુએ સામનો ભાગ ઓછો હોવો જોઇએ.

૯) અવાળુ આગળના તેમજ પાછળના ભાગમા વધેલુ હોવુ જોઇએ.

૧૦) ચાર આચળ સરખા અંતરે હો।। જોઇએ

૧૧) આચળની અણી એક બીજાને અડકી જોઇએ નહી

૧૨) ફુટપટ્ટી વડે દુંટીથી કરતે કરોડ ઉપર થઇ ફરતે માપી લેવુ અને જો તે માપ આગલા પગના ઉપરના હાડકાથી પાછલા પગના ઉપરના હાડકા સુધીના માપ કરતા વધારે આવે તો તે ગાય સારી સમજવી

૧૩) શરીરનો આકાર ફાચર જેવો એટલે કે આગળથી સાંકડો અને પાછળથી પહોળો હોય તો સારૂ

૧૪) ઢીચણ ઉપરનો જાંઘનો વાક વધારે હોય તેમ સારૂ

૧૫) કાન મોટા હોય તેમ સારૂ

૧૬) ગાય પદ્મવાળી હોય તો ઘણુંજ સરસ કેટલાક ઢોરને આગલા પગના પાછલા ભાગ ઉપર ત્રણ ચાર ઇંચ લાબો લીટો હોય છે તેને પદ્મ કહે છે.

૧૭) દુધની નસ મોટી, લાંબી, અને વાંકી ચુકી હોય તેમ તે ગાય સારી સમજવી.

૧૮) દુધનો આયનો પારણના આવરનો હોય તો પાછળનો આ ભાગ આવલાની ઉપર આવેલો હોય છે અને ત્યા વાળ ઉગેલા હોય છે તેને દુધનો આયનો કહે છે

ઉપર બનાવેલી નીશાની વાળી ગાયો દુધ આપવામાં સારી નીકળે છે એટલુજ નહિં પરંતુ તેમના જે વાછરડા થાય છે તે પણ સારા નીવડે છે.

ગાયોની ઘણી જાતો હોય છે જેવી કે.– કાંકરેજ, વઢીઆરૂ, તલબદાર, ગીરી, મીધી, માળવી, અમ્રત મહાલ, ખીલારી, નેલોર વગેરે તે તમામ ઓલાદો પૈકી શુ ગતને માટે કાકરેજ જાતની ગાય સારી ગણાય છે, કારણ કે તે ગાયનાં જે વાછરડાં થાય તેના બળદ સારા થાય છે, તેમજ ગાયોમાં પણ દુધ આપવાની શકિત સારી હોય છે.

કાંકરેજ જાતની ગાયને ઓળખવાની નિશાનીઓ નીચે પ્રમાણે છે :–

(૧) રગ રૂપેરી લીલો, (૨) પગ તથા ઘુંટણ ઉપરનો આગલો તથા પાછલો ભાગ સહેજ કાળા રંગનો, (૩) વાછરડાનો રંગ શરૂઆતમા માથાં ઉપર સહેજ લાલ હોઈ પાછળથી તે રંગ બદલાઈ જઇ કાળો થાય છે, (૪) ગાયો ચપળ, જોરાવર અને મજબુત બાંધાની હોય છે, (૫) કપાળ પહોળુ અને બીજી ગાયોના પ્રમાણમા ટુંકુ, (૬) શીગડા પાયામેથી ઉંચા જઈ અંદર વળેલા, (૭) બે શીગડાં વચ્ચેનો કપાળ ઉપરનો ભાગ ચક્રાકાર, (૮) શીગડા ઉપરથી પાતળા થઈ બુઠ્ઠી અણી વાળાં, (૯) આંખ્યો કાળી તેમજ ભરાવદાર અને તેજવાળી હોય છે, (૧૦) આંખનાં પોપચા ઉપર કરચલી પડેલી હોય છે (૧૧) કાન મોટા અને કેટલીક ગાયોમા કાળો રંગ અને કેટલીકમાં સફેદ, (૧૨) કાનની અંદરનો ભાગ નારંગી રંગ જેવો, (૧૩) ગરદન સુંદર અને નાજુક, (૧૪) ચામડી સુવાળી અને નાજુક (૧૫) મોઢા ઉપર માસ ઓછુ, (૧૬) પુછડુ ટીચણથી સહેજ નીચુ અને તેના છેડાનો ભાગ કાળો, (૧૭) ગાયને દોહ્યા પછી અવાળુ સકોચાઈ તેની ઉપર કરચલી પડી જાય છે

હવે નીચેની બાબતો ધ્યાનમા લઇ બળદની પસંદગી કરવામા આવે તો તે બળદ કામ સારૂ આપી શકે છે.

(૧) પગની ખરીઓ વચ્ચે પહોળાઈ વિશેષ હોવી જોઇએ નહિ.

(૨) ખરી બહારના ભાગમા વળેલી હોવી જોઇએ નહિં.

(૩) ખરી રંગે પીળી ન હોય તો સારૂં.

(૪) ખરી લાબી હોવી જોઇએ નહી

(૫) બળદના પગે ટીચણથી ખરી સુધીનુ હાડકુ સીધુ ન હોતાં સહેજ છરતુ હોય તો સારૂ.

(૬) પાછલા પગડાનો ભાગ સહેજ વળેલો હોય તો સારૂં

(૭) ટીચણુ ઉપરનો વાક ઓછો હોય તેમ સારૂ.

ઉપરની હકીકત ધ્યાનમા લીધા બાદ બળદોમા કેટલીક ખોડો નીચે બતાવ્યા પ્રમાણે હોય છે. આ ખોડો પણ ખેડુતોમા ઘણી જાણીતી છે પરન્તુ તેની પણ સારા અને અનુભવી માણસનેજ ખબર હોય છે નીચે જણાવેલી ખોડો પૈકી (–) નીશાની વાળી ખોડ ઘણીજ ખરાબ ગણાય છે અને તેથી તે બરાબર તપાસી લેવી.

– (૧) બેઠાચઠ —

બળદના કપાળમા બે ભમરા હોય છે તે ભમરામા નીચેનો મોટો હોય અને ઉપરનો નાનો હોય તેને બેઠાચઠ કહે છે

– (૨) બેઠાફેડ —

કપાળના બે ભમરામાથી નીચેનો નાનો હોય છે અને ઉપરનો મોટો હોય તો બેઠાફોડ નામે ઓળખાય છે

– (૩) પાલર ભરો —

બળદની પાસળી ઉપર ડેકો હોય છે તેને લીધે તે ભાગ ઉપસેલો દેખાય છે

– (૪) સાતડીઓ અથવા છકડીઓ —

બળદને સામાન્ય રીતે આઠ દાત હોય છે પરન્તુ જો આઠને બદલે સાત દાત હોય તો સાતડીઓ અને છ દાત હોય તો છકડીઓ કહેવાય છે.

(૫) પેટ ફુટણીઓ —

બળદનુ પુછડુ ટીચણની ઉપરજ પુરૂ થઈ જાય છે કેટલાક લોકો આવા બળદને બાંઠો પણ કહે છે

– (૬) વાકડ વાયો અથવા નેવર —

આવા બળદના ચાલતી વખતે આગલા બન્ને પગ અથડાય છે

(૭) ડાભણીઓ —

આવા બળદના પુછડના છેડાના વાળ ધોળા હોઇ તેની ઉપર કાળા વાળ આવેલા હોય છે જેથી ધોળા વાળ કાળા વાળથી ઢકાએલા રહે છે અથવા વાળ ધોળા હોય તો તેને ચમરીઓ કહે છે કેટલીક જગ્યાએ તેને વાદર પુછો નામે પણ ઓળખે છે

– (૮) ખનુરો —

બળદના શરીર ઉપર કે પીઠ ઉપરના કોઈપણ ભાગ ઉપર નાન ખજુરાના આકારના વાળ પડેલા હોય તેને ખજુરો કહે છે

– (૯) મીંસા કે ત્રીગો —

કેટલાક બળદને ખીલા ઉપર શીંગડાં પછાડવાની ટેવ હોય છે આ ખોડ ગણવાનું કારણ એ છે કે શીંગડાણું રોગ થયેલો હોય છે અને તેથી બળદ મરી જવા સંભવ રહે છે

÷ (૧૦) ધોળ જીભો —

આવા બળદની જીભ ધોળી હોય છે

(૧૧) બ્રાહ્મણીઓ —

શરીર ઉપર ધોળા અને કાળા ચાઠાં હોય છે તે બ્રાહ્મણીઆના નામે ઓળખાય છે.

— (૧૨) સર્પણીઓ:—

વારે ઘડીએ જે બળદ જીભ બહાર કહાડતો હોય તેને સર્પણીઓ કહે છે

+ (૧૩) ટુંકી ચાલ —

આવા બળદ ધીમે ધીમે ચાલે છે તેમજ ચાલતા આગલા પગની ખરી ઉપર પાછલા પગની ખરી પડે છે અગરતો આગલા પગની ખરીથી પાછળ પાછલા પગની ખરી પડે તો ટુંકી ચાલનો સમજવો.

+ (૧૪) સાવરણીઓ —

સાવરણીઆ બળદની પુછડી ઘણી લાંબી હોઇ ચાલતા નીચે ઘસડાય છે

+ (૧૫) તલુઠીઓ —

પગે તલછ માર્યા કરે તેને તળુઠીઓ કહે છે. કેટલાક લોકો ખાયડો પણ કહે છે. (આવા બળદ ચાલવાનું શરૂ કરતા થોડી વાર લંગડાય છે)

÷ (૧૬) સુઈ —

બળદના કપાળ ઉપર ભમરો આવેલો હોય છે તે ભમરો બે આંખની વચ્ચે, અગરતો બળદની માયકીની ચાડી દોરીમાં ઢંકાતો હોય તો તેને સુઈ કહેછે.

÷ (૧૭) બડ —

બળદની ડાબી અગર તો જમણી:છેલ્લી પાંસળી ટુંકી હોય તેને બડ કહેછે

+ (૧૮) સુસરીઓ —

બળદની પીઠ ઉપર ભમરો હોય છે અને તે તેની મુત્ર નળીની સપાટી પર આવેલો હોય છે જો તે ભમરામાં ધુળ ભરાવાથી તો મુત્ર નળીએ ટપકા પડે છે આવા બળદને સુસરીઓ સમજવો.

ઉપર જણાવેલી ખોડો પૈકી સુઈ, સાતરીઓ, બડ અને પાવ્રગબડો ઘણીજ અશુભ ગણાય છે ને ઉપરથી કહેવત છે કે —

સુઈ પુછે સાતડીઆને, કેમ છે ભાઈ બડ,
ઘરે ન આવે ગોદરા ને, પાડોશીને પડાવું ઢંડ

ખેતીમાં રોગ કેવી રીતે અટકાવાય?

ગુજરાતમા મુખ્ય તુલો પર નજર કરીશું તો કપાસ, જુવાર, કઠોલ, શાક ભાજી અને બાગાયત મુખ્યત્વે માલુમ પડશે આમાનો પ્રત્યેક તુલપર જુદા જુદા ગામોમા ઓછો વધતો રોગ દરવર્ષે હોય છે કપાસ અને જુવાર નાં મુખ્ય રોગો જેવા કે છોડવાને નુકશાન કરનાર ઇયળ, કપાસના આખા છોડને સુકવી નાંખનાર રોગ, જુવારના થડમા પડતો ગાભમારાનો ઉપદ્રવ અટ કાવવાને હાલમા સશોધનો ચાલુ છે પરંતુ કેટલાક એવા પણ રોગો હોય છે કે તેનો નાશ કરવાને ઘણાજ વ્યવહારૂ ઉપાયો શોધી કાઢેલા છે, અને તે સામાન્ય ખેડુત વર્ગની જાણમા આવેલા હોતા નથી.

આ ઉપાયોથી પરીચીત થવાનો સ્હેલો રસ્તો સ્થાનીક ખેડુત મડળમા જોડાઈ સભાસદ થવાંના છે કારણ કે સભાસદને બીજી કોઇપણ પ્રકારની કીટચાલમા ન ઉતરતા ફકત મુખ્ય કાર્યવાહકનેજ રોગના નાશની સલાહ માટે પુછવાનું રહે છે વળી પોતાનુ કાર્ય વીના વીલબે અને તદન નજીવા ખર્ચે સાધ્ય થઈ શકે છે તેમજ જો કાઇ પણ ઉપાય સહજ પણ અખતરા રૂપમા હોય તો તેનું બીલકુલ ખરચ આપવુ પડતુ નથી રોગની બાબતમા મડળ તરફથી કેવી રીતે સહાય મળી શકે તેનો નીચે આપેલા થોડાક દ્રષ્ટાત પરથી ખ્યાલ આવશે

અહીં આ જુવારનુ વાવેતર ઘણા મોટા પ્રમાણમા થાય છે. ખાધ અને બી તરીકે દરેકે દરેક ખેડુત પોતાની જરૂરીઅત મુજબ દર વર્ષે જુવારનો સગ્રહી રાખે છે. હાલમા ઘણાખરા ગામડાઓમા તો પાલામા કીટલા, ઇયળ, ઉદર વીગેરેનો ત્રાસ વધુ માલમ પડવાથી પાલાને બદલે ખેડુતો જાડા પતરા ની કોઠીઓમા જુવારને સગ્રહે છે આ કોઠીઓમા પણ ચોમાસા વખતે ઘણે ઠેકાણે જુવારમા સજો માલમ પડે છે, આ સળાના નીવારણ માટે "કાર્બન બાઈ સલફાઇડ" નામની પ્રવાહી વાયુરૂપે ઉડી જતી દવા શોધી કાઢેલી છે આ દવાથી કોઠીમા સગ્રહેલી જુવારમા પડેલાં કીટલા, ઇયળ, વીગેરેનો દવા મુક્યા પછી ૨૪ કલાકની અદરજ સપુર્ણ નાશ થાય છે ત્યાર બાદ જુવારને બી તથા ખાધ્ય તરીકે વાપરી શકાય છે દવાથી કોઇપણ પ્રકારની ખરાબ અસર કે હાની થતી નથી, તેવુ દવાના વપરાસના લાબા અનુભવ પરથી માલમ પડ્યુ છે જે ઠેકાણે જુવાર પથરાની કોઠીઓમા સગ્રહવામા આવે છે. ત્યાં તેનો ઉપયોગ સહેલાઇથી થઇ શકે તેમ છે તેમજ દવાનુ કાંઈ વધુ ખર્ચ આવતુ નથી પરતુ દવાનો ઉપયોગ કરતી વખતે ઘણી સાવચેતીની જરૂર

પડવાથી, સામાન્ય ખેડુત તે વાપરી શકે તેમ નથી આવા કામમા જો ખેડુત મંડળનો ઉપયોગ કરવાના આવે તો મંડળ તરફથી દવાનો જાણકાર માણસ જાતે આવીને દવા મુકી જાય અને તે સંબંધી બધી સમજુત આપી અને મંડળના સભાસદો ઘણી સહેલાઈથી દવાનો લાભ લઇ શકે

ફળ ઝાડમાં ખાસ કરીને આંબાના થડને નુકશાન કરનાર લાંબો જીવડો (મેઢ) ઘણે ઠેકાણે ત્રાસ આપે છે આ મેઢથી આંબો સુકાઇ જાય છે. જો જીવડો છાલની નજીક ભરાઇ રહયો હોય તો ઘણુંખરા ખેડુતો થડની છાલ કાપીને તેને બહારે કાઢી નાખી નાશ કરે છે. આમ કરવાથી આંબાના થડને ઘણાં ઘા લાગે છે અને તે રૂઝાતા ઘણો વખત જાય છે વળી જીવડો થડમા ઉંડે ભરાય તો કંઇ ઇલાજ રહેતો નથી, અને ઝાડ અંતે સુકાઇ જાય છે આ જીવડાનો નાશ કરવાને ઝેરી દવા આવે છે અને તે થડમાંથી નીકળતા વહેર વાળા બાકામાં મુકવાથી તેહનો જીવડો ઝેરી હવાને લીધે આપોઆપ મરી જાય છે આ દવાના ઉપયોગમા આંબાની છાલ કાપવી પડતી નથી, તેમજ ઝાડને કોઇ રીતનું નુકશાન થતુ નથી દવાનો ઉપયોગ મંડળ તરફથી કાળજી પુર્વક થઇ શકે

બાગાયતમાં કેટલાક રોગ જેવા કે મરચી પર થતા ઠુંઠરાને નાશ કરવા માટે ગંધક અને કળી ચુનાનું મિશ્રણ ઘણું જ અકશીર છે, તે છાંટવાને માટે હાથે ધમણ આવે છે જેની કીંમત આશરે રૂ૦ ૧૦) હોય છે. તેમજ કોબીજ, ભીંગણી, રીંગણા, કુધી વીગેરે શાકભાજી પર મશીપાન આનાગી ઇયળો, ચુસીઆ વીગેરે જંતુઓનો ઘણો ત્રાસ હોય છે. આ જંતુઓની સામાન્ય ભાષામાં, જંતુ તરીકે ઓળખાતા તમામ સાંધાવાળા પ્રાણીઓમા, મોટ મોટી શાખા હોવા થી તેમને ખાસ કીટક તરીકે ઓળખવામાં આવે છે આ કીટકોને અવશ્ય ૬ પગ, ૪ કે ૨ પાંખ, અને ૨ મુછ હોય છે. આવા કીટકોને નાશ કરવાને જુદી જુદી દવાઓ વપરાય છે અને તે પ્રવાહી દવાને છોડપર ફુવારાની માફક છાંટવાને માટે નાનાં યંત્રો આવે છે આવાં યંત્રો સામાન્ય રોગોનો નાશ કર નારી દવા છાંટવાને ઘણાં વ્યવહારૂ થઇ પડયા છે અને તે ખરીદવા પ્રત્યેક ખેડુતની શુંજાશ ના હોય પણ ખેડુત મંડળને તે સ્હેલી વાત થઇ પડે જેથી તેમનો ઉપયોગ કરીને તુરતને રોગમાથી બચાવી શકાય છે

આ પ્રમાણે ખેતીમા રોગ કેવી રીતે અટકાવવો તે જાણવાનુ અને શોધેલા ઉપાયોનુ અસરકારક રીતે ઉપયોગ કરવાનુ મોઘુ સાધન ખેડુત મંડળજ છે.

B. J. CHAKAR.
એન્ટોમોલોજીકલ આસીસ્ટન્ટ, સુરત

ગુજરાતમાં ઢોરની સુધારણા.

યુરોપ, અમેરીકા અને ઓસ્ટ્રેલીઆ, વગેરે દેશોમા ઘોડા, ઢોર, ઘેટાં વગેરે પ્રાણીઓની જાત સુધારવાને અને તેમને જેમ બને તેમ ઉંચી સ્થીતિએ લાવવાને માટે ઘણોજ શ્રમ લેવામા આવે છે, ત્યારે આપણને તો એ બાબતની કંઈજ પડી નથી આપણા ઢોરની જાતો દિન પ્રતિદીન બગડતી ચાલી છે; તેમનું કદ્દવિત ઓછું થવા માંડયું છે, તેમની દુધ દેવાની અને કામ કરવાની શક્તિ તથા તેમનો ભવ્ય દેખાવ કમી થવા માંડયા છે, માટે સવેળાએ ચેતવાની ઘણીજ જરૂર છે

“વડ તેવા ટેટા અને બાપ તેવા બેટા” “માબાપ તેવા છોકરા” એ કહેવતો પ્રમાણે જેવી ગાયો અને સાંઢ ઉછેરવાના કામમા લેવામા આવે તેવાં જ તેમના વાછરડા થાય છે માટે હમેશા સારા બાંધાના, જુવાન, રોગ વગરના અને સારી ઓલાદના ગાય અને સાંઢ ઉછેરવાને માટે પસંદ કરવાં સાંઢ સઉથી ઉતમ પસંદ કરવો કારણ કે ગાયોની ભવિષ્યની જાત સુધારવામા સાંઢ સઉથી અગત્યનો ભાગ બજાવે છે એક ગાયને એક વર્ષે એક વાછરડું થાય તો એકજ સાંઢના એક વરસમા લગભગ ૫૦ વાછરડાં થાય છે જે સાંઢની વંશાવળી સારી હોય એટલે જે સાંઢની માતા અને વડીઅઈ ઘણું દુધ આપતી હોય તેનો સાંઢ પસંદ કરવો જે સાંઢની આંખ મોટી અને ભવ્ય, કપાળ પહોળું, શીંગડા કુડળીઆળા, મોઢું ટુંકું કાન બહુ મોટા તેમ બહુ નાના નહિ એવા, ગરદન જાડી, બહુ લાંબી તેમ બહુ ટુંકી નહિ એવી, ખુંધ અથવા ટોગી મોટી, પીઠ લાંબી અને પહોળી, છાતી પહોળી, પગ બહુ લાંબા તેમ ટુંકા નહીં વાંકાચુંકા નહી પણ સીધા એક એકની છુટા, અને મજબુત બાંધાવાળા, પુછડું લાંબુ અને પાતળું, ખરીઓ એક સરખી, બહુ મોટી અને બહુ પહોળી ના હોય તેવા સાંઢને પસંદ કરવો વંશપરંપરાથી ઉતરતા આવતા રોગ વાળાં કે ક્ષયરોગવાળા જનાવરો ઉછેરવાના કામમાં લેવા નહિ ઢોરમાં નજીક નજીકનાં સગા, બાપ, ભાઇ, બહેન વગેરે ઉછેરવાના કામમા લેવા નહિ આથી ઘણુ નુકશાન છે વંશપરંપરાના રોગો જલદીથી ઉતરે છે, રોગ દીગમા થાય છે, અને તેમના શરીરનો બાંધો નબળો પડતો જાય છે જે સાંઢની વાછડીઓ ત્રણ વરસની થાય અને સાંઢ આવવા માંડે ત્યારે તે સાંઢને બદલી નાખવો અને એ સાંઢની વાછડીઓ બીજા સાંઢથી ફરવવી. આવી રીતનું નવુ લોહી દાખલ કરવાથી ગાયોની જાત સુધરે છે ખાનગીઓ સારામા

સારા વાછરડાંઓ સાઢ તરીકે રાખે છે અને બાકીનાઓને ખાસી કરાવે છે

ઉત્તર ગુજરાતમા, પાટણ, પાલણપુર, રાધનપુર, કાકરેજ અને વઢીઆર તરફનાં ઢોર બહુ વખણાય છે તેઓ કાંકરેજી અથવા વઢીઆળીને નામે ઓળખાય છે કાકરેજી ઢોર ઘણા ખરા સફેદ, અગર મોજડા હોય છે, તેમના શીગડા કુંડળીઆળા હોય છે, કાન ખુલ્લા અને મોટા હોય છે, શીગડાંના મુળ ઉપર વાળ વધેલા હોય છે, પગ મજબુત અને છાતી પહોળી હોય છે. તળ ગુજરાતના ખેડુતો વેપારીઓ પાસેથી કાકરેજી ખામી કરેલા વાછરડા વેચાતા લેઈ ઉછેરે છે પણ અહીંનાજ સારી જાતના અને સારી ઓલાદના ગાય અને સાઢ સભાળથી મેળવવાના આવે અને વાછડાને સભાળથી ઉછેરવામા આવે તો અહીંના બળદ કાકરેજી કરતા કઇ પણ ઉતરતા થાય એવુ મારૂ ધારવુ નથી માટે કાકરેજી જેવા સારા બળદ ગુજરાતમાં બધે થાય તેવો પ્રયત્ન થવો જોઈએ

અયોગ્ય સાઢને જ્યા સુધી (તેઓ બે વરસની ઉમરના થાય તે અગાઉ) ખાસી કરાવવામા આવે નહિ, અને ફકત સારામા સારાજ સાંઢ ઉછેરવાના કામમા લેવામા આવે નહિ, ત્યા સુધી ગુજરાતમા ઢોરની જાતો સુધારવાની આશા રાખવી ફોગટ છે

પાણી ભરાઇ ન રહે એવી ગોરાડુ જમીન ગાયોને માફક આવે છે ઢોરને ઉછેરવાની જમીન પોળી નહિ પણ મીઠી અને કસદાર હોય તો સારી નીચી, ચીકણી અને પાણી ભરાઇ રહે એવી કાળી જમીનમા ઢોર સારા ઉછરતાં નથી એવી જમીનમા દામ બહુ પડે છે અને ચોમાસામા ઢોરને ઘણાજ હેરાન કરે છે નીચી જમીનના ઘાસ જાડા થાય છે અને કસદાર હોતા નથી નીચી જમીનમા ઢોરાગવા, જુદી જુદી જાતના તાવો વગેરે રોગોનો ઉપદ્રવ વધારે પ્રમાણમાં થાય છે પોળી જમીન ઉપર ચરનારા ઢોરને, મીઠી, કસદાર અને ખેડાણ જમીનમા ચરનારા ઢોર કરતા, દાણો વીગેરે વિશેષ ખવરાવવાની જરૂર પડે છે અને તેથી ખરચ ઘણો થાય છે સારી જમીનમા ચરાવવાથી અને ખવરાવવા પીવરાવવાની બરોબર માવજત રાખવાથી ઢોર વહેલા અને સખત બાંધા (ગાભણા) થાય છે

ઝીંઝવો, સામો, દરો, આરોતારો, ગાધી, વિગેરે ઘાસ સારા ગણાય છે; દાભડો, ધરેલુ, અને લાપડુ વિગેરે ઘાસ સારા નથી ઢોર ઉછેરવાની જમીનમાં બારે માસ ચાલે એવુ ચોકખુ મીઠુ પાણી હોવુ જોઈએ, અને તાડ, તડકો અને વાવાઝોડામાથી રક્ષણ કરવાને વડ, પીપર, પીપળા, આબા, મહુડા, રાયણ,

લીમડા, વગેરે છાંયાનાં ઝાડ હોવા જોઇએ

ઉનાળો અને ચોમાસુ ઢોરને રાત દિવસ ચરાવવા ઉનાળામા દીવસે તાપ બહુ સખત પડે છે તેથી ઢોર બરાબર ચરી શકતા નથી, રાત્રે ઠંડે પહોરે બરોબર ચરે છે. ચોમાસામાં રાત દીવસ છુટા ચરવાથી તેમને મચ્છરો બહુ હેરાન કરી શકતા નથી. ચોમાસામા ઢોરને બરોબર ચરાવવાથી શિયાળામા તેઓ ઓછા દુબળા પડે છે

એકલા મોળા ઘાસ ઉપર ચરનારાં ઢોર ઝટ મોળવાઈ જાય છે. તેઓ જમીન ચાટે છે અને ઇંટો, નળીઆ, હાડકા, ચામડાં શીંગડા અને લુગડાંના કડકા પણ ચાવે છે મીઠી અને ખેડાણ જમીનમાં ચરનારા ઢોર બહુ મોળ વાતા નથી ઢોરને જુદી જુદી જાતની જમીન અને ઘાસ ઉપર ચરવાનું બહુ ગમે છે ખેતરોમાથી પાક લઈ લીધા પછી ભેલાણ કરવા દેવામાં આવે છે ત્યારે ઢોરને ચરવાની છુટ થાય છે અને તેમને જુદી જુદી જાતની વનસ્પતીઓ ઉપર ચરવાનુ મળે છે ઢોર મોળવાય નહી માટે તેમને ખાણમા હમેશા મીઠું આપવુ, અથવા તેઓ ચાટી શકે એવી રીતે સીંધાલુણના કટકા ઝાડે અથવા કોઈ બીજી ઉંચી જગ્યાએ વાળાથી બાંધી લટકાવવા, આથી સીંધાલુણનો બિગાડ ઓછો થાય છે

ઢોરને ખોરાક હમેશા સાફ કરી ખવરાવવો ચોકખુ પાણી ઉનાળામા દીવસમા ત્રણ વખત પાવુ, અને ચોમાસા શિયાળામા બે વખત પાવું પોષ અને જેઠ માસમાં ઢોર વધારે દુબળા પડવાનો અનુભવ રહે છે એવે વખતે તેમને ખાણ કડબ વગેરે આપવા અને ટાઢ તડકામાથી સંભાળવા દુકાળમાથી ઢોરને બચાવવાને આપણા લોક ઘાસ ભરી રાખતા નથી એ ઘણુજ ખોટું છે ઓછામા ઓછા બીજા એક વરસને માટે ઘાસનો સંઘરો રાખવો જોઇએ દેશી લોકો એક બીજાના ઓથા બાળી મુકે છે, તેથી દેશને ઘણુજ નુકશાન છે.

ઢોરનો વાડો બધા ઢોર સમાય એવો ખુલાસાવાળો ઉંચી જમીન ઉપર બાંધવો ઢોરને હમેશાં પોચી જમીનમા બેસારવાં, કઠણ જમીનમા બેસારવાથી તેઓ અકડાઈ જાય છે ઢોરના મકાનની જમીન આસપાસની જમીનથી ઓછામા ઓછી બે ફુટ ઉંચી રાખવી શીયાળુ વાયરો ઉત્તર તરફથી વાય છે માટે ઉત્તર તરફ ભીંત કરવી ઢોરના ઉપર સીધો પવન લાગે નહી, અને હવા અજવાળુ આવે, એવી રીતે ઢોરના તબેલાઓને બારીઓ બારણા જાળીઆ વિગેરે રાખવા તબેલાની અંદર અને આસપાસની જમીન ઘણી ચોખ્ખી રાખવી મુતર વહી જવા માટે ઢાળવાળી ખુલ્લી નીક રાખવી અને

મુત્ર ઉકરડામા લેઇ જવાય એવો બંદોબસ્ત કરવો. ઢોરને હમેશાં ચરવા છોડવાં, હરવા ફરવાથીજ ઢોર સારાં રહે છે ગાયો એકવીસ એકવીસ દીવસે સાંઢે આવે છે, ગાભણી થયા પછી સાંઢે આવતી નથી.

વાછરડાંઓને રહેવાની જગા સાફ રાખવી. બરાબર વખતસર વાછરડાંઓને પેટભર ધવરાવવાં; વાછરડાંને આ દેશમાં સાંજ સવાર ધવરાવવાનો રીવાજ છે. જે ગાય તરવાઇ (ત્રોઇ) જાય તેને બાકીની ગાયોથી જુદી રાખવી, અને તેનો મુત્રાશ અને ગર્ભાશય ગરમ પાણીથી રોજ બે વખત ધોવાં, અને અધુરે પડી ગયેલો ગભ અને ઓર બાળી દેવા. વાછરડાં ચાર છ માસના થાય એટલે તેમને ખોળ, તુવેરના છોડા, ગાહ, જુવારનો ભરડો, ઘઉંનો ભુસો વગેરે ખવડાવવાથી તેઓ જલદીથી વધે છે અને તાજા થાય છે.

ઇરિગેશન માટેના કુવાઓ કયાં ખોદવા તે શોધી કાઢવા સારૂ કરવાનાં બોરીંગ.

સરકારની એવી ઇચ્છા છે કે જ્યાં પુષ્કળ પાણી મળે એવા કુવાઓ આ પ્રાંતમા ખોદવા માટે ખેડુતોને મદદ કરી, આપતી યોગ્ય સ્થળોમા પાણી શોધી કાઢવા માટે વાપરવાનાં હાથે ચલાવવાનાં બોરિંગ મશીનો (યંત્રો) રાખવાનું યોગ્ય છે એ યંત્ર, સાત મજુરો કામે લગાડીને, ૧૪ દિવસમાં ૩૦ ફીટ ઉંડુ ૧૮ દિવસમા ૪૦ ફીટ ઉંડુ, અને ૨૧ દિવસમાં ૫૦ ફીટ ઉંડુ બોરિંગ કરશે

પાણી પુરતા જથ્થામા માલમ પડે એટલે બોરિંગ બંધ કરવુ. જો પાણી પુરતા જથ્થામા માલમ પડે નહી તો સાધારણ રીતે ૫૦ ફીટ ઉંડુ ખોદ્યા પછી બોરિંગ બંધ કરવું. પણ જો એમ માનવાને કારણ હોય કે વધારે ઉંડુ બોરિંગ કરવાથી પાણીનો સારો જથ્થો મળશે તો ૬૫ ફીટ સુધી બોરિંગ કરવુ

રાખવી જોઇએ તથા તેને માટે તે જોખમદાર રહેશે, તથા તેણે કોલસો પુરો પાડવો જોઇએ અથવા જો કોલસો પુરો પાડે નહી તો તેણે બોરિંગ દીઠ રૂ ૫ આપવા જોઇએ

(૫) જો બોરિંગ નિષ્ફળ નીવડે તો યંત્ર વાપરવા માટે કાંઇપણ પઇસા લેવામા આવશે નહી અને જો સદરહુ બોરિંગ, જમીન નીચેના પાણીનો જથ્થો શોધી કાઢવા માટેના સ્પેશિયલ ઓફીસરે અથવા બીજા કોઇપણ કાબેલ અધીકારીએ પસંદ કરેલી જગાએ કરવામાં આવ્યું હોય તો, સરકાર મામલતદારના અડસટ્ટા પ્રમાણે અરજદારે મજુરી પાછળ જેટલો ખર્ચ કર્યો હોય તેનો અડધો ભાગ અથવા રૂ ૫૦ (બેમાં થી જે રકમ ઓછી હોય તે) અરજદારને આપશે

(૬) બોરિંગ કર્યાથી કલાકના ૭૦૦ ગેલન પ્રમાણે પાણીનો જથ્થો આવેલો તે બોરિંગ સફળ નિવડેલુ ગણવામા આવશે આ પાણીનો જથ્થો એક કોસ ચાલુ રાખવા માટે કુવામાં પુરતું પાણી આપશે માપ ખેતીવાડી ખાતુ લેશે અને સફળતાનું અથવા નિષ્ફળતાનું સર્ટિફિકેટ મામલતદાર અથવા ડેપ્યુટી ડાયરેક્ટર ઓફ એગ્રિકલ્ચર આપશે.

(૭) જો બોરિંગ સફળ ન નીવડે તો અરજદારે, પોતે મજુરી વિગેરે પાછળ જે ખર્ચ કર્યો હોય, તે ઉપરાંત, પહેલા ૫૦ ફીટના દરેક ફુટ દીઠ રૂ ૧ તથા ૫૦ ફીટથી વધારેના દરેક ફુટ દીઠ રૂ ૧ાા ફી આપવી ફી મામલતદાર વસુલ કરશે.

(૮) બોરિંગ સફળ નીવડ્યુ હોય ત્યારે અરજદારોને હમેશાની શરતો પ્રમાણે મામલતદાર તગાવી આપી શકશે ટ્રાયલ (અજમાયેશના) બોરિંગના તેમજ કુવો ખોદવાના ખર્ચ માટે તગાવી માગી શકશે

બ—પાવર એંજીનો (બળથી ચાલતાં યંત્રો) બાબત

વધારે ઉંડા બોરિંગ કરવાને અથવા વિદ્યમાન કુવાઓને ઉંડા ખોદવાને વાસ્તે બળથી ચાલતા યંત્રો પુરાં પાડવામા આવશે આવા યંત્રોના ઉપયોગ વાસ્તેની શરતો હેઠળ પ્રમાણે છે —

(૧) અરજદારે પાસેમા પાસેના રેલ્વે સ્ટેશનથી પોતાના કુવાની જગાએ યંત્ર લઇ જવા માટે ૮ થી ૧૦ ગાડાનો બંદોબસ્ત કરવો જોઇએ જો કેમણે એક કરતા વધારે અરજદારો હોય તો કેમણે રેલ્વે સ્ટેશનથી તથા એક જગાએથી બીજી જગાએ લઇ જવાનો ગાડાનો ખર્ચ અરજદારોએ માંહોમાંહે વ્હેંચી લેવો મામલતદારોએ અરજીઓ એવા અનુક્રમમાં ગોઠવવી કે જેથી યંત્ર ગાડાથી ખેચી લઇ જવામા ઓછો વખત જાય તથા ખર્ચ ઓછો આવે

(૨) અરજદારે યંત્ર ચલાવવા માટે પોતાને ખર્ચે પંચ મજુરો રોકવા જોઇએ તથા કેરોસીન તેલ તથા બાળેલો વિગેરે કામ કરવામા આવે તો અડસટ્ટે [illegible] ૨ નું લુબ્રિકેટિંગ તેલ તથા બોરિંગના દરેક દસ ફીટ લગભગ રૂ ૧ નો કોલસો પણ પુરો પાડવો જોઇએ

(૩) [illegible] ના વિશ્રામ માટે રેલ્વે પ્રમાણે પહેલા વર્ગ મા આવશે..

પહેલા ૫૦ ફીટના ફુટ દીઠ રૂ. ૧,
૫૦ ફીટ પછીના ફુટ દીઠ રૂ ૧॥

(૪) જમીન નીચેનો પાણીનો જથ્થો શોધી કાઢવા માટે ॥ સ્પેશિયલ ઓફિસરે અથવા બીજા કોઇપણ કાબેલ અધિકારીએ જે જગાઓ મંજુર કરી હોય ને જગાઓએ બોરિંગ નિષ્ફળ નીવડે તો કાંઇપણ પૈસા લેવમાં આવશે નહી, અને આવે પ્રસંગે અડધો ખરચ, વધારેમાં વધારે રુ ૫૦ સુધી, દરેક અરજદારને આપવામાં આવશે.

(૫) બોરિંગ જો સફળ નીવડે તો, અરજદાર માગે તો હમેશની શરતો પ્રમાણે ટ્યુબવેલ બોરિંગ માટે તેમજ કુવા ઉંડો કરવા માટે તગાવી આપવામાં આવશે

મનાર હજ્ કાઉન્સિલના હુકમથી,
એચ. કે. ક્રિપાલાની,
ડેપ્યુટી સેક્રેટરી સિધન સરકાર

ઢોરના રોગ.

—************—

(૧) પગ ઉતરી જવો.

પગ ઉતરી જાય ત્યારે જનાવર લંગડું થઇ જાય છે અને જે જગ્યાએ હાડકું ખસ્યું હોય તે જગ્યાએ ખોડ માલમ પડે છે,

ઉપાય—ઉતરી ગયેલું હાડકું બરાબર બેસાડવું. હાડકું બેસતી વખતે કટ કરી અવાજ થાય છે દરદ તાજુ હોય તો હાડકું બેસે છે જુનું થયા પછી બેસતું નથી હાડકું બેસાડયા પછી ટરપીટાઇન તેલ રોજ ઘસવું

(૨) ખાંધ આવવી

ખાંધે સોજો આવે છે અને ખાંધ ગરમ હોય છે દબાવીએ તો દુખે છે અને વધારે દરદ હોય તો ઢોરથી નીચાં પડી ઘાસ ખવાતું નથી અને પાણી પીવાતું નથી

ઉપાય—આવળનાં પાંદડા અને મીઠું નાખી પાણી ઉકાળવું અને તેમાં એક બુગરાની ગડી કરી તે બોળી શેક કરવો સવારમાં અને સાંજે એક એક કલાક શેક કરવો અને પછીથી તેલ અને ચાખુ મેળવી ઘસવું સોજો ઉતરી જાય ત્યાં સુધી બળદને જોડવો નહી

(૩) નાખોરી ફુટવી

નાકમાંથી લોહી નીકળે છે.

ઉપાય—માથે ઠંડા પાણીના પોતા મુકવા નાક ઉંચુ કરી નાકમાં

ફટકડીનું પાણી નાંખવું. શુંગલાય તો તરતજ નાક નીચુ કરવું.

(૪) દાઝવું

દાઝવાથી ચામડી બળી ગઇ હોય તો તેના નીચે પ્રમાણે ઉપાય કરવો

ઉપાય—ચુનાનું પાણી (ચુનો પલાળેલો હોય તેનુ પાણી નીતારી લેવું.) અને તલીયું તેલ બન્ને સરખે ભાગે મેળવવુ એટલે સફેત ઘી જેવું થઈ જાય છે આ તૈયાર કરેલું તેલ રોજ દીવસમા બે વખત ચોપડવું. અને દાઝેલી જગ્યા લુછી સાફ રાખવી

(૫) ખરી કચરાઇ જવી

ગાડાનું પૈડું ફરી વળે ત્યારે ખરી કચરાઈ જાય છે.

લક્ષણ—ખોળી નીકળી જાય છે, લોહી નીકળે છે અને જનાવર લંગડાય છે

ઉપાય—ખરી પાણીમા સાફ કરી ડામર ચોપડી તે ઉપર પાટો બાંધી દેવો અને ગ્સી થાય તો પાટો છોડી ફરીથી ધોઇ ડામરનો પાટો બાધવો આમ મટી જાય ત્યાં સુધી કરવું.

(૬) ઉદરી

ઉદરી ઢોરને પુછડે થાય છે પુછડુ સુકાઇ જાય છે

ઉપાય—સુકાયલો બધો ભાગ કાપી નાખવો, જે જગ્યાએ કાપવું હોય તેના ઉપરના ભાગમા એક ચીંદડી સખત બાધવી એટલે લોહી નીકળતું અટકશે કાપ્યા પછી પુછડુ તેલમા તળી ફીનાઈલનો પાટો બાધવો. વખતો વખત પાટો છોડી તેને ફીનાઇલ ચોપડવુ, એટલે રૂઝાઇ જશે

(૭) પગમા ગ્રાસ પડવો.

પગમા ખરી વચ્ચે આ દરદ થાય છે, પગ લગરાય છે

ઉપાય—ગ્રસ કાપી નાખી ડામી દેવો અને રૂઝવા માટે કેયરની કુંપળો અને મીઠુ ઝીણું વાટી રૂઝાઇ જાય ત્યા સુધી પાટો બાધવો

(૮) ચરમ (WORMS)

નાના વાછરડાને ચરમ પડે છે

લક્ષણ—વાછરડું સુકાય છે, અને ઝાડુ પડે છે, અને પગ ખેચાય છે.

ઉપાય—વીલાયતી મીઠું ૧ નવટાક, સુઠ પાવલીભાર, સેન્ટોનીન પાચ ઘનેલી ભાર, પાણી શેર ૦ા, મેળવી પાઇ દેવુ

(૯) પીશાબ બંધ થવો

ગરમીની ભ્રોખ પથરીથી પીશાબ બંધ થાય છે

ઉપાય—પીસાયતી મીઠું શેર ૧, સુરોખાર ૧ રૂપીઆ ભાર, ગોળ શેર ૦ાા, સુંઠ ૧ અધોળ, ગરમ પાણી શેર ૨, મેળવી પાવુ. પથરી હોય તો દાકતરની સલાહ લેવી

અટક ૨. બળદને કામ કરાવતી વખતે વખતો વખત ઉભો રાખી, પીશાબ કરવા દેવો.

(૧૦) ઓર ના પડવી.

ઉપાય—પીસાયતી મીઠું શેર ૧, ગોળ શેર ૦ાા, સુંઠ ૧ અધોળ, ગરમ પાણી શેર ૩ મેળવી પાઇ દેવુ,

બાજરીની ઘુગરી શેર ૨, અને ગોળ શેર એક ખોરાક તરીકે આપવાં

ઓર પડી ગયા પછી ગાયનુ પુંછડુ પાછલા પગ અને બગડેલા બધા ભાગો ગરમ પાણી અને કાર્બોલીક સાબુથી ધોઈ નાખવા

(૧૧) ગર્ભાશયનુ બહાર આવવુ

કેટલીક વખતે ગાયો અને ભેસોમાં ગર્ભની કોથળી બહાર નીકળી જાય છે

ઉપાય—ગર્ભની કોથળી બહાર નીકળે ત્યારે તેને ઠંડા પાણીમા ફટકડી નાખી (૧ શેર પાણીમાં ૧ તોલો ફટકડી નાખવી) બરાબર ધોઈ તુર્તજ અંદર મુકી દેવી બહુવાર બહાર રહે તો ફુલી જાય છે માટે હલાવતી તુરતજ નખ ના વાગે તેવી રીતે અંદર મુકી દેવી. અને કોથળી અંદર રહે તો ઢોરને ગલે, છાતી ઉપર, કમર ઉપર, અને મુત્રાશયની આજુબાજુ દોરી આવે તેવી રીતે દોરી બાંધવી

(૧૨) વલો

ઘાસ ઉપર એક જાતનુ જીવડુ થાય છે તે ખાધામાં આવવાથી આ દરદ થાય છે થુક જેવો પરપોટો ઘાસ ઉપર વળગેલો હોય છે અને તેની વચ્ચે જીવડું થાય છે.

લક્ષણ—ઢોરને તાવ આવે છે સાંધા અકડાઇ જાય છે. ખાતું નથી, વાગોળતુ નથી અને સુસ્ત જણાય છે મોંઢામાંથી લાળ પડે છે.

ઉપાય—પીસાયતી મીઠુ શેર ૧, સુરોખાર ૧ અધોળ, ગોળ ૧ શેર, ગરમ પાણી ૩ શેર, મેળવી સહેજ સાજ ગરમ હોય ત્યારે પાઇ દેવુ પછીથી બે દીવસ સુધી, દરરોજ ૧ અધોળ સુરોખાર, પીવાના પાણીમા નાખી તે પાણી પીવા દેવું.

(૧૩) ઝેર ચઢવુ.

સાધારણ રીતે ઢોરના ખાધામાં ઝેર આવે છે અથવા તો તેને મારી ના

અવાના ઇરાદેથી ઝેર આપવામા આવે છે ચમારો અને બીજાઓ પોતાને ચામડુ મળે તે સારૂં કોઇક વખતે ઝેર દે છે, અને કોઇ વખતે ખળીઓ વીગેરે ચેપી રોગો ફેલાવે છે. કેટલીક વખત સુંઠીઓ પરીપકવ ના થયુ હોય અને ખાધામા આવે તો ઝેર ચડે છે. જે જાતનુ ઝેર ચઢ્યું હોય તે પ્રમાણે લક્ષણોમા ફેર પડે છે.

પેટમા સખત દુખવુ, ઘણી તરસ લાગવી, મોમા ફીણ આવવુ, સ્નાયુ માં તાણ થવી, ઝાડો થવો, તથા તુરત મરણ થવુ એ લક્ષણો શક ભરેલા ગણવાં.

ઉપાય—ઝેર ચઢવાનો વ્હેમ પડે કે તુરતજ ઘી શેર ૧ પાઇ દેવું. ચોખાના લોટની પુષ્કળ કાંજી આપવી જો આફરો ચઢેલો માલમ પડે તો આફરાના બતાવ્યા પ્રમાણે ઈલાજ કરવો જો નીશો ચઢે એવું ઝેર ચઢ્યુ હોય તો ગામઠી દારૂ શેર ૦।, સુંઠની ભુકી તોલો સવા, કાલા મરીની ભુકી તોલો અર્ધ, આ ચીજો સારી રીતે મેળવીને શેર ૪ છમા પાણી અને જરૂર હોય ત્યા સુધી દર ચાર ચાર કલાકે આપ્યા કરવી

(૧૪) જુવારથી ચઢતો મીણો

જ્યારે જુવારના છોડવાને પાણી ઓછુ મળે છે ત્યારે તે ગઠાઇ જાય છે અને તેના પાંદડામા ઝેર પેદા થાય છે

ચિન્હ—ઢોર સુસ્ત જણાય છે, પેટ ફુલે છે, શ્વાસ લેતા અડચણ પડે છે મોઢે ફીણ આવે છે સુકાય છે, ખેંચાઇ જાય છે, બેશુધ્ધ થઇ જાય છે અને મરણ પામે છે

ઉપાય—જે જુવારને પુરતુ પણી ના મળ્યુ હોય અને ગઠાઇ ગઈ હોય તેવી જુંવાર ઢોરને ખાવા દેવી નહી કદાપીત ખાઇ જાય તો જનાવરના માથા ઉપર ઠંડુ પાણી રેડવું અને દેશી દારૂ પાઇ દેવો આફરો ચઢ્યો હોય તો આફરાના રોગમાં બતાવ્યા પ્રમાણે ઉપાયો કરવા.

(૧૫) ઢોરને ઝેરી જનાવરનો ડખ

ચિન્હ—ઢોર માંદુ થઇ ગયેલ જણાય છે પેટમા બળતરા થવાથી પાછલા પગો પેટમાં મછાડે છે પોતાની પીઠ પાછળ વારંવાર જોયા કરે છે મોઢાંમાંથી લાળ કે ફીણ કહાડે છે તરસ બહુ લાગે છે, વારવાર પાતળો ઝાડો કરે છે ઘણી વખતે ઝાડામા લોહી પડે છે આખો ઉંડી જાય છે આખા શરીરમા ઝેર પ્રસરી જાય તો રૂવાટી ઉભી થઈ જાય છે સહેજ ઘસવાથી રૂવાટી જલદી ખરી પડે છે. શરીર ધ્રુજે છે આંખો ઉંડી ઉતરી જઇ લીલાશ પર જણાય છે

ડખ ઓળખવાનાં લક્ષણો—જે જગ્યાએ ડખ લાગ્યો હોય ત્યાં ઘણું કરી જરા લોહી નીકળેલુ હોય છે, અને તે જગ્યાએ માખીઓ વધારે બેસે છે. કદાચ લોહી ન નીકળ્યું હોય તો તે જગ્યાના વાળ ખરી પડેલા કે ઉભા થઈ ગયેલા જણાય છે ઢોરને જે જે ઠેકાણે ડખ થયો હોય તે તરફ તે વારવાર જોયા કરે છે, અને તે ઉપર પોતાના પુછડાની ઝાપટ નાખ્યા કરે છે ઢોરના આખા શરીર ઉપર હાથ ફેરવતા જ્યારે ડખ ઉપર હાથ આવે ત્યારે ઢોર ધ્રુજે છે, ડખ ઉપર ચાટવાનું મન કરે છે. વળી ઉપલા ભાગ કરતા ઢોરની નીચેના ભાગમાં ઝેરી જાનવરનો કરડ થવાનો સંભવ વધારે હોય છે, માટે પગ, પુછડુ, ડોક, પેટ નીચેનો ભાગ, ખુબ નીહાળીને જોવાથી હોશીયાર ખેડુત ડખ પારખી શકે છે.

ડખનો ઉપાય—આંખો ઉપર ટાઢુ પાણી છાંટ છાંટ કરવુ. મરીને તેલ જેટલું પી શકે તેટલા પાવાં, ઘી પાવુ, જુલાબ આપવો, અળશીનું તેલ પાવુ, છાશ પાવી, વગેરે કેટલાક ઉપાયો છે તેમા જે વસ્તુ હાજર હોય તેનો ઉપયોગ તાત્કાળીક કરવાથી ઘણી વખતે ફાયદો થાય છે. ડખ ઉપર પરમેન્ગેનેટ ઓફ પોટાશ ઘસવો

છારોડી કેટલ ફારમ.

ફાર્મની સ્થાપના—જે સમયે હિંદુસ્તાનમાં છપનીઆ નામથી ઓળખાતો ભયંકર દુકાળ પડયો અને ઢોર તેમજ માણસો પણ અન્ન ભુખમરાને લીધે નાશ પામતા હતા તેવે વખતે મુબાઇના તેમજ અમદાવાદ વગેરેના શ્રીમંત લોકોએ ફંડ એકઠું કરી નાશ પામતા ઢોર બચાવ્યા. આ સમયે અમદાવાદથી ઉત્તર તરફનો ભાગ કે જે ગાયની સારીમા સારી ઓલાદને માટે પ્રસિદ્ધ છે, તે ભાગના ઢોર તદન ખલાસ થવાની તૈયારીમાં હતાં. આ અરસામા ઉપરોક્ત ફંડ એકઠુ થઇ તેઓને બચાવવામાં આવ્યા. આ કાર્યમાં મુબાઇના તે વખતના નામદાર ગવર્નર સાહેબ લોર્ડ નોર્થકોટ હતા તેમણે આ બાબતમા આગળ પડતો ભાગ લઇ આ કાર્ય શરૂ કરાવ્યું હતું. પરંતુ ઈ સ. ૧૯૦૭ સુધી આનો વહીવટ ખાનગી રીતેજ ચાલતો હતો. એ વરસમા આ ફાર્મ સરકારને સોંપવામા આવ્યુ તે વખતે નીચેની શરતો કરવામા આવી હતી

૧ ગુજરાતમાં થતી સારામા સારી જાતની ગાયો રાખી ઓલાદ સુધારવી.

૨ આ ફાર્મમાંથી સારામા સારી રીતે તૈયાર થએલા સાંઢ લોકોને પુરા પાડવા અને આ રીતે આખા ગુજરાતના ઢોરને સુધારવા ઉપર પ્રમાણેનો હેતુ રાખી ઇ સ ૧૯૦૭થી મજકુર ફાર્મ નામદાર સરકારના ખેતીવાડી ખાતાની દેખરેખ નીચે ચાલે છે -

ક્ષેત્રફળ—મજકુર ફાર્મનુ ક્ષેત્રફળ ૨૨૫૦ એકર છે, અને તે સ્થળ અમદાવાદથી વીરમગામ જતી રેલ્વેના છારોડી સ્ટેશનથી ૧॥ માઇલ દૂર છે. ગુજરાતમા ગાયોની જે જાત થાય છે તે પૈકી કાંકરેજી સારામા સારી છે અને તે થવાનાં મુખ્ય સ્થળ પાલનપુર અને રાધનપુર તથા તે તરફનો ભાગ છે

ખાસ કરીને આ ફાર્મમા જાત મિશ્રિત ન થઇ જાય તેની ખાસ કાળજી રાખવામાં આવે છે ફાર્મની અંદર નોકર તરીકે રબારીઓ રાખવામા આવે છે તે ઘણું સારૂં છે, કારણ કે તેમને વંશપરંપરા ઢોરનુ શિક્ષણ મળેલુ હોવાથી બીજી કોઇપણ કોમ કરતા તેઓ આને માટે વધારે લાયક છે

ઓલાદ સુધારવા માટે કરવામાં આવતા ઉપાય —

સાંઢ સારામાં સારો જેની માનુ દુધ સહુથી વધારે હોય, જે ઘાટમા સારો હોય શરીરે મજબુત હોય તેને પસંદ કરવામાં આવે છે

આનાથી જે ઉછેર થાય તેને ખાસ દેખરેખ નીચે ઉછેરવામા આવે છે દરેક પશુને કુદરતી સ્થિતિમા રહેવુ પસંદ હોય છે તેજ પ્રમાણે અહીં ઢોર ને બાંધવામા આવતા નથી પણ છુટા રહેવા દે છે પરંતુ તેમને માટે ખાસ વિભાગ પાડેલા હોય છે

૧ વિઆયલી ગાયોનો વિભાગ.
૨ વિઆવાની ગાયોનો વિભાગ
૩ ઉંચી ગએલી ગાયોનો વિભાગ
૪ વાછરડાંને રાખવાનો વિભાગ
  અ. નાના વાછરડા માટે
  બ ૧ વરસથી ઉપરનાને માટે

ઉપર મુજબ વિભાગ પાડવાનુ કારણ જાણવુ જરૂરનુ છે

૧, વિઆયલી ગાયોનો વિભાગ —

આ વિભાગમા ગાયને વિઆયા પછી તરતજ રાખવા કરવામા આવે છે જેથી તેની ખાસ સંભાળ લઇ શકાય જો એને બધાના ભેગી રાખવામાં આવે તો જે ઉછેર છે તે પુરતો ખાય નહિ તેની સંભાળ બરાબર ન લેવાવાથી

ઓલાદ ઉપર તેની અસર થાય. આ ભાગમાં જે ગાય ઉચી જાય એટલે તરતજ તેને ઉચી ગએલી ગાયો વાળા વિભાગમા દાખલ કરવામા આવે છે. આ વિભાગમાં ગાયો સાથે સાઢ રાખવામા આવે છે.

૨ વિઆવાની ગાયોનો વિભાગ—

જે ગાયો ગાભણી હોય તેને આ વિભાગમાં રાખવામાં આવે છે જેથી કઈ ગાય કયારે વિઆશે તેની ખબર પડે છે આની અંદર સાંઢ રાખવામાં આવતો નથી

૩ ઉચી ગએલી ગાયોનો વિભાગ—

ઉચી ગએલી બધી ગાયોને આ વિભાગમા રાખવામા આવે છે આ ભાગમા સાંઢ રાખવામા આવે છે અને જે ગાયો ગાભણી થાય કે તરતજ તેમને આ વિભાગમાથી છુટી કરીને બીજા વિભાગમા દાખલ કરે છે. આ સિવાય ગાયોમાની જે દર વરસે તરવાઈ જતી હોય, ગર્ભપાત થતો હોય, તેને જુદી રાખવામાં આવે છે અને તેની ઓલાદમા પણ એ ગુણ ઉતરવાનો સંભવ હોવાથી તેની ઓલાદ લેવાનું બંધ કરવામા આવે છે.

આ સિવાય વિઆયલી ગાયોમાની જે ગાભણી થાય તેને જુદી રાખવામાં આવે છે જેથી તેનો સમય યાદ રહે તેમજ ખાલી ગાયો જુદી પડી જાય.

૪ વાછરડાનો વિભાગ—

આમા બે વિભાગ અથવા ત્રણ વિભાગ પાડવામાં આવે છે.

૧ ચાર માસની અંદરના

૨ ચાર માસથી ઉપરના અને એક વરસની અંદરનાં

૩ એક વરસથી ઉપરના

આમા વર્ગ પાડવાનો મુખ્ય હેતુ દરેક વર્ગની તેને લાયકની સંભાળ લઈ શકાય વાછરડાને માટે ઘટતી કાળજી રાખવામાં આવે છે અને ફાર્મનો પ્રધાન હેતુ ઓલાદ સુધારવાનો હોવાથી જે ગાયોને દુધ ઓછું હોય તેને વાછરડાને તદ્દન ધવરાવી દેવામા આવે છે

વાછરડાં વગેરેની સ્થીતી જોયા બાદ ઓલાદ સુધારવા સબંધમા સરકાર લોકોને કેવી મદદ કરે છે તે જોઇએ

ખાસ સંભાળ નીચે ઉછેરવામા આવેલા સાઢને ભરવાડ, રબારી અને ઓલાદ સુધારવા ઇચ્છનારને સરકારે ઠરાવેલી કીમત ૨૦૦) રૂા ન લેતા માત્ર ચોથા ભાગની કિમત રૂા. ૫૦) લઈ આપવામા આવે છે આને માટે ત્રણ વરસની મુદત હોય છે આવી રીતે આપેલો સાઢ એક ગામમા ત્રણ

વર્ગસ સુધી રાખવામા આવે છે, અને મુદત પુરી થયે બદલી આપવામાં આવે છે

સાઢ બદલીના કારણ —

૧ પ્રથમ આપેલા સાઢની ઓલાદ આ મુદતમા ત્રણ વરસની થાય એટલે તેને ગાભણી થવાનો પ્રસગ આવે છે આ વખતે જો તેના પિતાથી તેને પ્રજા થાય તો તેમા ઘણા દોષો ઉત્પન થાય છે.

૨ મનુષ્યમા જેમ ગોત્ર ત્યાગનો, પોતાના કુટુબની કન્યા સાથે લગ્ન ન કરવાનો જે ઉતમ નિયમ છે તેજ નિયમ પશુ યોનિને પણ લાગુ પડે છે એમ અનુભવીઓને જણાયુ છે ઉપલા કારણને લીધે ત્રણ વર્સે સાઢ બદલીને બીજો આપવામા આવે છે આ નિયમ કેટલો ઉત્તમ છે. તે જાણવા માટે વનસ્પતિનો દાખલો લઈએ તો જે વનસ્પતિઓમાં આનીર પતન થાય છે તેના કરતાં વિનિમય પતન થનારી વનસ્પતિઓનાં ફળમાં ફરક પડે છે. એકજ જાતના છોડને પણ આ નિયમ લાગુ પાડી જોવાથી આની ખાતરી થશે.

ફાર્મમાં આવી રીતે પસદ કરવાના આવેલા સાઢ સિવાય બાકીના જેના માં કઈ ખોડ ખાંપણ હોય, જેનાથી ભવિષ્યની ઓલાદને ખરાબ અસર થવાનો સભવ હોય તેમને ખાસી કરવામા આવે છે સદરહુ ફાર્મમા ખાસી કરવાને માટે સારામાં સારૂ યત્ર મગાવવામા આવ્યુ છે આ યત્રથી માત્ર દબાણજ (pressure,) થાય છે. તેથી એક ઇચના વિસ્તારમા ૩૦૦ પઉંડ બળ આવે છે આમા ફક્ત નસ દબાઇજ જાય છે લોહી નીકળતુ નથી. ગુજરાત તેમજ મહારાષ્ટ્ર વે. જ્યાં ખાસી કરવાનુ કામ અમુકજ લોકો કરે છે. કારણ કે તેમાં જાનવરને લોહી નીકળે છે, અને હિદુ ધર્મમાતો તેને મહાપાપ ગણવામા આવે છે, પણ આ યત્રથી ખાસી કરેલા અવયવ ઉપર કોઈ જાતની ખરાબ અસર થતી નથી થોડી મુદતે નીચેનો ભાગ સુકાઈ જાય છે.

ખાસી કરવાનુ કારણ —

૧ શરીર મજબુત રહે.
૨ ખુનીપણુ કમી થાય
૩ ખુધ વધે નહિ
૪ જરૂર કરતા વધુ આખલા ન થાય, અને ઓલાદ ન બગડે.
૫ ખેતીમાં જોઇતા બળદ મળી રહે

૭ માસના વાછરડાને સારો દાણો આપી તૈયાર કરવામાં આવે છે, તેને છુટો ફરવા દે છે આથી શરીરે સારો મજબુત રહે છે આ તરફી જાતોમા

પાલનપુરની કાકરેજી અને રાધનપુર વાળા ભાગની વઢીઆળ એ બે જાત છે આ ફાર્મમા આખલાને જલદી ખાસી કરવામા આવતા નથી, કારણ કે લોકોને આપવા પડે છે.

બળદની જાત અને તેના ખાસ લક્ષણ —

ઉપર જણાવેલી બે જાતના ઢોરની લગભગ ૫૦૦ જેટલી સખ્યા આ ફાર્મમા રાખવામા આવે છે.

૧ કાકરેજીના લક્ષણ —

૧ બે પગ, પીઠ, માથુ અને ખુંધ વગેરેનો રગ કાળો-માંજળો હોય તે સાગમા સારો સાઢ ગણાય

૨ કુડળ આકારના શીગડા, કાન લાબા અને કપાળની વચ્ચે નીક જેવો ખાડો હોય.

(જેમ બે કાન લાબા વધારે, તેમ કિંમત વધારે હોય છે.)

૩ ચામડી સુવાળી હોય છે

૪ ખાસી કર્યા પછી શરીર ઉપરથી કાળો રગ મટી જઇ ધોળો, રંગ થઈ જાય છે. કેટલીકવાર સાફ ધોળો પણ થઈ જાય છે આ કુદરતી કારણ છે

૫ સ્વભાવ તેજ હોય છે

૨ વઢીઆળનાં લક્ષણ —

૧ સાઢનો રગ કાકરેજી જેવો હોય છે.

૨ શીગડાંના આકારમા સહેજ તફાવત હોય છે

૩ ચામડી ખરબચડી હોય છે

૪ આ જાતમા નીસુળી હોય છે જે કાકરેજીમા હોતી નથી

સારામા સારો બળદ અથવા સાઢ તેજ, કે જેના તાળવાથી નાક સુધી બે આખો વચ્ચેનુ અતર સરખુ હોય.

દોહવામા રખાતી કાળજી —

૧ વાછરડાને પહેલેથી ધવરાવવામા આવે છે, પાછળથી ધાવવા દેતા નથી આને લીધે ઢોરને પાનો ચોરવાની અગર દુધ-ઘટી જવાની બીક થવાની ધાસ્તી રહેતી નથી

૨ વાછરડાને માટે આંચળ વારાફરતી છોડવામા આવે છે ત્યાથી અનુકુળ આચળ છોડવાથી આચળને જે અસર થાય છે તે થતી નથી

૩ દોહતા પહેલા અવડા-ભાવડા- બોડણ-પેડુને સાફ કરવામા

આવે છે આથી કચરો તેમજ જીવજંતુ ઢોરના દુધમા દાખલ થઈ શકતા નથી

૪. ફક્ત અગુઠાનુ દબાણ ન કરતા બધી આગળીનુ સરખુ દબાણ કરી દોહવામા આવે છે કે જેથી આચળને નુકસાન ન થાય. દોહવા ની ઉપલી રીત લોકોએ ખાસ અનુકરણ કરવા જેવી છે ગાયો દોહવાની વખતે ત્યા જઈને ઉભા રહીએ તો એટલો આનંદ આવે છે કે જેથી શ્રી કૃષ્ણ પરમાત્માએ ગોપાલન કેમ ઉત્તમ માન્યુ હશે તેનો ખ્યાલ આવે છે તેજ વખતે જે ગૃહસ્થોએ આ ફાર્મ સ્થાપ્યુ છે તેની ઉપયોગિતા આપણને સમજાય છે

ભેસને લગતુ કાર્ય આ ફાર્મમા કરવામા આવતુ નથી પરંતુ આ હીલચાલ જો ઉપાડાય તો દેશને વધારે અનુકુળ આવે, અને ઓલાદ સબંધી જે ફરિયાદ છે તે દુર થવા પામે

(ઓલાદના સબધમા વધુ વડોદરા કેટલ ફાર્મના સબધ વખતે લખીશ)*

જમીનનો ઉપયોગ —ફાર્મની ૨૨૫૦ એકર જમીનની વ્યવસ્થા કેવી રીતે કરવામા આવે છે તે જોઇએ

આ જમીનને ત્રણ વિભાગમાં વહેચી નાખવામા આવી છે

૧ વાવેતર વિભાગ
૨ ઢોરને ચરવાનો વિભાગ
૩ મકાનો વગેરે

(૧) વાવેતર વિભાગ —

આ વિભાગમા ઢોરને ચારાને માટે જોઇએ તેવી જાતનુ ઘાસ ઉગાડવામા આવે છે. મુખ્યત્વે સુદાન કે જુવાર અને બાજરીનુ વાવેતર કરવામા આવે છે.

(૨) ઢોરને ચરવાનો વિભાગ —

આ ભાગના જુદા જુદા વિભાગ કરવામા આવે છે જેમાથી ઘાસ ઉગીને તૈયાર થાય તેમ તેમ કપાઇને ગાંસડીઓ બાધી રાખી મુકવામા આવે છે તે કપાએલા વિભાગોમા ઢોરને ચરવા માટે છોડવામા આવે છે આ પ્રમાણે આગળ જેમ ઘાસ કપાતુ જાય તેમ પાછળથી ઢોર ચરતા જાય છે. વચ્ચે વચ્ચે તળાવો છે જેમા પાણી પીને સ્વતંત્ર રીતે છાયામા બેસે છે

આ વિભાગમા પાણીના કુવાની નજીક નાનાં વાછેરડાને ચરવા માટે લીલુ ઘાસ ઉગાડવામા આવે છે તેમાની કેટલીક જાતો નીચે જણાવી છે

ઘાસનો ઉપયોગ થાય છે, પાણી મુકવામા આવે છે જેથી ગાંઠે ગાંઠથી ફરી ફુટે છે આ ઘાસ બારે માસ લીલુ રહે છે. અને વાછરડાં હોસથી ખાય છે

એલીફન્ટ ગ્રાસ (Elephant Grass) ગીની ઘાસની માફક ત્રણ ચાર વર્ષ ટકે છે મહીનાથી દોઢ મહીનામાં કુટીને તઇયાર થાય છે. પાણી વધારે હોય તો આ ઘાસ સારૂ થાય છે.

ફાર્મમાં કપાવેલા ઘાસનો જથો વધારે હોય તો તે સર ડેવીડ સાસુન ટ્રસ્ટ ફંડને વેચવામા આવે છે તે ફંડ તરફથી ઘાસ ખરીદ કરી દુકાળ અગર ખરડીઆના પ્રસગે ખેડુતોને વેચવામા આવે છે. આમા પડતર કિંમત કરતા દર ૨૫ મણે બેથી ત્રણ રૂપીઆ નામના વધારાથી ખેડુતોને મળી શકે છે. ફાર્મના ઢોર માટે ખાવાનું ઘાસ બહારથી લાવવુ પડતુ નથી

ઓઝાર વિભાગ.

આ ફાર્મનો આટલો બહોળો વિસ્તાર હોવાથી તેમજ ઘાસ ઉગવાની જમીનનો વિસ્તાર વધુ હોવાથી તેમા પાશ્ચાત્ય દેશોમા વપરાતા સાધનો રાખવા માં આવે છે. આથી થોડા સમયમાં સારૂં કામ થાય છે તેમાંના કેટલાક ઓજારો નીચે મુજબ —

મેકોરમિક ગ્રાસ મુવર નં० ૯—આ સંચાનો ઉપયોગ ઘાસ કાપવામા થાય છે. જેને જથાબંધ ઘાસ કાપવાનુ હોય તેને માટે સારૂં સાધન આ સંચો છે એક જોડ બળદ તે ખેંચી શકે છે તેની કિંમત ૩૫૦) રૂપીઆ છે.

આમા છરી ચારથી સાત ફુટ સુધીની હોય છે જેમ છરી લાંબી તેમ કામ વધારે થાય બળદની જોડ બદલવી પડે છે એક દિવસમાં આઠથી દશ એકર જમીનનું ઘાસ કપાય છે

મેકોરમિક રીપર—આ સાધન પણ એકજ જોડથી ચાલે છે, એક દિવસમાં ૩ એકર જમીન કાપે અને જોઇએ તેવા કલા પુળા બાંધવા માટે પડે છે તેની કિંમત રૂ. ૩૭૫ પડે છે

મેકોરમિક રેઈક — એક જોડ બળદથી ચાલે છે ૮થી ૧૦ ફુટના વિસ્તારમાં હોય છે એક દિવસે ૧૦ થી ૧૨ એકર જમીનનું ઘાસ એકઠુ કરે છે

વિલાર્ડ વર્ટીકલ ઓઇલ એન્જીન —૭ હોર્સ પાવરનુ (7 H. P.) કિંમત રૂ ૧૫૦૦

ચાઇનીસ સેન્ટ્રીફ્યુગલ પંપ ૨½" ૩" પાઇપવાળો કિંમત રૂ ૩૫૦

એડમીરલ ટ્રેકટર પાવર હે (Admiral tractor power hay press)

ઘાસ બાંધવાનો સંચો —આ સંચામા જેવા માણસો કામ કરનાર હોય

તે પ્રમાણે વધારે ઓછુ કામ થઇ શકે છે સારા હોશિઆર અને ઝડપથી કામ કરતા માણસો હોય તો એક દિવસે ના લાખ રતલ સુધી ઘાસ બધાય અને સામાન્ય માણસો ધીમે કરનાર હોય તો ૩૦ હજાર રતલ ઘાસ બાંધી શકે છે તેની કિમત ૨૭૦૦ રૂા છે

સાયલા —આ ફાર્મના પ્રમાણમા તેમાં ૩ પાકા અને આઠ કાચા સાયલા (બાંધેલા) બાંધેલા છે આ સાયલાનો ખાસ ઉપયોગ ઉનાળા જેવા વખતમા જ્યારે લીલુ ઘાસ મળતું નથી તેવે વખતે કરવામા આવે છે

સાયલાનો ઉપયોગ — ચોમાસાના વખતમા જ્યારે લીલુ ઘાસ પુષ્કળ હોય છે તેવે વખતે સુંદીઆ જુવાર અથવા મકાઈ કે એવા બીજા લીલા ચારા ને કાપી નાના ટકડા કરી સાયલોની અંદર ખુબ દાબીને ભરવામાં આવે છે પછીથી તેમા હવા દાખલ ન થાય તે માટે તે ઉપર બીજુ થોડુ ઘાસ નાખી માટીથી ઢાકી દેવુ. ચોમાસામા આ પ્રમાણે ભરેલો સાયલો ઓછામાં ઓછા આઠ માસ પછી અને વધુમા વધુ બે વરસે ખાલી કરી શકાય છે આથી અંદર નુ ઘાસ બફાઈને તેમાથી ખગબ વાસ આવે છે. તેથી શરૂઆતમા ઢોર તે ખાતાં નથી પરંતુ જ્યારે મહાવરો થઇ જાય છે એટલે ઝપાટાબંધ ખાઈ જાય છે મઝકુર ફાર્મમા પાકા બાધેલા ૩ સાયલા છે અને કાચા ખાડા ખોદેલા ૮ છે પાકા અને કાચા સાયલામાં તફાવત એ છે કે પાકા બાધેલા સાયલામાંથી ૮૦ ટકા ઘાસ સારૂ નીકળે જ્યારે કાચામાથી માત્ર ૪૦ થી ૫૦ ટકા સારૂં નીકળે છે. તે સિવાય હાથથી ઘાસ વગેરે બાધવાના સંચા છે જેનાથી ૫૦૦૦ રતલ ઘાસ એક દિવસે બાધી શકાય છે

ચાકળો —(Kirloskar's mot wheel) આની કિંમત ૮-૦-૦ છે, અને ઘણી સારી રીતે ફરી શકે છે જેથી બળદને જોર ઓછુ આવે છે. આપણા ખેડુતોએ આ ચાકળો વાપરવા જેવો છે

પેપેક મશીન ફોર ચાફ કટર —એન્જીનની મદદ વડે ચાલતુ હોવાથી ઘણાજ જોરમા ફરે છે તે સાઠ ફુટ દુર ઘાસ નાખે છે સાયલો વગેરે ભરવા માં આ સારૂ છે

• આલ્ફા લવાલ વાયોલા નં ૪ દુધમાંથી મલાઈ બનાવવાનો આ સંચો એક કલાકમા ૨૨ ગેલન દુધ પીલે છે, એટલે ૨૨૦ રતલ દુધ પીલે છે, આ સંચાની કિંમત ૨૫૦ રૂા છે આમા ઓજારનો જે ભાગ વપરાય તેના પર લુબ્રીકેટીંગ ઓઈલમા ૧ મિનિટમાં ૭ થી ૧૦ ટીપા પડવા જોઇએ આ સંચો ઘણી જગાએ વપરાતો હોવાથી તે વિષે વધારે વિવેચન અહી કર્યું

યોગ્ય નથી, આમાં હેન્ડલ એક મિનિટમા ૬૦ આંટા લેવો જોઇએ જેમ વધુ આંટા લે તેમ વધારે સારૂ આથી મલાઇ હલકી હોવાથી જલદીથી ઉપર આવી જાય છે. મલાઇ જાડી પાતળી જરૂર પ્રમાણે રાખી શકાય ગાય અને ભેસના દુધમા મલાઇનુ પ્રમાણ નીચે પ્રમાણે છે

ગાયનુ દુધ	૧૬ શેર	૧ શેર મલાઈ
ભેસનુ દુધ	૧૨ શેર.	૧ શેર મલાઈ

જરૂરીઆતના પ્રમાણમાં ૫ થી ૧૨ શેર સુધી મલાઇ ૧૦૦ શેર દુધ માથી કાઢી શકાય છે સેપરેટમા ૧ ટકા મલાઇ જાય આ સેપરેટ નાના વાછરડાને પાવામા ઉપયોગમા આવે છે.

ઢોર માદા થાય તો તેને લગતી તાત્કાળીક દવાઓ પણ ત્યા રાખવામા આવે છે વધુ બિમારી હોય તો વીરમગામના વેટરનરી સરજનની સલાહ લેવામા આવે છે.

એકદરે જોતા આ ફાર્મ ઓલાદના સુધારવા સબંધમાં આવુ ઉપયોગી કાર્ય બજાવે છે તે જોતાં જનસમાજે તેનો લાભ લેવો જોઇએ વળી વિશેષ તો એ છે કે તે ફાર્મના સુપ્રીન્ટેન્ડેન્ટ ઘણા પ્રેમાળ છે એટલે જે માણસને કોઇપણ વખતે કઈ પુછવુ હોય તો તેનો તરતજ ખુલાસો મળી શકશે ઢોરની ઓલાદ સુધારવા ઇચ્છનારે એકવાર તેની મુલાકાત લેવા ખાસ ભલામણ છે. ઈત્યલમ્

B M Purohit,
Assistant Master
Vernacular Agricultural School—Godhra.

કપાસને લાગુ પડતો સુકારાનો રોગ અને તેના ઉપાય.

—************—

ગુજરાતમા કપાસના વાવેતરનુ પ્રમાણ થોડા વર્ષોથી ધીરે ધીરે વધતું ગયું છે અને હજુ પણ દરસાલ વૃધ્ધાજ કરે છે ખાસ કરીને સુરત અને ભરૂચ જીલ્લામા કપાસ બહુ વધી ગયો છે થોડી મહેનતે અને થોડા ખર્ચે વધારે નફો મળે તેથી કપાસનુ પ્રમાણ વધારવા હરકોઈને લોભ રહે એ સ્વાભાવિક છે પરંતુ તેને અંગે બીજી ઉપયોગી વાતો તરફ બેદરકાર ન રહેવું જોઇએ માત્ર કપાસનુ વાવેતર વધારીનેજ બેસી રહેવામા ડહાપણ નથી

(૧) કપાસના ખેતરો સુધારવા (૨) સારી ખેડ ધ્યાન રાખી કરવી, (૩) તેને અનુકુળ ખાતર આપવુ (૪) રોગ ન થાય તેની સંભાળ રાખવી, અને તેને લીધે બને તેટલો વધારેમા વધારે પાક ઉત્પન્ન કરવા તે ખાસ અગત્યનું છે ઉપર જણાવેલી બાબતો ધ્યાનમા રાખી ખેતી કરવાથી દર વર્ષે સારામા સારો પાક અને ઉંચામા ઉંચો ભાવ લઇ શકાય.

જ્યારથી કપાસના ભાવ વધવા માંડયા ત્યારથી આપણી વૃત્તિ એક તરફજ દોરાઈ ગઇ છે અને તે સારો અને ઉત્તમ પાક પેદા કરવા તરફ નહિ પરંતુ જેટલી જમીન મળી શકે તેટલી જમીનમા કપાસનું વાવેતર કરવા તરફજ પરીણામ એ આવે છે કે ખેડ અને કરણમા બધા ખેતરોમા પહોંચી વળાતુ નથી અને લાગી ખેતીને લીધે ખેતરો બગડી જાય છે તેથી માલ પણ સારો ન પાકે તે પણ કુદરતીજ છે અને રોગ પણ વધે એ નવાઇ નથી. બે ત્રણ વર્ષ તો તેની ખબર આપણને જણાય નહિ પણ લાંબી મુદતે નુકશાન સહન કરવા વખત આવે છે.

હાલમા આપણે ઉપરની હાનીકારક પધ્ધતિ લઇ બેઠા છીએ અને તેનુ પરીણામ એ આવ્યુ કે (૧) કપાસના વાવેતરનુ પ્રમાણ વધ્યુ (૨) અનાજ વગેરે અન્ય તુટો ઘટયા (૩) તુઅના ફેરફાર બંધ થયા (૪) વાસેલ નાખવાનું છોડી દીધુ (૫) ખાતરમા પહોંચી ન શકયા (૬) ખેડ તરફ બેદરકાર થયા (૭) જમીનનો કસ ચુસી લીધો (૮) ઉત્પન્ન કમી થઈ ગયું (૯) અને રોગ દાખલ કર્યો અને તેને લીધે કુદરતે વાજબી બદલો આપ્યો જે દરજો ન હોવા છતાં ભોગવ્યા વગર છુટકોજ નથી

ઉપરની બાબતોમાથી હાલ આપણે માત્ર કપાસમા લાગુ પડતો સુકારાનો રોગ જેને લઈને ખેતરના ખેતર નકામા થઈ પડે છે તે રોગ માટે વિચાર કરશું

સુકારાનો રોગ તે માત્ર કપાસનોજ રોગ છે તેવું નથી તે રોગ જમીનનો છે અને માણસને જેમ કોલેરા, પ્લેગ વગેરે રોગો ચેપ લાગવાથી થાય છે તેવીજ રીતે સુકારાનો રોગ જમીનમા ઉત્પન્ન થાય છે અને તે રોગવાળી જમીનમા કપાસ જુવાર અથવા લાગ જેવા તુલનુ વાવેતર કરવાથી તે રોગના જંતુ તુલને લાગુ પડે છે અને ધીરે ધીરે આપણી બેદરકારીને લીધે રોગનું બળ વધતું જાય છે અને છેવટે આખા ખેતરો નકામા થઇ પડે છે તેટલા માટે આ રોગ લાગુ પડે કે તુર્તજ તેના ચાપતા ઈલાજ કરી તેને નાબુદ કરવો જોઇએ. નહિતર થોડા વર્ષ પછી મોટી હાની થવા સભવ છે આ રોગ માટે અત્યારે આપણા મગજમા એમજ છે કે અમુક જગ્યાનું અથવા અમુક જાતનુ બી આવ્યુ તેથી આ રોગ અહિં આવ્યો પણ ખરેખરું તેમ નથી તેમ અમૃક દિશાનો પવન વાયો અથવા ઇશ્વરનો કોપ ઉતર્યો તેવુ પણ નથી પરંતુ તેનુ મુળ કારણ એવું છે કે અમુક જાતની જીવાત જેને આપણે જોઇ શકતા નથી તેટલી ઝીણી જીવાત જમીનની અદર અમુક સજોગોને લીધે પેદા થાય છે. કપાસના મુળીઆ તેની પાસે આવે છે ત્યારે તેનાં ઝીણા અને કોમળ મુળીઆને તે જીવાત ચોટે છે અને મુળની અદરનો નરમ ગર્ભ હોય છે તેમા દાખલ થઇ જાય છે અને કપાસને મળતુ પોષણ બધ કરી દે છે. જેથી પોષણને અભાવે ધીરે ધીરે છોડ મરી જાય છે કેટલીકવાર એવુ પણ જોવામા આવે છે કે કપાસના છોડની એક તરફની ડાળોજ મરી ગયેલી હોય છે ત્યારે બીજી તરફની તમામ ડાળો જીવતી રહે છે અને જીડવા પાકે છે આનું કારણ એવુ છે કે ઉપર કહેલા સુક્ષ્મ જતુઓ એકજ તરફની ડાળીઓ માં ગયેલા હોય છે સુકારાને લીધેજ બધા છોડ મરી જાય છે એમજ નથી બીજી રીતે પણ છોડ મરી જવા સભવ છે જેમકે થડમા કીડો લાગ્યો હોય તો તેનુ કાણું માલમ પડે છે અથવા કરબની પાશ વાગવાથી મુળીઆ કપાઈ ગયાં હોય તો પણ છોડ મરી જાય છે પરતુ સુકારાથી મરી ગયેલા છોડની ખાત્રી એ છે કે તે છોડ ઉખેડી થડને વચમાંથી બરોબર કાપીને જોઇએ તો વચમાંનો ગરભ ભુરા રંગનો અને મરી ગયેલી નસો જણાઇ આવે છે. આવી રીતે મરી ગયેલાના છોડને સુકારો લાગુ પડયો છે એમ ખાત્રીથી જાણવું છોડ લગભગ પાકવાના થાય છે તે વખતે તેનું જોર વધારે પ્રમાણમા દેખાય છે એક વર્ષે બેદરકાર રહ્યા તો બીજી સાલ લગભગ ચારગણો સુકારો વધી જાય છે માટે તેના તાત્કાલીક ઉપાય કરવા ભલામણ છે.

આ રોગ એક રીતે આપણે હાથે કરીનેજ પેદા કરીએ છીએ એમ પણ કહી શકાય કારણ કે તે લાગુ પડવાનાં કારણો આપણેજ ઉપસ્થિત કરીએ છીએ જેવાં કે— (૧) સારી ખેડનો અભાવ, (૨) ખાતરનો અભાવ, (૩) એકજ ખેતરમા દર વર્ષે કપાસનુંજ વાવેતર, (૪) રોગ લાગ્યા પછી પણ તાત્કાલીક ઉપાય જાણવા તરફ બેદરકારી, (૫) ઇલાજ જાણવા છતા અજમાવવાની ગરજ નહિ તે

ઉપરના કારણોને લીધે હાલમા એ રોગ એટલી ઝડપથી વધવા માંડયો છે કે ઢુકી અથવા બેણોતે રાખેલી ખેતીવાળાને કેટલીકવાર જણોત જેટલુ પણ પકવવુ મુશ્કેલ પડે છે અને ન છુટકે તે ખેતર છોડી દેવુ પડે છે

આવો વખત ન આવે માટે નીચેના ઉપાયો અજમાવવા ઉપયોગી છે જેમકે.—(૧) ઉંડી ખેડ જેથી જમીન ઉથલ પાથલ થાય (૨) ખાતરનો ઉપયોગ (૩) સુકારાવાળા ટાલા (કુંડી) ની જમીન ઉંડી ખોદી ખેતર બહાર ફેંકી દેવી (૪) સુકારાનો ભાગ કચરો નાખી બાળી દેવો (૫) કપાસની કનાડી તેજ જગ્યાએ બાળી દેવી (જેથી જમીનમા ગરમી લાગી જીવાતનો નાશ થાય) (૬) જે જમીનમા સુકારાથી છોડ મરી જતા હોય તેમાથી જે છોડ જીવતા ર હે તેટલાનો કપાસ જુદો વીણી હાથચરખે જુદોજ પીલવો અને બીજે વર્ષે જુદુ પીલેલુ બી સુકારાવાળી જમીનમાંજ ઓરવુ બે ત્રણ સાલ આવી રીતે કરવાથી સુકારો તદન ન લાગે એવુ બી થશે

આવી જાતના અખતરા ખંતીલા ખેડુત પોતાને ત્યા સહેલાઇથી કરી શકે તેમ છે અને તેનો લાભ બીજાઓને પણ આપી શકે તેમ છે. આવા કાર્યમા સહકાર વૃતિ રાખવાથી અને પોતાને થયેલા લાભની પોતાના અન્ય ખેતી બધુઓને સમજ પાડવાથી દર વર્ષે હજારો રૂપીઆનુ થતુ નુકશાન અટકાવી પરોપકાર પણ સાધી શકાય.

સુકારો ન લાગે તેવુ સુધારેલુ બી ગુજરાત ખાતે ભરૂચમા આવેલા સરકારી ખેતીવાડીના ફાર્મ ઉપર અખતરાઓ કરી ઉત્પન્ન કરવામા આવેલુ છે અને ત્રણ ચાર વર્ષથી તે સુધારેલુ બી ભરૂચ જીલ્લાના ખેડુતોના ખેતરમા પણ અજમાવ્યા તેની પુરા સતોષ સાથે ખાત્રી પણ કરવામા આવેલી છે ખાસ કરીને નીચેના ગામો—તવરા, દેરોલ, દીગલોટ, ચમારગામ, સમની, દીમનાડ અને હલદર એટલી જગ્યાએ ખંતીલા અને ઉત્સાહી ખેડુતોએ ખાત્રી કરી છે અને તેઓના ખેતરમા સુકારાનો રોગ તદન નાબુદ થઇ પુરેપુરા પાક તેઓએ લીધો છે એટલુજ નહિ પરંતુ ત્યારપછીથી તે બી ને

માટે વારંવાર માગણી વધનીજ જાય છે. આવી જાતનું બી દર વર્ષે ભરૂચ ખેતીવાડી ખાતાના ઓવરસીયર સાહેબ મારફત આપવામા આવે છે અને તેથી દર સાલ ભરૂચ જીલ્લામાથી ઘણા ખેતરો મુકાઇ જતા તે બચવા પામ્યા છે. આ જાતનુ બી ખેડુતોને એટલુ બધુ ફાયદાકારક લાગ્યુ છે કે તે બીનો, કપાસ જુદો પીલાવી તેનું બી પોતાના સગાવહાલાઓને પણ આપે છે અને મુકારો લાગી લાશ જતા ખેતરો કપાસ પકવી લાભ મેળવે છે

ઉપર જણાવેલો ફાયદો તો માત્ર એકજ ઉપાયથી થયો છે. પરતુ આગળ સુચવેલા તમામ ઉપાયો અજમાવવાથી કેટલો મોટો ફાયદો થાય તે સમજવુ મુશ્કેલ પડે તેમ નથી.

આ રોગ માટે બીજા સહેલા ઉપાયોનુ સશોધન ખેતીવાડી ખાતાના ઓવરશીયરે કર્યા કરે છે અને તેની ખાત્રી થયે તેનો લાભ પણ આપી શકાશે એમ જણાય છે. પરંતુ લાભ લેવો તે ખેડુતની પોતાની ફરજ છે તો બને તેટલો ફાયદો લેવા ચુકવુ નહિ.

હરિરાય કુમીઆશંકર વોરા બી. એ જી
ડીસ્ટ્રીકટ એગ્રીકલચરલ ઓવરશીયર-ભરૂચ.

આપણા ગૃહ ઉદ્યોગો.

કારખાનાઓની હરીફાઇથી તેઓ નાશ પામ્યા છે કે જીવે છે?

---*********---

મુંબઇ ઈલાકાના કોટેજ ઇન્ડસ્ટ્રીઝ.

મીલ ઉદ્યોગ અને હાથ વણાટ—નાનાં કારખાનાઓ માટે જોઇતો સસ્તો પાવર.

લખનાર—ફકીરજી એદલજી-ભરૂચા,
એલ. એમ. ઇ, એમ. આઇ. એમ. ઈ, એમ. આઈ. ઇ
ડાયરેકટર ઓફ ઇન્ડસ્ટ્રીઝ, મુંબાઇ.

કોટેજ ઈન્ડસ્ટ્રીઝ અથવા ઘરબેઠા હાથે કરવાના ઉદ્યોગો હજી આપણા દેશમા કારખાનાઓની હરીફાઇ છતા ચાલુ રહેવા પામ્યા છે તે લગાર અજાયબી ભરેલુ છે. તેના કારણોમાં એક કારણ એ છે કે આપણા દેશની વસ્તીનો લગભગ મોટો ભાગ ખેતીવાડીમા રોકાયલો હોવાથી, જ્યારે ખેતીનું કામ

બંધ હોય ત્યારે અથવા દુકાળના સમયમાં લોકોને કોઈ હાથ ઉદ્યોગમાં રો- કાયલા રહેવાની ફરજ પડે છે. બીજુ કારણ એ છે કે આપણા દેશની રૂતુ અને રિવાજ, અને રહેણી કરણી એવાં છે કે કારીગરોને મોટા કારખાનાઓમા મોટા ઘોઘાટ અને સખ્ત કાયદા કવાયત વચ્ચે કામ કરવાને કુદરતી અભાવ હોય છે, જેથી તેઓ ઓછી આવક સાથે પણ પોતાના ઘરમા બેસી પોતાના બાયડી છોકરાઓની મદદ સાથે કામ કરવાનું પસંદ કરે છે.

કોટેજ ઇન્ડસ્ટ્રીઝ ચાલુ રહેવાના બીજા કારણોમા મુખ્ય એક કારણ એ છે કે હાથ કારીગરીથી ઉત્પન્ન કરવામા આવતી વસ્તુઓ એકજ જાત અને તર્ગાહની નહી પણ દરેક કાઇને કાઇ નવીન પ્રકારના ઘાટ, રચના કે યુકિત કે નકશી ધરાવી શકે છે, કે જેમ કારખાનાઓમા યત્ર કળાથી બનાવામા આ વતી તેવીજ જાતની વસ્તુઓમા કરી શકાતુ નથી. દાખલા તરીકે હાથ વણાટથી બનાવવામા આવતાં કાપડનાં દરેક તાકા કે ટુકડામાં વણકર માંઇને કાંઇ નવીન જાતની તરાહ કે રચના દાખલ કરી શકે છે, કારણ કે તેનો તાણો ૨૦-૨૫ વારથી વધુ લાંબો હોતો નથી, અને દરેક તાકા કે કાપડના ટુકડા માટે તેને નવો તાણો સાળ ઉપર ચડાવવો પડે છે, જે વેળાએ તે કાપડની તરાહ મા સહેલાઇથી અને સગવડથી જોઇતો ફેરફાર કરી શકે છે. તેજ પ્રમાણે ગાલીચા વણનારાઓ અને નકશી કામના દાગીના બનાવનારાઓ પણ દરેક દાગીનામાં નવીન પ્રકારની ડીઝાઇન આમેજ કરી શકે છે, કે જેમ યત્રકળાથી મશીનરી ઉપર થઈ શકતુ નથી. આથી ખરીદનારને ઘણીક નવી નવી જાત અને ભાતમાથી પસંદગી કરવાનું મળે છે, અને તેથી માલનો ઉઠાવ ઝડપથી થઇ શકે છે

યત્રકળાથી ચાલતા કારખાનાઓએ કેટલાક ઉદ્યોગને મારી નાંખ્યા છે તેમાં શક નથી જેમકે હાથે સુતર કતવાનો ઉદ્યોગ પડી ભાગ્યો છે, પણ તેને બદલે એકજ સરખા વજનનુ, એકજ સરખી જાડાઇનુ અને એકસરખા નંબરનુ સુતર આપણને મીલોમાથી મળી શકે છે, અને હાથ વણાટના કારીગરને આથી નુકશાનને બદલે ફાયદો થાય છે, કારણ કે સારી જાતનું સુતર મળવાથી તેઓ સારી જાતનું કાપડ વધારે જથામાં નિપજાવી શકે છે અનાજ છળવા અને દળવાના અને તેલ પીલવાના કામો પણ હવે કેટલેક ઠેકાણે મશીનરીથી થવા લાગ્યાં છે, જેથી માલની જાત અને નિપજમા વધારો થવાથી લોકોને ફાયદોજ થયો છે ઑઇલ એન્જીન પાવર કુમોથી ચાલતા વણાટનાં પણાક કારખાનાઓ હમણામા આવ્યા છે, તેમજ પાવરથી ચાલતી નાની સોખંડી તેલ

...ની ... અને આટો દળવાની ઘંટીઓની સંખ્યામાં વધારો થતો જાય છે ... ઉદ્યોગો સસ્તા પાવરથી ચાલે તો આપણા દેશને મોટો ફાયદો ... છે, અને તેટલા માટે એવા નાના ઉદ્યોગો માટે જોઈતો પાવર મોટી ઈલેક્ટ્રીક પાવર સપ્લાઇ કંપનીઓએ ખાસ સસ્તે દરે પુરો પાડવો એવી ... ગોઠવણ થવાની ઘણી જરૂર છે મુંબઈના છાપખાનાંઓ, આટાની ઘંટીઓ, તેલની ઘાણીઓ, વાસણ બનાવવાનાં કારખાના, આઇસ ફેકટરીઓ, મોટર વોટરના કારખાનાઓ, લોહડાના નાના વર્કશોપો, લાકડકામના કારખાનાંઓ વીગેરે તેમજ મુંબાઈની નજીકના કલ્યાણ, ભીવંડી, પનવેલના ચોખા છડવાના કારખાનાંઓ, હાડકાં દળવાના અને ચામડાં કેળવવાના કારખાનાઓ વગેરેને ઓછામા ઓછો એક આને યુનીટને ભાવે પાવર મળવો જોઇએ

યંત્રકળાથી ચાલતા મોટા કારખાનાઓ આ દેશની રૂતુ રીવાજને માફક આવતા નથી ભપીઆર અને ખરાબ હવાવાળા અંધારા ઓરડાઓમા સેંકડો કારીગરોને કલાકો સુધી નજર કેદ રાખી સખત કાયદા કવાયદ અને પુશકળ ઘોંઘાટ અને અવાજ વચ્ચે તેઓ પાસે ૧૦ કલાક કામ કરાવી તેઓને ગલીચ, અંધારી કામદારો માટે બાંધેલી ચાહલીઓના નાના ઓરડાઓમા રહેવાની ફરજ પાડવી એ આપણા ગરમ દેશને બીલકુલ માફક આવતુ નથી. કોટન મીલોમા હવામા ભીનાશ રાખવાને બાહને જે રીતે બારી બારણાઓ બંધ રાખી તળાવના-ગલીચ ગંધીલા પાણીનો ભીનાશ પમ્પથી દાખલ કરવાની રીત ચાલે છે તે વાધા ભરેલી છે, અને એ ભીનાશ બાહેર નીકળી નહી જાય તે માટે કેટલેક ઠેકાણે તો બારી બારણાના ભાગેલા કાચોમા પણ ડુચા બેસવામા આવે છે! આવી હાલતમા કામ કરતા આપણા કારીગરોની તનદુરસ્તી ઉપર ઘણી નુકશાનકારક અસર થવા પામે છે અને તેઓની કમાણી કરવાની શકિત તેથી ઘણી ઘટી જાય છે, એવો મારો જાતી અનુભવ છે પરંતુ પશ્ચિમનુ ઈન્ડસ્ત્રીઅલીઝમ આપણા દેશમાં દાખલ થઈ ચુકયું છે, અને પ્રદેશોની હરીફાઇ સામે થવા માટે આપણને મોટા કારખાનાઓ બાંધ્યા વિના છુટકો નથી તો પણ આપણા મોટા કારખાનાઓ આપણા દેશની રૂતુ રીવાજને માફક આવે એવી ડીઝાઇનના બાંધવા જોઇએ, અને તેઓમા મશીનરીની ગોઠવણમાં વધુ મોકળાશ રાખવો જોઇએ

હાથ કામદાર અને મીલ કામદાર વચ્ચેની હરીફાઈ ઘણાંકો ધારે છે તેટલી આ દેશમા તિક્ષ્ણ નથી અહીં મીલ કામદારનો અર્થ હુ માત્ર કોટન મીલોના કામદારોનેજ નહીં પણ બધાં મોટા કારખાનાઓ, રેલ્વે વર્કશોપો

વગેરેમા કામ કરતા કામદારોનો કરૂ છુ એક હાથ કામદાર પોતાના ઝુપડા મા બેસીને જે કમાણી કરે છે તેથી બેશક વધુ કમાણી એક મીલ કામદાર કરે છે, પરંતુ હાથ કામદાર જેટલો તે સુખી, સતોષી અને તદુરસ્ત રહેતો નથી હાથ કામદારની કામ કરવાની રીતીઓમા સુધારો થવા પામ્યો નથી અને પોતાના બાપદાદાના વખતથી કરતા આવેલા તેજ પ્રમાણે તેઓ કામ કર્યા જાય છે, તે છતા તેઓ માહેલા ઘણાકો વિલાયતી સુધરેલાં હથિઆરો વાપરવા લાગ્યા છે હાથ વણકરો મીલનુ સુતર અને સુધરેલી કલાઇ શટલ શાળો તથા વિલાયતી કાટળા, કુણી અને કાચ વાપરવા લાગ્યા છે લુહારો વિલાયતી સ્ટીલના હથિઆરો સાથે અને જુદી જુદી આકૃતી સાઈઝના તઇયાર ઘડેલા લોખંડના બારો સાથે કામ કરવા લાગ્યા છે રગારીઓ જરમન અને વિલાયતી રગો વાપરવા લાગ્યા છે, જે વાપરવાથી તેઓની મજુરીમા બચત થાય છે. કંસારાઓને ત્રાબા પિત્તળની પ્લેટો માગે તેવી જાડાઇની અને સાઇઝની વૈયાર મળે છે, તેથી તેઓને પોતાના કામમા સહેલાઇ થઇ પડી છે દરજીઓ અને મોચીઓ સિવવાના સાચા અને વિલાયતી ઓજારો વાપરવા લાગ્યા છે સોનારો વિલાયતી ઓજારો અને સામાન વાપરે છે ધોબીઓ વિલાયતી ઇસ્ત્રીઓ અને વોશીગ મશીનો વાપરવા લાગ્યા છે, અને સુથારોને તેઓના કામમા સહેલાઈ અને સવળતા કરી આપનારા તરેહવાર વિલાયતી હથીઆરો મળ્યા છે એવી રીતે હાથ કારીગરોને પશ્ચીમના સુધારાનો ઘણોક ફાયદો મળ્યો છે, તે છતા તેઓની આર્થીક હાલત આ દેશમા હજી સુધરી નથી તેઓની બનાવટ લગભગ બધી આ દેશમાજ ખપે છે, અને તેઓને પોતાની બનાવટની ચીજો પ્રદેશ મોકલવાની જરૂર પડતી નથી આ બધા કારીગરો પશ્ચીમના સુધરેલાં ઓજારો વાપરવા લાગ્યા છતા તેઓની કામ કરવાની રૂઢીઓ હજી સુધારવા પામી નથી, કારણ કે એવી સુધરેલી રૂઢીઓ તેઓને ઘેરે જઇને શિખવવાના સાધનો હજી હિન્દીમા આવ્યા નથી આ કારીગરો પોતાને અથવા પોતાના દીકરાઓને કાઇ ટેકનીકલ સ્કુલોમા મોકલી શકે નહી એક સુથારનો દીકરો નાનપણથીજ પોતાના બાપની સાથે તેનો રંદો કે કરવતી ખેચવામા મદદ કરવા બેસી જાય છે. એવા કારીગરોને ઘેરે જઇને તેઓને નવી નવી જાતની કામ કરવાની રિતીઓ શિખવવા માટે ભણેલા અનુભવી શિક્ષકોની પાર્ટીઓ ફરતી રાખવાની જરૂર છે માઇસોરમા અનુભવી લુહારોને ગામડાઓમા મોકલી ત્યાના અભણ લુહારોને નવીન પધ્ધતીથી કામ કરવાનુ શિખવવાના અખતરાઓ કરવામા આવતા તે ઘણા ફતેહમદ નીવડયા હતા

મુબઈ ઈલાકાના કોટેજ ઇન્ડસ્ટ્રીઝમાં રોકાયલા માણસોની સખ્યા આશરે ૧૦.થી ૧૨ લાખની છે, એમ છેલ્લી વસ્તીની ગણત્રીના સેન્સસ રીપોર્ટ ઉપરથી જાણી શકાય છે મુંબઇ ઈલાકાની વસ્તી આશરે બે કરોડની કહેવાય છે કોટેજ ઇન્ડસ્ટ્રીઝમા રોકાયલા એ લોકોમા હાથ વડે કપાસ લોઢનારાઓ, સુતર કાતનારા, કાપડ ઉપર કાજી ચડાવનારા, કાપડ વણનારા, દોરડા વણનારા, ઉન કાતનારા અને વણનારા, રેશમ કાતનારા અને વણનારા, રગારીઓ અને છીપાઓ, લેસ અને કોર ભરનારાઓ, ચામડાં કેળવનારા અને મોચીઓ, નેતર અને આગ્ગુનુ કામ કરનારાઓ, ધાતુના વાસણ ઘડનારાઓ, કાચની બાગડી બનાવનારાઓ, સોનારો લુહારો, સુથારો, કુભારો, ઘાચીઓ વગેરે છે

આ લોકોનો મોટો ભાગ બીન કેળવાએલો હોવાથી સુધરેલી દુનિઆમા; તેઓનાં ધંધામા શા શા સુધારા વધારા થયા છે અને થતા જાય છે, તે જાણવાથી તેઓ બેનસીબ રહે છે વળી એ માંહેલા જે કેટલાકો બીજાઓ કરતા આગળ વધેલ છે તેઓ પોતાનો હુન્નર બીજાઓને શિખવતા નથી, અને પોતાની જાતી ચાલાકી કે અનુભવથી જો કોઈએ પોતાના ધંધામા કાંઇ નવીન પ્રકારનું તત્વ આમેજ કર્યું હોય તો તેનો ભેદ તે બીજાને બતાવતો નથી અને જ્યારે તે મરે છે ત્યારે તે ભેદ પોતાની સાથે લઇ જાય છે।

આપણો સર્વેથી મોટો અને અગત્યનો ગૃહ ઉદ્યોગ હાથ વણાટનો છે. મીલોની હરીફાઇમા એ ઉદ્યોગ જેમ કેટલાકો ધારે છે તેમ કચડાઈ ગયો નથી કે મરી ગયો નથી, પણ હજી જીવે છે, એટલુ જ નહી પરંતુ આગળ વધતો જાય છે। આશરે ૨૫ વર્ષની વાત ઉપર હીન્દુસ્તાનમાં ખપતા બધા કાપડનો આશરે ૬૩ ટકા ભાગ વીલાયતથી આવતો હતો, ૨૭ ટકા હાથ શાળો ઉપર બનતો હતો અને માત્ર ૧૦ ટકા મીલોમા બનતો હતો પણ આજે એ મામલો ફેરવાઇ ગયો છે. છેલ્લાં ચાર, પાંચ વર્ષમા વિલાયતથી આવતા કાપડનો જથ્થો ઘટીને એકંદરે ૩૨ ટકા રહયો છે, મીલોમા ૩૭ ટકા કાપડ બનેછે અને હાથવણાટથી ૩૧ ટકા કાપડ બને છે! છેલ્લા ૨૫ વર્ષમા હીન્દુસ્તાનની મીલોમા બનતા કાપડનો જથ્થો લગભગ ત્રણગણો વધવા છતા અને વિલાયતથી આવતા કાપડનો જથ્થો અરધો થઈ જવા છતા હાથવણાટથી બનતાં કાપડના જથ્થામા આશરે ૩-૪ ટકાનો વધારોજ થવા પામ્યો છે, એ સતોષ લેવા જેવું છે હાથ વણાટનું કાપડ મીલના કાપડ સાથે હરીફાઇ કરતું નથી. મીલમા બનતા કાપડ કરતાં એ કાપડ તદન જુદીજ તરાહનુ હોય છે। હીન્દુસ્તાનમા મોટા શહેર માણસો અને શ્રીમતોમાં વપરાતુ કીમતી રેશમી

કાપડ તો માત્ર હાથવણાટથીજ બની શકે છે વળી ઉપર કહ્યુ તેમ હાથવણાટના વણકરનો તાણો માત્ર ૩૦–૪૦ વારજ લાબો હોવાથી તે દરેક તાકામા નવી નવી ડીઝાઇનો ઉમેરી શકે છે, જેથી હાથવણાટના કાપડમા જેટલી નવી નવી જાતો વેપારીને અને ગ્રાહકોને મળી શકે છે તેટલી મીલ વણાટના કાપડમા મળતી નથી મીલ વણાટમા તો પાવરનો લુમનો તાણો સેકડો વાર લાબો તઈયાર કરવો પડે છે અને તેમાથી સેકડો વાર લાબુ કાપડ માત્ર એકજ તરાહનુ નીકળે છે વળી એવા સેકડો વાર તાણાના બીમો મોટી સખ્યામા બનાવવા પડે છે, અને એક અમુક જાતના કાપડનો ૧૦૦–૨૦૦ વાર જેટલો જથ્થો બનાવી આપવાનો ઓરડર કોઇ પણ મીલ સ્વીકારી શકેજ નહી, પણ હાથ વણાટનો કારીગર તો દરેક તાકો જુદી જુદી જાત અને ભાતનો બનાવી આપવા કબુલ થાય છે આ કારણોને લીધે હીંદુસ્તાનમા ખપતા તમામ કાપડનો લગભગ ત્રીજો ભાગ હજી હાથ વણાટની શાળો ઉપર બને છે, એ વાત ઘણાકોને અજાયબી ભરેલી લાગશે, પણ તે ખરી છે હીંદુસ્તાનની મીલોમા બનતા સુતરમાથી મીલોમા કાપડ બનાવવામા વપરાતુ સુતર તથા નીકાશ કરવામા આવતુ સુતર બાદ કરી બાકીનુ સુતર હાથ વણાટવાળાઓ વાપરે છે તે ઉપરથી એ વાત પુરવાર થાય છે

હાથ વણાટનો ઉદ્યોગ એટલા માટે આપણા દેશનો મુખ્ય અને ઘણીજ અગત્યતા ધરાવતો ઉદ્યોગ છે, અને તેને બચાવી નીભાવી રાખવા માટે નામદાર સરકાર પ્રયત્ન કરી રહી છે જુની ઢબની શાળોમા હાથે કાટલો ફેકવાનો હોવાથી વણકર પોતાના બે હાથો પોહળા કરી કાટલો ફેકી શકે તે પ્રમાણે કાપડનો પનો થઇ શકે છે, પણ નવી સુધરેલી ઢબની ફલાઇશટલ લુમ-અથવા ઝટકા કે અટકાની શાળમા એકજ હાથે બન્ને તરફથી કાટલો ફેકી શકાતો હોવાથી પનો સગવડ પડતો પોહળો રાખી શકાય છે, અને ૫૦ થી ૬૦ ઇચનો પનો તો સાધારણ છે વળી નવી ઢબની એવી શાળોમા તાણાનો બીમ ભરી વાપરવાથી તાણો લગભગ ૧૦૦ વાર અથવા વધુ લાબો રાખી શકાય છે, જેથી દર વખત ટુકો તાણો ભરતા જે વખતની બરબાદી થાય છે, અને કેટલુક સુતર વ્યર્થ જાય છે, તે તેમા થતુ નથી આવી રીતે નવીન પધ્ધતીએ થતું હાથવણાટનુ કામ વણકરોને દેખાડવા માટે નામદાર સરકારે ઇન્ડસ્ટ્રીઝ ખાતા મારફત આ ઇલાકામા જુદા જુદા ગામોમાં ૧૮ વણાટની શાળાઓ ઉભી કરી છે, જે એકજ ઠેકાણે નહી રાખતા દર વર્ષે બે વર્ષે એક ઠેકાણેથી બીજે ઠેકાણે ખાસ કરી વણકરોવાળા ગામડાઓમા અને શહેરોમા બદલાતી રહે છે આ શાળાઓમા માત્ર વણકર લોકોનેજ નવી પધ્ધતીનુ કામ થતુ દેખાડી શિખવવામા આવે છે, જેથી જુની પધ્ધતી સાથે સરખાવતા વણકરની નિપજમા લગભગ ૩૦ થી ૪૦ ટકા વધારો થાય છે.

ખેડુતો માટે હાથવણાટનો ઉદ્યોગ ઘણો અનુકુળ ગઇ પડે તેમ છે દુકાળની અને ઓછા વરસાદની મોસમમા જ્યારે ખેતીનું કામ બધ હોય ત્યારે ખેડુતો માટે કાંઈ ઉદ્યોગિક કામમા રોકાવાનું ઘણુજ ઇચ્છવા જોગ છે, અને તે માટે આપણા ઇલાકાની પ્રોવીન્શીઅલ એગ્રીકલચરલ બોર્ડે ખાસ આગ્રહ કીધો છે કે ખેડુતોને બીન મહોસમ વખતે કઈ જાતના ગ્રહ ઉદ્યોગમાં રોકેલા રાખવા તેની તપાસ કરવી આ કારણ થકી ઇન્ડસ્ટ્રીઝ ખાતાએ હાથવણાટનુ કામ ખેડુતોને શિખવવાની એક શાળા માત્ર ખેડુતોથીજ વસાયલાં બે ત્રણ નાનાં ગામડામા ખોલીને તપાસ કરવા માડી છે, જેનું પરિણામ હમણા સુધી ઘણું સતોષકારક આવ્યું છે, અને ખેડુતો હાથવણાટનો હુન્નર શિખવા માટે ઘણો ઉત્સાહ બતાવવા લાગ્યા છે, તેમજ ઘણાંક ગામડાંના ખેડુતોએ પોતાના ગામડામા એવી શાળાઓ ખોલવાની અરજી કીધી છે બધા ગ્રહ ઉદ્યોગોમા માત્ર હાથવણાટનો ઉદ્યોગજ ખેડુતોને ખાસ લાયકનો છે, કારણ કે એ માટે કાચો પદાર્થ સુતર લગભગ દરેક ગામડામા મળી શકે છે, અને તેમાથી બનાવેલું કાપડ જો બાહેર નહી ખપી શકે તો ખેડુત અને તેનુ કુટુબ પોતે તેનો ઉપયોગ કરી શકે છે, જાડુ કાપડ વણવામા ઝાઝી ચચળાઈની જરૂર પડતી નથી, અને એ માટેની શાળ ગામડાનો કોઈ સુથાર સસ્તી કીમતે બનાવી આપી શકે છે વળી એ ઉદ્યોગમા ખેડુતના બૈરી છોકરા પણ મદદ કરી શકે છે ઉચી જાતના રેશમી કાપડની વણાટમા એક અનુભવી કારીગર દરરોજના રૂ૦ ૨ થી ૩ સહેલાઈથી કમાઈ શકે છે, પણ એક ખેડુતને એવુ ઉચી જાતનુ કાપડ વણવાની જરૂર રહેતી નથી, કારણ કે એ ધધામા પ્રવિણતા મેળવતાં ઘણાં વર્ષો લાગે છે, અને તેનો એ ધધો નથી, તેમજ એવા ઉચા કાપડના ખરીદનારાઓ ગામડાઓમા મળતા નથી

ધાતુના વાસણો ઘડવાનો ગ્રહ ઉદ્યોગ આપણા દેશમાં અગત્યતામા બીજે નબરે આવી શકે, કારણ કે આપણા દેશમાં ત્રાબા પીતળના વાસણો વાપરવાનો રિવાજ છે. એ ધધા માટે કેટલાક મશીનરીથી ચાલતા કારખાનાઓ પણ ઉભા થયા છે, પરતુ તેઓમા એકજ ઘાટના વાસણો બને છે, જ્યારે હાથે ઘડેલા ઘાટમા જાત જાતના વાસણો જુદા જુદા ઘાટના બનાવી શકાય છે તે ખાસ ખુબી છે મશીનરીમાં એકજ ઘાટના હજારો વાસણો બનાવવામા આવે તોજ કામ નફા ભરેલુ નિપજી શકે છે આપણા દેશમા ગામડાઓમાં માટીનાં વાસણો વાપરવાનો જુના કાળનો રિવાજ છે, પરતુ હમણા થોડાક વર્ષો થયાં ખેડુતોની કમાણીમા કાંઈક વધારો થવાથી માટીના વાસણોને બદલે ત્રાબા પિતળના વાસણો વાપરતા થયા છે આ ઉદ્યોગને મદદ કેવી રીતે કરવામા આવે અને એ ધધામાં રોકાયલા કારીગરોની કામ કરવાની રીતી અને રૂઢી કેવી

રીતે સુધારી શકાય તે સવાલ વિચારવા જોગ છે. ક સારા અને સોનાર લુહાર મળીને ધાતુના ધંધામા પડેલાઓની સંખ્યા આપણા ઇલાકામાં લગભગ અઢી થી ત્રણ લાખની છે

ચામડા કેળવવાનો ગૃહ ઉદ્યોગ આપણા દેશમા અગત્યતામા ત્રીજે નંબરે આવે છે એ ઉદ્યોગમા મધરાસ ઇલાકાએ સારો સુધારો વધારો કર્યો છે અને મધરાસ અને માઇસોરના ચામડાઓ વખણાય છે તેજ પ્રમાણે જોડયા પ્રાતો અને મધ્ય હિંદુસ્તાનમા પણ ચામડાનો ઉદ્યોગ વધતો જાય છે અગાઉ બાવળની છાલમા ચામડું પકવતા બે ત્રણ અઠવાડીઆ થતા હતા, તે હમણા નવી ક્રોમ તેનીગની પ્રોસેસથી થોડા કલાકમા પકવી શકાય છે તેમજ ચામડા છોલવાની છરીઓ અને બીજા સુધરેલા હથિઆરોની મદદથી એ ઉદ્યોગમા ઘણી મદદ કરી શકાય તેમ છે. પણ એ ઉદ્યોગમા પડેલાઓ મોટે ભાગે અભણ હોવાથી તાજેતરની નવા સુધારા કે સુધરેલી કામ કરવાની રીતીઓ દાખલ કરવા સામે તેઓ મોટો અભાવ દેખાડે છે આપણા ઇલાકામા એ અને એને લગતા મોચીના ધધામા પડેલાઓની સંખ્યા આશરે પોણા બે લાખની છે

બીજા નાના ગૃહ ઉદ્યોગોમા ભરતકામ, નકશીકામ, છીપાકામ, લખોટેલા કામ વગેરે કેટલી હુન્નરમંદી આવે છે. આપણા ઇલાકામા સુરતનું ભરતકામ અને નકશીકામ હજી વખણાય છે, પણ સુખડની પેટીઓ ઉપર નકશી કામ કરનારા ઘરો સુરતમા હવે ઓછા થતા જતા કહેવાય છે વરકીંગ બોક્ષ બનાવનારા પારસી પેટીગરા કારીગરો હવે સુરતમા માત્ર બે ત્રણજ રહયા છે

અમદાવાદના છીપાઓ યાને કાપડ ઉપર તરેહ છાપનારાઓનુ કામ ઠીક ચાલે છે, અને તેઓનો માલ આસામ, સીંગાપોર અને બર્મા તરફ નિકાશ થાય છે મુબાઇ સરકારનાં ઉદ્યોગ ખાતા તરફથી એ છીપાઓના કામમાં સુધારો કરવાથી એક રંગ અને છીપાશાળા અમદાવાદમા ખોલવામા આવી હતી તેના પરિણામમા નવીન ઢપનુ છાપવાનુ અને રંગવાનુ કામ અને નવી નવી જાતના રંગો કેવા રીતે વાપરવા અને તેને લગતો હુન્નર ત્યા કેટલાક છીપાઓને શિખવવામા આવ્યો હતો, જે કામ ધીમે ધીમે ફેલાતુ જતુ જોવામા આવે છે ઘણાક ઉમર પુગેલા વૃધ્ધ છીપાઓ એવી શાળામા નવી જાતનુ કામ શિખવા આવ્યા હતા બેલગામ અને સાવતવાડી તરફ તથા સીધમા થતુ લખોટવાનું કામ જાણીતુ છે, પણ તે કામ માત્ર નાના પાયા ઉપરજ થાય છે કાચની અને હાથી દાતની બંગડીઓ બનાવવાનુ કામ પણ આપણાં ઇલાકામા નાના પાયા ઉપર ગૃહ ઉદ્યોગ તરીકે થાય છે

આપણી ઇન્ડસ્ટ્રીઅલ સ્કુલો આ ઇલાકામા આશરે બે ડઝન છે અને તે

ઓ મારફતે નાના ગ્રહ ઉદ્યોગોને ઘણી મદદ અને ઉતેજન આપી શકાય, તેમ છે. આવી સ્કુલો ખાસ કરી કોટેજ ઇન્ડસ્ટ્રીઝને ઉત્તેજન આપવાના હેતુથી સ્થાપવામા આવી હતી, પરતુ તે હેતુ ઓછો પાર પડેલો જોવામાં આવતો નથી દાખલા તરીકે સુરતની પારખ હુન્નરશાળામા સુરતના જાણીતા સુખડના વર્ક બોક્ષનુ જડાવ કામ અને નકશીનુ કામ શિખવવામાં આવતુ નથી સાવતવાડીની ઇન્ડિસ્ટ્રીઅલ સ્કુલમા ત્યાનું જાણીતુ લાખ ચહડાવવાનું યાને લખોટવાનુ કામ શિખવવામા આવતુ નથી સક્કર અને શિકારપુરની ઇન્ડસ્ટ્રીઅલ સ્કુલોમા ખીઘતુ જાણીતુ મીનાકામ અને માટી તથા લાકડા ઉપર લાખ ચહડાવી કરવામા આવનું કામ શિખવવામા આવતું નથી અમદાવાદની ટેકનીકલ સ્કુલમા સુધરેલી ઢપતુ કાપડ છાપવાનુ કામ શિખવામા આવતુ નથી આ બધી સ્કુલોમા સર્વથી સારી ઇન્ડસ્ટ્રીઅલ સ્કુલ મને મારી તપાસ દરમિઆન રત્નાગીરીની માલમ પડી હતી કે જેમા નાના લાકડી જાતના છોકરાઓ હાથે જાતે ન ક્ષીકામનુ અને જડાવ (Inlaid) કામનુ ફરનીચર ઘણીજ ચાલાકીથી બનાવતા મે દીઠા હતા એ સ્કુલે મુબઇના ફરનીચર બનાવનારાને હમણાસુધી સારી સખ્યામા કારીગરો પુરા પાડયા છે, અને મુબઇનાએક મોટા ફરનીચર બનાવનરે મને કહ્યુ હતુ કે તેના સર્વેથી સારા કારીગરો રત્નાગીરીથી મં[illegible]વ્યા હતાપણ હમણા રત્નાગીરીની સ્કુલમા પણ મશીનરી દાખલ કરવાની હિલચાલ, ચાલી રહી છે તે ખેદકારક છે. આ જાતની ઇન્ડસ્ટ્રીઅલ સ્કુલો હાથે કામ કરનારા કારીગરોને કેળવીને બાહેર પાડવાના હેતુથી ઉભી કરવામા આવી હતી, પરતુ ભુલભરેલા વિચારોને આધીન થઇને એ સ્કુલોમાં મશીનરી દાખલ થતી જતી જોવામા આવે છે

હાથે કામ કરતો કારીગર તેના હથીઆરોનો ઉસ્તાદ અને અધિકારી, હોય છે, કારણ કે તે સ્વતત્ર હોય છે; અને પોતાના હથિઆરોનો ઉપયોગ પોતાની બુદ્ધિથી કરે છે મશીનરીની મદદથી કામ કરતો કારીગર મશીનરીનો ગુલામ હોય છે, અને તેથી તેની બુદ્ધિ વિકાસ પામતી નથી, અને મશીનરી વિના તેના હાથપગ ચાલી શકતા નથી, અને તે વગર તેની કમાવાની શક્તિ વદન નષ્ટ થઇ જાય છે પોતાના ઘરમાં બેસી હાથે કામ કરતો કારીગર આ ગરીબ દેશની એક મોટી મિલ્કત કે યાપણું Assets બરાબર છે તેને તેના ઘરમાથી બાહેર કાહડી મોટા બપિયાર કારખાનામા કામ કરવાની ફરજ પાડી નબળા, દારૂડ્યા અને મશીનના ગુલામને બદલે બનતા સુધી તેના પોતાનાંજ ઝુપડામાં તેને સ્વતત્ર અને પોતાના હથિઆરોનો માલીક બનાવી રાખવો જોઇએ

શ્રી ગુજરાત
ખેતીવાડી અને હુન્નર ઉદ્યોગ

ત્રિમાસિક.

વર્ષ ૧૩ મું] અકટોબર-૧૯૨૬. [અંક ૩ જો

અમારી ગુજરાતની ખેતીનો પ્રવાસ.

શાસ્ત્રીય જ્ઞાનને દૃઢ અને કાયમનું કરવા માટે જે વિષયક શાસ્ત્રિય જ્ઞાન સંપાદન કર્યું હોય તે સંબંધીનું પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન આપવું એ આવશ્યક અને જરૂરનું હોવાથી, નામદાર સરકારે મહા વિદ્યાલયો અને હાઈસ્કુલો જેવી સંસ્થામાં ચઢતા વર્ગના વિધ્યાર્થીઓને પ્રત્યક્ષ વ્યવહારિક જ્ઞાન આપવા માટે આનંદ પર્યટનનો નિયમ રાખેલો છે

અમારી સ્કુલમાં ખેતીવાડી સંબંધી પ્રેક્ટીકલ અને વ્યવહારિક જ્ઞાન આપવામાં આવે છે તે ઉપરાંત ગુજરાતમાં નામદાર સરકારે શાસ્ત્રિય જ્ઞાન પ્રમાણે ખેતી કરાવી તે સુધરેલી ઢબથી થતી ખેતી ખેડુતોને પ્રત્યક્ષ બતાવવા કેટલાક ફાર્મો રાખેલા છે ત્યાં તેમજ સારા સારા ખેડુતોની ખેતીવાડીની પ્રત્યક્ષ અને વ્યવહારિક જ્ઞાન આપવા માટે અમારી સ્કુલના બીજા વર્ષના વિધ્યાર્થીઓને દર વરસે ખેતીના પ્રવાસે લઈ જવામાં આવે છે

એ નિયમાનુસાર ચાલુ વર્ષે અમારા બીજા વર્ષના વિધ્યાર્થીઓને ગુજરાતની ખેતીના પ્રવાસે લઇ જવાની મહેરબાન ડેપ્યુટી ડીરેક્ટર સાહેબે મંજુરી આપી હતી તે મુજબ અમારા પુજ્ય ગુરૂવર્ય સાથે અમારી નાની સરખી મંડળી, ગુજરાતની મુસાફરીએ નીકળી હતી પ્રોગ્રામ પ્રમાણે ટુરની શરૂઆત કરી તેમાંથી અમને ખેતીવાડી વિષયક જે પ્રત્યક્ષ અને વ્યવહારિક માહીતી મળી, તે અને તેમાં (ગુજરાતની ધાતી ખેતીમાં) અમારા જ્ઞાન પ્રમાણે કરવા જેવા સુધારા નીચે નિવેદન કરૂં છુ.

મુસાફરીના પ્રોગ્રામમાં બે દિવસ સુરતની આજુબાજુના ગામોમાં ખેતીના પ્લોટોનું અવલોકન કરવા જવાનું હોવાથી અમારા ગુરૂવર્ય તથા ફાર્મ સુ-

ટીન્ટેન્ડેન્ટ સાહેબ સાથે તા૦ ૫-૧-૧૯૨૬ ને દિવસે પુણા કુભારીઆ ગામે બાગાયત તુલો જોવા ગયા

અહીંઆની જમીન ગોરાટ તેમજ ગોરાડુ છે તેમા મુખ્ય કોબિજ, બટાટા, સકરીઆ, મરચા, અને સુરણ જેવા બાગાયતી પાકો લેવામા આવે છે. અહીંઆથી બજાર નજીક હોવાથી ઉપગના ઘણાખરા તુલો શાકભાજી તરીકેજ વેચી નાખે છે, તેમજ ખેડુતના પ્રમાણમા જમીન ઓછી હોવાથી વારવાર પાક લે છે એ ગામે થતા બાગાયત તુલોનુ ટૂંક વર્ણન નીચે મુજબ છે:—

કાદા —વેગણ અને હળદરના બાગાયતી તુલો જમીનમાથી ખોરાક વધારે ચુસી લે છે તેથી જમીન ઓછા કસવાળી થઈ જાય છે જેથી એ બે બાગાયની તુલો શિવાયના ગમે તે બીજુ બાગાયતી તુલ આ લે વરસે કર્યુ હોય એવી જમીનમા પુણા કુભારીઆના ખેડુતો કાંદાનુ વાવેતર કરે છે એ વાવેતર જે જમીનમા કરવુ હોય તેમા આ૦ પાચ વખત દેશી હળથી આગલી ખેડ કરે છે પ્રથમ આસો માસમા એનુ તરૂ કરે છે તરૂ માટે એકરે દશથી બાર શેર બી જોઈએ છે તરૂ સવા માસમા તૈયાર થાય છે તરૂવાડીયામા છ થી આઠ દિવસને અતરે પાણી પાય છે પરતુ જો મોડુ વાવવામા આવ્યુ હોય અને જલદી તૈયાર કરવુ હોય તો થોડા દિવસને અતરે પાણી આપે છે તરૂ રોપતા પહેલા તેની ઉપરની ટોચ કાપી નાખે છે, માગસર પોષમા રોપે છે કાદા બે રીતે રોપાય છે -

૧ —પાણી પાયા પછી છ છ આગળને છેટે રોપવા,

૨—ક્યારામા પાણી પતા પહેલા આગ્રવીથી લીટા કરી રોપવા

પહેલી રીતે રોપવાથી કાદા સારા થાય છે રોપ લાગે ત્યાસુધી આઠ દિવસને અતરે અને રોપ લાગ્યા પછી દશ દિવસને અતરે પાણી આપે છે રોપ્યા પછી ફુલવાળી રાડી ભાગી નાખવી જોઈએ જો ન ભાગે તો કાદા સારા થતા નથી -રોપ્યા પછી ત્રણ સાડાત્રણ માસે કાદા તઇયાર થાય છે એ કદરે વિઘામા ૨૦૦ થી ૪૦૦ મણ કાદા ઉત્પન્ન થાય છે જો બી માટે કાદા નુ વાવેતર કરવુ હોય તો આખા કાદા રોપવા પડે છે કે જેમાથી ફુલ આવી બી તઈયાર થય છે

અહીંઆ કાદાના વાવેતરને નહિ જેવુજ ખાતર આપે છે પણ જો નીચે મુજબનુ બનાવટી ખાતર લક્ષમા રાખી આપવામા આવે તો ૬૦ થી ૭૦ ટકા જેટલો ઉપજમાં વધારો થાય છે —

૨૮૫ રતલ સોડીયમ નાઇટ્રેટ,

૧૧૨ રતલ સુપર ફોસ્ફેટ,
.૫૯ રતલ પોટેસીયમ સલ્ફેટ,

ઉપર પ્રમાણેનુ ખાતર ખેડુતો વાપરે તો એના ખર્ચ કરતા પાંચ ગણો ફાયદો થાય છે એવુ વડોદરા કૃષિક્ષેત્ર ઉપર પ્રયોગથી નિશ્ચય કર્યુ છે

ફ્લાવર:—જે જમીન વાનેલ હોય અગર જેમા આગલી મોસમમા ગુવાર, તુરીયાં, આદુ, સુરણ, વગેરે કરેલા હોય તેમા પણ આ પાક લે છે એ તુલમા ખાતર નાખતા નથી કારણ કે જમીન વાસેલ હોય છે, અને વાસેલ ન હોય તો પણ આગલા તુલને ગળેલા ખાતરથી ચલી શકે છે તરૂ કરવા માટે વિઘે પાશેર (વા શેર) બી જોઇએ છે તરૂ કરવાનો આધાર ખેડુતની પાક લેવાની દ્રષ્ટિ ઉપર હોય છે પરંતુ સાધારણ રીતે અષાડમા તરૂ નાખે છે એને જતુથી ઘણુ નુકશાન થાય છે ચાર દિવસને અંતરે પાણી આપે છે આસો માસમા રોપાય છે રોપ્યા પછી સવા માસમા દોડાની શરૂઆત થવા માંડે છે અઢી ત્રણ માસમા દોડા તૈયાર થાય છે વીઘે લગભગ રૂા. ૫૦૦-૦-૦ ની ઉત્પન્ન થાય છે એ લોકો કયારાના ચારે બાજુએ કોબી ફ્લાવર અને પાળીઆ પાસે બે બાજુએ નોનકોલ તેમજ વચ્ચે ફ્લાવર રોપે છે પણ જો એની રોપણી વખતે આજુબાજુની ખાલી જગ્યામા મેથી, ધાણા, જેવા તુલો વાવે તો તેથી મુખ્ય તુલને જોઇતો કસ બહુ ઘટી જતો નથી અને એક દોઢ માસમા શાકભાજી તરીકે ઉપાડી લઈ વેચવામા આવે તો તેટલો ઉપજમા વધારો થાય જો ઓછા પ્રમાણમા કોબીજનુ વાવેતર કરવુ હોય તો જતુના ઉપદ્રવથી બચવા છાણીયુ ખાતર અને માટીનુ મીશ્રણ કરી ટોપલીમા ભરી, તરૂ ઘર આગળ ઉછેરવુ અને મોટા પ્રમાણમા કરવુ હોય તો સગવડતા પ્રમાણે રહેવાના ઘરની નજદીકની જમીનમા તરૂવાડીયુ કરવુ કે જેથી સારી રીતે માવજત થઈ શકે અને કદાચ જતુનો ઉપદ્રવ જણાય તો તરતજ રાખને ગ્યામલેટનો પટ દઇ તુલ પર છાંટવાથી ઉપદ્રવ ઓછો થઇ જાય છે.

બટાટા—બટાટા બે જાતના થાય છે (૧) ગેળ પુનામા થાય છે તે (૨) ઇટાલીયન અહીંઆ આગગ ઈટાલીઅન બટાટા વવાય છે બી દર વરસે નવુ મગાવવુ પડે છે જે જમીનમા આગલે વરસે આદુ, સુરણ, ગુવાર કરેલુ હોય તેવી જમીનમા એ પાક લે છે ચાર પાચ વખત હળથી ખેડ કરે છે, અને ઢેફા ભાગી નાખી માટી તદન બારીક બનાવી કયારા બાંધે છે એકરે ૨૦ ગાડા છાણીયુ ખાતર નખાય છે ૧ વીઘામા ત્રીસ મણ બી

જોઇએ છે. દરેક ક્યારામા નવ નવ ઇંચને છેટે આસોથી કારતક સુધીમાં રોપે છે. રોપ્યા પછી પહેલુ પાણી જરા ઓછું આપે છે બીજુ પાણી આડ નવ દીવસે આપે છે ત્યાર પછીના દરેક પાણી આઠ આઠ દિવસને અતરે અપાય છે. એકંદરે તેર પાણી અપાય છે ચાર માસમાં બટાટા ખોદવા લાયક તઇયાર થાય છે વીઘે ચારસે મણ બટાકા નીકળે છે

સુરણ—સુરણ ગોરાટ જમીનમા થાય છે જે જમીનમા સુરણનો પાક લેવો હોય તેમા એકરે ચાલીસ ગાડા ખાતર નાખે છે. સાત આઠ વખત ખેડ કરે છે ચાર વરસે સુરણ વેચવા લાયક તઇયાર થાય છે ક્યારામા દર વરસે જેમ સુરણ મોટુ થતુ જાય છે તેમ અતર વધારી રોપે છે પહેલે વરસે એક ખાંડી રોપ્યુ હોય તેમાથી ચોથે વરસે ૨૦ ખાંડી સુધી નીકળે છે સુરણ જેઠ માસના રોહીણી નક્ષત્રમા રોપાય છે, અને માગશર પોષમા ખોદી કાઢે છે સુરણ રોપતા પહેલા એકરે ૦।। મણ શણ છંટાય છે. ચોમાસામા મોટો થતા પડવાસ કરે છે પહેલુ પાણી રોપીને તરતજ થોડા પ્રમાણમા આપે છે બીજુ પાણી છઠે દીવસે ભરપુર આપે છે અને પછીથી વરસાદ પડે, ત્યાસુધી જરૂરીઆત પ્રમાણે આઠ આઠ દીવસને અતરે આપે છે

સુરણને બી તરીકે સગ્રહી રાખવાની રીત—સુરણને બી તરીકે સગ્રહી રાખવા માટે છાયડો, ખુલ્લી હવા અને ઠંડક વાળી હવા માફક આવે છે. બાવળ અને આબલીના છાયડા નીચે રાખવાથી નુકશાન થાય છે અને આબાનો છાયડો માફક આવે છે જેથી તેની નીચે માડવો કરે છે સુરણ મોટુ હોય તો વચલુ ગાભડુ (પીલા નીકળવાની જગ્યાએનુ) કાઢી નાખે છે પણ ચાર પાચ શેરની ગાઠ હોય-તો તેમ કરતા નથી પ્રથમ ઉંધુ એટલે આંખ નીચે રાખી ઉપર એક એમ ત્રણ થર કરે છે ગરમ રૂતુની શરૂઆત થાય એટલે આખ ફુટે છે આખ ફુટે એટલે તરતજ ચતુ કરી નાખી ફરીથી ગોઠવે છે. ફણગા એક બીજાને અડકે નહી તેની ખાસ સાવચેતી રાખવી પડે છે દર વરસના બીના પર જુદા જુદા થાય છે ઉપર મુજબના વાવેતરની માહીતી મેળવી સાયંકાળ થવા આવેલો હોવાથી મુકામ ઉપર આવ્યા

ખેતીનુ અવલોકન કરતા કરતા વરાછા ગયા સ્ટેશનથી લગભગ ૦॥ માઈલ સુધી કાળી જમીન આવે છે ત્યારબાદ જેમ જેમ નદી નજીક આવતી જાય છે તેમ તેમ જમીનનો રંગ બદલાઈ ગોરાટ થઈ જાય છે અહીંઆ મુખ્ય પાક આદુ, હળદર, રતાળુ, સુરણ, મરચા વગેરે છે. અહીંઆનુ સુવા શાકભાજી તરીકે વેચાતુ નથી પણ ઘણુંખરૂં બી માટે રહે છે. તાપી નદીના સતવીસ ગામો બાગાયત પાકને માટે જાણીતાં છે, તેમા પુણા કુંભારીઆ અને વરાછાનો પણ સમાવેશ થાય છે પુણા કુંભારીઆવાળા ખેડુતો દરેક મોસમમા એકની એક જમીનમા એક પછી એક પાક લેતા જાય છે, કારણ કે ખેડુતના પ્રમાણમા જમીનની બહુ છુટ નથી અને બજાર પાસે હોવાથી સહેલાઈથી તેનો લાભ લે છે

આદુ—અહીંઆ (વરાછા) જે જમીનને ચાર વરસ સુધી પાણી નહીં પાએલુ હોય તેવી જમીનમા આદુ કરે છે પ્રથમ આગલી મોસમના ખુંપરા વગેરે કાઢી નાખી, પછી ખાતર નાખી, તેને મેળવી દઈ પાણી મુકે છે વરાપ આવ્યા પછી હળથી પાંચ છ ખેડ કરે છે. છેવટે કરબ મારી જમીન સપાટ બનાવે છે એકરે ચાલીસ ગાડા ખાતર નાખે છે તેમા વીસ ગાડા આગલી ખેડ કર્યા પહેલા અને વીસ ગાડા આદુ રોપ્યા પછી નાખે છે પછી કયારા બાંધી વીઘે પાંચ શેર પ્રમાણે શણ, સુવાર, છાટી કોદાળીથી ધાપા (ખાડા) પાડી રોહીણી નક્ષત્રમા આદુ રોપે છે, 'એનુ' બી વીઘે બે ખાંડી જોઈએ છે આગળ નકશામા બતાવ્યા પ્રમાણે આદુ મુખ્ય પાકની સાથે બીજા સાધારણ પાક જેવાં કે હળદર, રતાળુ, મરચા, અળુબડા, વગેરે લે છે એ રીત ઘણી વખાણવા લાયક છે કારણ કે એક પાક નિષ્ફળ જાય તો બીજામા સફળતા પ્રાપ્ત થવાનો સંભવ છે ઉપર પ્રમાણે આદુ વગેરે રોપ્યા પછી તરત જ પાણી આપે છે બીજુ પાણી ચોથે દિવસે આપે છે, અને ત્રીજું પાણી આપતી વખતે બાકી રહેલુ ખાતર નાખી દે છે ત્યારબાદ આઠ દિવસે પાણી આપે છે. શ્રાવણ માસમા શણ સુવારનો પડવાસ કરી, આદુના થડમા ખાતર તરીકે નાખે છે. શણ પાડયા પછી વીઘે ત્રીસ મણ ખોળ નાખે છે એકંદરે આદુના કુલને બાર તેર પાણી જોઈએ છે શિઆળામા પંદર દિવસને અંતરે પાણી અપાય છે કાચુ આદુ ત્રણ ચાર માસમા તૈયાર થાય છે. ઉપજ વીઘે સાત આઠ ખાંડી થાય છે.

રતાળુ.—આ કુલ મુખ્ય વાવેતર તરીકે કરવામા આવતું નથી પણ આદુ, હળદર, જેવા સુમેળમા કરે છે. આદુના કયારાની પાળી ઉપર મધ્યમા

નવટાંકથી ૦ા શેરના ત્રણ ચાર કટકા રોપે છે ત્યા આગળ વાંસ ખોચી ઉપર તેના વેલા ચઢાવે છે કે જેથી હવા, ઉજાસ, પુરતાં મળી શકે એની ઉત્પન્ન વીઘે લગભગ દોઢસો મણ થાય છે

દર વીઘે ઉપરના જુદા જુદા તુલોને માટે જોઈતુ બી તથા પેદાસ નીચે પ્રમાણે છે —

તુલનુ નામ	બી	ઉપજ
૧. આદુ	૨ ખાડી	૭ થી ૮ ખાડી
૨ હળદર	૧ ખાડી	૨ થી ૨ા ખાડી
૩. રતાળુ	૧૨ થી ૧૫ મણ	૧૫૦ મણ
૪. મરચા	૧ શેર.	૫ થી ૨૫ રૂપીઆના
૫. અલુખડાં	૫ થી ૬ મણ	૧૫ મણ

આ બાજુએ ખેડુતોની ખેતી જોતા કપાસ જેવાં તુલમાં કપાસ જેટલાજ નિંદામણના નકામા છોડ દેખાય છે પણ એથી પાકને જે અનહદ નુકસાન થાય છે તે એ લોકોના ધ્યાનમા આવતુ નથી ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે, આદુ વિગેરે પાકોની નોધ ટપકાવી, સુરણના નાના મોટા ઢગલા જોતા હરીઆળી ભુમીનુ અવલોકન કરતા તાપી કાંઠે આવી પહોચ્યા અહીઆથી હોડીમા બેસી સામુ પાર વૉટર વર્કસ જોવા ગયા ટાંકીથી સુરત શહેરને કેવી રીતે પાણી પહોચે છે તે વિષે ટુંક માહીતી મેળવી બ્રહ્મચર્યાશ્રમમા ગયા. અહીં સાત આઠ વર્ષના બાળકો ખાદીની કફની પહેરી દુનીયાના વાતાવરણથી રહીત થઇ વિદ્યાદાન લેતાં જોઇ મને અસલના રૂષિ મુનીઓના આશ્રમનો ખ્યાલ આવ્યો. અમોને આવેલા જોઈ તેમણે વિનયથી આવકાર આપી નમસ્કાર કર્યો. અમોએ પણ તેમને વ્હાલથી નમન કર્યું, આત્રે સસ્કૃત, અંગ્રેજી અને હિંદુસ્તાની ભાષાનું જ્ઞાન અપાય છે અહી પણ ખેતી શિક્ષણ આપવા માટે જમીન મેળવવાના પ્રયત્ન ચાલુજ છે

ગુરૂદેવ પ્રચંડ દેહધારી હોઇ, ભગવા વસ્રોથી આચ્છાદીત થઈ એક સાદા ટાટ પર બેસી, હિંદના ઉગતા બાળકોને નર બનાવી રહ્યા હતા ત્યાં જઇ તે મહાત્માના દર્શન કરી તેમણે આપેલો પ્રસાદ આરોગી, જય નમસ્તે કરી ચાલી નીકળ્યા અને ફાર્મના ગાડામા બેસી, જગતનીયતાની કૃતિ અવલોકતા મુકામે આવ્યા.

બીજે દીવસે તા. ૭-૧-૨૬ના રોજે સુરતથી **અમલસાડ** ગયા અને ફાર્મના સુપ્રીન્ટેન્ડન્ટ સાહેબની વ્યવસ્થા મુજબ ત્યાની ધર્મશાળામા મુકામ

કર્યો થોડાં વખત વિશ્રાંતિ લીધા બાદ આશરે ત્રણ વાગે મે સુપ્રીન્ટેન્ડન્ટ સાહેબ અમોને ત્યાંના એક દેશાપની વાડી જોવા લઈ ગયા.

આજુ બાજુ દ્રષ્ટિ ફેરતા જાણે આખું ગામ આંબાની ઘટાથી ઢંકાઈ ગયેલુ હોય એમ લાગે છે અહી આ કોઇ જુદીજ પ્રમતિ જણાતી હતી ચીકુની મનહરવાટીકા વગર પાણીએ લીલી છમ જણાતી હતી આજુબાજુ જોતા ઘણીખરી જાતના ફળઝાડો, તેમજ બાગાયતી તુલો જોવામા આવે છે કે જેનું ટુક વર્ણન નીચે આપ્યુ છે.

ચીકુ—આનુ વાવેતર ખાસ ગુટી (મુઠી) કલમ કરવાની થાય છે. આવણ, ભાદરવા માસમા ગુટી કલમ કરે છે.

ડાળીની પસંદગી.—આપણી ટચલી આંગળી જેવી ડાળી પસંદ કરવી તેમજ જ્યા કાપ મુકવાનો હોય તેની આગળ બે ડાળીઓ ફુટેલી હોવી જોઇએ પોણા ઇંચથી એક ઇંચ જેટલો ફરતે ગોળ કાપ મુકી છાલ ઉતારી લે છે ઉપર છાલ બીલકુલ રહેવી જોઇએ નહી પછી એક મણ માટી (ચીકાસ વીનાની) એક શેર ગોળ અને બાજરીનો તથા જુવારનો લોટ એ ત્રણેનું મીશ્રણ કરવુ ખોળને બારીક બનાવવા ગરમ પાણીમા ઉકાળવો પછી માટી તેમજ લોટ સાથે મિશ્રણ કરી કાપ ઉપર લપેટવો અને તાટના કટકાથી મજબુત બાંધી લેવું. કલમ બંધાઇ રહ્યા પછી એપ્રીલ મે સુધી પાણી આપવુ નહિ ફક્ત વરસાદ પડતા પહેલા પદર દીવસ અગાઉથી પાણી આપવા માડવુ ચામડી કઠણ થઇ જવાથી મેની આખરે મુળીઆ ફુટે છે એક વરસમા કલમ તૈયાર થાય છે, એટલે અઠવાડીઆના અતરે ત્રણ વખત કાપ મુકી કલમ ઉતારે છે, ઉતાર્યા પછી જો વેચવી હોય તો કુડામા અને રોપવી હોય તો બાર બાર ખાડામાં રોપે છે, કલમ રોપ્યા પછી એને છાયડો જોઇએ છે, જો ડાળીના પાંદડા દસ પદર દિવસમા ખરી જવા લાગે તો રોપો મરી જશે એમ સમજવું બે રોપની વચ્ચે વીસ હાથનુ અતર રાખે છે, રોપ્યા પછી ચોથા વરસે થોડા ફળ આવે છે સરાસરી એક ઝાડ ઉપરથી અઢીસો ત્રણસો ફળ ઉતરે છે અને બે ત્રણ રૂપીએ સેકડે પ્રમાણે જાય છે

ખાતર—બીજા વરસથી ખાતર આપવા માડે છે, ખાતર આપતા પહેલા છોડની ફરતે કોદાળીથી ખોદી નાખે છે, ખાતર હમેશા થડથી દોઢ બે ફુટ દુર નાખવુ, ચાર દિવસને અતરે પાણી અપાય છે.

આજનું વાતાવરણ જોતા, દુર્ગંધ મારતા ખાતર જેવા કે.—ચરકીનુ, માછલાનુ, હાડકાનુ, વગેરે, તરફ ખેડુત વર્ગનો ઘણો અભાવ છે છતા આ

ઉત્સાહી ગૃહસ્થે માછલીનુ ખાતર વાપરતાં પરિણામ ઉત્તમ જણાવાથી એ ખાતર આપવાનુ વધારે પ્રમાણમાં જારી રાખ્યુ છે એનુ અનુકરણ બીજા ખેડુત ભાઈઓ કરશે એમ આશા છે. ચીકુનુ ઝાડ છ સાત વરસનુ થયા પછી વરસમા બે વખત છોડ દીઠ દસ શેર માછલીનુ ખાતર આપે છે સામાન્ય રીતે ફળ હમેશ આવે છે પણ નવેમ્બરથી ફેબ્રુઆરી સુધી વધારે ફળ ઉતરે છે જુલાઈ ઓગસ્ટમા ફુલ આવે છે કેરીની મોસમમા પુષ્કળ ફળ આવે છે.

મુબઈ, કરાચી, વડોદરા, મછ્છર, મિદનાપુર, હૈદરાબાદ, વગેરે ઠકાણે એની ખપત વિશેષ થાય છે. આગળ જણાવ્યા પ્રમાણે ગુટી કલમ બાધે તો વિશેષ ફાયદો થવા સભવ છે લોકોની વાડીઓમા ચીકુ, કેળ, સોપારી નાળીએરી, વગેરે જણાય છે આજુબાજુ વઢેલા, ધમડાછ, કછોલી, વગેરે ગામો વાડીઓથી ભરપુર છે આબાવાડીઓમા આંબા નીચે અનનાસ અને લીંડી પીપર લાઈન બધ દેખાય છે

લીંડી પીપળ. —

એને ખાસ કરીને ઠડી હવા વધારે માફક આવે છે ગોરાટ અને ચોરાડ જમીનમાજ સારી થઈ શકે છે. આબા અને ફણસના ઝાડ નીચે સારી થાય છે ૧૨'×૬' ફુટના કયારા બનાવી શકરીઆની માફક વચલી ગાઠ છલોન લીને ઓગસ્ટ માસમા રોપે છે ત્યાર પછી ઓકટોબર સુધી કઈજ કરવામાં આવતુ નથી. ઓકટોબરમા એક પાણી પાઈ કચરાથી ઢાકી દે છે જેથી તેના મુળ તેમજ ડાળીને તાપ ન લાગે ત્યાર પછી રોહીણી નક્ષત્ર એટલે વશાખ જેઠમા બીજુ પાણી આપે છે. અને શેરડીના સુકા પાદડા (ગળ) ઢાકી દે છે. ઓગસ્ટમા ફુલ આવે છે અને ઓકટોબરમા ફળ તૈયાર થાય છે એકરે વીસ થી ત્રીસ મણની ઉપજ થાય છે એક છોડ પાચ ૭ વરસ સુધી પીપર આપે છે

કેળ —

જુની કેળની ઝાંડમાથી જે નવા પીલાંઓ ફુટેલા હોય છે તેને રોપ તરીકે રોપવામા આવે છે. એક એકરમા ૫૦૦ રોપા જોઈએ છે મે માસમા ચાર પાચ વખત ખેડ કરી આઠ આઠ ફુટને અતરે રોપાય છે જે રોપની ગાઠમા કાળા ડાઘા માલમ પડે તે છોડ રોગીષ્ટ છે એમ જાણવુ અને તેવો છોડ કદી પણ રોપવો નહિ રોપ્યા પછી તરતજ પાણી આપે છે શ્રાવણ ભાદરવામા ખાતર આપી થડની ફરતે માટી ચડાવી દે છે પછી ખેડ કરી પદર દિવસને આતરે પાણી આપે છે. બાર તેર માસે ફળ આવે છે. એક

ફેળ ઉપરથી લગભગ સો ફેળા ઉતરે છે આ પાકને એરંડીના ખોળનુ ખાતર મે માસમા એકરે બે ખાડી સુધી રોપ્યા પછી અપાય છે

- ભોય અનનાસ —

પીપળની માફક એને પણ છાયાવાળી જમીન જોઈએ છે, ગુણ્ણના વાવેતરની પેઠે ચાર વરસે તઈયાર થાય છે ફેળની માફક એક છોડ પપરથી એકજવાર ફળ ઉતરે છે એના થડમાથી પીલા ફુટે છે પહેલે વરસે કયારા કરી શ્રાવણ માસમા રોપાય છે ગુણ્ણની પેઠે દર વરસે છોડ ઓછા કરી અંતર વધાર્તા જાય છે જરૂરીઆત પ્રમાણે પાણી આપે છે. જુલાઈ માસમાં ફળ આવે છે અને ડીસેમ્બરમા પાકે છે

બીજે દિવસે સવારમા ફાર્મના તુલો જોવા ગયા ત્યા પણ આદુ, હળધર, રતાળુ, પાનુ, પ્રરવર, શેરડી, મરચા, વગેરેનુ વાવેતર થાય છે

- શેરડી —

શેરડીની ઘણી જાતો થાય છે જેમકે —મલબારી, ભુરી, ખજુરી, ખુજભુરી, વાસી, મોરસી, ખલેરીઆ, માજમ, રેડ પોસ્ટમ, મોરેમીયસ, વગેરે એની જુદી જુદી જાત પ્રમાણે શેરડી રોપવા અને પીલવાનો ટાઇમ પણ જુદો હોય છે. સુરત જીલ્લામા ખજુરી, ભુરી, તથા મોરસીનુ વાવેતર મોટા પ્રમાણમા થાય છે

જે જમીનમા શેરડીનું તુલ કરવુ હોય તે જમીનમા પહેલા શણ છાંટે છે શણ મોટો થયા બાદ ઓગસ્ટ સપ્ટેમ્બરમાં પડવાસ કરી નાખે છે દેશી હળ હોય તો દસ બાર ખેડ કરવી પડે છે

શેરડી રોપવાની રીત —રોપવાનું કામ કાર્તકથી પોષ માસ સુધી ચાલે છે એકરે એક હજાર માઠા જોઈએ છે તેમાથી ત્રણ ત્રણ આખવાળા ટુકડા કરે છે રોપવા માટે મી૦ ટી૦ ટુ૦ હળથી કે રીજરથી પાળીઆ પડે છે. રોપતા પહેલા ચાસમા પાણી મુકે છે અને પછી ચાસમા છ થી નવ ઇચનુ અતર રાખી રોપે છે રોપ્યા બાદ પચીસ દિવસે બીજુ પાણી આપે છે બીજા પાણી વખતે કીડા કે ઉધઈ જેવા જતુનો ઉપદ્રવ હોય તો વહેલુ આપે છે, નહિ તો એક માસના અતરે અપાય છે ત્રીજુ પાણી આપતા પહેલા ગોડ કરે છે એ પાણુ પણ (ત્રીજુ પાણુ) એક માસના અતરે અપાય છે ચોથુ પાણી ૨૦ દિવસના અતરે અપાય છે પછી ઋતુ પ્રમાણે એટલે ઉનાળાની અદર વરસાદ પડે ત્યા સુધી આઠ દસ દીવસના અતરે આપે છે એપ્રીલ મેની શરૂઆતમા કે જે વખતે ત્રણ ચાર ફુટની શેરડી થાય છે, તે વખતે મિડલ બસ્ટર, રીજર, અગર મી ટી ટુ હળ એની રીતે ફરવે છે ક

પ્રથમના પાળીઆ હોય ત્યાં ગટર થાય છે અને ગટર હોય ત્યા પાળીઆ થાય છે જેથી છોડની આજુબાજુ માટી પુરાવાથી તેને આધાર મળે છે એટલુજ નહિ પણ એથી શેરડીને ખોરાક વધારે પ્રમાણમા મળે છે.

ઓરવાની પધ્ધતી.—

ઓકરમા સોળસે સાઠાં બી જોઇએ છે આખા સાઠાજ રોપાય છે. ઓરવાના ઓજારને નાગર કહે છે. નાગર ઉપર એક ઓમણીયું હોય છે ત્યાં એક માણસ બેમી અદર શેરડી મુકયા કરે છે. પણ આ જુની પધ્ધતીથી ઘણુ નુકસાન થાય છે

ઊપર જણાવવા પ્રમાણે શેરડીનુ વાવેતર (રોપવાની રીત) તો ઘણા થોડા લોકો કરે છે ઘણા ખેડુતો શેરડી રોપવાના કરતા ઓરવાની વધારે પસદ કરે છે જેથી રોપવાના કરતા વધારે નુકસાન સહન કરવું પડે છે.

ઓરવા તથા રોપવાથી થતા લાભા લાભ—

૧ ઓરાણમા રોપાણના કરતા બી વધારે જોઇએ છે.

૨ ઓરતી વખતે સાઠો નાગરમા ઘાલવાથી શેરડીની આખને નુકસાન થાય છે જેથી પરિણામે ઓરેલી શેરડીમા ખાલા વધારે પડે છે અને પાક સારો ઉતો નથી રોપવામા આખને જરા પણ નુકસાન થતુ નથી

૩ ઓરતી વખતે રોગીષ્ટ શેરડી પણ ઓરાઇ જાય છે જેથી ભવિષ્યમા રોગનો ઉપદ્રવ વિશેષ થવા સભવ છે. પણ રોપતી વખતે ટુકડા કરવાથી જણાઇ આવે છે.

૪ ઓરતી વખતે શેરડી અને જમીનને કેટલીક વખત અંતર પડે છે. તે વખતે શેરડી ઉગવા માડતી નથી રોપવામા બરાબર ઉંડી ગએલી હોય છે

૫ ઓરતી વખતે સામટા માણસ જોઇએ છે જ્યારે રોપવામા બે ચાર માણસથી પણ ધીમે ધીમે રોપી શકાય છે એટલે કે કામની વહેચણી સારી થાય છે.

૬ શેરડીની અદર તેના મુળના ભાગમાં ગળપણ વધારે અને ઉગવાની શકિત ઓછી હોય છે જ્યારે પીલા તરફના ભાગમાં ઉગવાની શકિત વધારે અને ગળપણ ઓછુ હોય છે ઉત્સાહી ખેડુત ધારે તો શેરડી રોપતી વખતે એમનો સારી રીતે ઉપયોગ કરી શકે છે જેમકે- પીલા તરફનો ભાગ કાપી રોપતા જવું અને મુળ તરફનો ભાગ પીલતા જવુ. જ્યારે ઓરાણમા એવુ કઇજ થઈ શકતું નથી

૭.—રોપવામા પાળીઆં કરેલા હોય છે. જેથી શેરડી જ્યારે ત્રણ ચાર ફુટ ઉચી થાય છે ત્યારે ગટરમા રોપેલી શેરડીની જગ્યાએ પાળીઆ બનાવવામાં આવે છે, જેથી શેરડી ઢળી પડતી નથી એટલુજ નહિ પણ પાણીમે લઇ જમીન બગડવાનો સભવ રહેતો નથી તેમજ જમીન ઉથલ પાથલ થવાથી ખોરાક પણ સારો મળે છે ઓરવામા એવુ કંઇજ થઇ શકતું નથી.

આ બાજુએ (સુરત જીલ્લાના ઘણાખરા ભાગમા) ઘણાખરા ખેડુતો પીલા (એક વાર શેરડીને કાપી લીધા પછી જે પીલા નીકળે તેને પાણી પાઈ ઉછેરવા તે) રાખે છે, પણ એ ઇચ્છવા જોગ નથી કારણ કે એથી નીચે પ્રમાણે નુકશાન થાય છે —

૧ —એકની એક જમીનમા વારંવાર પાણી ફેરવવાથી જમીનનુ ઝમણ ખરાબ થઈ જમીન બગડી જવા સભવ છે.

૨ —જમીન ઓછા કસવળી થઇ જાય છે

૩ —આગલા વર્ષમાં જે જતુનો ઉપદ્રવ થયેલો હોય તો તેની વિશેષ વૃદ્ધિ થાય છે તેને અટકાવવો મુશ્કેલ થઇ પડે છે

શેરડી તૈયાર પછી તેનો રસ કાઢી ગોળ બનાવવામા આવે છે

હળદર એ બે રીતે રોપાય છે—

૧ —પાળીઆ ઉપર

૨ —કયારા કરીને

એકરે વીસ ગાડા ખાતર નાખે છે, રોપતા પહેલા શણ છાટે છે, મે માસની આખરે-વરસાદ પડયા પહેલા બે ત્રણ પાણી પાઇ ખેડ કરી રોપે છે, એકરે છમો રતલ ખોળ જુલાઇ માસમા આપે છે, ઓગસ્ટ માસમા ફરી ખોળ આપે છે, શિઆળામા પદર-દિવસને અતરે પાણી અપાય છે, આઠ નવ માસમા ખોદવા લાયક તઇયાર થાય છે, ફેબરૂઆરીમા ખોદી લેવામા આવે છે, એકરે વીસથી ત્રીસ ખડી પાકે છે, કયારા કરીને રોપવા કરતા પાળીઆ પાડીને રોપે તો નીચે મુજબ ફાયદા થાય છે—

૧. —બી ઓછુ જોઇએ છે, પાળઆમા બે ખાડી અને કયારામા ત્રણ ખાડી,

૨ —પાળીઆમા મજુરીનો ખર્ચ કયારા કરતા ઓછો લાગે છે,

૩ —ઉપજ સારી થાય છે,

મુખ્ય હળદરમાથી જે ફાટાઓ નીકળે છે તેને આગળા કહે છે, અને મુખ્ય હળદરને માથુ કહે છે, માથામા ઉગવાની શકિત સારી હોય છે, કારણ કે તેમા આઓ વધારે હોય છે,

હળદરનો બી માટે સગ્રહ—હળદર ફેબરૂઆરીમા ખોદાયછે, ત્યારથી રોપવાની મોસમ (જુન) સુધી સગ્રહી રાખવુ પડે છે બીની હળદરને તદન સાફ કરી છાંયડાંમાં રાખવી ત્રણ ચાર દિવસ, છાયડામા રહેવા દઇ પછી તેનો ઢગલો કરી હળદરના પાન ઢાકી સાધારણ કાદવથી થાપ મારી રાખવી, ગરમ ઋતુમાં એપ્રીલ પછી ઢગલાને જોઇ ગરમી લાગે તો ઠડકવાળી જગ્યાએ હળદરને લઇ જવી, મે માસમા આખ દેખાવા માડશે, પછી તેના કટકા કરી માથાના કકડા રોપવા માટે રાખવા, અને આગળા બજારમા વેચી દેવા, આદુ પણ આ પ્રમાણે સગ્રહી રાખે છે

આગળ જણાવ્યા ઉપરાત બીજી કેટલીક માહીતી લઇ નોધપોથીમાં ટપકાવી લઈ અમારા મુકામ ઉપર આવ્યા અને બપોર વીતી કરી બેની ટ્રેન મા અમલસાડથી પારડી ગયા, અમારી સાથે સુરતના મેં૦ ડીસ્ટ્રીકટ એગ્રીકલ્ચરલ ઓવરસીઅર સાહેબ આવ્યા હતા, પારડીમા અમારો મુકામ શેઠ૦ ઓ૦ ની ધર્મશાળામા થયો ત્યાથી પિરોજશા વિકાજીની મશહુર વાડી જોવા ગ઼ા એની સાથે આપણે સબધ હોવાથી તેમની થોડી હકીકત નીચે આપુ છુ તે અસ્થાને તો નહિ ગણાય।

પ્રથમ એમની સ્થિતી સાધારણ હતી ત્યારે એમના જાતીભાઇની જમીનમા માથીઆ તરીકે રહી દર વરસે અમુક રૂપિઆ આપી ખેતી કરી ગુજરાન ચલાવતા હતા પછી ઉધ્યમ અને ઉત્સાહથી પઈસા કમાયા જેથી હાલ ઉત્તમ સ્થિતીએ પહોચ્યા છે આ વાડી ફળફુલનાં ઝાડો તેમજ બાગાયત પાકોથી ભરપુર છે ચાલુ જમાનાની હોઇ હરકોઇ શુષ્ક હૃદયના માણસનુ ધ્યાન ખેચે એવી છે ફુલના છોડ, મેવાના ઝાડ, વેલાની જાતો વગેરે જોતા આખને આનંદ તથા નવાઇ ઉપજ્યા વગર રહેતી નથી

ખરેખર કૃષિ પુરાણના ગ્રનથી પારાસર રૂષિએ કહ્યુ છે કે—
ફ્લન્ત્ય વેક્ષોના સ્થણુ દેન્ય' મેવાન વેક્ષીતા

ઉત્સાહ ઉદ્યમ અને હિંમતથી માણસ ધારે તે કરી શકે છે દ્રષ્ટાતરુમા, અમને આ વાડીમા ઠીક જ્ઞાન થયુ કલમોનો પ્રત્યક્ષ અનુભવ મળ્યો ગુલાબની જુદી જુદી જાતો જોઇ જેમા મુખ્ય ત્રણ જાતના ગુલાબ સારા ગણાય છે,

(૧) બ્લેક પ્રીન્સ
(૨) લાફ્રાન્સ
(૩) કાલેનાન

બીજે દીવસે પ્રાત કાળમાં પાચ વાગે અનાર્ગી ગ્રહવના આસી૦ ગાર્ન્ડર

સાહેબના હરીઆ ગામે ગયા જ્યા અમોને દુધ તેમજ નાસ્તાનો સત્કાર થયો તે સ્વિકારી, પારનેરાનો ડુંગર જોવા ગયા. હરીઆથી આ ડુંગર આસરે દોઢ માઇલ છે તળેટીમા ગરીબ ગુરખાની નાની ઝુપડી દેખાતી હતી તે વટાવી જંગલમાં દાખલ થયા પારનેરાની પુર્વ બાજુએ લગોલગ જંગલવાળા ચાર પાચ ટેકરા આવી રહેલા છે ડુંગરનુ મુખ્ય શિખર લબચોરસ અને સપાટ છે એની ઉચાઈ આશરે ૫૦૦ ફુટ છે. પુરાતન કાળની જાહોજલાલી દર્શાવી સાક્ષી આપતા કીલ્લાના ખડીએરો અને તેમાં દટાએલી ચાર પાચ તોપો ભાગી તુટી અવસ્થામા માલુમ પડે છે જે ડુગરનો ઘણો ભાગ લેટેરાઇટનો બનેલો છે પણ કોઇ કોઇ ઠકાણે ટ્રેપ માલુમ પડે છે જગલમા ઘણે ભાગે સાગ, અને બીજા જગલી ઝાડો તેમજ ખીલીપત્ર, ફુલના ઝાડો, વગેરે માલમ પડે છે ટોચ ઉપરથી જોતા સર્પાકારે વહેતી પાર અને ઓરગા નદીના પાણી ચકચકતા માલુમ પડે છે એજ પશ્ચિમ દિશામા જાણે અગ્ણી સમુદ્ર ઉતરી રહ્યો કે શુ? એવો દેખાવ માલમ-નજરે પડે છે દ્રષ્ટિ ટુકી કરતા હરીઆની હરીઆળી ભુમીમા જાણે કપાસ ધાણ્યો ન હોય તેમ આબાની કલમો હારબધ દેખાય છે વલસાડથી પારડી જવા માટે બાધેલી ગાડા જવાની સડક પગથી જેવી, દેખાય છે રેલ્વે સડક અને તે ઉપર આવી રહેલા હારબંધ ઝાડો જોતા પ્રભાકરના કોમળ કિરણોનો પ્રતાપ વધતો જતો. જોઇ સૃષ્ટિ સૌદર્યનો અનહદ આનદ અનુભવતા અમે મદિરમા શ્રી ચડીકા દેવીના દર્શન કરી, પરમાત્માની કૃતિ અને કુદરતની બલીહારી જોતા, નૈસર્ગીય આનદ અનુભવતાં નીચે ઉતરી દસ વાગે હરીઆ થઇ પારડી આવ્યા બપોરે ભોજનથી મુકત થઇ, મે ડીસ્ટ્રીકટ એગ્રીકલચરલ ઓવરશીયર સાહેબ વલસાડ છોટુભાઇ ડાહ્યાભાઇ મીસ્રીનુ રેટનુ કારખાનુ તથા સમુદ્રનુ અવલોકન કરાવવા લઇ ગયા, સ્ટેશનથી (વલસાડથી) ગાડામાં બેસી સમુદ્રને કિનારે તીથલ હવા ખાવાનુ સ્થળ છે, ત્યા આવી પહોંચ્યા રેતીના ઢગલામા દરિઆઈ જતુએ બનાવેલા ચિત્ર વિચિત્ર આકાર જોયા જે જોઇ ગમે તેવા જડ હૃદયને પણ જગતના નિયંતાનુ ભાન થયા વિના રહેતુ નથી તીથલની હવાનો આનદ લઇ વલસાડમા કુવામાથી પાણી કાઢવા માટે બનાવતા રેટનુ કારખાનુ જોવા ગયા જે મળ ધી કેટલીક માહીતી મેળવી, લોજમા વાળુ કરી વલસાડથી રાત્રે અગીઆર વાગે સુરત આવી પહોચ્યા.

(અપુર્ણ)

લેખક

વિદ્યાર્થી વિશ્વનાથ ગણેશભાઇજી પંડ્યા,

બીજુ વર્ષ, સરકારી ગુજરાતી ખેતીવાડી સ્કુલ,—સુરત

ગુજરાત કો-ઓપરેટીવ કોટન સેલ મંડળીઓના ફેડરેશનની સને ૧૯૨૬ ની બીજી સભાનો હેવાલ.

—**********—

ગુજરાતની મળેલી કો-ઓપરેટીવ કોટન સેલ મંડળીઓના પ્રતિનિધી મંડળની બીજી સભા તા૦ ૨૮-૨-૨૬ ને રોજ સાયણ મુકામે બપોરે અઢી વાગે રા૦ રા૦ શંકરલાલ જી અસભોલા બી એ એલ એલ બી ના પ્રમુખપદે મળી હતી આ સભામાં કો-ઓપરેટીવ કોટન સેલ મંડળીઓના પ્રતીનિધિઓ, જીલ્લા કો-ઓપરેટીવ બેંકના ડીરેક્ટરો અને રજીસ્ટ્રાર સહકારી ખાતાના ઉત્તર વિભાગના આસીસ્ટંટ રજીસ્ટ્રાર સાહેબ તથા એગ્રીકલ્ચરલ ઓરગેનાઇઝર સાહેબ, સુરત જીલ્લાના ખેતીવાડી ખાતાના ઓવરસીયર ગુજરાત વિભાગના તેમજ સુરત જીલ્લાના કો-ઓપરેટીવ ઇન્સ્ટીટ્યુટના ઓનરરી મંત્રી, સહકારી ખાતાના ઓવપાડ ડીવીઝનના ઓડીટર સાહેબ, તથા ગોથાણ સીસદ ઓલપાડ, પાલ અને કીમ ગ્રુપની કોટન સેલ મંડળીના સભાસદો હાજર હતા.

કામ ૧ શરૂઆતમાં આ મંડળની ગઇ મીટીંગનો છાપેલો હેવાલ ઓનરરી સેક્રેટરી મી૦ વાઘ ટી દેશાઇએ વાંચી સંભળાવ્યો હતો અને તે સર્વાનુમતે પસાર કરવામાં આવ્યો હતો

કામ ૨ ત્યાર પછી ગઇ મીટીંગમાં નિમાયલી પેટા કમીટીએ મજકુર ફેડરેશનના પેટા નિયમોનો તઇયાર કરેલો ખરડો રજુ કરવામાં આવ્યો હતો પણ એવું જણાવવામાં આવ્યું હતું કે આ પેટા કમીટી તા૦ ૧૯-૨-૨૬ એ સુરત મુકામે મળેલી તેમાં ફક્ત બેજ સભાસદો રા૦ રા૦ પરસોતમદાસ ઇચ્છારામ પટેલ અને, રા૦ રા૦ વાઘ૦ ટી૦ દેશાઇ હાજર હતા, બાકીના ચાર સભાસદો ગેરહાજર રહેવાથી ફરીથી આ પેટા કમીટી બોલાવી તેનો વિચાર કરવો અને ફેડરેશનની આવતી મીટીંગમાં તે ખરડો રજુ કરવો

કામ ૩ મે. આસીસ્ટંટ રજીસ્ટ્રાર સાહેબ તરફથી તેમનો કાગળ નં૦ ઓ૦ જી/ સી ન તા૦ ૧૦-૨-૨૬ના દરેક કોટન સેલ મંડળી જે જાતના કપાસના બી અને જેટલા જોઇએ તે બાબતનો વાંચી સંભળાવવામાં આવ્યો હતો અને તે પરથી કેટલીક ચર્ચા થયા બાદ મે. આસીસ્ટંટ રજીસ્ટ્રારે એવું જણાવ્યું કે દરેક કોટન સેલ મંડળીને જે જાતનું અને જેટલું કપાસનું બી જોઇએ તે બાબતનો ઠરાવ તેમની વ્યવસ્થાપક કમીટીની મીટીંગમાં ઠરાવી તેની નકલ ઓનરરી સેક્રેટરીને મોકલી આપવી. જો મંડળીઓ તરફથી આવી પધ્ધતિ ગ્રહણ કરવામાં આવશે તો ખેતીવાડી ખાતા તરફથી તે જાતના બી પુરા પાડવા માટે તજવીજ કરવામાં આવશે આ વિષેની સૌના દરેક

મંડળીના હાજર રહેલા સભાસદોને આપવામાં આવી હતી આ પછી નીચે મુજબના ઠરાવ સર્વાનુમતે પસાર થયો હતો

ઠરાવ ૧ " આ સભા એવો ઠરાવ કરે છે કે " દરેક કોટન સેલ મંડળીને જે જાતનું અને જેટલું કપાસનું બી જોઇએ તે બાબતનો ઠરાવ તેમની વ્યવસ્થાપક કમીટીના મીટીંગમાં કરાવી તેની નકલ આ મંડળના ઓ. સેક્રેટરી તથા કો-ઓપરેટીવ ખાતાના અસીસ્ટન્ટ ઓ ર્ગેનાઇઝર સાહેબ મી૦ વાય ટી. દેશાઇને મોકલી આપવી કે જેથી કરીને મંડળીના સભાસદોને બી વખતસર ખેતીવાડી ખાતા તરફથી મેળવી આપવા ગોઠવણ થઇ શકે '

કામ-૪ સંઘ મંડળનો સને ૧૯૨૫ની સાલનો હિસાબ ઓનરરી સેક્રેટરીએ રજુ કર્યો હતો અને તે સર્વાનુમતે પસાર થયો હતો આ હિસાબ નીચે મુજબ હતો —

કોટન સેલ મંડળીઓ તરફથી ફાળે પડતી આવેલી રકમ	રૂ૦ ૩૬-૦-૦
ફેડરેશનના કામ માટે છપામણી, વા નો ખર્ચ	રૂ૦ ૩૩-૧૪-૦
બાકી સીલીક	રૂ૦ ૨-૨-૦

ઉપરાંત ચાલુ સાલમાં જે કાંઇ ખર્ચ થાય તે બધો ફરી તે વસુલ કરવા ઓ નરરી સેક્રેટરી મી૦ વાઇ ટી૦ દેસાઇને સત્તા આપવામાં આવી હતી

કામ-૫ મે આસીસ્ટંટ રજીસ્ટાર સાહેબના કાગળ નં ઓ છ સી તા૦ ૨૦-૨-૨૬નો આવેલો અને તેમાં જણાવ્યા મુજબ દરેક કોટન સેલ મંડળીને સમજુત કરવામાં આવી હતી કે દરેક કોટન સેલ મંડળીએ તેના કામકાજ સબંધી છેલ્લા ત્રણ વર્ષમાં જે રીપોર્ટ છપાવેલા હોય અથવા તૈયાર કરેલા હોય તેની એક નકલ મે. આસીસ્ટંટ રજીસ્ટાર સાહેબને મોકલી આપવી. જો આવા રીપોર્ટ તૈયાર ન થયા હોય તો તે તૈયાર કરી મોકલી આપવી

કામ-૬ કોટન સેલ મંડળીઓને સરકાર તરફથી લોન મળવામાં ઘણી ઢીલ થાય છે તેમ હવે પછી થાય નહી તે માટે નીચેનો ઠરાવ પસાર થયો હતો

ઠરાવ ૨, 'કોટન સેલ મંડળીઓને સરકાર પાસેથી લોન મેળવવા માટે જે આંકડાઓ જોઇએ તેનો નમુનો મે આસીસ્ટંટ રજીસ્ટાર તથા એગ્રીકલ્ચરલ ઓરગેનાઇઝર સાહેબે તૈયાર કરી ફેડરેશનને મોકલી આપવો અને આ નમુના પ્રમાણે ફેડરેશને તેની નકલો છપાવી દરેક કોટન સેલ મંડળીને મોકલી આપવી કે જેથી મંડળીઓ તેમાં માગેલી હકીકત પુરી પાડી વિના વિલંબે લોન મેળવી શકે"

કામ-૭ કોટન સેલ મંડળીઓને ગત સાલની સરકારી લોન હજુ સુધી મળી નથી તે સબંધમાં મે આસીસ્ટંટ રજીસ્ટાર સાહેબે જણાવ્યું હતુ કે મ્હારે મે રજીસ્ટાર સાહેબ સાથે આ બાબતમાં થોડા દીવસ ઉપર રૂબરૂમાં વાતચીત થઇ છે તેથી લોન તા૦ ૩૧-૩-૨૬ પહેલાં મળશે એમ હું માનુ છુ આ ઉપરાંત મજકુર મંડળીઓના માડેલના ફોર્મ નક્કી કરવા માટે ગયા વર્ષે જે કમીટી નીમવામાં આવી હતી તે કમીટીએ નક્કી કરેલ ફોર્મ નકલ કરવા એજન્ડામાં આપ્યુ હતુ.

કામ ૮ સુરત તથા ભરૂચ જીલ્લામા કોટન સેલ મંડળીઓને નાણા સબંધે જીલ્લા કો-ઓપરેટીવ બેંક તરફથી કેટલીક અગવડ પડે છે તે દુર કરવા તથા નવી કોટન સેલ મંડળીઓમાં ઉત્સાહ પ્રેરવા માટે મે આસીસ્ટંટ રજીસ્ટ્રાર સાહેબને તે સઘળા મંડળીઓની મુલાકાત લેવા ભલામણ કરવામા આવી હતી

કામ ૯ આ પછી એક અગત્યનો સવાલ સભા સમક્ષ મુકવામા આવ્યો હતો આ સવાલ તાપી નદીની ઉત્તરે કામ કરતી કોટન સેલ મંડળીઓ તાપી નદીની ઉત્તરે રૂની પકી ગાસડી બાધવા માટે પ્રેસીંગનો દર વધુ હોવાથી જે નુકશાન થાય છે તે પર વિચાર કરવાનો હતો તે વિષય પર ચર્ચા થયા બાદ નીચેનો ઠરાવ સર્વાનુમતે પસાર થયો હતો

ઠરાવ ૩ 'ધી ગુજરાત કો-ઓપરેટીવ કોટન સેલ સોસાયટીઓના ફેડરેશનની આજરોજ સાયણ મુકામે મળેલી સભા એવો સર્વાનુમતે ઠરાવ કરે છે કે સાયણ તથા તાપી નદીની ઉત્તરે આવેલ પ્રેસના માલેકો જે રૂ૦ ૭-૪-૦ થી રૂ૦ ૮-૦-૦ દરેક ગાસડી દીઠ પ્રેસીંગ ચાર્જ લે છે તે સુરતના પ્રેસવાળા જે રૂ૦ ૨-૪-૦ થી રૂ૦ ૨-૧૦-૦ નો ભાવ ગાસડી દીઠ પ્રેસીંગ ચાર્જ લે છે તેના કરતા ઘણોજ વધારે છે અને તે કારણને લીધે તેમને પોતાના રૂનો ભાવ હમેશા ઓછો ઉપજે છે અને આ ચાલુ મોસમમા ભારે નુકસાની વેઠવી પડે છે એમ માનવાને તેઓને સબળ કારણો છે માટે આ ફેડરેશન મે ડીરેક્ટર ઓફ એગ્રીકલ્ચર સાહેબને આગ્રહ પુર્વક નમ્રતાથી વીનતી કરે છે કે તેઓ સાહેબે સાયણ તથા તાપીની ઉત્તરના પ્રેસવાળાઓને પોતાના પ્રેસીંગ ચાર્જ સુરતના પ્રેસ જેટલા ગણવાની ભલામણ માન્ય કરવા સમજાવવુ અને જો તે લોકો એવા નિર્ણય પર આવે નહી તો સાયણ અને તાપીની ઉત્તરે આવેલી બીજી કોટન સેલ મંડળીઓનો માલ ખરીદનારાઓને તેમનો માલ સુરત પ્રેસ કરવા મોકલવો હોય તો તેમને સુરત મોકલવા માટે લાઇસન્સ તાકીદે આપવા કે જેથી કરી વેચાણમાં મંડળીઓને ભાવમા ખોટ ખમવી પડે નહી"

ઠરાવ મુકનાર—રા રા દુલ્લભજી અમીરામ

ટેકો આપનાર—રા રા ગણપતરામ રાજારામ જોશી

આ ઠરાવ મે આસીસ્ટંટ રજીસ્ટ્રારને મે ડીરેક્ટર ઓફ એગ્રીકલ્ચર સાહેબને તાકીદે મોકલી આપવા સભાએ વીનતી કરી હતી

કામ ૧૦ રા૦ રા૦ પરસોતમ મથુરભાઇ કોસમડી કોટન સેલ મંડળીના સેક્રેટરીએ જણાવ્યુ કે મંડળીઓને રૂના ભાવો હમેશા મળે તેવી ગોઠવણ કો-ઓપ ટ્રેનીંગ ખાતા અગર ફેડરેશન તરફથી થવી જોઇએ, તેના જવાબમા મો સેક્રેટરી રા૦ રા૦ ભગવતરાય દેસાઇએ જણાવ્યુ કે તેઓએ આ બાબતમા સુરતથી પ્રગટ થતા રોજના પત્ર 'દેશમિત્ર'માં રૂના ભાવો મુંબઇના મારવાડી બજાર તથા સેવરી બજારના તેમજ સુરતના બજારના અને અમેરીકા તથા લીવરપુલના ફ્યુચર્સ ભાવ છાપવા માટે ગોઠવણ

કરી છે અને તે મુજબ હમેશાં છપાય છે માટે જે મંડળીઓ આ પેપરના ગ્રાહક થશે તો તેઓ રૂના ભાવ રોજ મહેનાથી જાણી શકશે.

કામ ૧૧ ગ૦ રા૦ પરસોતમદાસ ધનજીરામ પટેલની સુચનાથી એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે દરેક કોટન સેલ મંડળીએ કપાસની સીઝનમાં એટલે કે જાનેવારીથી જુન સુધી દરેક પખવાડીએ મે. આસીસ્ટંટ રજીસ્ટ્રાર સાહેબને નીચે જણાવેલા આંકડા મોકલી આપવા કે જેથી મંડળીની પ્રગતિ વિષે તેઓ સાહેબ જાણી શકે આથી મંડળીઓને લાભ થવા સંભવ છે

૧ મંડળીમાં આવેલો કપાસ કુલે ભાર મણ શેર
૨ રૂની કાચી ગાંસડીની સંખ્યા સીલીકમાં કેટલી છે.
૩ રૂની ખાંડી રૂ વેચ્યુ કોને વેચ્યુ અને શા ભાવે
૪ કેટલા રૂા૦ ની કીમતના કપાસ, રૂ વી નો મંડળીએ વીમો ઉતરાવ્યો છે
૫ સભાસદની સંખ્યા
૬ મેનેજીંગ કમીટીની મીટીંગમાં કાંઇ ખાસ ઠરાવો થયા હોય તેની નકલ
૭ મંડળીને જોઇતી મદદ અને સગવડ
૮ ગેર કોઓપરેટીવ ભંડોળથી રકમ રૂા૦
૯ જો મંડળીએ કપાસ વચ્યો હોય તો કેટલો ભાર મણ શેર
કોને વચ્યો અને શા ભાવે તે
૧૦ કપાસના પીલાણનો દર રૂા૦
૧૧ ગાંસડી પ્રેસીંગનો દર રૂા૦
૧૨ કપાસ, રૂની પાકી ગાંસડાની મંડળીમાં સીલીક
૧૩ હવે પછી કેટલો કપાસ મંડળીમાં આવવા મંડળી આશા રાખે છે
૧૪ પરચુરણ
૧૫ ચેરમેન અને સેક્રેટરીની રીમાર્ક

આ સર્વાનુમતે મંજુર થયુ હતુ

કામ ૧૨ આવતી મીટીંગ ધી સોજીત્રા કોટન સેલ મંડળી તરફથી આવેલું આમંત્રણ ફેડરેશન સાભાર સ્વીકારી રાદેર મુકામે ભરવા નક્કી કરવામાં આવ્યુ હતુ.

ત્યાર પછી પ્રમુખશ્રીનો આભાર માની સભાનું કામ સમાપ્ત થયુ હતુ.

લી૦
દેશાઇ યશવંતરાય ત્રંબકલાલ
ઓનરરી સેક્રેટરી
ધી ગુજરાત કોટન સેલ સોસાયટીઝ પ્રતિનિધિ મંડળ
અને
એગ્રીકલ્ચરલ ઓરગેનાઇઝર સાહેબ
સહકારી મંડળીઓ ઉત્તર વિભાગ-સુરત

નર્મદા નદિના ઉત્તર પ્રદેશમાં ભરૂચ વિભાગ માટે સુધારેલો કપાસ.

(દોલતરાય સુંદરજી ગોર બી. એજી)

ઇ સ ૧૯૦૦ પહેલા ભરૂચ કપાસ આખી દુન્યામા પ્રખ્યાત હતો પણ ધીમે ધીમે ખેડુતોની અજ્ઞાનતા તથા વેપારી વર્ગની સ્વાર્થ બુધ્ધિએ ઊંચો રૂનો ઉતારો આપે એવા ઘોઘારી કપાસે આ ભરૂચ કપાસની જગ્યા લેવા માંડી ઘોઘારી કપાસ ટુંકા અને કુમાશ વગરના તાર વાળો કપાસ છે ઘોઘારી કપાસની પ્રગતિ ઇ સ. ૧૯૧૦ સુધી દ્રષ્ટિ ગોચર થવા ન પામી પણ ત્યારપછી ભરૂચ કપાસ વાપરનારાઓને લાગ્યુ કે ભરૂચ કપાસનો તાર અને તેની કુમાશ હમણા અવના કપાસમા માલુમ પડતી નથી આ વિચારે ભરૂચ કપાસની કીમત ઉતારી નાખી અને છેવટે ઈ સ ૧૯૧૯માં આ કપાસની ખાનદેશ કપાસ કરતા થોડીકજ વધારે કીમત અંકાઈ અને તેની માગણી એકદમ ઉતરી ગઈ ટુંકમા કહીએ તો માગણી રહીજ નહિ

આ પરિસ્થિતિ દયાજનક હતી ખેડુત અને વેપારી વર્ગની આશા હતી-ન હતી થઇ ખાસ કરીને ખેડુત વર્ગને ખુબ સહન કરવુ પડયુ. ભરૂચ કપાસની નામના ઓછી થઈ એટલુજ નહિ પણ જે સ્થળે હિન્દુસ્તાનનો સહુથી સરસમા સરસ કપાસ ઉગાડવામા આવે છે, તેવા નવસારી વિભાગમા પણ ઘોઘારી કપાસ થોડો થોડો દાખલ થવા માંડયો અને એવુ લાગ્યુ કે આ કપાસ ત્યાંપણ થોડા વર્ષમા દાખલ થઇ જશે અને પરિણામે સહુથી સરસ કપાસ નાબુદ થશે

આવા કટોકટીના વખતે ખેતીવાડી ખાતાએ વખતસર ચોખી નવસારી કપાસના (કોઇ પણ બીજી જાતના કપાસની ભેળવણી સિવાયના) ચોખ્ખા કપાસીઆ આપવાનુ શરૂ કર્યું જો આ પ્રસંસનીય પગલુ ખેતીવાડી ખાતાએ અગમ ચેતીથી ન લીધુ હોત તો જરૂર આ કપાસની સ્થિતિ પણ ભરૂચ કપાસ જેવી થાત, એટલે કે એમા પણ ઘોઘારી ભેળવાત અને આ કપાસની સહુથી સરસના સરસની નામના હતી ન હતી થાત.

ખેડુતો શા માટે લલચાય? આ સવાલોનો જવાબ ઘણોજ સહેલો છે ભરૂચ કપાસમા ૩૩ ટકા કરતા પણ ઓછુ રૂ આવે ત્યારે ઘોઘારીમાં લગભગ

૩૯ ટકા રૂ ઉતરે છે આ તફાવત થોડો ન કહેવાય અને એથીજ ઉપરની પરિસ્થિતિ ઉભી થઈ છે જો કે કપાસ ખરીદનારાઓમાથી થોડાજ વધારે ભાવ ખેડુતોને આપતા અને ઘણો ખરો લાભ પોતે લઈ લેતા

આવી સ્થિતિમા કંઈક ઉપાયો તો યોજવાજ જોઈએ કારણ કે સારો કપાસ ઉગાડી શકાય એવી સારી જમીન, ફક્ત ઉપાયોની યોજનાના અભાવે, તેને યોગ્ય પાક ન આપે તો તેનાથી વધારે શોચનીય શુ હોઈ શકે? ખેતી વાડી ખાતાએ ૩૯ ટકા ઉતાર આવે અને ભરૂચ કપાસનો તાર રહે તથા ખાસ કરીને દેશીના જેટલોજ પાકે એવી જાતનો કપાસ તઈયાર કરવાની યોજના ઘડી ખેતીવાડી ખાતા પાસે એક જાત ઘોઘારીની છે જેનો રૂનો ઉતારો ૪૬ થી ૫૦ ટકા જેટલો છે અને બીજો એક જાતનો સાગ તારવાળો કપાસ છે જેનો ઉતારો ફક્ત ૩૫ થી ૩૭ ટકા જેટલો છે આ બે જાતના કપાસમા એકનુ પુકેસર બીજાના સ્ત્રીકેસર પર ચઢાવી બન્નેના ગુણ આવે એટલે રૂનો ઉતારો ૪૦ ટકા આવે અને તાર સારો રહે એવી યોજના સને ૧૯૧૮મા ડોકટર માનની સુચના થી ઘડી કાઢી

છેવટે ઉપર જણાવેલ પધ્ધતિએ, જણાવેલ બે જાતના કપાસમાથી ઈ સ ૧૯૨૪મા ૧ ૧ જાતનો કપાસ તૈયાર કરવા ખેતીવાડી ખાતુ ફતેહમદ થયુ અને ભરૂચ ફાર્મ પર જુદા જુદા વર્ષોમા જે જે પરિણામો આવ્યા તે દેશી કપાસની સરખામણી સાથે નીચેના ટેબલમા આપ્યા છે —

વર્ષ	કપાસની જાત	ઉપજ પોડ	રૂના ઉતારાના ટકા	કયા નબરનુ સુતર વણી શકયા તેની મુબઈની લેબોરેટરીના પરિણામ
૧૯૨૪–૨૫	૧ ૧	૬ ૧૮	૪૦ ૩	૨૬
	દેશી	—	૩૮ ૮	૨૨
૧૯૨૫–૨૬	૧ ૧	૬ ૫	૩૮	૨૦
	દેશી	૩૮૯	૩૫ ૩	૧૪

ઈસ્ટ ઇન્ડીઆ કોટન એસોસીએશને આ મોસમમા ૧ ૧ જાતના કપાસની કીમત ખાડીએ રૂ ૪૦૫ આકી હતી ત્યારે ભરૂચી રૂની રૂ ૩૭૫ આકી હતી

બરોડા રાજ્યના ખેતીવાડી ખાતાની દેખરેખ નીચે ૧૯૨૫–૨૬ની સાલમાં ગીઆગામ નજીક મગરના પટેલ બેચર રણછોડજીએ ૭૩ એકર ઉપર ૧ ૧ ઉગાડયો હતો અને એક વીઘે (એટલે ⅝ એકર) ૪૦થી ૫૦ પોડ કપાસ દેશી કરતા વધારે પાકયો અને એક ખાડી રૂ (૭૮૪ પોડ) ભાવે ૨૧૯૩

પૌંડ કપાસ જોયો ત્યારે દેશી કપાસ એક ખાડી રૂ માટે ૨૨૯૫ પૌંડ જોયો આ ઉપરથી આ કપાસ ૮૪૦ ટકા રૂ આપે છે ત્યારે દેશી ૩૮૫ ટકા રૂ આપે છે આવી સરસ ઉપજથી આ કપાસ તે ગામમા બહુ પ્રખ્યાત થયો છે અને આવતે વર્ષે બધુ બી ઓર્ડર્વાના છે.

આ જાતનુ બી આ મોસમમા ભરૂચ ફાર્મમાં ૨૪ એકર પર ઓયું છે અને તે આવતી સાલ મોટા પાયા પર ખેડુતોને વહેચવામા આવશે

ખેડુતના આત્માનું રક્ષણ યા ખેડુતના ઢોરોનું રક્ષણ.

—**********—

મુંબાઈ ઇલકાના માજી ખેતીવાડી ખાતાના ઉપરી કીટીંગ સાહેબે ઢોરોની સ્થિતિ વિષે એક લઘુ પુસ્તક લખેલુ છે, એ વાચ્યા બાદ પણ આપણા ઇલાકાના સારી સ્થીતીના બળદો કે ગાયો કે ભેસો વીગેરે છે એ માલમ પડતું નથી થોડા વ તા પ્રમાણમા દુકાળ, હાલના સમયમા સાધારણ છે, અને તેને અગે કેટલાએ જાનવરો મરી ગયાં છે. આ સ્થિતિ છે છતા કતલ ખાનાઓમા માંસ અને ચામડાને માટે હજારો સારા જાનવરો દર વર્ષે કતલ થઈ રહેલા છે અને એના નાના બચ્ચાઓને તો નાનપણમાજ દુધ પીતા શહેરોમા કરે છે એ અજાણી વાત નથી. જો કે આ સ્થિતિ ઘણા વખતથી ચાલી આવે છે, પણ હમણા કેટલાક જનો થોડા પણ સારા પ્રમાણમા ઢોરનુ સંરક્ષણ કરવા બહાર નીકળી પડયા છે આમા મુખ્ય "શ્રી ઘાટકુપર સાર્વજનીક જીવદયા ખાતુ" છે કેટલાકોનું એમ માનવું છે કે આ ખાતુ અમુક વ્યકિતઓએ ઘાટકુપરમા ચોખ્ખુ સસ્તુ દુધ મળે માટે ઉપસ્થિત કરેલુ છે, આ હકીકત માનતા પણ આ સંસ્થા સારૂં કામ કરી રહી છે. એ જાણી પ્રજા, જનોના તેમજ ખાસ ખેડુતોના મનને શુ હર્ષ નહી થાય!

૧૫૦૦૦૦ જાનવરો દર વર્ષે કાપવામા આવે અને તે જાનવરોનુ ખાતર દુધ, હાડકા, ચામડા લોહી વિ વિ ચીજો ખેતીના ઉપયોગમા ના આવે એટલુજ નહી પણ આમાના જીવો કેટલાએ નવા જીવો પેદા કરે તે થતા અટકે એ શુ ખેડુતો માટે શોચનીય નથી આ અટકાવવા સંસ્થાઓની જરૂર છે

-અને સસ્થાઓમા કામ શરૂ કરતાં કેટલાંક દોષોમાં ન પડે એ ઇચ્છવા યોગ્ય છે

શહેરોમાં ઓછુ દુધ આપનાર જાનવર પાલવે નહી તો તે મુદલ કીમ તે શ્રીમતને આપવા માટે જો મસ્થાઓ નિયમ રાખે તો તેનો ઉપયોગ જોમ એ તો પ્રમાણમા ઘણોજ ઓછો થવા સંભવ છે, કેમકે સગવડ ધરાવનારા લોકો તો હમેશા જાનવરો પોતાને ત્યા પાળેજ છે આ લોકો કમાઇ ખાને જતા જાનવરો રાખે તો તેમને રાંખવા ખર્ચ વધારે થાય અને દુધ વિ ઓછુ મળવાથી એ લોકોને જાનવરો વધારે રાખવા પડે કે જેને માટે સગવડ હોય કે ન પણ હોય યા શકિત બહાર પણ હોય શ્રીમતોને ત્યા ઢોર સિવા ય બીજા પણ જીવો હોય છે એટલે વધારે જીવોનો આમ શહેરમા જમાવ કરવો એ પણ એક ઇચ્છવા યોગ્ય નથી

પરોપકાર વૃતિવાળા માણસો એ જાનવરોને આશ્રય આપે પણ એવા લોકો જ્યારે સ્વાથ બુધ્વિનો ત્યાગ કરે તોજ

જ્યારે દુધાળા જાનવરોને માટે શહેરમા આ સ્થિતિ છે તો તેના બચ્ચા ઓ માટે તો ઉલટુ વધારે મુશ્કેલીઓજ થાય એ કુદરતી માની શકાય તેવુ જ છે આવા કારણે ને લઇને ગાયો યા ભેંસો અને તેમના બચ્ચાઓને નજી ી કીંમતે પણ ખરીદી શહેરીઓ સ્વઉપયોગ કરી શકે એમ લાગતુ નથી -

ગાય માતાના ઉપકારો અથાગ છે - માતાનું દુધ એના બાળક માટે જ છે તેમજ ગાયનુ કે ભેસનુ દુધ વાછેડુ કે પાડુ જ ભોગવી શકે, પણ મનુષ્યની સ્વ ર્થ બુધ્ધિથી એમ ન થતા તેમા ભાગ કાયમનો મનુષ્યના પોષણ માટે રખાય છે આ સ્વાર્થ સર્વ લોકો રાખે છે પણ તેની જોડે બચ્ચ ઓના ઉપર અવશ્ય દયા રહેમ તથા એને ઉછેરવાની કાળજી રાખે છે, ત્યારે કેટલાક તે રાખતા નથી અને પોતાની તદન સ્વાર્થ બુધ્ધિથી દેરાઇ નાના જાનવરોને નિર્દયતામા મુકી દે છે વળી માસાહારી રહેજ ઉપયોગમા ન આવે એવા જાન વરો તેમને કેવી રીતે કીમત ઉપજે, એ સ્વાર્થને લઇને એનો નાશ કરવાને તત્પર થાય છે ઉપરના ત્રણ પ્રકારના સ્વાથ સર્વમા છે, પણ તે સ્વાર્થના પ્રમાણમા ઘણોજ ફેર છે હાલના વખતમા પોતાના જાતિ ભાઈઓને પણ એજ પ્રમાણે નીભાવે છે-સો ઢોર માટે તો શો ઉલ્લેખ કરવો ?

ગોપી લોકો શહેરોમા નાના જીવોને મારી નાખે છે તે જીવોને-શરૂઆત મા બચાવત પાજરાપોળ વિ૰ સસ્થાઓ એમને ઉછેરવા પ્રયત્ન કરશે પણ એ કેટલેક અશે કરી શકે એમ છે દરેક ફંડમાથી થતુ કામ તેના ભડોળ

ઉપર આધાર રાખે છે. દર વર્ષે તેનુ કામ પઇસા એકઠા થયા હોય છે તેજ પ્રમાણે થાય છે ઉત્સાહ કરી થતાં એ સસ્થા પડે છે કા તો તેનો દુરઉપ યોગ થાય છે

આના દાખલાઓ ઘણા જોવામા આવે છે તો મ્હોટી સસ્થાઓ આવા મહત્વના કામ માટે કેમ કાયમ ટકાવી રાખવી અને એને માટે શુ યોજના કરવી એ એક પ્રધાન બાબત છે આ યોજના ઉપરજ ઉપકારનો બદલો ઉપ કાર કે અપકારનો થશે

મુબાઇ શહેરમા રોજનુ શુમારે છ હજાર મણ દુધ વપરાય છે પણ જો મનુષ્યને ઢોર રાખવાની સગવડ હોય તો અવશ્ય વસ્તીના પ્રમાણમા રોજનું બાર હજાર મણ ઉપર દુધની ખપત રહે જે તબેલાઓ શુમારે ૭૦ મુબાઇમાં છે તે અમુક જગ્યાઓ એજ છે;એટલે ગદકી અમુક ભાગમાજ થાય છે, પણ જો પ્રત્યેક માણસ સગવડ પ્રમાણે પોતાને ત્યા જાનવર રાખી શકે એવી સ્થિતી હોય તો દરેક જગ્યાએ એવા ઢોરોને લઇને ગદકી થવાનો સભવ મનુષ્ય જીવનના સુખ માટે મુબાઇમા કેવીરીતે બીજા જીવો દુર રહે એવી યોજના ઓ એક પછી એક ઘડાયા જાય છે, તેની વિરૂધ્ધ કરતા આ યોજના થાય એમ છે ગમે ત્યા દુઝણા જાનવરો રાખવામા આવે તો મુબાઇની સ્થિતી કફોડી થાય એ કુદરતી છે

વાંદરામા થતી કતલની વાત ગામડાના લોકોથી અજાંણુ છે એમ નથી પણ સ્વાર્થ આગળ એ લોકોને બીજો ઉપાય નથીજ

મુબાઇમા દુઝણા જાનવરો આવે છે તેથી કેવી સ્થિતિ ગામડાઓમા થાય છે તે જોઇએ

જેટલા જાનવરો મુબાઇ આવે છે તેટલાનુ ઉપજતુ, ખાતર હમેશ માટે કાયમનું જાય છે તેમજ તેના મૃત દેહનો પણ ભાગ જમીનને (જેમ ખોળ પણ ખોઇએ છીએ તેમ) મળતો નથી જો બળદ કે ગાય એક એકરને સાધારણ રીતે એક વર્ષે ખાતર પુરૂ પાડે છે તો તે પ્રમાણે કેટલા હજારો એકરનું ખાતર મળતું આ જાનવરોના જવાથી તેમજ કતલખાનામાં કતલ થવાથી ખોવાય છે? સિવાય ઉત્તમ અને સારા જાનવરો જવાથી તે જગ્યાએ બીજી ઉતરતા જાનવરોની કીમત પણ વધારે થાય છે, અને તેથી ગામડામા પણ દુધની તાણ રહે છે, આથી કેટલાકો કીમત વધારે પડવાથી રાખવાની ઇચ્છા છતા જાનવરો રાખી શકતા નથી જો બીન ઉપયોગી જાનવરો પાછાં ગામડાઓમાં જાય તો તેઓની ભવિષ્યની ઉત્પતિ ખેતીના કામમાં બળદ અને દુધના કામમા ગાય અને ભેસ આવે તેમજ સારી ઓલાદ મુબાઇ આવી શકે ને મરણ બાદ

પણ જમીનને જે મળવાનો હીસ્સો તે પણ બરોબર મળે મુબઇમાં કે આજુ બાજુએ ખાતર હાડકા વિ. નો ઉપયોગ થાય એમ નથી. જમીનમાં આમ ખાતરનો ક્રમ ઓછો થતો જાય છે અને ખાતર પણ મોઘુ મળે છે આ ઉપરથી જણાશે કે જો જાનવરો પાછા ઉપયોગમા લેવામા આવે એવી યોજના થાય તો અતિ ઉપયોગી છે

જે જાનવરો મુબઇ જેવા શહેરમા ઓછુ દુધ આપે અને એની ખોરાકી માથે પડે એમ થાય તે જાનવરોને અમુક શહેરની મોઘવારીની અસર ન લાગે એવા ભાગમા ગણવાની યોજના ઘડાય તો તેજ જાનવરો બીજી વખત પાછા શહેરોમા જઇ દુધ પુરૂ પાડી શકે એ શક વગરની વાત છે આમ કરવાથી એક ઉત્તમ હમેશનુ પરોપકારી કામ થાય અને તેની જોડે જે ગામડામાને શહેરમા જે દુધ વિ ની હાડમારી ભોગવવી પડે છે એ પણ ઘણે અશે દુર થાય. એમ છે

શુ મડળીઓ જાનવરો કસાઈખાને જતા અટકાવી ખરીદી સસ્તુ પડે એવી જગ્યાએ મોકલી એની વેતરનો સારો વય કરી શકે એમ નથી? આ જો કરવાનો પ્રયત્ન થાય અને ફતેહમદ થવાય તો જરૂર કસાઇ ખાને જતા જાનવરોનો આકડો ઓછો થાયજ ધધામા જે લોકો જુના પુરાણા માલ પેઠે ગાય માતા જેવા જીવોને નાખી દે છે એ એક સ્વાર્થ અને કમાવાની હાડમારીને લઇનેજ છે અને એનાથી "ઘરના છોકરા ઘટી ચાટે ઉપાધ્યાને આટો" ક્રોઇદજ કરે આ ઉદ્દેશ પુરો કરવા શહેરથી બહુજ દુર જમીનની જરૂર રહેજે જણાય છે

કતલ કરનાર પણ પોતાના સ્વાર્થ અગેજ કામ કરે છે જેમ આપણો સ્વાર્થ છે અને ખેતીની ઉન્નતિ પણ તેમા છે તેથી આ દુષ્ટ કામ અટકાવવા માગીએ છીએ, તેમજ કમાઇ લોકો કે મામાલદારી પોતાના લાભાર્થે એ કામ કરવા માગે છે આ ઉપરથી જણાશે કે પોતાનો મત બતલાવી બેશી રહેવા કરતા પોતાના પાયા ઉપર ઉભા રહી શકાય એને માટેજ ભગીરથ પ્રયત્ન કરવાની જરૂર છે

દુધ માટે સસ્તુ ને સારા પ્રમાણમા પુરૂ પાડવા ઘણાઓ વિચાર કરે છે પણ તેનો મુળ પાયો કયા છે તે થોડાકજ જુએ છે

મોઘવારી, દેશની હાવની સ્થિતી, ખેડુતોની નબળી સ્થીતી, નાણા ભીડ, મિજ્ઞાની કનડગત અને શહેરી જીવનના લોકોને લઈને એકદર એનીનો ધધો અનડનો આવો છે શહેરના લોકો પાળી શકે નહી પણ તેજ જો ગામડામા

હોય તો એક પણ ઢોર અવશ્ય રાખેજ. પાળનાર લોકો સારી જાત કે ઓલાદ ઉપર ધ્યાન આપે અને સારા ઢોરો હયાતીમા હોય તે સારી સ્થીતીમા રહી શકે અને એ જાતમા વધારો આપો આપ થઇ શકે

દેશી રાજાઓ અને એમના જેવા બીજા લોકો આ બાબતમા ધારે તે કરી શકે એટલે સરકાર પોતે જાતે પણ કાળજી ગણે અને ધ્યાન આપે તો ઘણુ કરી શકે એમ છે

દયાનો મુખ્ય હેતુ મનમા રાખી વેપાર જેવો ધંધો કરવો હોય તો આવા જાનવરોનો થઈ શકે એમ છે આને લઇને ખેગતના પૈસાની આગળ પર જરૂર પડે એમ નથી રહેતુ. ખેડુત પોતે સારી સ્થીતીના ન હોવાથી કંઇ પણ ઢોર રક્ષામા ભાગ લઇ શકે એમ નથી એ દેખીતું છે

બચ્ચાઓને મારી નાખવામા આવે છે તે ઉછેરવા માટે એક સંસ્થા કામ ઉપાડી લે અને સારા અનુભવીની હેઠળ જેમ માબાપ વગરના મનુષ્ય જીવોને ઉછેરે છે તેમ પ્રવાસ કરે તો એક ઉત્તમ પરગજુ પણાનુ ધર્માદાનું કામ છે. આ કામમા ખાસ પ્રજાજનને દયા કેળવાવવી એ અતિ ઉપયોગી છે.

રેલ્વેના ખર્ચનો વિચાર કરવા જેવો ખરો અને આવા દયા ખાતાના કામો માટે જેમ રેલ્વે વેપારીઓને ઘણી વખત રાહત આપે છે, એમ આશ્રમોના મંડળીને પણ રાહત આપવી જોઇએ.

પાંજરાપોળ જેવી જગ્યાઓમા કચરો ને મરકી તથા ખાતરની યોગ્ય વ્યવસ્થા થતી જોવામા આવતી નથી એ ઉપર યોગ્ય ધ્યાન અપાય અને ખાતરની ઉપજ મેળવાય તો કેટલોક ખર્ચમા ઘટાડો થાય.

શિવાયે ચેપી રોગોથી ચેતતા રહેવાની જ્યા ઢોરોનો સમુદાય એકઠો કરવો હોય તે અવશ્ય ધ્યાન બહાર રહેવું ન જોઇએ ઘણી ગૌશાળાઓમા આમાનુ કાંઈ જોવામા આવતુજ નથી.

હાલતી ચાલતી પ્રથાથી માણસો બહુજ આર્થીક નુકશાન દેશને કરે છે કેમકે જેમ ઢોર વધારે તેમ ખેતી ઉત્તમ ને ખેતી ઉત્તમ કે ઘાસ સસ્તુ ને માણસો માટે અનાજ સસ્તુ ઢોરોની અછતને લઇનેજ ખેતી ભાગી ગઇ છે.

ટુંકમા આ બાબત માટે દરેક જણે ધ્યાન રાખવાનુ છે કે કોઈ પ્રાણી કે જીવ કે બાધુને પીડા આપવી નહીં પરલોક મેળવવા માટે ઉધઇ જેમ માટીના ઘર બનાવે છે તેમ થોડે થોડે શક્તિ અનુસાર પરોપકાર એકઠો કરવો એને આધારે ધર્મ અને જીવદયાના કામો અને તેને આધારે ખેતીની ઉચ્ચ સ્થિતિ જરૂર આવશેજ.

શ્રી હર્ષ

સહકારી મંડળીઓ.

ખેડુતો અને બગીચા વાળા સભ્યોને જાણવા જોગ ખબર

લેખક —શ્રી યશવતરાય ત્રબકલાલ દેશાઇ બી. એજી. આઇ ડી બી. ડી.

બાગાયત ખેતી તરફ હજી આપણા ખેડુતોનુ લક્ષ ખેચાતુ નથી અને તે તરફ કઇ પ્રયત્નો થયા નથી. કોઈ જગ્યાએ વાડી બગીચા જોવામા આવે છે પણ તેની સાથે કયા ઝાડ સારા અને તદુરસ્ત ગણાય, કયા ઝાડ પસદ કરવા, ફળ ઝાડો કેવી રીતે ઉછેરવા, કયુ ખાતર કયા ઝાડને માફક આવે, તથા વાડી બગીચા કેવી રીતે ખીલવવા, વગેરે સબધી જ્ઞાનમા જેટલા પ્રમાણમા વધારો થવો જોઈએ તે થયો નથી, એમ માલમ પડે છે હાલમા ઠેકાણે ઠેકાણે લોકો ફળ ઝાડોની કલમ તઇયાર કરે છે અને વેચે છે પરતુ આમા લેનાર અને વેચનાર બને પક્ષ શાસ્ત્રીય જ્ઞાન રહીત હોવાથી જેવુ ધતીંગ ચલાવે તેવુ ચાલે છે. જો તે બે પક્ષમાથી એક પણ કળાકુશળ હોય તો બીજાને તેવુ થવુજ પડે પણ દીલગીર છુ કે તેમ જોવામા આવતુ નથી મે ઘણી વાડીઓ જોઇ છે અને તેમા રોપેલા ઝાડો જોયા છે તથા બાળ વૃક્ષ ગૃહો (Nursery) પણ જોયા છે મને તો બને પક્ષનુ અજ્ઞાનજ માલુમ પડયુ છે ઘણા કલમ વેચનાર એમ માને છે કે લેનાર આપણને ફરી કયા મળવાનો છે? અને પાચ વરસે ફળ આવશે ત્યારે જાણશે કે કઈ જાત છે, ઘણા ખરીદનાર માત્ર કલમ નામ અને જાતથીજ સતોષ માને છે પાછળથી ગમે તેવું ફળ તેમા ઉપર આવે .

આવી પરિસ્થીતી જોતાં એમ લાગ્યુ કે જો આપણા ગુજરાતમા એક ફાર્મ, અને નર્સરી કે જ્યા સઘળી જાતના ફળ ઝાડોની તેમજ શોભાના ઝાડોની કલમો તઇયાર થાય અને જન-સમુહને પુરી પાડવામા આવે તો હાલની ખેડુત ભાઈઓની સ્થિતિમા ખેતીવાડી ખાતાના તેમજ સહકારી મડળીના અમલદારોની સલાહ લેતા એમ ખાત્રી થઇ છે કે એવી સસ્થાથી બાગબગીચા વાળાઓને અનહદ લાભ થનાર છે ત્યારબાદ એક ફાર્મ તથા નર્સરી દમણ રોડ સ્ટેશનેથી અડધો માઈલ દુર ચવા મુકામે મી૦ એ૦ એમ૦ પટેલ બી૦ એજી૦ મુબાઇ ઇલાકાની ખેતીવાડી કોલેજમા ત્રણ વર્ષ સુધી તાલીમ લઈ ગ્રેજ્યુએટ થયેલા છે અને એમણે સરકારી, તેમજ ખાનગી નોકરી ખેતીવાડીના

વળી બ્રહ્મચારીઓને એક દીવસનું માદુ ભોજન આપવાનો ખર્ચ રૂ ૪૦) તથા મહીનામા બેવાર મિષ્ટાન્ન આપવામા આવે છે તેનો ખર્ચ મીષ્ટાન્ન પ્રમાણે રૂ (૭૫) આવે છે, જે કોઇ સખી ગ્રહસ્થ અથવા સ્ત્રી આપે તો તેનો ઉપકાર થશે આપ આ અપીલનો અંત કરણથી સ્વીકાર કરી ઉદાર મદદ નીચલે સ્થળે મોકલી આપશો અથવા ફારમ ભરી મોકલશો તો મંગાવી લેવામા આવશે

પત્ર વ્યવહાર

ડૉ કલ્યાણદાસ જે દેસાઇ

મ ત્રી આર્ય વિદ્યા સભા, ભુલેશ્વર-કબુતરખાનું

મુંબઇ

પુનામાં ખેતીવાડી–પ્રદર્શન *

દરેક પ્રવૃતિ કે કાર્યમા એક વખત એવો આવે છે કે જ્યારે તે પ્રવૃત્તિને અજવાળામા લાવવા માટેજ જાહેરાત કરવની જરૂર પડે છે કે જેથી જનતાના મોટા ભાગની દ્રષ્ટિ તેના તરફ વળે, તેની ખરેખરી આવશ્યકતા સમજાય અને તે સવની દરેક શાખાઓ તરફ લેકનુ ધ્યાન ખેંચાય આપણા ઇલાકાની ખેતીની સુધારણ અને ગ્રામ્ય જીવનની પુર્નઘટનાની પ્રવૃત્તિ માટે મારા ધારવા પ્રમાણે એવી જાહેરાત કરવાનો વખત આવી પહોચ્યો છે.

આ બાબત સારૂ કો-ઓપરેટીવ ઇન્સ્ટીટયુટ અને એવી બીજી સંસ્થાઓની હયાતીને લઇને લોકનુ ધ્યાન ખેચાયુ છે, ખેતીની સુધારણા અને વિકાસ માટે મંડળો સ્થપાયા છે તો પણ હુ ધારૂ છુ કે આ બાબત જોઇએ તેટલી લોકના ધ્યાન પર આવી નથી આવી વસ્તુસ્થીતિ માટે ઘણા કારણો આપી શકાય "હિંદમા ગામડાએની પુનઃ રચના અને ઉન્નતિ માટેના સઘળા પ્રયત્નો વૃથા હોઇ નિષ્ફળ જવાના" એવુ કહેનારા મને ઘણા માણસો મળ્યા છે આવી વ્યક્તિઓને મન તો કાંઇ પણ સુધારણા માટે યત્ન કરવો એ રેતી પીલીને તેલ કાઢવા જેવુ છે બીજા કેટલાક એવા છે કે જેઓ આમ છેક છેલ્લે પાટલે નથી બેસતા પરંતુ એમ માને છે કે કોઈ પણ જાતની સુધારણા થવને હજી બહુવાર છે, જ્યા સુધી લોકમા આજના કરતાં વધારે કેળવણી ફેલાશે નહી ત્યાસુધી ખરેખરી પ્રગતી થવાની નથી કે ગામડાના ઉદ્ધાર થવાનો

* ડૉ૦ હેરોલ્ડ એચ માનનો અંગ્રેજી લેખનો અનુવાદ

નથી તેઓ કહે છે કે " કેળવણી ફેલાશે એટલે આપોઆપજ ગ્રામ્ય સુધારણા થશે " આ બેમાંથી એકકે મત સાથે હું મળતો થતો નથી અને છેલ્લા ૧૮ વર્ષના મારા મુંબઈ ઈલાકાના અને ખાસ કરીને મહારાષ્ટ્રના ગામડાના પરિચય ને લઈને બંધાએલી માન્યતા અત્રે બહાર મુકીને રજુ કરૂં છું

મારી માન્યતા પ્રમાણે હિંદના ખેડુત ઉપર જે રૂઢી સંરક્ષક અને પ્રગતિ વિરોધક હોવાનો આક્ષેપ મુકાય છે તે અસ્થાને છે અને એથી ઉલટું હું એમ કહેવામા તૈયાર છું કે અહીનો ખેડુત જો ખરો ખાત્રી થાય તેનો સુધારો જુએ તથા તત્કાળ તેને અમલમા મુકવાને અચકાતો નથી, ગમે તેવો ફેરફાર જુદી પદ્ધતિમા કરવાનો હોય અને તેમા ખરેખરો ફાયદો જણાય તો તેવો ફેરફાર સ્વીકારવાને તઈયાર હોય છે અને આ ઉપરાંત પોતાની ખેતીનું ભવિષ્ય કેમ ઉજળું થાય તેની પણ ઝંખના ખેડુતને રહ્યા કરે છે આ સાથે એ ધ્યાનમા રાખવાનું છે કે ખેડુતને જમીન સાથે કામ લેવાતું છે શહેરમા જીવનની સાધારણ રીતે સરખામણીમા તેનું જીવન બહુ ધીમું છે, વર્ષનો ફક્ત એકજ વખત પમાની આવક થાય છે અને ક વખતની એકજ ભુલને લઈને ખોટ જાય તે શહેરના વેપારી કે બીજા વર્ગની સરખામણીમા વધારે લાંબા વખત માટે અને વધારે મોટા પ્રમાણમા તેને ભોગવવી પડે છે આવા કારણોને લઈને તેણે શહેરના લોક કરતા વધારે રૂઢી રક્ષક થવુંજ જોઇએ. આવી વસ્તુ સ્થિતિમા આવી નાણાંની મજુરી અને જમીન સંબંધી મુશ્કેલીઓ છતાએ હિંદનો ખેડુત આગળ ધપે છે એજ આશ્ચર્ય પમાડે એવી બાબત છે!

આપણા ઇલાકામા ઘણા સ્થળોએ ખેતી સંબંધી અખતરા કરીને માહીતી એકઠી કરવામા આવી છે જેથી જણાય છે કે ઈલાકાના કોઈપણ વિભાગની જમીનની પેદાશ વીસ ટકા અને તેથી વધારે જોઇએ તેટલી વધારી શકાય તેમ છે કેટલીક જગ્યાએ ઉંચી જાતના અથવા વધારે ઉત્પન્ન–ઉતારો ઉતરે એવા તુલો કરવાથી પેદાશ વધારી શકાય છે ખાસ કરીને કપાસ, ઘઉં અને દાણના તુલો માટે આવું બી તઈયાર કરવામા આવ્યું છે કોઇક જગાએ નવા તુલો દાખલ કરવાથી પણ તે ભાગની ઉપજ વધારી શકાય છે દાખલા તરીકે — મગફળીનું વાવેતર જે જે ભાગોમા દાખલ થયું છે, ત્યાં તેનું પરીણામ બહુ લાભદાયક આવ્યું છે વળી બીજી જગાએ ખેડ કરવાની રીતમાજ ફેરફાર કરવાથી પણ પેદાશમા વધારો કરી શકાય છે ઉદાહરણ —(૧) મહારાષ્ટ્રના પુર્વ ભાગમા પ્રચાર પામેલી ખરીફ ધાન્ય માટે ખેડ કરવાની Dry Farming ની રીત —(૨) દક્ષિણ ગુજરાતમા પાળીઆ

ઉપર પાક લેવાની પદ્ધતિ સાધારણ રીતે જે જગ્યાએ ખાતર વપરાતાં ન હોય વા અમુક ખાતર વાપરવાથી પણ ઉત્પન્નમા વધારો કરી શકાય છે. ઉદાહરણ—ખાનદેશમા કપાસ માટે થતો ખોળ તથા એમોનીઅમ સલ્ફેટનો જથ્થાબંધ ઉપયોગ અત્રે જણાવેલા બધા દ્રષ્ટાંતોમા ખાતરના ઉપયોગ સિવાયના બીજી રીતોને અમલમા મુકવા માટે નાણાની ખાસ વધુ જરૂર પડતી નથી

વળી કેટલીક વખત વ્યવસ્થામા ફેરફાર કરવાથી ખેડુતોની મુશ્કેલીઓ ટળી જાય એમ હોય છે ઉદાહરણ—સહકારના સિદ્ધાંતો ફેલાવી સહકારી મંડળીઓ સ્થાપી ખેડુતોની જરૂરીઆત પુરી પાડી શકાય છે વળી ગામડાની વ્યવસ્થામાં એક મોટી ખામી એ રહેલી છે કે જેના પરીણામે જમીનના અગણીત ટુકડા પડી જાય છે આથી કરીને જમીનમાંથી ધારીએ તેટલુ પેદા થઇ શકતુ નથી, અને ગ્રામ્ય જીવનમા રસ પડતો નથી ત્રીજી બાબત એ છે કે ખેડુત વર્ગને અને ખાસ કરીને જ્યા ખેડુતો પાસે પાણીના સાધનો હોતા નથી ત્યા તેમને વરસમા થોડાક મહીના સખત મજુરી કરવી પડે છે જ્યારે બાકીનો વખત ખેતીનું કામ નહી હોવાને લીધે તેમાં વખત ગુમાવવો પડે છે આ આપણી ગ્રામ્ય વ્યવસ્થાની ખામી છે અને તે દુર કરવા માટે ખેડુતોની પાસે આપણે ઘરગથ્થુ ઉદ્યોગ મુકવા જોઇએ

મને કોડીનાના ગામડામા ફરવાથી જણાયું છે કે ખેડુત વર્ગની આર્થીક અને સામાજીક સ્થિતિ રોગના ઉપદ્રવ અને તેથી ભોગવવી પડતી બીમારીને લીધે કફોડી થાય છ નહિ જ વિચાર કરતા જણાશે કે આ રોગના ઉપદ્રવના કારણો દુર કરી રોગ અટકાવી શકાય એમ છે. જો આરોગ્યના સિદ્ધાંતોની સાદી સમજ રાખીને તે માટે ઘટતી સાવચેતી રાખવામા આવે તો મેલેરીઆથી કેટલાએ માણસોને તાવ આવતો અટકવી શકાય, વાળાથી પીડાતા માણસો વ્યાધિમુક્ત થઇ તંદુરસ્ત મજુરો થઇ રહે, કેટલીએ માતાઓ અને બાળકોને મૃત્યુના મુખમા જતા અટકાવાય અને અસંખ્ય લોકોને રોગમાંથી મુક્ત રાખી શકાય ખરેખર! હરકોઇ દ્રષ્ટિબિંદુથી જોતા ગ્રામ્ય પુનર્ઘટનાની અતિશય આવશ્યકતા જણાઇ આવે છે અને તેટલા માટે ઘટતા ઉપાયો યોજવા, પ્રદર્શીત કરવા અને એવા ઉપાયોનો પ્રચાર કરવો એજ પ્રશ્ન આપણી સમક્ષ છે આજ સુધીના ખેતીવાડી ખાતાના અનુભવ ઉપરથી આવા ઉપાયોની ઉપયોગીતા સીધ્ધ થઇછે તે ઉપાયો કયા કયા છે તે દર્શાવવુ એ પુના ખેતીવાડી પ્રદર્શનનો મુખ્ય હેતુ છે અને જો આ તકનો યોગ્ય ઉપયોગ કરવામા આવે તો

ગ્રામ્ય જીવનની આર્થિક સ્થિતિ સુધરે એટલું નહિ પરંતુ તેથી કરીને ત્યાંની નૈતિક ઉન્નતિ પણ સાથે સાથેજ થાય

સદરહુ પ્રદર્શન આવતા નવેમ્બર માસમા પુનામાં ભરવામાં આવશે આ પ્રદર્શન અગાઉ કદી નહિ થયુ હોય એવા મોટા પાયા પર કરવામા આવશે અને તેમાં ખેતીવાડીની સુધારણામાં શુ શુ થઈ શકે તથા ગ્રામ્ય પુનઘટના માટે શુ કરી શકાય એમ છે એ બધુ બતાવવામા આવશે આ પ્રદર્શન ફકત નામનુજ પ્રદર્શન થાય એવો મારો આશય નથી પરંતુ મારા ધારવા પ્રમાણે આ તકનો લાભ લઈને પ્રદર્શન દ્વારા ખેતીના કામમા કેવીરીતે સુધારાનું કામ થઇ શકે તે બતાવી શકીએ તો ખેતીની સુધારણા માટે ઇલાકાના ખેતીવાડી ખાતા તરફથી જે હીલચાલ ચાલે છે તેને યોગ્ય અને જબરો ટેકો મળે.

હવે આ પ્રદર્શનમા શું શુ બતાવવામા આવશે તેના થોડાંક દ્રષ્ટાંત આપુ છુ —

(૧) કેટલાક મહીના અગાઉ હુ એક ગામ ગયો હતો, ત્યા ચાર પાચ વરસની એક જાતની અને સારી ઓલાદનો સાંઢ રાખવામા આવેલો છે જેને લીધે ગામના ઉછરતા ઢોર બદલાઈને એટલા સારા થયા હતાં કે તેમને જોઇને મારા તેમજ ગામલોકના આશ્ચર્યનો પાર રહ્યો નહિ. આ વાત પ્રદર્શનમા બતાવી શકાય અને તેથી કરીને ખેડુતોમા ઢોરની ઓલાદ સારી બનાવવા માટે અચ્છા સાંઢની માગણી વધે

(૨) પ્રદર્શનમા ઉત્તમ ડેરીમા થતુ બધુ કામ પ્રત્યક્ષ બતાવવામા આવશે. આ વિભાગમા દુધની વધારે ઉત્પન્ન માટે ઢોરમા કેમ સુધારણા કરવી તે તથા દુધમાથી બનતી દરેક ચીજની ઉત્તમ બનાવટ કરી બતાવામા આવશે લોકોને તો ખબરજ નથી કે આ દેશની (પરદેશી જાતના લોહી મીશ્રણની) ગાયોમાથી ૪૦૦૦ કરતા વધારે રતલ દુધ દરવરસે આપતી ગાય પેદા કરી શકાય છે અને વળી સાધારણ દુધ દેતી આપણે ગામડાના ધણીને થોડા વખતમા નિયમસર ✣ બ્રીડીંગ કરવાથી પણ દર વરસે ૪૦૦૦ દુધ દેતું કરી શકાય છે તદુપરાત એક વાત એ છે કે અહીની સ્થાનિક જાતોમાથીજ એવી ગાયો ગણી શકે છે કે જે ૮૦૦૦ રતલ દુધ દરવરસે આપે આ દ્રષ્ટાંતમા જણાવ્યા પ્રમાણે આપણે આ બધુ લોકની નજર આગળ આણીને તેમની જાણપર લાવીશુ એટલુજ નહિ પણ આવી ગાયો ત્યા સાંઢ, વિ૦ બધુ કાની પાસેથી, કઇ જગ્યાએથી મળે છે તે પણ વગર મહેનતે જણાવી શકીશુ

✣ Breeding

(૩) ખેતી કરવાની પધ્ધતીની ઘણી રીતો ફતેહમંદ નીવડી છે પરતુ તે રીતો પ્રમાણે થતી ખેતી જોવાની ઇચ્છા રાખનારે ઘણે દુર જવુ પડે એમ છે દાખલા તરીકે, પાળીઆ ઉપર થતી ખેતી જોવાને સુરત, ખરીફ-ધાન્યો માટેની ખાસ ખેતી માટે માન્જરી અથવા શોલાપુર અને મીટગ્મેક્શી અથવા છેલ્લામા છેલ્લી ઢબની ઓજારની થતી ખેતી જોવાને માટે એવી જગાએ જવુ જોઇએ કે જ્યાં એવાં યત્રો અને ઓજારો ગોઠવામા આવ્યા હોય, પરતુ આ બધુ એકજ સ્થળે અને એકજ વખતે તેને વિષયોમા નિષ્ણાત હોય તેમની દેખરેખ હેઠળ પ્રદર્શનમા દેખાડવાની અમારી અભિલાષા છે

(૪) પ્રદર્શનના બીજા એક ભાગમા હાલમા વપરાતા ઉપયોગી રસા યણીક ખાતરો આપીને ઉછેરેલા તુલો બતાવવામા આવશે જેથી કરીને પ્રેક્ષકોને જોતાની સાથેજ ખાતરના ગુણની તથા તેની કીમત વીગેરેની બાબત ધ્યાનમા આવે

(૫) પાણી એ પશ્ચિમ હિંદના લગભગ દરેક ભાગમા ખેતીને માટે મોટામા મોટુ સાધન છે એ વાત ધ્યાનમા લઇને પાણી ખેચવાની જુની અને નવી રીતો જેવી કે કોસ, રેંટ અને ઇન્જીન પપ વિ૦ વડે પાણી ખેંચવાની રીતો તેને યત્રોમા થએલા છેલ્લામા છેલ્લા ફેરફાર તેના ઉપયોગ માટેની ભલામણો સાથે બતાવવામા આવશે.

(૬) જમીનના ગર્ભમાથી પાણીનો પ્રવાહ ખેળી કાઢવાનુ તથા પાતાળ પાણી ખોદી કાઢવાની રીતોનો યથાવિત ખ્યાલ આપનારા બધા યત્રનુ કામ બતાવવામા આવશે અને તેજ વખતે તે યત્રોના ઉપયોગ માટે ત્યા ઓર્ડર લઇને નામ નોધવામા આવશે તથા તેને લગતી સલાહ પણ આપવામા આવશે

(૭) રૂ, ફળ અને એવી બીજી વસ્તુઓના વેચાણ માટે તે તે વસ્તુઓને જુદા જુદા વર્ગમા ગાળી કાઢવાની પદ્ધતિ દર્શાવતો એક વિભાગ કાઢવામા આવે એવી મારી ઉમેદ છે કારણ કે કપાસની જુદા જુદા ગુણ પ્રમાણે વહેચી નાખવાની પધ્ધતિ ઉપરજ ગદગ અને હુબલીની કપાસ વેચાણની મડળીની આબાદી રહેલી છે આનીજ રીતે ખાસ કરીને બીજા કેટલાક તત્વોમા પણ આવી વણી અને લાગણી ગઈ શકે એમ હોય છે તેથી આ અને વેચાણની બીજી બાબતો પ્રદર્શનમા સારી રીતે બતાવવામા આવશે

(૮) ગ્રામ્ય પુનર્ઘટનાની બાબતમા એક એવો વિભાગ રાખવામા આવશે કે જેમા ગામડાના ખેડુતને સહાયકારી થાય એવા ઉદ્યોગ કે જેનો લાભ ખેડુત અને તેનુ કુટુબ પોતાના ખાલી વખતમા

સહેલાઇથી લઇ શકે તે બધા ઉદ્યોગ બતાવવામા આવશે આ વિભાગમા મરઘાંના ઉછેરને ખાસ સ્થાન આપવામાં આવશે સારી ઓલાદના કુકડાથી ઇંડાના તેમજ મરઘાના કદ તથા ઘાટમા થતો સુધારો બતાવવામા આવશે આથી કરીને ઇલાકામા મરઘાનો ઉછેર વધારે મોટા પ્રમાણમા કરવામા આવે તથા સારી ઓલાદના કુકડા માટે કાળજી રાખવામા પ્રદર્શનનો આ વિભાગ હેતુપુર્ન થાય એમ સંભવીત છે આ સિવાય બીજા ગ્રામ્ય ઉંદ્યોગોને સ્થાન મળશે જેથી કરીને પ્રેક્ષકને જણાય કે ગામડાની આર્થિક સ્થિતિને કેવા પ્રકારે નો પલટો આપી શકવો શકય છે

(૯) આપણા વારસાના કાયદાને લીધે પડતા જમીનના અગણિત ટુકડાઓથી વતુ નુકસાન તથા સહકારી ખેડથી થતા લાભ પ્રદર્શનમા બતાવવાનુ શી રીતે ગોઠવવુ એ હજી નકકી નથી પરંતુ તે બાબત વિચાર થાય છે, અને જો આને માટે રસ્તો શોધી કાઢવામા આવે તો આ બદી અને તેમાથી છુટવાનો ઉપાય લોકોની સમક્ષ યથાસ્થિત મુકી શકાશે

પ્રદર્શનના વિભાગો પરત્વે આટલા દ્રષ્ટાનો આપીને હવે પ્રદર્શનનો બીજીરીતે શો ઉપયોગ કરી શકાય તે જોઇએ.

ખેડુતોને ખરેખરી કેળવણી આપવામા તેનો ઉપયોગ થાય, ગામડાને આરોગ્ય વનના અને વધારે સુદંર બનાવવાની રીતો દર્શાવી શકાય, અને સહકારી તેમજ બીજા મંડળોદ્વારા ખેતીની સુધારણાની રીતોના જ્ઞાનનો પ્રચાર ગામડામા કેમ થાય છે, અને પ્રચાર કેમ વધારે કરી શકાય તે પણ દર્શાવી શકાય આ સઘળુ પ્રદર્શન દ્વારા થઇ શકે પરંતુ તેને માટે અને સ્થળ સંકોચને લઇને વધારે કહેવાનુ પ્રાપ્ત થતુ નથી

પ્રદર્શનના કાર્યકર્તાઓનુ લક્ષ્ય હાલમા શુ થઇ રહ્યુ છે તે નહિ પરંતુ શુ શુ કરી શકાય તેમ છે તે બતાવવાનુ હોવુ જોઇએ બીજા શબ્દોમા કહીએ તો મારો આશય ઇલાકાની ખેતીવાડીની પ્રગતિની શરૂઆત કરવાનો છે, જેથી કરીને એ કેન્દ્રમાથી ગ્રામ સુધારણા અને પુનર્ઘટનાના ઉજ્વલ ભવિષ્ય માટે નવા વાતાવરણ અને વિચારો તેમજ નવિન તરંગ ભાવનાઓ ઉદભવે ખાની ઇલાકા ના ખુણે ખુણે પ્રસરે

મહાદેવ પ્રસાદ હરીપ્રસાદ દેસાઇ

મુંબઇ ઇલાકા ખેતીવાડી પ્રદર્શન

સામાન્ય માહિતી

ખુલ્લું મુકવાની તારીખ—૨૦ મી અક્ટોબર ૧૯૨૬, આ પ્રદર્શન ૧૨ દિવસ સુધી ખુલ્લુ રહેશે.

પ્રદર્શન ભરવાનું સ્થળ—પુના ખેતીવાડી કોલેજની જમીનપર ભરવામાં આવશે, આ પ્રદર્શનની જુદી જુદી શાખાઓને જુદા જુદા વિભાગમાં નીચે પ્રમાણે વહેંચી નાખવામાં આવશે

પાક વિભાગ—અહિં જુદા જુદા જમીનના ટુકડામાં, મુખ્ય પાકમાં કયા કયા સુધારા કરવામાં આવ્યા છે, તે દેખાડવામા આવશે

જંતુ શાસ્ત્ર વિભાગ—આમા પાકને નુકશાન કરનારા જંતુઓ, છોડનેલાગુ પડતા રોગ, જંગલી પશુઓ અળશીઆ, નીંદી નાખવા જેવા છોડ વિગેરેને નાશ કરનારી વ્યવહારિક રીતો બતાવવામા આવશે.

માટી અને ખાતર વિભાગ—આ વિભાગમાં જુદી જુદી જમીનમાં કયાં કયા ખાતર આપવાં તેની ભલામણ કરવામાં આવેલી રીતો દેખાડવામા આવશે.

જમીન ખીલવણી વિભાગ—આ વિભાગમાં વરસાદને ખાસ કરીને બંધીવાર ક્યારડામાં ભેગો કરીને તેનો સાગમાં સારો લાભ કયી રીતે લઇ શકાય તેના જુદા જુદી રીતો દેખાડવામાં આવશે

પશુ વિભાગ—આ વિભાગમાં નીચેના ત્રણ ભાગ દેખાડવામાં આવશે

(૧) ઇલાકાના ખેતીવાડી ખાતાએ જાનવર સુધારવામા જે જે સફળતા મેળવી છે તે

(૨) આથી પણ વિશેષ કામ કરવાનો અવકાશછે તે અને (૩) જાહેર પ્રજાનાં માંગ ઢોરનુ પ્રદર્શન

ડેરી વિભાગ—ગામડામાં દુધને રાખવાની સુધારેલી રીતો અને તેને બજારમાં વેચવા માટે સારી સ્થિતીમા કેવી રીતે રાખવુ તે દેખાડવામાં આવશે

ઢોરની દવાનો વિભાગ—ઢોરોના ઘાની કાળજીની દેખરેખ અને તેની દવા અને બીજી ઉપયોગી ક્રિયાઓ દરરાજ દેખાડવામાં આવશે

ખેતીના ઓજાર અને યંત્ર વિભાગ—ખેતીવાડીને લગતાં ઓજારો બનાવનારની નાની નાની દુકાનો ખોલવામાં આવશે તે ઉપરાંત કામ કરતા યંત્રો ટ્રેક્ટરથી ખેડવુ બ વ મા આવશે

પાણી વિભાગ—ખેતીવાડીના એન્જીનેર સાહેબ કુવામાં મુકવાના "બોરીંગ" ના યંત્રો પાણી ખેંચવાના પંપો અને પાણીને ઉપર લાવવાની જુદી જુદી રીતો દેખાડશે તે ઉપરાત ઇરીગેશન ખાતાના ખાસ અધિકારી સાહેબ ખેતરમાંથી વધારેનુ પાણી કાઢી નાખવાનો રીતો બતાવશે પાણી જમીનમાં કયી જગાએ છે તે દેખાડનાર યંત્રપણ બતાવવામા આવશે

બાગાયત વિભાગ—આ વિભાગમા (૧) ફળઝાડોને ઉછેરવાની ઉત્તમો ઉત્તમ રીતો (૨) ફળ અને ફળમાંથી બનતા પદાર્થોના ઉદ્યોગને વધારવાનો અવકાશ એટલે કે તૈયાર કરી અને શીશીઓ ભરવી વીગેરે દેખાડવામા આવશે

ફુલ પ્રદર્શન વિભાગ— હર વર્ષે પુનામા ભરવામા આવતુ પ્રખ્યાત ફુલ પ્રદર્શન આ વિભાગમાં ભરવામા આવશે

ખેતીવાડીની વ્યવસ્થાને વર્ગ। વિભાગ - મુલ્ક તાલુકામા થઇ શકે એવી ખેતીવાડીના સુધારાની રીતો દેખાડીને સમજાવવામા આવશે ખેતીવાડીની જુદી જુદી સસ્થાઓના કામ—જેવાં કે ખેતીવાડી પ્રાંતિક બોર્ડ અને સેન્ટ્રલ કાટન કમીટીને ખાસ અગત્યની ઉપયોગીતા આપવામાં આવશે ખાસ કરીને આપણા ખેડુતોને થતા મોટા ફાયદો જોઇ શકાય એટલા માટે ખેતીવાડીને લગતા કાયદાઓ જેવાકે જમીનને લગતો કાયદો (કોટન ટ્રાન્સપોર્ટ એક્ટ) ધ્યાનમાં લઇ જવાનો કાયદાઓનો આ વિભાગમાં સમાવેશ કરવામા આવશે

સહાયકારી વિભાગ – આ વિભાગમાં સહાયકારી ખાતુ (કો ઓપરેટીવ ડીપાર્ટમેન્ટ) ખેતીવાડીને લગતુ સહાયકારી કામ દેખાડશે

ગ્રામ્ય આરોગ્ય વિભાગ—ગામડાના માણસોની આરોગ્યતાને લગતા ઘણા સવાલોને વ્યવહારુ રીતે આ વિભાગમા દેખાડવામા આવશે

ગ્રામ્ય કેળવણી વિભાગ—આમા નવી જાતની પ્રથમીક કેળવણી જે ૪૦ કરતા વધારે ગામડાઓની શાળાઓમા દાખલ કરવામા આવી છે તે દેખાડવામા આવશે ગામડાના લોકો જે જાતનું જીવન ગાળે છે તેને અનુકુળ થવાનો અને સામાન્ય રીતે હાલની કેળવણી ગામ છોડી જવાની ઇચ્છા ઉત્પન્ન કરે છે તે નાબુદ કરવાનો આ કેળવણીનો ઉદેશ છે

ખેતી ઉપરાંતના ધધાઓનો વીભાગ—કાંતવુ, વણવુ મધમાખી પાળવી જેવા ફાજલ વખતના ધધા નવરાશના વખતમા ખેડુતો કેવી રીતે કરી શકે છે તે બતાવવાનો યત્ન કરવામાં આવશે

જોવા આવનારાઓ માટે—આ પ્રદર્શન જોવા આવનાર ખાસ કરીને જીલ્લાઓમાથી ગુજરાતના ગૃહસ્થો માટે હરએક પ્રકારની સગવડ કરવા એક ખાસ કમીટી નીમવામા આવી છે ઓછા ભાડા માટે ખાસ રેલ્વે કંપનીને લખવામા આવ્યુ છે પ્રદર્શનની જગા ઉપર ખાવા પીવાની સગવડ કરવામાં આવશે, રમત ગમત માટે જુદી ગોઠવણ કરવામા આવશે ભજનોની વ્યવસ્થા તેમજ આવનારાઓને માટે તંબુ વિગેરેની વ્યવસ્થા પણ થશે

એવી ગણત્રી કરવામા આવે છે કે જીલ્લાઓમાંથી ૧૨૦૦૦ પસંદ કરેલા ગૃહસ્થોને બોલાવવામા આવશે ને ઉપરાંત ઘણા લોકો પોતાના પોતાની વ્યવસ્થા કરી લેશે

'પ્રદર્શનનો મુખ્ય હેતુ—ખેડુતોને જ્ઞાન મળે, સુગનારૂપ થઇ પડે અને તેમાંથી કંઇ કામ કરવાની હોંશ થાય તે ખાસ ઉદ્દેશ છે, એવી આશા રાખવામા આવે છે કે દરેક માણસ આ પ્રદર્શનમાંથી કંઇને કાંઇ નવીન ઉપયોગી પ્રોત્સાહક વિચાર મેળવશે અને પોતાના ગામમા આને અમલમા મુકવા યત્ન કરશે.'

૧૯૨૫–૨૬ સાલનો કોટન સુપ્રીન્ટેન્ડન્ટ સાહેબના કામનો ટુંક હેવાલ.

—*********—

(૧) વરસાદની શરૂઆત હમેશ કરતા લગભગ ત્રણ અઠવાડીઆં જલદી એટલે તા. ૨૭ મે ૧૯૨૫ને રોજ ખેડુતો પોતાનાં ખેતરો સાફ કરી રહે તે આગમચ થઇ આમ છતા વચ્ચે ઉઘાડ આપવાથી ઓરવાની તક સારી મળી અને જુનના પહેલા અઠવાડીઆમા કપાસ ઓરવાનુ કામ શરૂ થઇ ગયું અને એ માસની આખર સુધીમા કપાસના છોડ સારી પેઠે જામી ગયા હતા જલ્દી વરસાદ આવવાથી ખેતીને અગેનુ પરચુરણ કામ ખાતર નાખવું વિગેરેમા ઘણીજ અડચણ પડી હતી. જુલાઈ અને ઓગસ્ટના વરસાદથી જામી ગયેલા છોડવા સારી પેઠે નીકળી આવ્યા કેપકે આ મહિનાઓમા વરસાદ અવાર નવાર થોડો થોડો પડયા કરતો હતો તેથી કપાસના તુલને જરૂરી નિંદવા તથા કરપવાનુ કામ સારી રીતે થઇ શકયુ સપ્ટેમ્બર અને અક્ટોબર માસમા વરસાદની ખરેખરી તાણ પડી

કુલ ભમગ આવી ગયા પછી પ્રથમ વીણીની શરૂઆતમા જાન્યુઆરી માસમા એક સખત આપદ્ પડયુ જેથી કપાસના કાલા તથા ડાલીઓ ભીંજાવાથી તેના ગગવાણુ પાણી ફુટેલા કપાસને લાગ્યુ. જમીન પર પવનથી કપાસ પડેગો અગર કાલામા લમડી પીળા ડાઘ વાળો થઇ ગયો કેટલાક ખેડુતોએ હવા તથા ભીનાશના વજનનો લાભ લેવા સુકાવા ન દેતા વણ્યો તે માલ ઘણો ખરાબ થયો અને જીનોવાળાએ બે ત્રણ મણ સુધીના ભારે કડદા કર્યા આથી વહેપારીઓને માલ પરખાવવામા ઘણી મુશ્કેલી નડી અને માલની જાત બગડી કુલ વરસાદ ધ્યાનમા લેતા કપાસના પાકને આ મોસમ સામાન્ય ઠીક અનુકુળ આવી અને પાક લગભગ ૧૦ આના જેટલો થયો

(૨) ખેતીવાડી ખાતાની દેખરેખ નીચે અકતા ગૃપમા ૩૦૪૨ એકર ૯૦ ગુઠા, નવસારી ગૃપમા ૧૯૫૦ એકર ૧૨ ગુઠા અને બારડોલી ગૃપમા ૬૬૨૪ એકર ૨૨ ગુંઠા મળી એકદર ૧૧૬૧૭ એકર ૨૪ ગુઠામાં ફારમના ૧૦૨૭ નબરના બીનું ઓરાણુ કરાવવામા આવ્યુ હતુ અને બીની વહેચણી, ઓરણી, બીજી જાતના છોડ શોધી કઢાવી નાખવાનુ, કપાસ જીનમા મંગાવી પીલાવી રૂ વેચવુ વિગેરે વ્યવસ્થા તે તે ગૃપના એગ્રીસ્ટટની દેખરેખ નીચે થઇ હતી તેઓએ ઉભા તુલની સ્થિતિની વારવાર ખેતરોમા ફરીને નોંધ લીધી હતી

(૩) સુરત કોટન કમીટીની એક સભા તા ૨૦-૧૨-૨૫ને રોજ સુરત સીટી પ્રેસમા બોલાવવામાં આવી હતી અને તેમા પીલાણના દર અને ગૃપના ખેડુતોને ધીરવાના નાણાનો વ્યાજ નો દર નક્કી કરવામા આવ્યા હતા ગૃપના લોકોએ પોતાની સવડતા મુજબ નીચેના જીનો પસદ કર્યા હતાં અને તેમા નીચે મુજબ કપાસ પીલાવ્યો હતો

નામ	જગ્યા	કેટલા ભાર કપાસ
(૧) ટાટા જીન	નવસારી	૨૧૩
(૨) સીસોદરા જીન	સીસોદરા.	૧૪૫
(૩) શેઠ બમનશાહનુ જીન સુરત (૪) નારણદાસ રાજારામનુ જીન સણીઆ		૯૧૪
(૫) મેસર્સ પટેલ બ્રધર્સ જીન બારડોલી		૧૮૩૬
		૩૧૦૮ ભાર

આ કપાસમાથી ૧૨૧૬ ખાડી રૂ નીકળ્યુ તે સુરત રૂના બજારમા વેચવામા આવ્યુ હતુ દર ખાડીએ રૂા ૧૫નો વધારો મળ્યો હતો મુબઇની મીલો તથા દેશાવરથી રૂ માટે માગ નહિ હોવાથી આ સાલ દર વરસ કરતા પ્રીમીઅમ (વધારો) આટલો ઓછો મળ્યો અને લગભગ બધો માલ અમદાવાદ મીલો વાળાઓએ રાખ્યો આ ઉપરાત સાદકપોર સોસાઇટી જેમણે ૧૦૨૭ એ એમ. એક જાતનુ બી ઓરેલુ હતુ તેમનુ ૧૦૮ ખાડી રૂ આ ખાતા મારફત વેચાયુ હતુ

સ્ટેટમેન્ટ નં. ૧.

ગામનુ નામ	૧ કામ પીલાયો મણ શેર	૨ નીકળ્યુ મણ શેર	બી નીકળ્યુ મણ શેર	એક ખાંડી ૩ માટે કેટલો કપાસ જોઇએ મણ શેર	એકુનોને ૩ ભારે ભાવ મળ્યો રૂ૦ આ૦	રીમાર્ક
નીસર	૬૬૪૭—૨૦	૨૨૮૭—૭॥	૪૩૬૦—૧૨॥	૬૧—૦	૧૮૪—૪	
પથરેશ્રુ	૩૨૭૬—૧૦	૧૧૩૨—૩॥	૨૧૪૪—૬॥	૬૦—૩	૧૮૭—૮	
વાંતાર	૮૯૩૯—૧૫	૨૯૮૫—૩૮	૫૯૫૩—૧૭	૬૨—૩૪॥	૧૭૬—૮	આગ્ગોશી ગ્રૂપ
વનાડ	૩૭૨૭—૧૮	૧૨૫૭—૪૧	૨૪૬૯—૩૭	૬૨—૧૦॥	૧૬૬—૪	
ગદિર	૨૭૩૦—૫	૯૧૦—૧૮	૧૮૧૯—૨૭	૬૩—૦	૧૭૮—૦	
આંત્રા—મેજવાડ	૧૮૭૪૦—૨૨	૬૩૮૩—૧૯॥	૧૨૩૫૭—૨॥	૬૧—૨॥	૧૮૧—૪	
આંત્રા ગ્રૂપ	૧૫૨૦૧—૩૪	૫૩૪૯—૧૬	૯૮૫૭—૧૮	૫૯—૨૭	૧૮૧—૧૨	
મોગ્રી ખમાસના ગ્રૂપ	૪૮૬૬—૩૧	૧૬૬૭—૩૪	૩૧૫૮—૪૬	૬૨—૨૦	૧૭૮—૧૨	સુરત ગ્રૂપ
મણુઆ	૧૮૬૨—૩૯	૬૪૮—૦	૧૨૧૪—૩૯	૬૦—૧	૧૮૩—૦	
ખીજલપોર	૨૬૪૨—૬	૯૧—૬	૧૭૩૨—૦	૬૦—૪૮	૧૮૪—૧૪	
એથાણ	૧૪૮૭—૧	૫૫૩—૧	૧૦૩૪—૦	૬૦—૧૧	૧૮૭—૪	નવસારી ગ્રૂપ
વીજ્યાલી—કુંભીપોર	૮૮૨—૧૨	૨૮૭—૨૭	૫૯૪—૨૫	૬૪—૧૬	૧૭૮—૦	
સીનોદરા	૩૫૯૫—૨	૧૧૬૬—૮	૨૩૨૮—૩૪	૬૨—૩૭	૧૮૨—૧૦	

આ સાથે જે સ્ટેટમેન્ટ ન. ૧ આપવામા આવ્યુ છે તે પરથી કેટલા ભાર કપાસ પીલાયો, એક ખાડી રૂ માટે ઉતારો કેટલો આવ્યો, દરેક ગામના ખેડુતોને દર ભારે કેટલા રૂપીઆનો ભાવ મળ્યો, વિગેરે હકીકત માલુમ પડશે અને જણાશે કે ગૃપના ખેડુતોને બીજા ખેડુતો કરતા ઘણો સારો ભાવ ઉપજયો હતો. ગરકાલ કરતા આ સાલ ઉતારો પણ ઘણો સારો આવ્યો હતો

૬૧ મણ કપાસમાથી લગભગ એક ખાડી રૂ નીકળ્યુ હતુ.

(૪) ખેતીવાડીખાતા તરફથી ૧૫૮૮ ગાલ્લી એટલે ૧૯,૦૫,૬૦૦ શેર બી ખરીદાઇ નર્મદાની દક્ષીણના બ્રીટીશ પ્રદેશમા તેમજ નાંદોદ અને વડોદરા સ્ટેટના લાગતા ભાગોમા વહેચવામા આવ્યુ હતુ તે નીચે પ્રમાણે:—

	ગાલ્લી		ગાલ્લી
(૧) રાજપીપલા સ્ટેટ	૬૫૪	(૫) માગરોલ ,	૩૩
(૨) વ્યારા	૨૨	(૬) સોસડ કોટન સેલ સોસાયટી	૨૫
(૩) મરોલી	૧૮	(૭) સાયણ-ઓલપાડ	૪૫
(૪) કીમ	૪૪	(૮) હોસોટ કોટન સેલ સોસાયટી	૩૩
		(૯) સરભોણ કોટન સેલ સોસાયટી	૩
		કુલ .	૮૭૭ ગાલ્લી

આ પ્રદેશ ઉપરાંત છોટાઉદેપુર સ્ટેટ, હુબલી (ધારવાડ) કોટન સેલ સોસાયટી, ડીસ્ટ્રીકટ એગ્રીકલચરલ ઓવરસીયર અમદાવાદ તથા પચમહાલ, મહાલકારી-હાલોલ, વિગેરેની માગણી થવાથી તેમને બારડોલી, સુરત, નવસારી વિગેરે જગ્યાએથી ૧૦૨૭ નુ બી નીચે મુજબ આપવામા આવ્યુ હતુ

	ગાલ્લી મણ સેર
(૧) એડમીનીસ્ટ્રેટર-છોટાઉદેપુર	૪૪૦—૭-૨૦
(૨) હુબલી કોટન સેલ સોસાયટી	૯^૧૧-૧૦
(૩) ડીસ્ટ્રીકટ એગ્રીકલચરલ ઓવરસીયર-અમદાવાદ	૩-૧૫—૦
(૪) ,, ,, ,, પચમહાલ	૦-૧૯—૦
(૫) મહાલકરી-હાલોલ	૦-૨૪—૦
	૪૫૪-૧૬ ૩૦

ગૃપના તથા બીજા ગામોના લોકોને માટે નીચે મુજબ સ્થળોએ ડેપો ખોલવામા આવી હતી અને ૨૫૫ ગાલ્લી બી ડેપોમાં રાખવામા આવ્યુ હતુ

(૧) ચીખલી ડેપો (૩) સુરત ફાર્મ (૫) શેઠ ખમનશાહ જીન સુરત
(૨) સીસોદરા જીન (૪) નવસારી ટાટા જીન (૬) પટેલ બ્રધર્સ જીન બારડોલી

અત્યાર સુધી સોસક કોટન સેલ સોસાઇટી તાલુકે ઓલપાડના મેમ્બરો સીલેક્શન વન એ જાતનુ બી ઓરતા હતા ચાલુ સાલમા તેમણે ૨૫) ગાલ્લી ૧૦૨૭ એ એલ એફ જાતનું બી ખરીદી પોતાના મેમ્બરો પાસે ઓરાવી સીલેક્શન વન એ સાથે આ જાત કેમ ઉતરે છે તે જોવા અખતરો કરવા માગે છે

ચાલુ સાલ મુબઈ-ભરૂચ ગુડ અને અત્રેના દેશી રૂના ભાવમા રૂા. ૬૦ થી ૭૫નો ખાડીએ ફેર રહયો હતો

અત્રેથી ૧૦૨૭ એ એલ એફ. જાતના રૂ ની એક પાકી ગાસડી, લીવરપુલ કોટન એસોસીએશનના સેકરેટરીને મુબઈ-ઇન્ડીયન સેટ્રલ કો ન કમીટીના સેકરેટરી મારફત એ રૂની પરીક્ષા સારૂ મોકલી હતી તે તપાસતાં નીચે મુજબ અભિપ્રાય જણાવે છે.

"આ રૂ જોઇએ એવી જાતનુ છે અને એને માટે બજારમા સારી ખપત નીકળે એમ માનવુ છે તાર મજબુત અને ૧$\frac{1}{16}$" થી ૧$\frac{1}{8}$" લાબો છે. ચાલુ માસના ભાવ કરતાં ૨૫ પોઇન્ટ ઉચો એનો ભાવ ગણાય."

સુરત
૨૬-૮-૧૯૨૬

જયતીલાલ છ જાની.
કોટન આસીસ્ટન્ટ-સુરત.

કાતરા સંબંધી જાણવા જેવું

લેખક—પ્રાગજી રણછોડજી દેશાઈ ફાર્મ સુપ્રીન્ટેન્ડન્ટ-દાહોદ.

કાતરાંનો ઉપદ્રવ આછા વરસાદવાળા રેતાળ, ડુગરીઆળ અને પોકળ, પ્રદેશમા વધુ જણાય છે પચમહાલ જીલ્લામા દાહોદ તેમજ આણંદ તાલુકામાં ભુરી રગની તેમજ મધ્યમ કાળી અને હલકી જમીનમા વધુ પ્રમાણમા જણાય છે. વળી કાલોલ તાલુકામા રેતાળ પ્રદેશમા ડાસરા તલુકાના અગાડી, રખીઆળ તેમજ અમદાવાદ જીલ્લામા મોડાસા મહાલના ડુગરીઆળ ભાગમાં તેમજ, પ્રાતીજ તાલુકાના રેતાળ પ્રદેશમા એ જણાય છે અને દરેક ભાગમા થતા મુખ્ય તુલ જેવા કે મકઇ, શણ, કઠોળ, બાજરી, કપાસ, તલ, ગુવાર, મગ્ચી, વેંગણ, ટામેટા, દુ'ધી, કોળા, ભીંડા વિગેરેને નુકશાન કરે છે.

ઉત્પતી અને સામાન્ય હકીકત.

વરસાદ થાય એટલે ઘણે ખરે ભાગે લાલ પેટવાળી અને ધોળી પાખ વાળી કુદીઓ ગરમી અને ભેજ ।। અનુકુળ સંજોગમા જમીનમાથી અવર નવર નીકળવા માંડે છે રાતના વખતે ઉડતી માલમ પડે છે, રાતના આઠથી બાગ્ના અરસામા ઘણેભાગે આમ તેમ હર ફર કરતી દેખાય છે કુદીમા નર અને માદા એમ બે જાતની હોય છે અને બન્ને બતી તરફ આકર્ષાઇ તે તરફ વધુ આવે છે નરને દાબતા પીળાશ પડતુ વીર્ય નીકળશે જ્યારે માદાને દાબતા એનો ઇંદ્રીયનો ભાગ જણાશે ઘણુ કરી નર કરતા માદા કદમા મોટી હોય છે માદા કરતા નરનુ પ્રમાણુ ઘણુ હોય છે. માદા અને નર એકેકની શોધમા રાતના આમતેમ ઉડે છે અને પસદગી થયા પછી અનુકુળ વખતે સયોગ થાય છે સયોગની ક્રીયા લગભગ પાચથી છ કલાક ચાલે છે આ સ્થિતિમા બન્ને બે ભાન જેવી સ્થીતીમા પડી રહેલા જણાય છે ત્યારબાદ માદા ખેતરના સેઢા પર થયેલા ખડ, ખસલા અગર તો થોરની વાડમા ઉગેલી વનસ્પતી આકડા, કુવારીઆ, બાકરૂ, ખાવો, દાભડો, દરોઈ, ગુદરડા પર ઇડા પહેલા ત્રણ ચાર દીવસ સુધીમાં મુકે છે કાઇ કોઇ વખત એક કુદી ૧૬૦૦ ઇડા મુકે છે. ચાર પાચ દીવસમા જમીનમા વાવેતર થયુ હોય તો મુખ્ય તુલના છોડના પાનની નીચે ઇડા મુકે છે એ દરમ્યાન જોર સપાટા બધ સારો વરસાદ થાય તો ઇંડા ધોવાઈ જવા સભવ છે અને કાતરા ઓછા પ્રમાણમા દેખાય છે ઇડાને પરીપકવ થતા ચારથી પાચ દીવસ જાય છે નીકળતા કાતરા ઇડાને ખાતા પણ માલમ પડે છે વળી ઇડાને ખાઇ જનાર જીવાત કે'લીક વખત પેદા થાય છે. વળી કોપેટામાથી કુદી નીકળે છે ત્યારે એની પાખ કાચી અને નાજુક હોય છે તેથી કુદીથી બરાબર ઉડાતુ નથી તેથી તે દરમ્યાન જો વરસાદ ભારે થાય તો કુદી ઓછી જણાવવાનો સભવ છે વળી કાતરા કોપેટો બનાવવા માંડે ત્યાથી કુદી જણાય એ દરમ્યાન એને ખાઇ જનાર દુશમનની હયાતી થાય તો કુદી કમી જણાશે અને કાતરા ઓછા થશે

ખાતર ખડ ખસલાપર જીવી પછી મુખ્ય પાકમા પ્રવેશ કરે છે આ ભાગમા જ્યાં સુધી મકાઇ મળે છે ત્યા સુધી બીજા પાકને પહેલી સ્થીતીમા છેડતા નથી અને કાતરા દર એક બે દીવસે પોતાનુ ઢાકણ (શરીરનુ) બદલે બદલે છે તેથી તેના રગમા અને કદમા ફેરફાર થતો રહે છે સુવાળા પાન વાળા છોડને નુકશાન ઘણુ કરે છે જ્યા ખડ ખસલુ વધુ હોય, જ્યા થોરની વાડ વધુ હોય, જ્યા છાયડો વાળી જગ્યા હોય, જ્યા બગીચો હોય ત્યા અને

તેની નજીકમા એનો ઉપદ્રવ ઘણો જણાય છે મધ્યમ કાળી જમીનમા અને હલકા પ્રકારની જમીનમા ઉપરના કરતા સહેજ ઓછો અને ધીમેથી અને પાછળથી જણાય છે જ્યાં કાળી જમીન હોય, જ્યા ટેકરાવાળો ભાગ હોય જે જમીન સારી ખેડાયલી, તપેલી અને ખતરાયલી હોય, જ્યા ખડ ખળુ નજીવુ હોય, જ્યા તળાવ નજીકમા જમીન હોય, જ્યા પહેલો વરસાદ સારો થયો હોય અને વહેલુ વાવેતર થયુ હોય, જ્યા ડાગર, મગફળી, કારેલી, સુદીઆનુ વાવેતર હોય ત્યા તેમજ જે ખેતરને રતનજોગની વાડ હોય અને જે ખેતરમા ઇટના રોડા હોય ત્યા ઘણાજ ઓછા પ્રમાણમા કાતરા જણાય છે.

ઉપર જણાવ્યા મુજબની અનુકુળતા મળે કાતરા વધી મોટા થાય છે અને ત્યાર બાદ જુદા જુદા પાકનુ નુકશાન કરે છે અને કદમા વધતા જતા હોવાથી તેમજ તેમને ખાવાનુ વધુ જોઇતુ હોવાથી, જો કાતરા વધુ પ્રમાણમા જણાયા હોય તો ખેતર પછી ખેતર ચોખા થવા માડે છે તેમા જે ખેતરો પાછળથી ઓરાયા હોય અગર તો જેમા મકઈના પાકનો વધારો કમી અને છોડનો દેખાવ માઠો, તેવા ખેતર જપાગાબધ ચોખા થઇ જાય છે કાતરાને દરેક સ્થિતિમા મકઇ વધુ ભાવે છે તેમા ઉગતી અને નાની મકઇને તે વધુ પસદ કરે છે. કાતરા આઠ દશ દીવસના થાય ત્યારે તેમને શણ વધુ ભાવે છે તેથી બીજા છોડને પડતા મુકી શણના છોડને વળગે છે અને શણના ખેતરમા વધુ પ્રમાણમા જણાય છે મકઈના છોડને જ્યારે સાત આઠ પાન થાય છે ત્યારે છોડના પાન છછરા અને નરમાશ મટી ખડબચડાપણુ જણાય છે ત્યારે તે છોડને થોડુ નુકશાન કરે છે પણ શણના તો નાના છોડથી તે મોટા છોડ સુધી તે ઉપલા ભાગને કાપી નાખી પુષ્કળ નુકશાન કરે છે અને જ્યાં સુધી શણ મળે ત્યા સુધી તો બીજા છોડને એ ઘણુખરૂ છેડતા નથી જ્યારે કાતરા પદરથી બાવીશ દીવસના થાય છે તે દરમ્યાન એ સઘળા પાકને નુકશાન કરે છે ફ઼ેદવાળા ભાગમાં ડાગર, સુદીયુ, બાજરી, મગફળી, કારેલી તેમજ તુવેરને તો એ જુજ નુકશાન કરતા જણાય છે આ દરમ્યાન એમને મીઠાશ વાળા, માવાવાળો, સુગધવાળો, દુધાળ તેમજ પુષ્કળ ખોરાક મળે એવી વસ્તુને વળગી પડે છે અને બીજી વસ્તુની ઝાઝી દરકાર કરતા નથી તેથીજ આ વખતે તેમને કેરીના છાલ, ગોઠલા પાકા કોહલા, કેળા, કુણુમના છોલાના અદરનો ભાગ, મહુડા, રતન જોગના પાન, થોરના પાન, ઉભરડા ઘણા ભાવે છે છેલ્લાં [illegible] દીવસ દરમ્યાન તે આમ તેમ ભરાઈ જવાને માટે જગ્યાની શોધમા

ફરતા હોય એમ જણાય છે' જો કે ત્યારે ખાવાની ક્રીયા તો ચાલુ હોય છે - આ વખતે તે પીળા પાકા રંગના થાય છે અને તેમના નીમાળા પણ ખરતા હોય એમ જણાય છે કોઇ કોઇ કાનરો કાતરાને ખાતો જણાય છે (કાતરાને ખાઇ જનાર ત્રણે પ્રકારના જતુ આ સાલ જણાયા છે (૧) ભાદરવાને માળતુ છ પગવાળુ (૨) કાળુ મોટુ જીવડુ બે ધોળા રાધાવાળુ અને (૩) મધ્યમ કદનુ કાળુ જાડુ જીવડુ.)

ત્યારબાદ પોકળ, પોચી, છાયડ વાળી, પડતર, મેઢાવાળી તેમજ બગીચા વાળી જમીનમા કાતરા 'કોપેટા કરવાને અદર પ્રવેશ કરે છે તેથી દીન પ્રતીદીન ઓછા થતા જણાય છે ફુદી' નીકળ્યા પછી લગભગ ૨૭ દીવસના અરસામા ઘણા ખરા કાતરા જમીનમા પ્રવેશ કરી કોપેટા કરવાનુ કામ કરે છે અને જ મીનમા ઉડા જતા જાય છે લગભગ ૧ ફુટની ઉડાઇએ તે જણાય છે

સાલુ સાલે આછો વરસાદ થયો અને ગયે સાલ સપ્ટેમ્બર માસમા વધુ વરસાદ થયેલો નહીં (જાનેવારીને આખરે આશરે દોઢ ઈંચ થયેલો) જો કે કાતરાને સમાધી અવસ્થામા જતી વખતે વરસાદ થયલો અને તેથી જમીન પોચી થયલી તેથી કાતરાને કોપેટા કરવાનુ વધુ સુગમ થયલુ આ' સાલ વરસાદ ઘણો મોડો થયો અને ઘણા દીવસ સુધી ઓછો રહયો તેથી કાતરાને સમાધી અવસ્થામાથી ફુદીતા રૂપમા નીકળવાની અનુકુળતા મલી વળી ભેજ અને ગરમીની પણ વધુ અઅનુકુળતા થઈ ફુદી મોટી સ) અને સખ્યામાં પણ આ સાલ ' ઘણુ પ્રમાણમા નીકળી જે નીચેના પત્રકથી જણાશે.

(પાછળ જુઓ)

તારીખ	વરસાદ ઇ. સેં.	ફુદીની સંખ્યા નર	માદા	કુલ
૨૯-૬-૨૬	૦-૬૮			
૩૦-૬-૨૬	૦-૬૪	૦	૧	૧
૧-૭-૨૬	૦-૪	૨	૦	૨
૩-૭-૨૬	૦-૭૦	૧૮	૬	૨૪
૪-૭-૨૬	૦-૧૩	૭	૨	૯
૫-૭-૨૬	૦-૪૩	૧૮	૭	૨૫
૬-૭-૨૬	—	૭૧૦	૨૭૦	૯૮૦
૭-૭-૨૬	—	૧૧૩૧	૧૦૦૦	૨૧૩૧
૮-૭-૨૬	૦-૧૦	૪૮૭	૨૩૧	૭૧૮
૯-૭-૨૬	૧-૭૫	૩૪૮	૩૪૩	૬૯૧
૧૦-૭-૨૬	—	૬૨	૧૨	૭૪
૧૧-૭-૨૬	—	૨૫૨૧	૮૩૫	૩૩૫૬
૧૨-૭-૨૬	—	૩૭૪	૧૨૫	૪૯૯
૧૩-૭-૨૬	૦-૯	૩૩૩	૧૨૯	૪૬૨
૧૪-૭-૨૬	—	૫૦	૨૧	૭૧
૧૫-૭-૨૬	૧-૨૫	૦	૦	

રીમાર્ક:

ફુદીઓ રાતના દીવા બત્તીથી આકર્ષાઇ બત્તી નજીક આવે છે, બત્તીને લોખંડની કથરોટમાં પાણી અને ઘાસતેલનું મીશ્રણ થોડું રેડી ઇંટ ગોઠવી તેપર તેને મુકવામાં આવે છે કે જેથી બત્તી નજીક આવેલી ફુદી ઉડી ફરીફર પાણીમાં પડે છે અને મરી જાય છે. ગયાં પાછલાં વરસમાં દર ફાનસે આસરે ૬૦-૭૦ આવતી ત્યાં આ સાલ ૪૦૦ થી ૭૦૦ માલમ પડી છે. માદા ફુદી ઘણું કરી રાતના બાર વાગ્યા સુધી ઉડતી માલમ પડે છે અને દીવાબત્તીએ ૨૦૦ ફીટ છેટેથી ઉડી આવી શકે છે. ફુદીઓના સુયોગ ઘણું કરી સેઢાપર, વાડમાં અને ગાકાર ખડ ખસલાવાળા ભાગમાં થાય છે.

કોઇ કોઇ ફુદી તે તા૦ ૧૨-૮-૨૬ સુધી જણાઇ

આ પ્રમાણે કુદી, ઈંડુ, કાતરા અને કોર્પેટા એમ કાતરાની ચાર અવસ્થા થઇ. કુદીનુ આયુષ્ય લગભગ ૮-૧૦ દીવસનુ, છડાનુ ચારથી પાચ દીવસનું, કાતરાનું ૧૯ થી ૨૪ દીવસનું અને કોપેટાનુ લગભગ ૧૦-૧૧ માસનુ. થાય છે જ્યાં સુધી કાતરાનો ખા ચાલુ હોય ત્યા સુધી ઘણુ કરી વરસાદ ઓછો થતો નથી આ સાલ દાહોદ તાલુકાના ઘણા ગામમાં કાતરાથી ભારે નુકશાન થયલુ છે અને પાછા વાવેતર કરવા પડયા છે તેથી નીચેની હકીકત ઉપયોગી જણાશે.

કાતરા ઓછા પેદા થાય તેને માટે લેવા જોઇતા ઇલાજ.

(૧) ઉપર જોઈ ગયા કે કુદીમાથી કાતરાની પેદાશ થાય છે. આ કુદી રાતના દીવા બત્તીએ ખેચાઇને આવે છે તેથી વરસાદ થયે રાતના વખતે લાકડાની અગર લોખડની કથરોટમાં પાણી ભરી થોડું ઘાસતેલ રેડવુ ત્યાર બાદ ઈંટ મુકી ઉપર બત્તી રાખવી જેમ જેમ કુદી વધારે જણાતી જાય કે દર એકરે એક બત્તી મુકવાની ગોઠવણ કરવી. રાતના બાર વાગ્યા સુધી પ્રકાશ રહેશે તો પણ ચાલશે રાતના વરસાદ અને પવનના સપાટામાં ફાનસના કાચનો ગ્લોબ ન ભાંગે એ રીતનું ફાનસ પર ઢાકણુ રાખવું આ અને નીચે જણાવેલા ઇલાજ બધા ખેડુત એકત્ર થઇ સંપ તેમ સહકાર્યથી મોટા પ્રમાણમાં અજમાવશે તો એકંદર ઘણોજ ફાયદો થશે એક વ્યક્તિ કરશે તો તેને ફાયદો નજીવો જેવો જણાશે. આ ઉપાય ઘણોજ સચોટ તેમજ વધુ અસરકારક છે અને થોડા ખર્ચે ઘણોજ ફાયદો આપે એવો છે. કારણ કે કાતરાના મુળનો નાશ આનાથી થાય છે. જ્યાં સુધી કુદી સારી સંખ્યામાં બત્તીએ આવતી રહે ત્યાં સુધી એટલે આશરે દશથી બાર દીવસ સુધી બત્તી મુકવી પડશે. કથરોટમાં એકઠી થયલી કુદીઓ અને આજુબાજુની કુદીઓને એકઠી કરી એક ખંડામા દાટવી.

(૨) સેઢા (ખેતરની આજુબાજુએ હોય તે) ઉન્હાળામા ખોદી સાફ રાખવા, ખેતરમા તાપના વખતમા અવર નવર ખેડ કરવી, બામટા, આકડા, અરણી, ખાવો, દાભડો, શુંદરડો દરોઇ વીગેરેના ટાલાં ખોદાવી જમીન સાફ રાખવી આબા અને બીજા ઝાડ નીચેની જગ્યાએ ગોડ કરાવી, ખોદાવી તેને સાફ રાખવી.

(૩) કુદી જણાય એટલે બને તો કસોટી અગર મેલી જમીનની નજીક કચરા પુંજાને બાળી મુકવો કે જેથી તેના પ્રકાશમા બળતામા કુદી આવી પડશે અને બળી જશે

(૪) જેમ બને તેમ રતન જોગની વાડ કરવી અને થોરની વાડ ઓછી થાય તેમ સારૂ

(૫) વરસાદ થએ કુદીની સંખ્યા વધુ જણાય તો પહેલા મગફળી, ડાંગર, બાજરી, અને સુઢીઆનુ વાવેતર સારી ખેડ કરી કરવુ અને મકાઇનુ વાવેતર થોડો વખત મુલતવી રાખવુ. જો ઓછી કુદી જણાય તો મકાઇનુ વાવેતર કરવુ એક ચાસ મકાઇનો અને એક ચાસ સુઢીઆનો એમ વાવવુ

સુઢીઆના પાન, પાતરા તેમજ છોતરા હોવાથી સુઢીઆને નુકશાન કરતા નથી તેમજ એની સાથે વાવેલી મકાઇને પણ ઓછુ નુકશાન થાય છે એમ અનુભવ સુચવે છે વળી સુઢીઆને વાવવાથી ઘાસ ચારાની તંગી પણ ઓછી થશે વળી ત્રણ વરસના અનુભવથી જણાય છે કે બાજરીના તુરને ઓછા પ્રમાણમા નુકશાન કરે છે અને આ પ્રદેશમા તો જ્યા સુધી મકાઇ મળે છે ત્યા સુધી બાજરીને છેડતા નથી તેથી બાજરી વાવવા ભલામણ કરવામા આવે છે વળી બાજરીને ખાધ બગાડ કરવામા આવે તો એમા ફુટવાની શકિત હોવાથી એનાથી જલદીથી ખેતર પાછુ ભરાઇ જાય છે એમ અનુભવ સુચવે છે વળી બાજરીવાળા ખેતરમા ખડ ખસલુ ઓછુ થવા પામે છે

(૬) કારેલીને કાતરા નુકશાન ઘણુજ ઓછા પ્રમાણમા કરે છે માટે શેઢા, પાળીએ, તેમજ મેલા કમોજી ભાગમા અને વાડમા રાન કારેલીનાં બી વરસાદ આગળ ખોદી રોપવાથી એના બીજ જલદીથી ઉગતા હોવાથી કુદી જેમ બને તેમ એવી જગ્યામા ઓછા ઇંડા મુકશે

(૭) અનુભવ પરથી જણાયુ છે કે જો મકાઇને એરંડીના ખોળ સાથે ભેળી ઓરવામા આવે તો બી ઘણી સારી રીતે ઉગી નીકળે છે, જમીનમા રહેલી જીવાતથી ઉગતા બીને ઓછુ નુકશાન થાય છે, અને વરસાદ થયે ખોળનો કસ જેમ જેમ જમીનમા ઉતરતો જાય છે તેમ છોડનો વધારો સારો થાય છે અને છોડનો પીળો રંગ ન રહેતાં કાળાશ પડતો રંગે અપાટાબંધ થાય છે તેથી એ મકાઇમા કાતરા ઓછુ નુકશાન (આશરે બે થી પાંચ ટકા) કરે છે જ્યારે જે ભાગમા ખોળ ન નાખવામા આવેલો તેમાં આશરે ૪૦ ટકા છોડને નુકશાન કરેલુ હતુ માટે દર એકરે જેટલુ બી ઓરવામા આવે તેટલોજ એરંડીનો ખોળનો ભુકો ભેળવી ઓરવામા આવે તો ઘણોજ ફાયદો થાય છે છોડ ઘણા ભરાવદાર થાય છે તેથી એ ભાગમા કાતરા નહીવત્ જેવુ નુકશાન

(અપુર્ણ)

ધી ગુજરાત
ખેતીવાડી અને હુન્નર ઉદ્યોગ
ત્રિમાસિક.
વર્ષ ૧૩ મું] જાન્યુઆરી-૧૯૨૭ [અંક ૪ થો.

દેશની ખેતીવાડી સુધારણા નીમી-તે બાદશાહી ખેતીવાડી કમીશન.

ટુંકી હકીકત અને નમ્ર ટુંકી સુચના

મજકુર કમીશનની બેઠક આપણા દેશમા શરૂ થઇ ચુકી છે તેમાં મુંબાઈ, ઇલાકાના કામ પુરતા સલાહકાર તરીકે આ ત્યાં ભરૂચ શહેરના માનની દીવાન બહાદુર અબાશંકર ઉતમરામ મલજી વકીલની નીમણુંક થઇ છે, એમના અનુભવ જ્ઞાન અને કાર્ય દક્ષતાનો લાભ ગુજરાતને મળવાનો સપુર્ણ સંભવ અને ભરોસો છે અને ગુજરાતને માટે મગરૂર થાય એ સ્વભાવિક છે એઓને ગુજરાતના પાંચે જીલ્લાની માહીતી છે તેથી એમની નીમણુક બદલ સરકારને ધન્યવાદ ઘટે છે.

અવસ્થાને લીધે કામ કરવાની શક્તિ કમતિ, પરંતુ સજોગના મહત્વ તરફ નજર કરતા આ ત્રિમાસીક સાથેના કેટલાક વરસોના ઘાડા સંબંધને લીધે ખેતીવાડી સુધારણા સબંધી જેવા તેવા વિચારો પ્રદર્શિત કરવાની તક જવા દેવી નહી તે વૃતિથી કઇક ટુકાણમા-તે રજુ કરવામાં આવ્યા છે.

ખેતીવાડીને લગતા સુધારાની બાબતમાં કંઇ ઉથલ પાથલ થાય એવા ફેરફાર કરવાની તાત્કાળીક જરૂર જણાતી નથી ગુજરાતના ખેડુતો અનુભવી છે પરાપુર્વેની પદ્ધતિ પ્રમાણે સમજીને નિયમસર એક સરખું કામ કર્યો જાય છે કઇમી છે વખત સાધી લેવાનું સમજે છે અપવાદ હોય વરસાદની વિચિત્રતા અને પ્રભુ ગેબાર્ગ ઉદાર વૃતિને લીધે વખતસર નાણાની સંગાઇ હોવાથી ખેતીની પુરી માવજતની મુશ્કેલ થાય જ્ઞાનના અભાવે નવા સુધારા વધારા તરફ એકદમ લક્ષ જતુ નથી, છતાં ધીરજથી ઠસાવી સમજાવી કામ લેવામાં આવે તો લાભના પ્રમાણમા તે ઉપાડી લેવા પણ તૈયાર થાય એવા છે

અજ્ઞાનતા:—ગાયકવાડ સરકારે તરફથી રયુઅલ સાથે નિતિનું તથા સમજુ માણસાઈનું જ્ઞાન મળતું બંધ થવાથી અને જુઠી જુવારની આમડી બ્રાહ્મણીઆ નિશાળો નીકળી જવાથી તથા નવી પદ્ધતિની શાળાઓનો દરેક ગામે અભાવ હોવાથી વાંચન, લેખન અને ગણિતનું સામાન્ય જ્ઞાન મળતું નહિ હોવાથી અજ્ઞાનતામાં વધારો થયા સિવાય બીજું કંઇ પરિણામ આવે નહિ. ખેડુતો દિવસે દિવસે મરી ફીટવાથી તેઓ તરફથી પરંપરાથી ચાલતું આવતું મહોટાવ ખેતીવાડીનું જ્ઞાન દોહરા, દુહા, કહેવતો ને ઉખાણાથી મળતું તે પણ જવા બેઠું છે. આવે પ્રસંગે ખેડુતો ખેતીવાડીમા સુધારા વધારા કરી શકે માટે દરેક ગામે શાળાંની તથા પાંચ સાત ગામો વચ્ચે એક અખતરાના ખેતરની જરૂર જણાય. આપણી પુરાણી સંસ્કૃત, અરબીક, ફારસી ને પ્રચલીત ભાષામાં આવું જ્ઞાન હતું નહિ એમ કહી શકાય તેમ નથી. તેની શોધ ખોળ થવાની જરૂર છે દેવળો કે મસીદોને અંગે પળતી જમીનમાં સાધુ, ફકીરો પોતાના તરફથી ખેતી કરાવતા અને તેનું અનુકરણ ગામના ખેડુતો આ જમાના પહેલા કરતા હતા. યજુરવેદમા ખેતીવાડીનું જ્ઞાનનો સમાવેશ છે મુર લોકો ખેતીવાડીમાં સારા પ્રવિણ હતા અને સ્પેન દેશ તેમના કબજામા આવ્યો ત્યારે ત્યા તેઓએ ખેતીવાડીની સુધારણા કરી હતી.

ખેતીનાં ઓજારો.—માહીતી અને અનુભવ વગર એકદમ નવાં ઓજારો દાખલ કરવાં એ જોખમ ભરેલું જણાય. ચાલુ ઓજારોમાં ખેડુતોની અનુકુળતા મુજબ ફેરફાર કરવા જેવું હોય તે કરવું જોઇએ. સ્થાનીક લુહાર તથા સુથારો નવી જાતના ઓજારો બનાવી શકે તેવી તેઓને તાલીમ અપાવી જોઇએ. ખેતીનું કામ તકનું છે. તક ગઇ કે વરસ બગડયું. લુહાર સુથાર ગામમાજ વાસો કરીને રહે, માટે તેઓને પસાયતી જમીન અપાવી જોઇએ. ઓજારો સારાં, સસ્તાં ને ટુંકવણુ વગરના જોઇએ.

ખાતર:—ખેતીવાડી કોલેજના કોઇ પ્રોફેસરે બનાવટી સસ્તું ખાતર બનાવ્યાનું કે તે પ્રચારમા આવ્યાનું જાણમાં નથી. ઘણું ખરૂ છાણનું ખાતર વપરાશમાં આવે છે. મનુષ્ય મળનું ખાતર સુકું થવાનું વપરાય છે. છાણનું ખાતર સાચવી રાખવા સારૂ તેને માટે ખાડા ખોદવા, સારૂ તથા ગામની હવા બગડે નહિ તેને સારૂ સહાનુભુતીવાળા કાયદો ને નિયમો હોવા જોઇએ. ગામની હવા બગડે નહિ તે છાણના ખાતરના ખાડા બનાવવાની માહીતી ખેડુતોમા પ્રસરાવી જોઇએ. ખાતરના ખાડા ઢોરના રહેઠાણ પાસે હોય, તે સુગમતા ભરેલું છે ગામની હવા બગડે નહિ એવી રીતે આખા ગામના ઢોરો માટે રહેઠાણ

સારૂ ઇલાયદી જગ્યા નીમવી જરૂરનું જણાય તો તેમ થવું જોઇએ. બળતણ આ છાણનો ઉપયોગ થાય છે, તે બંધ થવો જોઇએ, લાકડાંના મોઘાં બળતણ ને લીધે આમ બને છે. બાવળની ઉછેર થતી નથી, લીલા ખાતરના પ્રચારને ઉત્તેજન મળવુ જોઇએ.

વાવેતર જમીનની ફેરફારી અને વાસેલ:—આ પણ કેટલેક અંશે ખાતરની ગરજ સારે છે. વાસેલ જમીનનું તથા હલકા તુલથી વાવેતર જમીનની ફેરફારી કરવામાં આવી હોય તેવી જમીન પરના મહેસુલમાં કંઇ છુટ છાટ થાય તો તે કામને ઉત્તેજન મળે. વરસાદ અને હવાપાન સારા હોય તો બીજે વરસે વાસેલને ફેરફારથી રોકાયલી જમીનમા સારો પાક થાય છે.

પાણી—નદી, નાળાં ને કુવાના પાણીનો ખેડુતો છુટથી ઉપયોગ કરે તેવી યોજના થવી જોઇએ તાપી, નર્મદા, મહી ને સાબરમતિ વિગેરે નદીઓમા જ્યા હમેશાં મીઠું પાણી રહે છે ત્યાથી નહેરોની યોજનાથી ખેતીમા મારો સુધારો થઈ શકે ઇરીગેશન ખાતાનો વહીવટ ખેતીવાડી ખાતાના ઉપરીના તાબામાં હોવો જોઇએ. તેજ પ્રમાણે જંગલોનાં કારણો દેખીતા છે દરેક ગામે મીઠા પાણીના મોટા કુવા ખોદવા ઇચ્છવા જેવુ છે દરેક ગામમા એવો એક મોટો કુવો લોકલબોર્ડ તરફથી થવો જોઇએ. ખેડુતોના આશીર્વાદ રૂપ થઇ પડશે. સારા સારા, સસ્તા, સાધારણ બુદ્ધિનો ને સાધનનો ખેડુત વાપરી શકે એવા કોસ તેઓની દ્રષ્ટીએ પાડવા જોઇએ.

બી—લગભગ બધા ખેડુતો પોતાની ખેતીના પાકમાંથી ઉતમ બી સાવ જતથી સાચવી રાખવાનું જાણે છે ને તે પ્રમાણે ચાલે છે. જવલ્લે થોડાક પ્રસંગોપાત નાણાંની તાણને લીધે તેમ કરી શકતા નથી સહકારી મંડળીઓ ઉતમ બીની દુકાનો બજારમા વેચાતાં બી કરતા ઓછે કીમતે ભાવે આપવા સારૂ કહાડે તે ઇચ્છવા જેવુ છે.

ઢોર—અગાઉ સરકાર તરફથી ઢોર ઉછેરવાના ખરાઓ નહીં હતા. ઢોર ઉછેરનારની એક જાત રબારી તરીકે ઓળખાતી હતી તેઓને ઢોર ઉછેરવા સારૂ મફત પડતર જમીન મળતી હતી. આવી જમીનની તંગીને લીધે અને સરકારી પડતર જમીનમાં કે જંગલોમાં ઢોર ચરાવવાના કડક નિયમોને લીધે તેઓનો આ ધંધો પડતો ગયો છે. દરેક ગામમાં ગામના ઢોરની સંખ્યાના પ્રમાણમા ગોચરણ સારૂ જગા નિમ થવી જોઇએ. તેમ ઢોરોને ઉભા રહેવા સારૂ પણ જગ્યાની જરૂર છે ચારા માટે વાવેતર થયેલી જમીનનો ભારો ઓછો હોવો જોઇએ. પોતાને ત્યા જેટલાં ઢોર હોય તેના પ્રમાણમાં ચારાના તુલનું

વાવેતર ખેડુતો કરે એવો પણ કંઇક નિયમ હોય તો ઠીક. બળદો પેદા થાય માટે ગાયો ઉછેરવા ખેડુતોને ઉત્તેજન મળવું જોઇએ. ગામના ખપ કરતા વધુ હોય તોજ ઘાસ ચારાનો નિકાશ થવા દેવો જોઇએ.

જમીન—દેશની જમીનના ઉપરી માલીક સરકાર હોવાથી તે સુધારવાની દરેક પેરવી તેમણે કરવી જોઇએ, ઉંચી નીચી જમીન સપાટ કરી આપવા જોઇએ, જે જમીનમા પાણી ભરાઇ રહેતુ હોય તે સરણી કરાવવી જોઇએ. ખેડની સુગમતા માટે ખેતર અમુક ક્ષેત્રફળથી ઓછા વિસ્તારનુ હોવું જોઇએ નહિ ભાઇઓ ભાગની વહેંચણીમા એવા ખેતરની વહેંચણ ઉચક રકમથી થવી જોઇએ જેમ બને તેમ મોટા વિસ્તારના ખેતરો એક ખેડુત પાસે એકકે જગ્યે હોવા ઇચ્છીત છે ખેતરની વાડ અને હદ નિશાન કરવા સારૂ જતી જમીનપરનો ધારો કમી થવો જોઇએ ઢોરો અને જંગલી જનાવરો નુકશાનો નાશ કરે છે, તે અટકાવવા સારૂ પાકી મજબુત કાયમ વાડની જરૂર છે અગસ પરમ ટંટા થાય નહિ માટે આરા હદ નિશાનની જરૂર છે. ખેડુતોને જંગલી જનાવરોથી તુકશાનુ રક્ષણ કરવા સારૂ છુટથી બંદુકના પરવાના મળવા જોઇએ પોતાના ખેતરમા રહેવા તથા ઢોરઢાંક બાંધવા પાકા મકાનો બાંધવાની છુટ હોવી જોઇએ પાકા મકાનથી મીલ્કતનું ઘણી વખત રક્ષણ થઇ શકે છે, એવા મકાનો બાંધવા બદલ વિશેષ ધારો કે નજરાણુ લેવાનો રીવાજ બંધ થવો જોઇએ સરકાર તરફથી વખતો વખત તે બદલ જે કર કરેલો હોય તે લેઇને દરીઆ કાંઠે આવેલા ખેડુતોને મીઠું પકવવાની તથા વેચવાની છુટ હોવી જોઇએ અમુક એકજ મધ્યસ્થ સ્થળે મીઠું પકવવાના નિયમમા છુટછાટ થવી જોઇએ.

પંચાયત—દરેક ગામે બે જાતની પંચાયત હોવી જોઇએ, એકને સીવીલ અને પોલીસનો અમુક વહીવટ સોંપવો જોઇએ, બીજીની પાસે સંસારીતે આર્થિક વહીવટ રહેવો જોઇએ, પહેલી પંચાયત ઉપર દેખરેખ રાખવાનુ કામ જે તે ખાતાના અમલદાર પાસ રહેવુ જોઇએ, બીજી પંચાયત ઉપર દેખરેખ રાખવાનુ કામ સહકારી ખાતાના તથા ખેતીવાડી ખાતાના અમલદાર પાસ રહેવુ જોઇએ, કંઇપણ નવુ કાર્ય કરતા કે જુનામા સુધારો કરતા પહેલા ગામલોકોની ઇચ્છાનુસાર પંચાયતોની સાથે મસલત થવી જોઇએ.

ચીમનલાલ હરદેરામ

માજી માનદ સેક્રેટરી, ખેતીવાડી મંડળ-સદસ્ય

સરકો અને તેની બનાવટ.

(લેખક—મહાદેવપ્રસાદ હરિલાલ દેશાઈ બી એજી.)

હાલના સંજોગોમા દેશના વેપાર ઉદયોગની સ્થિતિ નબળી પડી ગઇ છે આ વખતે જુના ઉદયોગોની ખીલવણીની તથા નવા ઉદયોગ હસ્તિમાં લાવવાની આવશ્યકતા છે સરકાની બનાવટ એ એક મહત્વનો ઉદયોગ હોઇ તેમાથી નુકશાનની બહુ બીક રહયા સિવાય સારો નફો મેળવી શકાય તેમ છે.

દક્ષિણ ગુજરાતમા શેરડીના રસમાથી સરકો બનાવાય છે શેરડીના વાવેતરના મધ્ય ભાગમા નવસારી આવેલુ હોવાથી ત્યાજ સરકો બનાવવાના કારખાના જોવામા આવે છે, પરતુ જ્યા જ્યા શેરડીનો રસ મળી શકે ત્યા સરકાની બનાવટ માટે કારખાના કાઢવા જોઇએ મુબઇ સરકારના એથીકલથરલ કેમીસ્ટે કરેલા સરકાના પૃથક્કરણ ઉપરથી જણાય છે કે તેમા ૩ાા થી ૪ાા ટકા એસીટીક એસીડ હોય છે આ એસીડને લઇને ખોરાકમા સરકો ઉપયોગી થઈ પડે છે અને તેને લઇને ખોરાકમા સુગધ અને આસ્વાદ આવે છે સરકાથી પાચનશક્તિ સબળ થાય છે અને તેમા વીટામીન પણ હોય છે.

સરકાના ઉપયોગ અને મહત્વ વિશે આટલુ કહીને હવે આપણે તેની બનાવટ વિશે વિવેચન કરીશું સરકો બનાવવા માટે શેરડીનો રસ મેળવવો જોઇએ. આ માટે સાધારણ રીતે ખેડુતો પાસેથી ઉભી શેરડી ખરીદી લેવામાં આવે છે સાધારણ વરસમા ફર વિઘે ૪૦૦) રૂ. આપવા પડે છે જેમાં શેરડી પીલીને રસને કારખાને પહોચાડવાનુ ખર્ચ આવી જાય છે આમ રસ નવેમ્બર માસ સુધીમાં તઇયાર થાય છે. અને પીપોમા ભરીને કારખાને લાવવામા આવે છે એક પીપમા આશરે ૫૦૦) રતલ અથવા ૧૨ાા મણ રસ માય છે પીપમાથી રસ ૧૫ મણ માય એવી કોઠીઓમા ઠાલવવામા આવે છે, રસ ભમ્વા માટે આ કોઠીઓને અદરથી લાખ દઇને ઝમે નહિ એવી બનાવવામા આવેલી હોય છે, લાખ દીધેલી કોઠીની કીમત ૭ રૂપીઆ પડે છે, આ કોઠીઓમાં ત્રીજા ભાગ સુધી રસ ભરવામા આવે છે અને બધી કોઠીઓ ચોગાનમાં જ્યાં સુર્યનો તડકો બરાબર પડતો હોય ત્યા મુકવામા આવે છે કોઠીના મો પર તાપડાનો કડકો નાખીને તે ઉપર માટીની કથરોટ ઉધી પાડવામા આવે છે

આવી રીતે સરકો બનાવવાની શરૂઆત થાય છે. આ બનાવટમાં ઉભરણ આવવા માટે કશુ ઉમેરવામા આવતુ નથી એમ કારખાનાના માલીકનું કહેવુ હતુ પરતુ જો આપણે આ બાબત વધારે ધ્યાનથી તપાસીએ તો જણાશે કે ઉભરણ લાવનારી વસ્તુ જેને "સરકાની ઉત્પાદક વસ્તુ" કહેવામા આવે છે તે અજાણ પણે આપોઆપજ રસ સાથે મળે છે કારણ કે કારખાનાવાળાએ એમને કહ્યું હતું તે પ્રમાણે સરકો બનાવવાની આ કોઠીઓને કદી પુરેપુરી ધોઇને સાફ કરવામા આવતીજ નથી અને તેથી કરીને આગલા વરસના સરકામાથી કોઠીને તળીએ રહેલો થોડોક ભાગ "સરકાની ઉત્પાદક વસ્તુ" નુ કામ કરે છે અને ઉભરણ આવવા શરૂ થાય છે કોઠીમા મથાળે આવેલો કચરો અને ફીણ વિગેરે કાઢી નાખવામા આવે છે પછીથી દર ચોથે દિવસે એક કોઠીમાંથી બીજી કોઠી મા રસને ફેરવવામા આવે છે અને તે વખતે રસ ઉપર ઠરેલી ખારી કાઢી નાખવામાં આવે છે આ ક્રિયા આઠ માસ સુધી ચાલે છે તે બાદ કોઠીઓને વરસાદની બીકે છાપરા નીચે લઇ જવામા આવે છે. અને થોડી જગામા સરકો ભરી શકાય તેટલા માટે મોટા પીપોમા, સરકાને કોઠીઓમાથી ઠાલવવામાં આવે છે આમ આખુ ચોમાસુ સરકો પીપમાં રહેવાથી તેમાંનો કસ્તર કચરો વિગેરે નીચે બેસે છે અને ઉપર નિર્મળ પ્રવાહી રહે છે જે વાપરવા યોગ્ય ગણાય છે. આ વખત દરમ્યાન રસનો રંગ બદલાઇને જે રંગથી સરકો ખાસ ઓળખી શકાય તેવો આછો ગુલાબી બને છે.

આમ બાર મહીના પછી જ્યારે નવો રસ બનવાની તૈયારી હોય છે ત્યારે જુના રસનો સરકો તઇયાર બની રહે છે સાધારણ રીતે રસનો બેતૃતિયાંશ ભાગ સરકો બને છે અને એક તૃતિયાંશનું સુર્યના તાપને લીધે બાષ્પિભવન થાય છે. નવસારીના એક કારખાનાવાળાના સને ૧૯૨૫-૨૬ ના વરસ દરમીઆન ના આવક જાવકના આંકડા નીચે પ્રમાણે છે —

(પાછળ જુઓ.)

જ	ઉ
૧૦૪૦૦) સગડાના ૨૦૦) પીપના (પીપ=૫૨ ગેલન) દર ગેલને એક રૂપીઆના ભાવે વેચાણના.	૫૨૦૦) ૧૩ વીંઘા શેરડી ખરીદી તેનો રસ કારખાને આવતા સુધીના ખર્ચના
	૮૦૦) કારખાનાના ચાર મજુરોનો આઠ માસનો પગાર.
	૧૦૦) કારખાનાનું ભાડુ
	૪૫૦) દર વરસે ૭૫) કોઠીઓ દરેક રૂ ૬) લેખે ભાગે તુટે તેના.
	૧૬૦) દર વરસે ૮) પીપ દરેક રૂા. ૨૦ લેખે ભાગે તુટે તેના.
	૩૨૫) કારખાનેથી દુકાને (મુંબઈ અથવા કોઈ શહેરમા) સગડાના પીપ મોકલવાનુ ખર્ચ.
	૭૦૨૫) ખર્ચ
	૪૨૦) દરવરસે દરસેંકડે ૭ ટકા લેખે ખર્ચ ઉપરનું વ્યાજ.
	૨૬૪) કારખાનુ કાઢતી વખતે શરૂઆતમા ખર્ચેલી મુડીનુ વ્યાજ.
	૪૦૦ કોઠીના ૨૪૦૦
	૫૦ પીપના ૧૦૦૦
	૫ મોટા પીપ ૧૦૦૦
	૪૪૦૦
	૭૭૦૯ કુલ ખર્ચ
	૨૬૯૧ ચોકખો નફો
૧૦૪૦૦)	૧૦૪૦૦

સરકાનો ઉપયોગ અથાણા તથા તરકારીને સ્વાદ આપવા માટે થાય છે, હાલમા પારસીઓ તથા મુસલમાનોજ સરકાનો ઉપયોગ કરે છે, સાધારણ રીતે હિંદુઓ સરકાનો વપરાશ કરતા નથી જો કે હવે કોઈ કોઈ કુટુંબોમા સરકો એ પ્રવેશ કીધો છે, સરકો ન વાપરવાના કારણમા હિંદુઓને ધાર્મિક અંતરાય નડે છે એમ કહેવાય છે, પરંતુ સરકો બનાવવાની રીત જોતા જણાશે કે એની બનાવટમા દારૂનો કાઇપણ સ્પર્શ આવતો નથી અને તેને માદક પદાર્થની કોટીમાં મુકી શકાયજ નહિ, જો આ બાબત ખુલાસા રૂપે તેમના સમક્ષ મુકવામાં આવે તો તેમનો વિરોધ નાબુદ થશે, આ ઉપરાંત એ જરૂરનુ છે કે કારખાના વાળાએ સરકો બનાવવાને અને તેટલી સ્વચ્છતા રાખવી જોઇએ જેથી કરીને કારખાના જોવા આવનારને પણ કોઈ પ્રકારની સુગ ચઢે નહિ,

સરકાની ખપત શહેરો સિવાય બીજે બહુ થોડી છે અને વેપારીઓના કહેવા પરથી માલમ પડયુ છે કે અત્રે બનતા સરકાનો અરધો ભાગ મુંબઇના બજારમા ખપે છે અને બાકીનો સ્થાનિક બજારમા ખપે છે, શરૂઆતમા જણાવ્યુ તેમ સરકો એ લાભકારી ખાધ છે, અને તેથી કરીને તેની વપરાશ વધે એ ઇચ્છવા યોગ્ય છે, ખાદ્ય વસ્તુઓના વપરાશને ઉત્તેજન આપવા માટે જાહેરાત કરવાની જરૂર સાધારણ રીતે હોતી નથી, છતાએ સરકાની ઉપયોગીતા વિષે જાહેરમા ઓછી માહીતી હોવના સબબે તે સબંધી માહીતી ફેલાવવી એ આવશ્યક ગણાય,

મુંબઇ સરકારના એગ્રીકલ્ચરલ કેમીસ્ટ હાલમાં તાડીમાંથી સરકો બનાવવાના પ્રયત્નમા સફળ નીવડયા છે અને તેમના અભિપ્રાય પ્રમાણે તાડીમાથી બનેલા અને શેરડીના રસના સરકામા કાઈ ફેર હોતો નથી, એટલે સરકો હજી વધારે પ્રમાણમા બનાવાય અને સોંઘો થાય એ સંભવિત છે, દક્ષિણ ગુજરાતમા તાડીની ઉત્પન્ન તો પુષ્કળ થાય છે, તો તેમાથી આ નવા ઉદ્યોગની ખીલવણી કરવા તરફ વડોદરા રાજ્ય તેમજ મુંબઇ સરકારનુ તથા કારખાનાવાળાઓનુ ધ્યાન ખેંચી આ લઘુ લેખ સમાપ્ત કરીશુ

કાતરા સંબંધી જાણવા જેવું

લેખક :-પ્રાગજી રણછોડજી દેશાઇ ફાર્મ સુપ્રાન્ટેન્ડન્ટ–દાહોદ.

(ઓકટોબર–૧૯૨૬ના અંકના પૃષ્ઠ ૪૮થી ચાલુ)

વળી મોરથુથાના પાણીમા (૨ા ટકાવાળા) પલાળી મકઇને ઓરી હોય તો એક દીવસ વહેલી અને સારી ઉગે છે એકલા પાણીમા પલાળેલી પણ સારી ઉગે છે પણ એરડીના ખોળમા પલાળેલીને ઉગતા ૬ કલાકનો અતર પડે છે પણ ઉગ્યા પછી ત્રણ દીવસમા ઉપલા બન્ને કરતાં વધુ વધારો દાખવે છે એનો ઉઘાડુ છે કે બાર કલાક પાણીમા મકઇને પલાળી ઓરીએ તો એક દીવસ મકઇ વહેલી ઉગે છે પણ મોરથુથાના (૨ા ટકાવાળા) પાણીમા પલાળી (૧૨ કલાક સુધી) ઓરવ થી જીવાતથી પણ ઓછુ નુકશાન થાય છે. પણ એરડીનો ખોળ જમીનમા વધુ વખત રહેતો હોવાથી એરડીના ખોળથી વધુ સારી અસર થાય છે વળી ૫૬૭ દીવસની મકઇ થાય ત્યારે એક એકરે બે મણ પ્રમાણે દીવેલીનો ખોળ આપ્યો હોય તો વરસાદ થયા બાદ મકઈ ઝપાટા બધ વધવા માડે છે. કપાશીઆ ઓરતી વખતે સાથે એરંડીનો ખોળ ભેળવવા મા આવે તો કપાશીઆ સારા ઉગે છે અને કાલા જીવડાથી ખા ઓછો થાય છે અને વધુ વરસાદથી કપાશીઆ કોહી જવાનો ભય રહેતો નથી વળી જો છોડને ખાવામા આવે તો ખાતરના ગુણને લઈ એ છોડ સારી રીતે ફુટી વધે છે

(૮) અનુભવ પરથી જણાય છે કે છાછરા પાનવાળી મકઇના છોડને કાતરાથી ઓછું નુકસાન થાય છે. માટે એવા છાછરા પાનવાળા છોડને પસદ કરી એના દોડા જુદા રાખી ઓરવાથી મકઇના તુલમા ઓછું નુકશાન થાય છે આ છોડનુ બી આવતી સાલ વધુ પ્રમાણમા દાહોદ ફારમ પરથી મળી શકશે

(૯) એતો કહેવાની જરૂર રહેતી નથી કે જમીનને આવર નવર ખેડી સારૂ રાખી હોય તો જીવાતનો ઉદ્રવ ઓછો થાય છે અને જમીન ઉનાળામા તપતી હોવાથી એમા થતુ તુલ પણ ઝપાટાબધ વધે છે માટે જ્યારે જ્યારે માવઠુ થાય ત્યારે અનુકુળતાએ ખેતરને ખેડી મુકવુ આ સાલ ખોદી જોતા જણાયુ કે વધુ તાપને લઇ મે અને જુન માસમા જમીનના ઉપલા ત્રણ ઇચના પડમાથી કાતરાના કોપેટા ઘણાખરા મરેલા જણાયા વળી એ પણ એક

સવાલ છે કે આગળ પાછળના કોપેટામાંથી બે ત્રણ ચાર વરસે કુદી નીકળે છે કે કેમ. તેથી ખેડ કરવાથી ગેરલાભ નથી. ઉંડી ખેડ જેમ થાય તેમ વધુ લાભ થશે અને અવરનવર થોડા થોડા દીવસે થાય તેમ સારૂં.

(૧૦) જ્યારે કાતરાના ઇંડા જણાય ત્યારે ઇંડાવાળા પાન એકઠાં કરી એક ખાડામાં દાટી દેવા, ઇંડામાંથી કાતરા નીકળતા હોય તેને પણ તેવી રીતે એક તગારામા પાણીને ઘાસ્તેલમાં એકઠા કરી ખાડામા જમીનમાં દાટી દેવા.

(૧૧) વળી ચાર ચાસ મકઇના અને બે ચાસ શણના એમ અવરનવર વાવેતર કર્યુ હોય તો જો કે શરૂઆતમાં નાની મકઇ હોય તે દરમ્યાન જો કાતરા જણાય તો મકઇને નુકસાન કરે છે પણ પછી કાતરા શણને વધુ પસંદ કરતાં હોવાથી ને ખાતા હોવાથી મકઈ બચી જવા પામે છે.

(૧૨) કાતરાને બોકંદુ નામનુ ખસલુ તેમજ કાચલી નામના ખસલાં નરમ તેમજ સુંવાળા હોવાથી વધુ પસંદ હોય છે માટે એના બી એકઠાં કરી શેઢા પર વગેરે જગ્યાએ વરસાદ આગળ નાખી મુકવા જ્યારે કાતરા જણાય ત્યારે એના પર પાણી તથા ઘાસ્તેલને મિશ્રણ કરી છાંટવાથી કાતરા ઓછા થશે.

(૧૩) કપાસની આજુબાજુએ બીંડા કર્યો હોય તો કપાસને છોડી બીંડાને ખાય છે તેથી બીંડા કરવાને ભલામણ કરવામા આવે છે બીડા પર ઝેરી દવાનો ઉપયોગ કરવાથી કપાસને નુકશાન ઓછું થશે.

કાતરા જણાય ત્યારે શા ઇલાજ લેવા તે વિષે—

(૧) કાતરાનો દેખાવ બે જગ્યાએથી થાય છે, (અ) ખેતરની અંદર વાવેલા તુલપર જણાઇ તુલને નુકશાન કરે તે, અને (બ) ખેતરની આજુબાજુ શેઢા, વાડ અને ખડખસલા વાળી પડતર જમીનમાં ઉત્પન્ન થઇ પછી ખેતરમાં પ્રવેશ કરી તુલને નુકશાન કરે તે

(અ) વાળી બાબતમાં દેખાવ ઘણોજ ઓછા પ્રમાણમાં હોયછે, આશરે ૨૦ થી ૩૦ ટકા હોયછે એટલે શરૂઆતમા કાતરાને વીણી લેવામાં આવે તો સંખ્યા ઘણી ઓછી હોવાથી કામ ઝપાટાબંધ થઇ જાય છે, નાની વયમા તાપ એમનાથી સહન થતો નથી તેમજ ગરમાટા અગર ઉકળાટ દરમ્યાન પણ, એ છોડના પાનના નીચલા ભાગમાં અગરતો છોડના મુળના ભાગમા સંતાઇ રહે છે માટે સવાર, બપોર અને સાંજના પાણી અને ઘાસ્તેલવાળા વાસણમાં ખંખેરી લેવાથી

એની સંખ્યા ઘણીજ ઓછી થશે. એમ બે ત્રણ દીવસ કરવાથી એનો નીકાલ થશે.

વળી ખેતરમાં રીતસર વાવેતર કરેલું હોય તો કરપી ફેરવવાથી વચ્ચેના ખડનો નાશ થશે, તેમજ સથવારે છોડનો પણ વધારો થતો રહેશે અને વચ્ચેના કાતરા પણ ઓછા થશે. વળી ચણાના લોટ સાથે પેરીસ ગ્રીન નામની ઝેરી દવા (૩૦=૧) પ્રમાણમા મેળવી છોડપર સવારમા વહેલા અગર સાજના ઠંડા પહોરે હાથ સચાથી છાંટવી આ લોટ ઝેરી દવાના મિશ્રણવાળો હોવાથી તેમ જ ભેજથી છોડના પાનને ચોટી જવાથી કાતરાના ખાધામા છોડનુ પાન આવે તો કાતરો મરી જાય છે. દવા છાંટયા પછી તરતજ વરસાદનુ ઝાપટું પડેતો દવા ધોવાઇ જાય છે. વળી જો પવનનું જોર વધુ હોય તો દવા બરાબર છંટાશે નહીં; એક માણસ દરરોજ એક એકરમા દવા છાટી શકશે અને દવા આશરે શેર ૪૦ થી ૬૦ જોઇશે.

મારો અંગત અનુભવતો એ છે જે જો મકાઇને બે ફુટને અંતરે હારમાં વાવી હોય તો અવરનવર કરપી મારવાથી ખેતરમાથી કાતરા ઓછા થાય છે. સાથે દવાનો ઉપયોગ કરવાથી જીવતા કાતરાનું પ્રમાણ નજીવુ જેવું રહે છે. જે કાતરા રહે છે તેનાથી જુજ નુકશાન થાય છે વળી જો મકાઇને પોણા ફુટથી એક ફુટને છેટે વાવી હોય તો ઓછા છોડ હોવાથી દવા વિગેરેનો ઉપયોગ સહેલાઇથી અને ઝપાટાબંધ થઇ શકશે અને જે છોડ રહયો તે સારી પેઠે વધશે; એટલે કાતરાનો ખા ઓછો થશે: કાતરા પડેલા છોડને વધુ વળગે છે અને ખાય છે તેથી નબળાવાળા છોડમા ઘણા કાતરા જણાશે અને તેના પર ઝેરવાળી દવા છાટવાથી કાતરા મરી જશે સારી ખેડાયલી અને ખતરાળ જમીનમા મકાઇનો વધારો સારો થાય છે, માટે જેમ બને તેમ વાવેતર વખતે એરડીના ખોળનો ઉપયોગ કરેલો હોય તો વરસાદની અનુકુળતાએ છોડમા વધારો ઝપાટાબંધ થાય છે. વળી કાતરા મોટા થાય ત્યારે મહુડાં સાથે ચણાનો અગર બીજા લોટ સાથે ઉપલું ઝેર (૧૦=૧ના પ્રમાણમાં લઇ મહુડા શેર ૪ તો લોટનુ મીશ્રણ શેર ૧ એમ લઇ ભેરવી) ખેતરમા છાટવા દર એકરે એક મણ જોઇએ છે એક માણસ દરરોજ સહેલાઇથી ૬થી૭ એકર જમીનમાં છાટી શકે છે, વળી મકાઇના ચારણ અગર ઘઉંવા ભુસા સાથે મહુડાને પલાળી, ઉકાળી તઇયાર કરેલું દારૂ જેવુ વાસ મારતું પાણીને મેળવી ઝેર નાખી છાંટી મુકયું હોય તો તે તરફ કાતરા વધુ આકર્ષાઇ ખાઇ મરે છે.

(બ) સેઢાપર કાતરા જણાય કે તરતજ ખસલાવાળી જગા પર પાણી સાથે ઘાસતેલ અગર ક્રુડ ઓઇલ સોપોલ મેળવી છાટવુ અને ત્યારબાદ ચણાનો લોટ

અને પેરીશગ્રીન નામની દવાવાળું મિશ્રણ છાંટવુ એટલે કાતરા ઓછા થશે.

વળી ખેતરની આજુ બાજુએ ગટર અગર નીક ખોદી તેમાં મહુડાં ઝેર વાળા લોટની સાથે મેળવી (૧૦ લોટ=૧ ઝેર તથા ૪ શેર મહુડા એ એક શેર ઝેરવાળા લોટને મેળવી) હારબધ છાટવા કે જેથી કાતરા મહુડાને ખાશે ને મરી જશે, એમ છતા પણ જ્યાર કાતરાની સખ્યા વધુ હોય છે ત્યારે કાતરા ઘણા પ્રમાણમાં ખેતરમા પ્રવેશ કરી નુકશાન કરે છે માટે ખેતરમાં પણ ઝેર વાળા મહુડા નાખવા (દર એકરે એક મણ જોઈએ છે) તેમજ કાતરાને વીણી મારી નાખવા એ સારૂં છે જો ચોખી કરેલી ગટરમા લાકડાનો વહેર પહેલા પાથરી પછી ઝેરવાળા મહુડા નાખવામા આવે તો મહુડા વધુ વખત અસર આપશે અને તે ઉપર ઝેરવાળો લોટ અવર નવર છાટવાથી વધુ મહુડા વારવાર નાખવા પડશે નહી કાતરાને છોડ પરથી સાળવણીથી ખખેરી નાખી છુંદી મારી નાખવાનુ સુગમ કારક પડશે

વળી રતનજોગના પાન વધુ ખાતા હોવાથી રતનજોગના ઝરડાં આમતેમ નાખવાથી કાતરા મકાઇના છોડને પડતા મુકી રતનજોગના પાન તરફ ખેંચાશે. પછી ઝેરવાળો લોટ રતનજોગના પાનપરથી નાખવાથી કાતરા એને ખાવાથી મરી જશે અને ઓછા થશે.

કાતરાને દસ બાર દીવસ સુધી નુકશાન ન કરે તેને માટે સાચવવાનું કામ જો કે ઘણુ કઠણ, મહેનતવાળુ તેમજ ખર્ચાળ, છે તોપણ બેવડા તુલ લેવાનો લાભ હોવાથી તેમજ પહેલા વરસાદના પાકનો અગર વાવેતરનો લાભ લેવાને એ ખાસ અગત્યનુ છે. જો પહેલો વરસાદ જુન માસની આખરે થયો હોય તો જુલાઇ માસમાં વરસાદના ઝાપટા અવર નવર થાય છે. તેમજ હવામા ભેજ વધુ રહેવાથી તેમજ ચાલુ વીદળ રહેતુ હોવાથી મકાઇ, ચોળા વાલ વિગેરેનો નુકશાન પામેલા છોડ પાછા ફુટવા માંડે છે તોપણ એ સારો પાક આપે નહીં ફરીથી વાવેલા તુલને જો પાછલો વગ્ગાદ સારો થાય નહીં તો પાક ઇયળ વીગેરે પડી ઓછો થાય છે માટે પહેલા વાવેતરને બચાવવાને બતાવેલા ઇલાજ લેવા એ ઠીક છે

ગુજરાતના જુદા જુદા કપાસના પ્રદેશોમાં એકજ સુધારેલી કપાસની જાત ફેલાવવાની જરૂરીઆત.

(લખનાર.—મી૰ મગનલાલ એમ. પટેલ. કોટન બ્રીડર—સાઉથ ગુજરાત-સુરત

ચાલુ જમાનામા વેપાર ચલાવવાનાં સાધનો સુધરેલાં હોવાને લીધે આખી દુનીયામાં કઇ જાતની કપાસની માગણી અને પુરવટો છે તે જાણી આપણા ખેડુતને કઇ જાતનો કપાસ ઉગાડવામા હંમેશાં વધારે ફાયદો થશે, તે નક્કી કરવાની જરૂર છે

આખી દુનીયામા ૨૨૦,૦૦,૦૦૦ થી તે ૨૨૯૦૦૦૦૦ ગાંસડીનો પાક થાય છે આનો અડધ ભાગ જેટલો અમેરીકા પકવે છે અને હિંદુસ્થાનમાં આખી દુનીઆનો પાચમા ભાગ જેટલો પાક થાય છે આખી દુનીયાના ભાવના ભાવનો આધાર અમેરીકાના પાક પર હોય છે. આખી દુનીઆમાં ઘણીખરી મીલો ૧થી ૧⅛ ઇચની લબાઇવાળું રૂ વાપરવાને માટે કાઢેલી છે. એટલે કે ૨૨ નબર કે વધારે નંબરનું સુતર કાંતવાને માટે છે. અને આ જાતનુંજ રૂ અમેરીકા પકવે છે આ કારણોને લીધે આ જાતના રૂની માગણી ઘણી છે. ને આ રૂ ખરીદવામા હરીફાઇ ઘણી થાય છે

હિંદુસ્થાનમા જેટલું રૂ પાકે છે તેનો ત્રીજો ભાગજ વપરાય છે એટલે એનો ઘણો ભાગ પરદેશ વેચવાની જરૂર છેજ. હાલમાં હિંદુસ્થાનમાં જે રૂ પાકે છે તેનો ચોથો ભાગજ ૨૨ અગર વધારે નંબરનુ સુતર કાતવાના ખપમાં આવે તેટલુજ છે. અને તેટલુ તો હિંદુસ્થાનના વપરાશ માટે જોઇએ છીએ. આને લીધે હિંદુસ્થાનમાથી જે રૂ પરદેશ જાય છે તે ઘણુ ખરૂં જાડુ સુતર વણવાના કામનુ છે અને તેથી જાપાન એકલુ જ ઘણું ખરૂં ખરીદે છે તેથી બીજા દેશોની હરીફાઇનો લાભ અહીના પાકને મળતો નથી. સાધારણ નીયમ એવો છે જે એક દેશમાં જે પાક થતો હોય તેના ભાવનો આધાર જેટલો માલ પરદેશ ચઢે ને જે ભાવ ઉપજે તેના ઉપર આધાર રાખે છે જેથી અહીઆં રૂના બધા પાકનો જે ભાવ ઉપજવો જોઇએ તેના કરતા ઓછો ઉપજે

છે આ કારણોને લીધે હિંદુસ્થાનમા લાંબા તારવાળા રૂનો પાક વધારવાથી ખેડુતને ફાયદો છે તે સાબીત થાય છે.

ઉંચા તારવાળુ રૂ પેદા કરવાનો સવાલ બાજુએ મુકીએ તો પણ એટલુ તો બધાએ કબુલજ કરવુ પડશે કે આપણા માલની આબરૂની ખાતર અને પરદેશી વેપારીઓ આપણા માલ પર વિશ્વાસ રાખી દરેક વર્ષ ખરીદે, તે તે માલ એક સરખા તારનો અને ચોકખો હોવો જોઇએ આપણે જોઇશુ તો પરદેશી કાપડના વેપારીઓ પોતાની છાપનો એક સરખોજ એટલો બધો રાખે છે અને હિંદુસ્તાનમા આવી છાપપર એટલો બધો વિશ્વાસ બેઠેલો હોય છે કે ઘરાક અમુક છાપનો માલ માગે છે ને કિંમત પણ વધારે આપે છે તેજ પ્રમાણે આપણા ખેડુતો એક સરખો માલ દરેક વર્ષે પકવે તો તે માલની આબરૂ વધશે અને ભાવ વધારે ઉપજ્યા વગર રહેશે નહિ. આને લીધે એકજ જાતનુ બી દરેક પ્રદેશમાં ફેલાવાની જરૂર છે.

મુંબાઇ ઇલાકો રૂની પેદાશમા અને તેની વપરાશમા આખા હિંદુસ્થાનમા પહેલો નંબર છે હિંદુસ્તાનમા જેટલુ કાપડ તઇયાર થાય છે તેનો ૮૦ જેટલા માલ આ ઇલાકામાજ વણાય છે અને આ ઇલાકામા, બીજા ઇલાકામાથી અને અમેરિકાથી રૂની આયાત કરવી પડે છે, હાલમા સુધરેલા જમાનામા ઝીણા કાપડની માગણી વધે છે અને, મજુરો પણ ઉંચા નંબરનુ સુતર કાતવા માટે વધારે સારૂ રૂ માગે છે આ હરિફાઇના દિવસોમા જોઇતુ અને ઉંચી જાતનું રૂ આપણા ઇલાકામા જે પકવવામા આવે ને જો તે એકજ જાતનુ હોય તો અહીંઆના વેપારીઓ સારો ભાવ જરૂર આપશેજ અને ખેડુતનુ હિત ઉંચી જાતનો કપાસ અને એક જાતનોજ રૂ પકવવામાં સમાયલુ છે.

હાલમાં જે કપાસ પાકે છે તેમા લાંબા તારવાળા ટુંકા તારવાળા તેમજ સુંવાળા રૂવાળા તેમજ બરછટ રૂવાળા છોડનુ રૂ મિશ્રણ હોયછે, પણ જો દરેક પ્રદેશમા ખેડુતો ખેતીવાડી ખાતાએ પસંદ કરેલા એકજ છોડનુ બી તઇયાર કરેલુ વાપરે તો માલ ચોકખો પાકે અને વેપારીનો વિશ્વાસ વધે અને માલનો ભાવ સારો આવે

માલ કેવી રીતે ઉતરી જાય છે ને તેથી વેચાણ થતુ નથી પણ ભાવ ઘણો ઓછો ઉપજે છે તે ભરૂચ જીલ્લામા પાકતા માલનો ૧૯૧૦ પહેલાનો ભાવ અને હાલના ભાવ સાથે સુરતી રૂ (જે ચોકખુ રહેલુ છે) તે સરખા-

વાથી જણાઇ આવે છે, ને તે ઘણા ખરા લોકો જાણે છે.

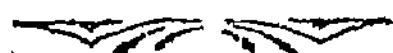
ખેડુતોને પોતાના માલનો સારો ભાવ ઉપજે તે માટે દલાલો અને માર ફતીઆઓ કમી કરવા જોઇએ રૂના વેચાણમાં દગા ફટકા એટલા થાય છે કે મીલવાળાઓને જો ચોક્ખા માલનો વિશ્વાસ પડે તો બારોબાર ખરીદે અને દલાલો તથા ગાંસડીયો પારખનારાની જરૂર રહે નહી અને તેનો ખર્ચ ઓછો થાય. આનો ફાયદો ખેડુતોને મળ્યા વગર રહે નહી અને કપાસનો ભાવ વધે જો ખેડુતો એકજ જાતનો ચોક્ખો કપાસ વર્ષો વર્ષ પેદા કરે તોજ મીલવાળા નો વિશ્વાસ બેસે અને ઉપર લખેલો ફાયદો થાય તેમ છે માટે દરેક પ્રદેશમાં એકજ જાતનો કપાસ કરવાની ખાસ જરૂર છે.

હાલમાં રૂના ભાવમા તેજી મંદીના ભાવમા ફેર બહુ રહે છે આનું મુખ્ય કારણ એ છે જે સટોડીયાઓ એવી ઉમેદથી એમ કરે છે જે જો ભાવ ઘટી જશે તો જોડેના ભાગમાંથી હલકે કપાસ ઓછા ભાવે વેચાતો લાવી, મિશ્રણ કરી માલ પગાવી દઈશુ અને આપણે ખોટમાથી બચી જઈશુ પણ જો એકજ પ્રદેશમાં એકજ જાતનો સારો કપાસ થતો હાય તો સટોડીઆઓ આવી ઉમેદથી વેપાર કરશે નહીં અને તેથી ભાવમા જે મહોળો ફેરફાર થાય છે તેટલો થશે નહી ને તેથી સાધારણ ખેડુતને જો એકજ જાતનો કપાસ થઇ જાય તો તે ફાયદો થશે

આવી રીતે રાજપીપલા સ્ટેટમા એકજ જાતનો સુધરેલો કપાસ છેલ્લા ચાર વર્ષથી કરવામા આવે છે ને તેથી તેના માલની એટલી બધી આબરૂ વધી છે કે હાલમા એની કીમત સુરતના માલ જેટલીજ ઉપજે છે ત્યાર પહેલા એક ખાંડીએ ૫૦ થી ૧૦૦ રૂપીઆ ઓછી ઉપજતી હતી.

ઉપર લખેલા ફાયદા સિવાય જો દરેક પ્રદેશમા એકજ જાતનુ સુધરેલું બી થઇ જાય તો કુદરતી રીતે જે હલકા કપાસની સાથે મિશ્રણ થાય છે તે પણ થવાનો સંભવ રહે નહિ, અને વજાપરપણાનો ફાયદો ખેડુતોને થાય.

આ પ્રમાણે હાલમાં ખેતીવાડી ખાતાએ સુરત જીલ્લાને માટે, કાનમ પ્રદેશને માટે, અને વાગડ પ્રદેશને માટે દરેક રીતે ફાયદેમંદ બી તઇયાર કરેલ છે.

હાથ વણાટનો વાડો.

મુંબઇના હુન્નર ઉધ્યોગ ખાતાએ હાથ વણાટના કામદારોને આ ખાતાના વાડામાં જુદી જુદી જાતના સુધરેલા ઓજારોના નમુનાથી અખતરા કરવામાં આવ્યા છે તેની મદદથી તે લોકોને પોતાના કામનું ધોરણ તથા પેદાશ વધારવા મદદ કરવાનું માથે લીધુ છે. આ હમણાના બધારણે, દર વર્ષે આસરે રૂા. ૪૦,૦૦૦) આ બાબત પાછળ ખર્ચે છે.

નાખવાનો કાટલો અને ઉડતો કાટલો.

સહેલામા સહેલી જાતની હાથ વણાટની સાલો જે હિંદુસ્તાનમાં ચાલુ છે, તે ખાડાની સાલો કે જે નાંખવાના કાંટલાથી કણીની અંદર કાંટલો લુગડાની બન્ને બાજુ પરથી વારાફરતી નાખવાની છે. આ રીત ઘણી ધીમી છે અને તે લુગડાની પહોળાઇ સાંકડી હદની બનાવે છે હાથ વણાટના ઉધ્યોગમા ઘણો અગત્યનો યાંત્રિક સુધારો ઉડતા કાટલાને દાખલ કર્યાનો જેથી કણી કે જેનેથી કાંટલો ફેકાય છે તે બાહેરો બાહર હાથથી નહી પણ વણકરના હાથમા જે હાથો હોય તેની સાથે દોરીથી ફેકવાનુ યંત્ર જોડયુ છે તેની મદદથી ફેકાય છે આમા વણકર પોતાનો ડાબો હાથ કણી ચલાવવા છુટો રહેવા દઇને જમણે હાથે કાટલો ફેકે છે. આ વાડામાં નાખવાની કાટલાની ખાડાની સાલ, ઉડતા કાટલાંની કણી વાળી સાલની સાથે બાજુમા કામ કરતી દેખાડવામા આવે છે જેમને લાગતું વળગતું છે તે લોકો પોતાની મેળે નિર્ણય કરી લેશે કે ઉડતા કાંટલા વાળો વણકર પોતાનો માલ ૪૦ ટકા વધારે કહાડે છે. વળી બીજી સુધરેલી પોતાની મેળે કામ કરતી એવડાં કાટલાની હાથ વણાટની રેસમ, ચેક, ટોવેલ વિગેરે વણવાની સાલોના પણ નમુના દેખાડવામાં આવે છે

બોબીન અને તાર વીટવો

વણકરનો હુન્નર માત્ર કાટલા વાપરવામાં નથી તેને વાણા તાણાનો કરી આર દેવો પડે છે, વણાટની તઇયારીમાં કાટલાને વાણાને વાસ્તે સુતરની આંટીયોમાથી તાર ભરવાનું પણ આવી જાય છે, આ તઇયારી કરવાને વાસ્તે અસલી રીવાજ હાથના ચરખાં અગર રેંટીયાનો છે કે જે ઘણો ધીમો છે, હુન્નર ઉદ્યોગ ખાતુ આ શરૂઆતની તઇયારીને વાસ્તે જમાનાને અનુસરવી સુધરેલી

રીત દાખલ કરવામે વાસ્તે અખત્રા કરે છે.

બોબીન સાથે તાર વીંટવાનું મશીન હમણા કેટલી હદે આ ખાતા તરફથી બનાવવામા આવ્યુ છે તે પહેલાની વીંટાળવાની ગામડીઆ રીતની સાથે સાથે બતાવવામા આવે છે હાથ વણાટના નાના કારખાનાને વાસ્તે આ માફક આવે એમ છે અને સુધરેલી દબનુ બોબીન અને તાર વીટવાનું પેડુ પણ બતાવવામાં આવે છે કે જે હલકુ અને કામ કરવામા ઝડપવાલુ છે.

હાથ વણાટના ધંધાનો મુખ્ય સવાલ એ છે કે શરૂઆતની વણાટ અને કાજી પાવાની રીતમા સુધારો કરવો ગામડાની હમેશની

વણાટ અને કાજી પાવી

વણો બનાવવાની રીત, ઘોડીઓ પર સુતર ઉઘાડાં વાડામા લાગી પાથરી કાજી દેવી આ સબંધમા અત્યાર સુધીમાં સારામા સારો પ્રયાસ એટલો થયો છે કે મોટા વણાટ અને કાજી દેવાના યંત્રો છે અને નાહના ઝુંપડાના વણાટ અને માણ્ દેવાના યંત્રો આ ખાતા તરફથી બનાવવામાં આવ્યા છે પહેલું યંત્ર નાહના હાથ વણાટના કારખાનાને લાયકનુ છે અને બીજું છે તે એકલ દોકલ વણકરોને લાયકનું છે કેટલીક એનજીનથી ચાલતી નાની શાલો છે કે જેને સુતરને કાજી દેવાના યંત્રની ઘણી જરૂર છે મોટુ યંત્ર આ જમાનો બરાબર માફક આવે એમ છે. આ ઉપરથી માલમ પડશે કે હાથ વણાટના ઉદયોગની શરૂઆતની રીત હુન્નર ઉદયોગ ખાતા તરફથી ઘણી સુધારવામા આવી છે

આ હાથ વણાટના ઉદયોગને જમાનાને અનુસરતો કરવાને વાસ્તે, ઇંગ્લીશ હાર્ટસલેની પગથી ચલાવવાની સાલોના ચાલુ હાલત

હાર્ટસલેની સાલો.

મા અખત્રા કરવામા આવે છે સચો આંખો ફણી સિવાય લોખંડનો બનાવેલો છે અને શીવવાના સાંચા ની માફક દાદાથી પગે ચલાવવામા આવે છે તેને છ (૬) ડાંટલાની ફરતી પેટી છે કે જે જુદી જુદી જાતના રંગના દોરા વપે છે અને બાર પીંછીનો ઝુમખો અંદર ગાલામા તથા કીનનીમાં ભાત પાડવાને વાસ્ને આવે છે. સાલો ને બાવ બોગીગ નાખવાની જરૂર છે મુલ્ત ડીસ્ટ્રીક્ટમા હર્ટસલેની સાલો ૩,૦૦૦ હજાર છે કે જે ઝીણુ સુતર અને કીમતી રેશમ કાઢે છે આ ઉપરાંત નીચે પ્રમાણેના સાચાઓના કામના અખત્રા પણ કરવા જોઇએ.

(૧) હાથથી રૂઉ ઝીણુ કાતવાનુ
(૨) ઉન કાતવુ અને વણવું
(૩) સુતર રંગવાનુ અને છીટ છપવાનું
(૪) ગુદાર વણવાનુ.

ઇંગ્લીસ પરથી ગુજરાતીમાં તરજુમો કરનાર
રાગલાલ સેતીલાલ દેશાઇ.

કીટક નાશક કૃત્રિમ પક્ષી.

—************—

(લેખક—રણછોડજી જીવણજી નાયક બી. એજી.
સ્પેશીયલ એન્ટોમોલોજીકલ ઓફીસર—સુરત.)

અમેરીકા દેશમાંથી " રૂરલ ન્યુ યોર્કર " નામનું અંગ્રેજી અઠવાડીક નીકળે છે. તેમાં કેટલીકવાર ખેતી સંબંધી પણ ઘણી સરસ ખબરો આવે છે. થોડા દિવસ પર મારા વાંચવામાં આવ્યું હતું જેના મુખપૃષ્ઠ પરજ ઉપર બતાવેલ મથાળાવાળો લેખ અંગ્રેજીમાં હતો. લેખમાં ઘણી જાણવા લાયક બાબ તો હતી; પણ તેમાંની ઉપયોગી બીના ટુંકમા જણાવીશ.

અમેરીકા દેશમાં થોડા વર્ષોથી ' કોટન બોલ વીવીલ ' (Cotton Boll Weevil) નામના કીટકથી પારાવાર નુકશાન થાય છે. એ કીટક કપાસના જીંડવા ખાઇ જાય છે અને કપાસનો પાક અશકય કરી મુકે છે, એના ત્રાસ ને લીધે તે દેશમાં થોડાક વર્ષો સુધી લોકોને કપાસ ઘણાજ ઓછા પ્રમાણ માં વાવવો પડયો, અને પુરતાં રૂના અભાવે સારો ભાવ મળવાથી આપણા દેશના ખેડુતોને પણ વચલા વર્ષોમાં થોડા દોડાવવાની તેમજ સારા ગાડી બળદ વીગેરે સાધનોથી મોજ કરવાની તક મળી. આમ અમેરીકા દેશને કપાસ પ્રત્યે ક મને અણગમો રાખવો પડયો, અને કપાસને બદલે બીજા તુરો તરફ ધ્યાન દોરવું પડયું, આથી અવનવ બીજા પાકો તેજ જમીનપર ઘણી સારી રીતે કેમ લઇ શકાય તેની તાલીમ અને તેનું જ્ઞાન તેઓને મળ્યું, આ લાભ ત્યાં એટલે દરજ્જે ગણાયો કે આ Boll Weevil કીટકની યાદગીરી રાખવા એક કીર્તિસ્તંભ મુકાયો,

પણ અમેરીકાને કપાશ સિવાય ચાલે એમ નહિ, એટલે આ કીટકના નાશ માટે ઉપાયો ખોળવા સિવાય ત્યાના લોકોને ચેન પડે એમ ન હતું; સરકારે, જમીનદારોએ તેમજ બીજા મુડીદારોએ સંખ્યાબંધ કીટક શાસ્ત્રીઓને રોક્યા અને કામ ધમધોકાર ચાલ્યું. પેરીસગ્રીન (Paris green) નામની દવાની ભુકી છાટવાનો ઉપાય અજમાવાયો, અને તે કામ જુદી જુદી રીતે દવા છાંટવા ના યંત્રો વીગેરેની મદદથી આગળ ધપ્યું. વળી દવા ભભરાવવાની બીજી રીત પણ શોધી કહાડી તે એ હતી કે ખચ્ચરની ઉપર પાંસની અગર તેના જેવી મજબુત એક લાકડી આડી બાંધવી અને તે લાકડીના બન્ને છેડે ઝીણા કપડા ની કોથળીઓ લટકાવવી તે એવી રીતે કે કોથળીઓ આજુબાજુના ચાસપરના

બરાબર લટકે. જેમ જેમ અચ્ચર ખડક ખડક ચાલે તેમ તેમ કોથળીઓ પણ ઉંચી નીચી હાલે અને તેમાંની ભુકી આપોઆપ છોડો પર પથરાતી જાય. પણ ખેતીમાં આગળ પડતી મજા એમ જ પે તો થઇ રહયુ !

પેરીસગ્રીન લાયક દવા ન હતી. પ્રમાણ સ્હેજ વધી જાય તો છોડો પણ ચીમળાવા માંડે. આવા અનેક કારણોને લઇ કેલસીયમ આરસીનેટ (Calcium Arsenate) નામની અકશીર દવા શોધી કહાડી પણ મુખ્ય સવાલ મોટા મોટા ખેતરોમાં કેમ પહોચી વળવુ એ હતો. તેને માટે બલુનનો (Aeroplane) ઉપયોગ અજમાવાયો અને આજે ઘણીજ ફતેહમંદ રીતે બલુનથી દવા ભભરાવી શકાય છે એમ સિધ્ધ થયું. એ રીતથી ઘણાજ બારીક રૂપમાં ધુમસની માફક દવા પથરાય છે, અને છોડના એકે એક ભાગને પહોચી વળે છે. ખુબીની વાત તો એ છે કે એક મિનિટમાં એક એકર પર દવા ભભરાવી શકાય છે. આમાંજ ઉપાયોની ફતેહની ચાવી રહેલી છે. એકી વખતે સંખ્યાબંધ ખેતરોમા કોઇ પણ ઉપાય અજમાવાય ત્યારેજ પાક રોગની સામે બરાબર લડી શકાય અને તેનો ફેલાવો અટકાવી એકદમ નાશ કરવાનું બની શકે આવો ઉપાય ઘણો લોકપ્રિય થઇ પડે તો તેમાં નવાઇ નથી રૂશી યા જેવા દેશોમાં પણ તીડોની સામે ઝુબેશ ઉઠાવવામાં આવી રીતે બલુનનો ઉપયોગ થયેલ વાંચવામા આવ્યું છે. સાંભળવા પ્રમાણે હમણાજ આપણા દેશ મા પણ સિંધમા લગભગ સાઠ માઇલ સુધી તીડોને લીધે જબરજસ્ત નુકશાન થયું. આવે વખતે તો અલબત્ત આપણને લાગે કે આવું સાધન આપણે ત્યાં વપરાતું હોય તો કેવું સારૂ ! એક મિનિટમા એક એકર દવા છાંટી ઉપદ્રવી કીટકોનું નાશ કરનારૂ બલુન "કીટક નાશક કૃત્રિમ પક્ષી" ગણાય તો નેવાઈ શી ?

જેમ અત્યારે કેટલાકને જુની આખે નવા તમાશા જોવા પડતા હશે તેમ અત્યારની નવી આખો જુની થશે ત્યારે અવા અનેક તમાશા આ દેશમા પણ જોવા પડે તો તેમાં નવાઇ નથી. દુનિયાની હારોહાર ધપવુ હોય તો તેની સાથેજ રહે છુટકો, પણ પાક રોગ શાસ્ત્ર ની શાખાને આપણે ત્યાં જે કાઇ ઉત્તેજન મળે છે તે અમેરિકા દેશની સરકાર, જમીન દારો અને લોકો એ શાખા અંગે જે રસ લે છે તેની કાંઇ બિસાતમાં નથી ખેતીના અંગની દરેક શાખાને આગળ ધપાવવાની જરૂર છે, પણ પાકરોગ તરફ પુરતી કાળજી ન રાખવામા આવે તો છેવટે પાલવે એમ નથી જુદા જુદા પાકો માટે વધુ ઉત્પન્ન આપે એવી જાતો, રીતો અને ખાતરો વીગેરે ખોળી કાઢીએ છતા એવો વખત આવે છે કે એ બધાને પાકના રોગ આગળ

ભરૂચ જીલ્લા ખેતીવાડી અને હુન્નર ઉદ્યોગ ખીલવનાર મંડળનો
તા. ૧-૪-૨૫ થી તા. ૩૧-૩-૨૬ સુધીનો મંડળના
ઓનરરી સેક્રેટરીએ, જીલ્લાના કલેક્ટર સાહેબ
અને મંડળના પ્રેસીડંટ સાહેબ તરફ કરેલો

રીપોર્ટ.

(સને ૧૯૨૫-૨૬ ની સાલનો)

ઋતુ

સને ૧૯૨૫ના ચોમાસાએ સારા વરસાદના ઝાપટાથી શરૂઆત કરેલી અને પુષ્કળ પાક માટે આપણને આશા આપેલી પરંતુ છેલ્લે વરસાદ ના પડવાથી જીલ્લાના કેટલાક ભાગમા પુરતો પાક થયો હતો નહિ આગલા વરસમા કપાસની જે ઉતર આપેલી તેના કરતા આ વરસમા તે ઓછો ઉતરેલો અને તે બાદ કરતા સામાન્ય રીતે ચોમાસુ નિષ્ફળ નીવડેલુ નહિ. કપાસના ઓછા ઉતરને લીધે જીનો વહેલા બંધ કરવા પડેલાં અને તેમને પ્રમાણમા આવક પણ ઓછી થયેલી કપાસના હલકા ભાવે પણ વેપારીઓ પર અસર કરેલી

૨ પ્રવીણ પુરૂષો તરફથી હકીગત બહાર પાડવામા આવે છે તે પરથી આવતા ચોમાસા માટે ચોકકસ કશુ કહી સકાય એમ નથી પરંતુ સામાન્ય રીતે લેતા તે આબાદ નીવડે એવું જણાય છે

મંડળના કાર્યવાહકો.

૩ રીપોર્ટવાલા વરસ દરમ્યાન મંડળના પ્રેસીડેન્ટનો એધ્ધો મે. એ. એ. કુરેશી એસકવાયર એમ. એ. ભરૂચના કલેકટર સાહેબે ભોગવેલો અને તેમની સાથે ઉપપ્રમુખ તરીકે મે સરદાર-રાવ બહાદુર મોતીલાલ ચુનીલાલ દેસાઇએ કામ કર્યુ, તેમજ તેમને ખેતીવાડી ત્રીમાસીકના પ્રસિધ્ધ કરાવવાના કામ પર દેખરેખ પણ રાખેલી ઓનરરી સેકરેટરી તરીકે મેં કામ કરેલુ

સભ્યો.

૪ ૧૩૮ જીંદગીવાલા સભ્યોમાથી ત્રણ સભ્યો રીપોર્ટવાલા વરસ દરમ્યાન ગુજરી ગયા અને હાલમા તેની સંખ્યા ૧૩૫ સભ્યોની છે

વાર્ષિક સભ્યોમા ત્રણનો ઉમેરો થયો હતો, અને હાલમા તેમની સંખ્યા ૧૬ સભ્યોની છે.

મીટીંગો.

૫ મંડળની કાર્યવાહક કમીટીની ચાર બેઠકો થઈ હતી. અને જીલ્લાના કલેકટર સાહેબના પ્રમુખપણા નીચે એક વાર જનરલ બોર્ડની સભા મળી હતી. મ્યુઝીયમ કમીટી વરસમાં બે વાર મળી હતી

મંડળની આર્થીક સ્થીતી

૬ આ સાથે રજુ કરેલાં પરીશિષ્ટ "અ" જોતા માલમ પડશે કે મંડળની આર્થિક સ્થિતિમા વરસ દરમ્યાન સુધારો થયો હતો. ગયા વરસની બાકી શીલક રૂપીઆ ૮૦૩૯-૧-૪ સાથે આ વરસની બાકી શીલીક રૂપીઆ ૯૦૪૩-૧૫-૧૧ સરખાવતા રૂપિઆ ૩૦૪-૧૪-૭ નો મંડળના ફંડમાં વધારો થયેલો માલુમ પડે છે અને તે કરકસર ભરેલા કારભારને આભારી છે

૭ રીપોર્ટવાલા વરસ દરમ્યાન મંડળની કુલ આવક રૂા, ૧૮૮૩-૯-૫ ની થઈ હતી તેમા મુખ્ય રકમો ખાતે રૂપીઆ ૮૧૦) ખેતીવાડી ત્રીમાસીકના લવાજમના તથા રૂપીઆ ૪૬૫-૩-૧૧ થાપણ ઉપરના વ્યાજના, તથા રૂા, ૧૦૦) ભરૂચ જીલ્લા ડીસ્ટ્રીકટ લોકલબોર્ડની ગ્રાટના અને રૂા. ૩૨) વાર્ષિક સભ્યોના ફીના આવેલા છે મંડળનો કુલ્લે ખર્ચ રૂા. ૧૧૭૮-૧૦-૧૦ થયો હતો તેમાથી મુખ્ય કરીને રૂા ૪૭૯ છપામણી ખાતે, તથા રૂપીઆ ૫૨૮) ઓફીસ ખર્ચ ખાતે અને રૂપીઆ ૧૧૮ પોસ્ટેજ ખાતે વપરાયા હતા

૮ મંડળનું ભંડોળ સહકારી જામીનગીરીઓમાં રોકવામા આવ્યું છે તેમાં રૂા. ૫૦૦૦) ૫½ ટકાના વ્યાજે રૂા. ૧૦૦૦) ૫ ટકાના વ્યાજે અને રૂપીઆ ૧૦૦) ૩½ ટકાને વ્યાજે રોકેલા છે તે ઉપરાંત મંડળ પાસે રૂપીઆ ૭½ ટકાનુ ડીવીડંન્ટ મેલવતો ભરૂચ ડીસ્ટ્રીકટ કો-ઓપરેટીવ બેંક લીમીટેડનો રૂપીઆ ૧૦૦ની કીમતનો એક સેર છે તેમજ તે બેંકના ફીક્સ ડીપોઝીટ ખાતે રૂા. ૨૫૦૦), સેવીંગ બેંક ખાતામા રૂા ૧૭૦) અને ચાલુ ખાતામાં રૂા ૧૭૦) જમે મુકેલા છે વરસ આખરે હાથપર રૂા ૩-૧૫-૧૧ શીલીક રહી હતી હીસાબ યોગ્ય રીતે તપાસવામા આવ્યો છે, અને તે ખરો હોવાનો જણાવવામા આવ્યો છે.

૯ સને ૧૯૨૬ ૨૭ નું સાલનુ અંદાજપત્ર મેનેજીંગ કમીટીએ મંજુર કર્યો મુજબનુ આ સાથે પરિશીષ્ટ અ-૧ તરીકે રજુ કર્યુ છે તે જોતા જણા શે કે તે સાલનો ખર્ચ આવકમાંથી મળી રહેશે

મંડળનું કાર્ય અને સામાન્ય.

૧૦ રીપોર્ટવાળા વર્ષ દરમ્યાન ખેતીવાડી ત્રિમાસીકમા જે ગ્રહસ્થો અને તેમા મુખ્ય કરી સહકારી ખેતીવાડી ખાતાના અમલદારો જેઓ હમેશ મોકલે છે તેમની સહૃદય મદદથી ખેતીવાડી ત્રિમાસીક વખતસર નિયમીત રીતે પ્રગટ કરવામા આવેલું અને મંડળ તે ગૃહસ્થોનો ઉપકાર માને છે.

૧૧ સરકારના ખેતીવાડી ખાતા તરફથી ભરૂચ તાલુકામાં એક ડેવલપમેંટ એસોસીએશન કાઢવા માટે મહેરબાન કલેક્ટર સાહેબની ઓફીસમાં થોડા વખતપર એક પ્રાથમિક સભા બોલાવવામા આવેલી પરંતુ તેમા ભાગ લેવા માટે આ મંડળને આમંત્રણ કરવામા નહિ આવેલું હોવાથી મંડળ તરફથી કોઇ હાજર રહી શકયું ન હતું અને તેથી ત્યાં ચાલેલા કામકાજ સંબંધી વિગત અત્રે આપી શકાય એમ નથી આવા એક તાલુકા મંડળની આવશ્યકતા માટે આગલા વરસોના મારા રીપોર્ટમા ઉલ્લેખ કરવામાં આવેલો અને તેટલા પુરતોજ આ વિષય અત્રે જણાવવામા આવ્યો છે, પરંતુ જે નવું મંડળ સ્થાપવામાં આવનાર છે તેના કાર્યક્રમની આ મંડળને માહીતી નથી.

૧૨ મંડળની ઓફીસ માટે અત્યાર સધી વાઇસ પ્રેસીડંટ સાહેબે પોતાના મકાનમાંથી એક રૂમ કાઇ પણ ભાડું લીધા વિના વાપરવા આપતાં હતા અને તેઓને અનેક વખત વિનંતી કર્યા છતાં તે માટે ભાડું લેવા ના પાડતા હતા. મારા ગયા વર્ષના રીપોર્ટમા જણાવ્યા મુજબ મંડળ એઓ સાહેબની ઉદારતાનો લાભ વધુ વખત લેવા રાજી હતુ નહિ અને તેથી એઓ સાહેબને મંડળને બીજા મકાનમાં ખસેડવા માટે યાતો હાલની ઓફીસ માટે ભાડું સ્વીકારવા માટે જણાવવામા આવેલુ અને તે સંજોગોમાં એઓ સાહેબે ભાડું લેવાનુ કબુલેલુ છે તેથી આ મંડળને માટે બીજું માલકીનુ મકાન મળે નહી ત્યાં સુધી ઓફીસની જગ્યા માટેના સવાલનો હાલને માટે ઉકેલ થયો છે,

૧૩ ભરૂચમા એક ખેતીવાડીની નીશાળ માટેની મંડળની જુની માગણી તરફ સત્તાવાળા તરફથી પસંદગી બતાવવામા આવતી નહિ હોવાથી તેઓના તરફના માનની ખાતર તે બાબત મારે પડતી મુકવી જોઇએ ફળદ્રુપ જમીન ધરાવનાર અને નામદાર સરકારને ભારે રેવેન્યુ આપનાર તેમજ ઘણાજ ચાલાક ખેડુતોથી વસાયેલા આપણા જીલ્લાના આવી એક નીશાળ માટેના દાવાનો સવાલ હુ આપનેજ સોપુ છુ

૧૪ નામદાર સરકારની હાલની નીતી ખેતીવાડાનાં પ્રદર્શનો ભરવાની હોવાથી આ જીલ્લામા વારસીક એવા પ્રદર્શનો ભરવા માટે એક નથુકની

ઑટ આ મંડળને આપવા માટે માગણી કરવાનુ ઠરાવ્યુ કહેવાશે નહિ.

૧૫ ખેતીવાડી ત્રિમાસીકની નકલો લેવા માટે કાઠીઆવાડ, રેવાકાંઠા અને સુરત એજન્સીના દેશી રાજ્યોના દરબાર સાહેબોનો તેમજ જુદા જુદા તાલુકા અને જીલ્લા લોકલ બોર્ડોનો આ મંડળ ઉપકાર માને છે, તેમજ ભરૂચ જીલ્લા લોકલ બોર્ડના એકાઉન્ટન્ટ મી૦ ભોગીલાલ હરીલાલનો આ મંડળનો હિસાબ તપાસવા બદલ પણ ઉપકાર માનવામા આવે છે.

મંડળના ઓફીસ કલાર્ક મી૦ સુરજરામ એમ૦ દીવાને વરસ દરમ્યાન સતોષકારક રીતે કામ કર્યુ છે.

રવાના મહેરબાન વાઈસ પ્રેસીડેન્ટ સાહેબ માર્ફતે.

I N DESAI.
ઓનરરી સેક્રેટરી.

સલામ સાથે રવાના—

તારીખ ૨૮ જુલાઇ સને ૧૯૨૬ ના રોજ મળેલી મેનેજીંગ કમીટીએ આ રીપોર્ટ બાહલ રાખ્યા બાદ તેની પર પોતાનો શેરો કરવામા જે એક મહીનાથી વધુ ઢીલ થઇ છે તેને માટે વાઈસ પ્રેસીડંટ પોતે દીલગીર છે

૨ વાઇસ પ્રેસીડંટના પૌત્રની ગભીર માંદગીને લીધે એમને મુબઇ જવુ પડયુ હતુ અને ત્યાં તેમનો પૌત્ર તા૦ ૩૧ મી ઓગસ્ટે રાતના સાડાઆઠ વાગે ગુજરી જવાથી એમને તા૦ ૨ જી સપ્ટેમ્બર સુધી ત્યા રહેવુ પડયુ હતુ.

૩ ઓનરરી સેક્રેટરીએ પોતાના રીપોર્ટના ૧૧ મા પેરેગ્રાફના જે ફરીયાદ કરી છે તે જાણવા જોગ છે અને તેના પર મહેરબાન પ્રેસીડંટ સાહેબ તથા મહેરબાન ડાયરેક્ટર સાહેબ ઓફ એગ્રીકલચરસે ધ્યાન આપવા ઘટે છે આ હકીકત કઇ સરત ચુકથી બની નથી, પરંતુ એક જુની ૧૯ વરસની સંસ્થા કે જેના કાર્યના તેના જીલ્લા કલેકટર સાહેબ અને ડાયરેકટર ઓફ એગ્રીકલચર તરફથી વારવાર વખાણ કરવામાં આવ્યાં છે તે મંડળની હસ્તી તરફ જાણી બુજીને આંખ મીચામણા કરવામાં આવ્યા છે.

૪ વાઇસ પ્રેસીડંટનો એવો મક્કમ અભિપ્રાય છે કે વ્યવહારિક કામ કરવાં માટે તાલુકા મંડળોની જરૂર છે આ મંડળે પોતાની તા૦ ૬ ઠી ડીસેમ્બર સને ૧૯૧૨ ની સભામા તાલુકા મંડળો સ્થાપવા માટે ઠરાવ કરેલો, અને તેને માટે નિયમો પણ ઘડેલા સ્થાનિક અમલદાર તાલુકા મામલતદારને દરેક તાલુકા કમીટીના ચેરમેન બનાવેલા પરંતુ છેલ્લા અગિઆર વર્ષમા એક પણ તાલુકા કમીટીએ પોતાની મીટીંગ ભરી નથી.

૫ ભરૂચમા ખેતીવાડીની નિશાળ માટે આ જીલ્લાનો દાવો મુકી દેવાને વાઇસ પ્રેસીડંટ તઇયાર નથી સને ૧૯૧૨ ની સાલથી વાઇસ પ્રેસીડંટે તેને માટે ચાલુ અરજ કરી છે અને દરેક વર્ષે આશા આપવામાં આવતી હતી. સને ૧૯૨૨-૨૩ સુધીના દરેક કલેકટર સાહેબ અને મંડળના પ્રેસીડંટે આ અરજને ટેકો આપેલો છે અને જો કે ત્યારપછીના બે કલેકટર સાહેબો તરફથી તે દાવાને ટેકો મળ્યો નથી, છતાં પણ વાઇસ પ્રેસીડંટનો મક્કમ અભિપ્રાય છે કે મી૦ મુરધેકરે આ મંડળના સને ૧૯૨૩-૨૪ ના રીપોર્ટ પાછળ નંબર પી૦ આર૦ જી૦ આર૦ ના તા૦ ૧૪ જુલાઇના ચેરામા જણાવ્યું છે તે મુજબ અંકલેશ્વરમા બ્રેથોર્ન-મીસનનુ ચર્ચ આવી એક નિશાળ ઉઘાડવાંનો ઇરાદો રાખે છે તેથી, યાતો સુરતમા આવી એક નિશાળ છે તેથી આ ભુખ ભાગવાની નથી ખેતીવાડીનું શિક્ષણ ભારતની જીંદગીના પ્રાણ સમાન છે. દરેક ઉદ્યોગને સંપુર્ણ બનાવવા માટે તેને શાસ્ત્રિય કેળવણીની જરૂર છે અને જ્યા સુધી નિશાળો ઘણી અને નજદીકમા હોય નહિ, ત્યા સુધી આવી કેળવણી દરેક ખેડુતને ઘેર પહોચી શકે એમ નથી.

૬ ઓનરરી સેક્રેટરી મી૦ ઇશ્વરલાલે તેમજ કારકુન મી૦ સુરજરામે સંતોષકારક રીતે પોતાની ફરજો બજાવી છે. ઓનરરી સેક્રેટરીએ કાંઇપણ લીધા વીના પોતાના વખત તથા મહેનતનો ભોગ આપેલો હોવાથી આ મંડળ તેમનો ઉપકાર માને છે

Motilal Chunilal,

વાઇસ પ્રેસીડંટ

એપેનડીક્ષ અ.

ભરૂચ જીલ્લા ખેતીવાડી અને હુન્નર ઉદયોગ ખીલવનાર મંડળનો સને ૧૯૨૫-૨૬ (તા૦ ૧ લી અપ્રેલ ૧૯૨૫થી તા૦ ૩૧ માર્ચ ૧૯૨૬ સુધી) ના જમા ખર્ચનો હીસાબ.

જમા			બાબત	ખર્ચ		
રૂ૦	આ	પા		રૂ	આ	પા.
૮૭૩૯	૧	૪	ખુલતી શીલક			
			ધી ભરૂચ કો-ઓપરેટીવ બેંક			
			લી.મા ફીક્ષ્ડ ડીપોઝીટ ખાતે ૨૦૦૦-૦-૦			
			સેવીંગ એકાઉન્ટ ખાતે ૫૨૫-૦-૦			
			કરટ એકાઉટ ખાતે ૫-૦-૦			
			શેર ૧ ૧૦૦-૦-૦			
			સરકારી પ્રોમેસરી નોટ ૧ ૧૦૦-૦-૦			
			વોર બોન્ડસ ૫ ૫૦૦૦-૦-૦			
			બોન્ડ ૧ સને ૧૯૩૩ નો ૧૦૦૦-૦-૦			
			૮૭૩૦-૦-૦			
			પાછલી સીલક ૯-૧-૪			
			કુલ્લે ૮૭૩૯-૧-૪			
૪૬૫	૩	૧૧	થાપણ મુકેલી રકમના વ્યાજ ખાતે	૦	૦	૦
૮૧૦	૦	૦	ત્રિમાસીક લવાજમ ખાતે	૦	૦	૦
૧૦૦	૦	૦	ભરૂચ ડીસ્ટ્રીકટ લોકલ બોર્ડ ગ્રાંટ ખાતે	૦	૦	૦
૨૨	૦	૦	વાર્ષિક મેમ્બર ફી ખાતે	૦	૦	૦
૩૭	૭	૦	પોસ્ટેજ ખાતે	૧૧૮	૦	૦
૩૦	૦	૦	મ્યુઝીયમ ખાતે	૦	૬	૧
૬	૧૪	૦	અનામત ખાતે	૪	૬	૦
૨	૦	૬	પરચુરણ ખાતે	૦	૦	૦
૧૪૮૩	૯	૫	પગાર ખાતે	૫૨૮	૦	૦
			ભાગાગુી ખાતે	૪૭૧	૦	૦

			સ્ટેશનરી ખાતે	૧૭	૨	૬
			પુસ્તક ખરીદી ખાતે	૩	૪	૦
			પરચુરણ ખાતે	૩	૪	૦
			ડેડસ્ટોક ખાતે	૧	૧૨	૦
			ત્રાવેલીંગ ખાતે	૧	૮	૦
			ઑફીસ ભાડા ખાતે	૨૫	૦	૦
૧૦૨૨૨	૧૦	૯		૧૧૭૮	૧૦	૧૦

બંધ થતી શીલક
ધી ભરૂચ કો-ઓપરેટીવ બેંક

લી મા ફીક્સ્ડ ડીપોઝીટ ખાતે	૨૫૦૦-૦-૦			
સેવીંગ એકાઉન્ટ ખાતે	૧૭૦-૦-૦			
કરંટ એકાઉન્ટ ખા।	૧૭૦-૦-૦			
શેર ૧	૧૦૦-૦-૦			
સરકારી પ્રોમેસરી નોટ	૧૦૦-૦-૦			
વોર બોન્ડસ ૫	૫૦૦૦-૦-૦			
બોન્ડ ૧ સને ૧૯૩૩ નો	૧૦૦૦-૦-૦			
	૯૦૪૦-૦-૦			
હાથ ઉપરની સીલીક	૩-૧૫-૧૧			
કુલ્લે	૯૦૪૩-૧૫-૧૧	૯૦૪૩	૧૫	૧૧

૧૦૨૨૨	૧૦	૯	ગ્રાંડ ટોટલ	૧૦૨૨૨	૧૦	૯

અંકે દસ હજાર બસો બાવીસ રૂપીઆ દસ આના નવ પાઈ,

S. M. — કારકુન

N. DESAI — ઓનરરી સેક્રેટરી,

એપેનડીક્ષ અ. ૧.

ભરૂચ જીલ્લા ખેતીવાડી અને હુન્નર ઉદ્યોગ ખીલવનાર મંડળનુ
સને ૧૯૨૬-૨૭ ની સાલનું બજેટ.

જમા			બાબત		ખર્ચ		
રૂ૦	આ	પા			રૂા	આ	પા.
૯૦૪૮	૧૫	૧૧	વર્ષ શરૂઆત ખુલતી શીલક				
			ભરૂચ કો-ઓપરેટીવ બેંક				
			સીમાં ફીક્સ્ડ ડીપાઝીટ ખાતે	૨૫૦૦-૦-૦			
			સેવીંગ એકાઉન્ટ ખાતે	૧૭૦-૦-૦			
			કરંટ એકાઉન્ટ ખાતે	૧૭૦-૦-૦			
			શેર ૧	૧૦૦-૦-૦			
			સરકારી પ્રોમેસરી નોટ	૧૦૦-૦-૦			
			વોર બોન્ડસ ૫	૫૦૦૦-૦-૦			
			બોન્ડ ૧ સને ૧૯૨૪ નો	૧૦૦૦-૦-૦			
			એકંદર	૯૦૪૦-૦-૦			
			હાથ ઉપરની શીલક	૮-૧૫-૧૧			
				૯૦૪૮-૧૫-૧૧			
૮૭૫	૦	૦	થાપણ મુકેલી રકમના વ્યાજના				
૪૫૦	૦	૦	ત્રીમાસીક લવાજમના				
૧૦૦	૦	૦	ભરૂચ ડીસ્ટ્રીક્ટ લોકલ બોર્ડ તરફના				
૪૦	૦	૦	વાર્ષિક મેમ્બર ફીના				
૨૦	૦	૦	ત્રીમાસીકમા જાહેર ખબર છપામણીની ઉપજના				
૪૦	૦	૦	પોસ્ટેજના		૧૨૫	૦	૦
			ત્રીમાસીક વીગેરે છપામણી ખર્ચના		૫૦૦	૦	૦
૧૫૨૫							
			નોકરોના પગાર ખાતે		૫૪૦	૦	૦
			ઓફીસ ભાડા ખાતે		૧૫૦	૦	૦

મ્યુઝીયમ ખાતે	૧૦૦	૦	૦
સ્ટેશનરી ખાતે	૬૫	૦	૦
ડીમોન્સ્ટ્રેશન ખાતે	૨૦	૦	૦
પુસ્તક ખરીદી ખાતે	૧૦	૦	૦
પરચુરણ ખાતે	૫	૦	૦
મોત્યુશુ ખાતે	૫	૦	૦
ટ્રાવેલીંગ ખાતે એલાઉન્સ ખાતે	૫	૦	૦
તલાટી મહેનતાણા ખાતે	૫	૦	૦
ડેડસ્ટોક ખાતે	૫	૦	૦
ઓજાર ખરીદી ખાતે	૫	૦	૦
	૧૫૦૦	૦	૦
	૯૦૬૮	૧૫	૧૧ ૯

૧૦૫૬૮	૧૫	૧૧	ગ્રાંડ ટોટલ	૧૦૫૬૮	૧૫	૧૧

અંકે દસ હજાર પાંચસો અડસઠ રૂપીઆ પંદર આના અગીઆર પાઈ

S M.
કારકુન

I. N. DESAI,
ઓનરરી સેક્રેટરી.

બળદની પરીક્ષા.

—**********—

પોતાના કામને લાયકની ઉંચાઇનો, ઉમરનો, અને મજબુત બાંધાનો બળદ લેવો.

ગરીબ સ્વભાવનો અને કટેવ વગરનો બળદ લેવો. ગળીઓ, મારકણો, ભરકણ, અને અટકણ વગેરે દુર્ગુણવાળો બળદ લેવો નહી. ગળીઆ બળદની પરીક્ષા હળે અથવા ગાડે જોડી કરી શકાય છે ગળીઓ બળદ ચાલતો નથી પણ બેશી જાય છે, અગર આડો થઇ સુઇ જાય છે બળદને ચલાવ્યા, ફેરવ્યા, અને દોડાવ્યા વગર લેવો નહી ચાલતી વખતે લગરાપણું, લણછ, સાધા, રહી જવા, લકવો વીગેરે દરદો જોવા. હગડો બળદ લેવો નહી

જખમ અને સડેલા દાત માટે મોઢું તપાસવું ફુલ, મોતીઓ, ડોળા ઉપર ગાઠ, આંધળાપણુ, વીગેરે દરદોને માટે બળદની બંન્ને આંખો તપાસી જોવી, અને કોઇપણ દરદ વગરની સાફ આંખો હોય તેવો બળદ લેવો.

કાન પાકતો હોય, તેવો બળદ લેવો નહી. ગળે કઠમડી (એક જાતની ગાડ) છે કે નહી તે જોવુ. ચેપી રોગો જોવા કે બળીઓ વીગેરેથી પીડાતો બળદ લેવો નહી

શરીરના બધા ભાગો રોગો અને ખોડો માટે તપાસી જોવા અને કામ કરતા હરકત પડે તેવા રોગ અથવા ખોડવાળો બળદ લેવો નહીં.

ભાગેલા સીગડાવાલો અને કરમોડીવાળો બળદ લેવો નહી. ભાગેલું શીંગડુ બગબર રૂઆઇ ગયુ હોય અને દબાવી જોતા નરમ ન લાગતું હોય તો તેવા બળદને લેવાને હરકત નથી

સોજો, ચાદી, ગાઠ, ગુમડું વગેરે દરદોને માટે ખાંધ તપાસવું અને ખાંધ સાફ હોય અને ચાદી ઉજળવાનો સંભવ ના હોય તેવા બળદને લેવો.

બરડો અને કમર મજબુત (ભાગેલી કમરવાળો બળદ લેવો નહી) છાતી પહોળી, પગ સીધા, અને નળીઓ મજબુત અને દરદ વગરની હોય તેવા બળદને લેવે

પગનુ કોઇ હાડકું અગાઉ ભાગી સધાઇ ગયેલુ હોય તો ભાગેલા ભાગ આગળ ગાઠ પડેલી જણાય છે, એવો બળદ લેવો નહી

પુછડના હાડકા ભાગેલા હોય અને પુછડું હલાવી શકતો ન હોય તેવો બળદ લેવો નહીં

છાતીનાં દરદો જેવાં કે હાંફ, ઉધરસ, દમ, ક્ષય વીગેરેને માટે તપાસીને બળદ લેવો આફરો, ફુસવા, વીગેરેને માટે પેટ તપાસવું. તપલો બળદ લેવો નહિ. તપલા બળદનાં વાળ ખંધોલી ઉપર ઉભા થઇ અએલા હોય છે. તાપમાં ઉભો રહે તો શ્વાસોશ્વાસ જોરથી ચાલે છે.

બળદની ખરીઓ તપાસવી. ફાટેલી ના હોય, બધી સરખી હોય, અને ખોડ ખાપણ વગરની હોય તો બળદ લેવો.

ચામડીનાં દરદો જેવા કે ખોડો ઉંદરી વીગેરે વાળો બળદ લેવો નહિ. ઝાડો, પેશાબ બરાબર થતો હોય તેવો બળદ લેવો.

આ દેશમાં કોઇપણ દરદોને માટે બળદોને ડામવાનો રીવાજ છે. માટે ડામેલા ભાગો બરાબર તપાસી જોવા, અને રોગ બરાબર સારો ના થયો હોય તો તેવા બળદને લેવો નહીં. બળદની ઉમર જોવી. બળદની ઉમર જાણવાની રીત નીચે પ્રમાણે છે.—

દાત બે પ્રકારના હોય છે, દુધીયા અને પાકા. જ્યારે ગાય વીયાય છે ત્યારે વાછરડાંને નીચેના જડબામાં બે દુધીયા દાત હોય છે પાચથી દસ દિવ સ પછી બીજા બે દુધીયા દાત ઉગે છે; ૧૨ થી ૨૦ દિવસમા ત્રીજા બે દુધીયા દાંત ઉગે છે, અને ૩૦ થી ૩૫ દિવસમાં ચોથા બે દુધીયા દાત ઉગે છે; એ રીતે લગભગ એક મહીનામાં આઠે દુધીયા દાત ઉગે છે, આ ઉપરથી બે દાત હોય તો એક અઠવાડીયાનું, ચાર હોય તો બે અઠવાડીયાનું, છ હોય તો ત્રણ અઠવાડીયાનું, અને અને આઠ હોય તો એક મહિનાનું વાછરડું છે એમ કહી શકાય.

ત્યારપછી આ દુધીયા દાંત ખવાવા માંડે છે, અને પોચા પડે છે. જ્યારે વચલા બે દાત આ પ્રમાણે પોચા પડે ત્યારે તેની ઉમર આશરે બાર મહિનાની, ને ચાર દાંત પોચાં પડે ત્યારે સવા વરસની, છ પોચા પડે ત્યારે દોઢ વરસ ની, અને આઠ પોચા પડે ત્યારે બે વર્ષની ઉમર લગભગ થઇ છે એમ સમ જવું. વચલા બે દાંત પડી ગયા પછી ત્યાં બે દાત પાકા ઉગે છે ત્યારે તેની ઉંમર સવાબે વર્ષની સમજવી જ્યારે ચાર પાકા દાત ઉગે ત્યારે ત્રણ વર્ષની, અને છ ઉગે ત્યારે ચાર વર્ષની, અને જ્યારે આઠ ઉગી જાય ત્યારે પાંચ વર્ષ ની ઉમર છે એમ સમજવુ. દુધીયા અને પાકા દાત નજરે જોવાથી તરત ઓળખાય છે, દુધીઆ દાત ખુબ સફેદ હોઇને પોચા હોય છે, અને પાકા દાત જરા પીળાશપર તથા પાકા હોય છે

જ્યારે કોઇ વાછરડાંની કે ગોધલાની ઉમર પુછવામાં આવે છે, ત્યારે

ઉપર પ્રમાણે કહેવાને બદલે લોકો કહે છે કે તે બે દાંતે છે, ચાર દાંતે છે વગેરે.

પાંચ વર્ષની ઉમર પછી દાંત ઉપરથી પરિક્ષા કરવાનું કામ જરા મુશ્કેલ થાય છે. ત્યારપછી દાંતના ઉપર ઘસારો જણાય તે ઉપરથી, દાંતનો રંગ વધારે પીળાશ મારતો થતો જાય છે તે ઉપરથી અને દાંત નાના થતા જાય છે તે ઉપરથી અનુભવી માણસો ઉમર કહી શકે છે. આ કામ કાંઇ મુશ્કેલ નથી. જેની ઉમર માપવા જાણવામા હોય એવા બળદના દાંત જોવાની અને તે લક્ષમા રાખવાની ટેવ રાખવાથી આ વાતનું જ્ઞાન થોડા વખતમાં થઇ શકે છે.

શીંગડા ઉપરથી પણ ઉમરની પરિક્ષા થાય છે, બળદના શીંગડા ઉપર દર વર્ષે એક વળીયું અથવા ચકરી પડે છે. પણ આ વળીયું ત્રીજે વર્ષથી પડવું શરૂ થાય છે. તેથી બળદના શીંગડા ઉપર જેટલાં વળીઆં હોય તેના બે વર્ષની ઉમર વધારે ગણવી. દાખલા તરીકે બે શીંગડાં ઉપરનાં વળીયા અથવા આંકા છ હોય તો તે બળદની ઉમર આઠ વર્ષની છે, એમ સમજવું.

પાંચ સાત વર્ષની ઉમર પછી દાત અને શીંગડાંની નિશાનીઓનો આધાર આનુમાનિક છે, તેથી તે નીશાનીઓની સાથે બળદોના મોંઢાને તથા શરીરને પણ આંખ હેઠળ કહાડી જવાની જરૂર પડે છે. શરીરની ચામડી, વાળ, અને એકંદર દેખાવ ઉપરથી અનુભવી માણસો ઉમરની ભુલ કરતા નથી પણ અનુભવ મેળવવા માટે પ્રયાસ કરવો જોઇએ.

બળદના વેપારીઓ બળદની ઉમર ઓછી જણાય તેટલા માટે ઘરડા બળદોના દાંતને ઘસીને તેના ઉપરની ખેરી કહાડી નાંખી દાત સફેદ દેખાય એમ કરવાનો, તથા શીંગડાને પણ ઘસી તેલ ચોપડી, તેના ઉપરના વળીયા બરોબર ન દેખાય એમ કરવાનો યત્ન કરે છે, અને તેથી ઘણા માણસો છેતરાઇ જાય છે; તે માટે દરેક ખેડુતે સાવચેત રહેવું જોઇએ.

શહેરના દુધાળાં જાનવરો બચાવશો?

શહેર અને ગામડાના જીવન એક બીજા ઉપર આધાર રાખે છે, આ કારણને લઇને એક વસ્તુ શહેરમા જાય અને તેનો ઉપયોગ થઇ રહયા બાદ પાછી ફરે યા તેના બદલામા તેવીજ ઉપયોગી વસ્તુ પરત થાય તોજ કુદરતનો વહેવાર ચાલે

મુબઇ જેવા શહેરમાં હાલ એકંદર ૨૫૦ ઉપર દુધાળા જાનવરો રાખ વાને તબેલા છે અને એકદર રીતે ૩૬૦૦૦ જીવોનુ એ રહેઠાણ સ્થાન છે. આ જીવો હમેશને માટે કતલખાનાઓમાજ જાય છે એ સૌ જાણે છે અને તેને લઇને ખાસ ગુજરાત-કાઠીયાવાડ વિગેરે દેશોને ખેતીમા અને દુધના ઉપયોગમાં સહન કરવુ પડે છે આટલી અગવડે પણ શહેરીઓને સ્વચ્છ, સારૂ અને સસ્તું દુધ તો મળતુજ નથી કે જેના કારણોમા મુખ્ય બે નીચે પ્રમાણે છે —

(૧) ઢોરોને મળતો ખોરાક શહેરમા મોઘો હોય છે તે મળે છે

(૨) દુધાળા જાનવરની કિંમત અને વગર દુધાળા જીવની કિંમતમા બહુજ તફાવત રહે છે.

કૃત્રિમ જીવનમા તેમજ ઘાસચારાની ટાંચમાં જાનવરો કેમ દુધ સારૂં આપે એવા ઉપાયો વપરાશમાં લેવાય છે અને દુધ મળે એ સમયમાં જેમ અને તેમ વધારે રકમ પાછી ફરે તે ઉપરજ ઢોરના માલીકની દ્રષ્ટિ રહે છે આવા ઢોરને કશાઇખાને મોકલવા અને તેઓને ભવિષ્યની માતા થવા ન દેવા મા આવે છે કે જેથી ઢોરની વસ્તિ ઓછી કરે છે અને સારા ઢોરોને અછત મા નાખે છે. શહેરોમા ઢોરોના નિવાસસ્થાન ચોખ્ખાં હોતા નથી અને તેને લઇને દુધ પણ અસ્વચ્છ રુપે ને મળે છે ઢોરના તબેલાઓ મનુષ્યના રહેવાના ઘરની જગ્યાઓનુ હરણ કરે છે અને ઢોરને ખાતર પુરૂ પાડે છે તેનો ઉપયોગ શહેરોમા થતોજ નથી એટલે એ વસ્તુનો તો દુર ઉપયોગજ થાય છે.

ઉપરની હકીકત પરથી વગર દુધના ઢોરો જો ગામડામા પાછા ફરે તો જતમના તે અતિ ઉપયોગી થાય, અને તે પ્રમાણે કરવામા કસાઇખાને ઉપજતી કિંમત ઢોરના માલીકને આપવી જોઇએ આને માટે પઇસાની જરૂર

હવે આપણે જોઇશુ તો દરેક જગોએ ખેડુત વર્ગ પઇસાની તંગીમાજ હોય છે કવક સારી સ્થિતિના ખેડુતો પણ રોકડ નાણુ લે એ પણ સંભવિતજ નથી શ્રીમતો સાથી ગરજ કરી

તેઓ દરેક પોતાનો લાભ પ્રથમજ જોવાના અને પોતાના સ્વાર્થ પુરતાં થોડાં ઢોરો ખરીદી લે તેથી કાંઇ વળે એમ નથી જે ખેડુત વર્ગ ઢોર અવશ્ય રાખી પાળે છે ને ઉછેર કરે છે, તેના વર્ગ નીચે પ્રમાણે છે.—

(૧) અમુક જમીન હોય તેને આધારે એક કે વધારે જાનવર પાળે અને તેના દુધ વી૦ ઘર ઉપયોગમાં લે, તેમજ કરકસરથી વેચી રોકડ પણ મેળવે; આ જાનવર સિવાય તે શકિત પ્રમાણે પાળે નહિ તો વેચી પણ નાખે છે આવા પાટીદાર લોકો ઘણા હોય છે.

(૨) ધારાળા લોકો કે દુબળા લોકો ઢોરોને ભાગે રાખે છે, અને સાહુ કાર વિ૦ લોકોના ઢોરો ચરાવવા ખેતરના શેડા ઉપર લઇ જાય છે આ લોકો જાતે ખેતી કરે છે કે કામે જાય છે કામે જનાર લોકો ખડ઼ઘાસ વિ૦ કાપે તે (નીંદામણ) ઘર લઇ આવે છે અને ઢોરને ખવરાવે છે. આ મહેનત બદલ તે લોકોને ઢોર મળે છે કે રોકડ મળે છે પોતાને ત્યાં ઢોર હોય ત્યા સુધી તેના. તેના દુધ વિ૦ વેચી નિર્વાહમા વાપરે છે.

(૩) સારી સ્થિતિવાળા અનેક જાનવરો પાળે છે પણ રોકડથી લઇને તો નહી. પોતાને ત્યાં જે.વધે તેને તેઓ સારી રીતે રાખી ઉપયોગમા લે છે અને

(૪) કેટલાક દલાલ ને વેપારી વર્ગમાંના, જેમાં ખેડુતો પણ હોય છે તેઓ ઢોર લઇ વેચાતો ચારો વી૦ લઇ પાળે છે અને તેને યોગ્ય સમયે રોકડ સારી ઉપજાવવામાજ તેમની બહાદુરી હોય છે આ વર્ગ તો ઉદ્દેશ પુરતો નકામોજ છે

છેલ્લા વર્ગ સિવાય બીજા વર્ગોમાના લોકો પોતાના ઢોરોને ન ચાલેજ કાઢે છે ઉપરથી એટલું તો ચોકકસ છે કે રોકડની ખેચ એ મોટી હરકત. આ ઉપરાંત શહેરના ઢોર પાછા ફરે તેને અમુક નીચે જણાવેલી ટેવો હોય છે

(૧) ગામડામા ઘાસ વી૦ વીશેષ ખાવાનુ હોય છે ને ખોળ, ગવાર, ક પામીઆ, જોઇતા પ્રમાણમાં હોય છે પણ શહેરમા આથી ઉલટું થાય છે દુધ નું પ્રમાણ ખોરાક ઉપર આધાર રાખે છે અને જેમ રોટલી ખાનારને રોટલો ભાવતો નથી એવી સ્થીતી ઢોરોમા ઉપજે છે

(૨) શહેરમા બહાર ચરવા ફરવાનુ નહિ હોવાથી એ ટેવ પાછી ઢોરને પડે નહીં ત્યાંસુધી હરકત પડે છે તેમજ જો અમુક અવયવો સીથીલ થઇ ગએલાં હોય તો તેને લઇને દુધના પ્રમાણમા પણ અજબ ફેર પડે છે

(૩) સિવાય ગાય કે ભેસ ગાભણી ન થાય માટે અટકાવવા નુકશાન

બીઆવુ—ગુંઠે એક રતલ એટલે એકરે ૪૦ રતલ બીઆવું જોઈએ. બીની કીંમત દર રતલે આશરે ૧) રૂા. પડે છે

ઢોરને કેટલું આપવું? બધા જાનવરોને પ્રથમ તો થોડું થોડુંજ આપવું અને પછીથી ધીરે ધીરે વધારતા જવું, ઢોરના ખોરાકમાં જોઇતાં પ્રમાણમા મીઠું આપવાની કાળજી રાખવી

ઉતારો—પાચ કે છ વખત કાપણી લઇ શકાય છે. અને બધો થઇને એકરે સરેરાસ ૪૦૦૦૦) ચાળીસ હજાર રતલ ઉતારો ઉતરે છે

આ પાકથી જમીન ઉપર ઘણી સારી અસર થાય છે કારણ કે બરસીમ એ લેગ્યુગીનસ-કઠોળની જાતનુજ ઘાસ છે.

મહાદેવપ્રસાદ હ દેસાઇ.

જલાલપુર તાલુકા ખેડુત મંડળનું પ્રથમ વાર્ષિક સમેલન:—

—*******—

સંમેલન તા. ૨૯-૧૧-૨૬ ને સોમવારે બપોરના અઢી વાગે શ્રી વી૦ ડા૦ જયુ૦ લાયબ્રેરીના મકાનમા મી૦ કે૦ એલ૦ પંજાબી આઇ૦ સી૦ એસ૦ સુરત જીલ્લાના દક્ષિણ પ્રાંતના એસીસ્ટંટ કલેકટર સાહેબના પ્રમુખપણા નીચે ભરવામા આવ્યુ હતું પ્રમુખની વીતસર ચુંટણી થયા બાદ નીચેનું કામકાજ થયું હતું—(૧) સને ૧૯૨૫-૨૬ નો રીપોર્ટ યોગ્ય ચર્ચા થયા બાદ પસાર આવ્યો હતો. (૨) સને ૧૯૨૬-૨૭ માટેના વર્ષનું અંદાજ પત્રક મંજુર થયું હતુ (૩) નવા વર્ષ માટે કાર્યવાહક કમીટીની નિમણુક થઇ હતી (૪) મંડળને કો-ઓપરેટીવ સોસાયટીઝ એકટ મુજબ રજીસ્ટર કરાવવાનો પ્રશ્ન ચર્ચાતા એવો નિર્ણય થયો કે મંડળને ફકત સહકારી મંડળીઓના રજીસ્ટ્રાર સાહેબની સત્તા નીચે રાખવાને બદલે ઇલાકાના જોઇન્ટ બોર્ડ ઓફ એગ્રીકલચરની સત્તા નીચે રાખવા માટે લડત ચલાવવી સભામાથી અન્ય સભાસદોને બીજુ કામ લાવવાની પ્રમુખે રજા આપી એટલે (૫) ચાલુ સાલે અતિવૃષ્ટિને લીધે ડુલને પહોચેલા નુકશાન બદલ રાહત મેળવવા બાબતનો પ્રશ્ન સભાસદથી રજુ થયો હતો, અને તે ઉપર છુટથી વીવેચન કરવામા આવ્યું હતુ શરૂઆતમા મે૦ ડે૦ ડાયરેકટર ઓફ એગ્રીકલચર સાહેબે જણાવ્યુ

કે સદર મંડળ દ્વારા આપણે ખેડુત વર્ગની સાચેસાચી અને અતિશયો ક્તિ સિવાયની હકીકત સરકાર સમક્ષ રજુ કરવી એ સર્વથા યોગ્ય છે, કારણ કે સરકાર સદર મડળની માગણીઓનો અવિકાર કરતા બહુ વિચાર કરે છે. આગળ આ ચર્ચાના સંબધમા સભાના પ્રમુખ મો૦ પજાબી સાહેબે જણાવેલું કે "ખેડુત વર્ગની વ્યાજબી ફરિયાદ સરકાર ખચુસ સાભળશે.' છેવટે એવું ઠરાવવામા આવ્યું કે દરેક ગામે આનાવારી કરતી વખતે સરકારી અમલદારે ખેડુત વર્ગ તરફથી નીમેલા બે સભ્યોની સાથે રહીને કામ કરવા હુકમ ફરમાવવા મે૦ કલેકટર સાહેબને વિનતી કરવી જણાવતાં આનદ થાય છે કે આ ઠરાવનો અમલ તાલુકામા કરવા માટે યોગ્ય પગલા લેવાઇ ગયા છે. (૬) સરકારી મહેસુલના બને હપ્તા એક માસ પછળ ખસેડીને ફેબરૂઆરી તથા એપ્રીલમા રાખવા માટે સરકારી અમલદારને વિનતી કરવાનો ઠરાવ થયો હતો.

ત્યારબાદ પ્રમુખનો ઉપકાર મનાયા બાદ સભા વિસર્જન થઇ હતી.

જલાલપુર તાલુકા ખેડુત મંડળ.

પ્રથમ *વાર્ષિક રીપોર્ટ, સને ૧૯૨૫-૨૬.

જલાલપુર તાલુકાની ખેતીવાડીની પ્રગતિ અને બીજા ગ્રામ્ય પ્રશ્નોનો ઉકેલ હાથ ધરવાના ઉન્નત આશયથી પ્રેરાઇને આ તાલુકાના

સ્થાપના

હાલના લોકપ્રીય મામલતદાર મે૦ બાલુભાઇ જેઠાભાઇ પટેલ સાહેબે આ મડળની સ્થાપના કરવાની ચળવળ સને ૧૯૨૫ના એપ્રીલ માસમા ઉપાડી અને ગુજરાત ખેતીવાડી ખાતાના વડા મે રા સા. ભીમભાઇ મોરારજી દેસાઇ સાહેબ તથા સુરત જીલ્લાના એગ્રીકલ્ચરલ ઓવરસીયર મીસર્સ પાઠક અને નગરશેઠની સાથે રહીને તાલુકામા જુદા જુદા મથકો એ સભાઓ બોલાવી મડળના આશય અને કર્તવ્યની ખુડુત વર્ગને સમજુતી આપવાનુ કામ ચલાવ્યું તેના પરીણામે જુન મહીનામા તો દશ હજાર રૂપીઆનુ સ્થાયી ફડ મડળની પ્રવૃતિઓ માટે ઉભુ કરવામા આવ્યુ. મંડળની સ્થાપના જુન માસની આખરે કરવાનુ નક્કી થયુ હતું પરતુ તે સમય ખેડુત વર્ગને અનુકુળ ન હોવાના સબબે મડળની સ્થાપના ચોમાસુ વીતી ગયા બાદ

---

* તા૦ ૨૬-૧૧-૧૯૨૫ થી તા૦ ૩૧-૩-૧૯૨૬ સુધીનો

નવેમ્બર માસની ૨૯મી તારીખે મુબઈ ઇલાકાના ખેતીવાડી ખાતાના વડા મે૦ ડોકટર હેરોલ્ડ એચ મેન સાહેબના પ્રમુખપણા નીચે કરવામાં આવી હતી.

સભાસદની સખ્યા — ૨. મડળ સ્થાપવામાં આવ્યું તે દિવસે તથા વર્ષ આખેરે સભાસદોની સખ્યા નીચે પ્રમાણે હતી.

અનુક્રમ.	સભાસદોનો વર્ગ.	તા ૨૯-૧૧-૨૫ ને દિવસે સખ્યા.	તા. ૩૧-૩-૨૬ ને દિવસે સંખ્યા.
૧	આશ્રય દાતા	૧૪	૧૫
૨	આજીવન સભ્ય	૧૩૩	૧૭૯
૩	વાર્ષિક સભાસદ	૧૫	૭૧ *

સ્ટાફ. — ૩. મેનેજીંગ કમીટીની તા૦ ૧૪-૧૨-૧૯૨૫ ની બેઠકમા મડળ માટે એક એગ્રીકલચરલ ગ્રેજ્યુએટ રાખવાનો ઠરાવ થયો હતો. નીમણુક માટે લાયક માણસની ભલામણ કરવા ગુજરાત વિભાગના મે૦ ડે૦ ડાયરેકટર ઓફ એગ્રીકલચરને વિનતી કરવામા આવી હતી તે મુજબ તા૦ ૨૦-૨-૨૬ થી મી૦ એમ૦ એચ૦ દેશાઇની નીમણુંક થઇ હતી. તેમને ઓફીસનુ કામ ને તાલુકામા ફરીને ખેડુતોને ખેતી સંબંધી સલાહ, સગવડ, અને મદદ આપવાનુ કામ સોપવામા આવ્યું છે આશા છે કે લોકો તેમની પાસેથી યોગ્ય કામ લઇને મંડળના ઉદ્દેશ પાર પાડવામાં હેતુભુત થશે. મંડળ ને માટે એક પટાવાળો રાખવાની મન્જુરી અંદાજ પત્રમા આપવામા આવી હતી પરતુ વરસ દરમ્યાન તે જગા પુરવામા આવી ન હતી

સભાઓ — ૪. વરસ દરમ્યાન એક શરૂઆતની સાધારણ સભા ભરી મંડળની સ્થાપના થઇ તે ઉપરાંત મંડળના કામકાજને માટે સ્થાપના અગાઉ ચાર અને તે પછી બે એમ મળીને મેનેજીંગ કમીટીની છ મીટીગો ભરવામાં આવી હતી આ ઉપરાંત ટ્રેકટર ખરીદવાના પ્રશ્નનો નીકાલ કરવા માટે એક અસાધારણ સભા બોલાવવામાં આવી હતી. વર્ષ માટે નો કાર્યક્રમ ઉપર જણાવેલી સાધારણ સભામાંજ નકકી કરેલો હોવાથી સલાહકાર સમીતિ (એડવાઇઝરી કમીટી)ની સભા બોલાવવામા આવી ન હતી.

સને ૧૯૨૫-૨૬ ની સાલમાં થએલી સભાઓની વિગતઃ—

સાધારણ સભા	અસાધારણ	મેનેજીંગ કમીટી	એડવાઇઝરી કમીટી
૧	૧	૪+૨	

૫. મંડળની સ્થાપના નવેમ્બર માસની આખરમાં થઈ અને મંડળના કાર્ય માટે ગ્રેજ્યુએટ (ઇન્સ્પેકટર ઓફ એગ્રીકલ્ચર) ની નીમણુંક કામકાજ. ફેબ્રુઆરી માસની આખરે થઈ હતી આથી કરીને રીપોર્ટવાળા વર્ષમા જોઈએ તેવું કામકાજ થઈ શકયું નથી. આશા છે કે આવતા વર્ષમાં મંડળ, ખેડુતોના સહકાર વડે વધારે કામ કરવા ભાગ્યશાળી બનશે. વરસ દરમ્યાન થએલાં નોંધવા જેવા કામની વીગત નીચે ટાંકી છે —

(ક) સુ ત અડવા ફાર્મ ઉપર ખેડુતોને પાણીઆ પાવાથી થતા ફાયદાઓ તથા સુધરેલી રીતે ખેતી કરવાનાં સાધનો પ્રત્યક્ષ બતાવવા માટે તા. ૨૧, ૨૨, અને ૨૩ મી ડીસેમ્બર ૧૯૨૫ ના દિવસો નક્કી કરવામાં આવ્યા હતા તે બાબત સેક્રેટરીઓએ જાહેર ખબરો અને નિમન્ત્રણો છપાવીને બહાર પાડયા હતા. અને તેથી આ તાલુકાના લગભગ ખેડુતોએ સદર પ્રાત્યક્ષિક ડિમોનસ્ટ્રેશન) લાભ લીધો હતો.

(ખ) મેનેજીંગ કમીટીની તા૦ ૧૪–૧૨–૧૯૨૫ ની બેઠકમાં સુપા અને પારચોલ વિભાગ માટે એકેક કોટન સેલ સોસાયટી (રૂના વેચાણ માટેની મંડળી) સ્થાપવાનો ઠરાવ થયો હતો. તે મુજબ વરસ દરમ્યાન સુપા પરગણામાં સોસાયટી સ્થાપવાનુ કામ હાથ ધરવામા આવ્યું હતું અને વલસાડ ડીવીઝનના પ્રોપેગન્ડા ઓફીસરને બોલાવીને સુપા ગામે એક મંડળી ઉભી કરવામાં આવી હતી. પરંતુ દીલગીરી સાથે જણાવવું પડે છે કે કપાસની મોસમ વખતે સોસાયટીના સભ્યો મકકમ નહિ રહેવાથી મંડળી કામ કરી શકી નહિ પારચોલ પરગણામા મંડળી કાઢવાનું કામ આવતે વર્ષે હાથ ધરવાનું છે તો ખેડુત વર્ગને તે કાર્યમાં જોડાઈને મદદ કરવા વિનતી છે.

(ગ) તાલુકામાં ટ્રેકટરની જરૂર હોવાનું જણાયાથી મેનેજીંગ કમીટીએ તે કામ હાથમાં લીધું હતું અને પ્રથમ ટ્રેકટરથી ખેડ કરવા જેવી તાલુકામાં કેટલી જમીન છે, તથા ખેડુતો ખેડાવવા તઈયાર છે કે નહિ તે બાબત છાપેલી જાહેર ખબર કાઢીને તથા મે૦ મામલતદાર સાહેબ મારફત નક્કી કર્યા બાદ, ટ્રેકટર ખરીદવા સંબંધી મંડળના સભ્યોનો અભિપ્રાય મેળવવા તા૦ ૨૧–૩–૨૬ ના દીને એક અસાધારણ સભા બોલાવી હતી જેમાં ટ્રેકટર ખરીદવાનું કામ એક મોસમ વીત્યા બાદ હાથપર લેવું એમ ઠરાવવામા આવ્યુ હતુ.

(ઘ) તાલુકામા નવસારી અને અમલસાડ એ બે રેલ્વે સ્ટેશનો નજીક સડક નહિ હોવાને લીધે માલ લાવવા લઈ જવામાં ખેડુતોને મોટી મુશ્કેલી ભોગવવી પડે છે એ ધ્યાન

માં લઇને મેનેજીંગ કમીટીએ લાગતા વળગતાઓ સાથે પત્ર વ્યવહાર ચલાવી ને એ મુશ્કેલી દુર કરવાનુ કામ હાથપર લીધુ છે અને તે બાબતમા રેલ્વે કંપની તરફથી ચોગ્ય ઇન્સાફ મળવાની આશા છે.

(૭) ખેડુત વર્ગને પાણીની અછતને લીધે ભોગવવી પડતી હાડમારી દુર કરવા માટે ખેડુતોના કુવાઓ ખોદાવવાની મંડળે જરૂર જોઇ હતી અને તે બાબત ખેતીવાડી ખાતાના અધિકારીઓને તથા ડીસ્ટ્રીકટ લોકલ બોર્ડના પ્રમુખને મળી ને બોરીંગ મેળવવાની તજવીજ કરી હતી. મંડળનું એક ખાસ ડેપ્યુટેશન તા ૧૯–૩–૨૬ ને દિને મેહેરબાન ડાયરેકટર ઓફ એગ્રીકલચર સાહેબને વલસાડ મુકામે મળીને સદર મશીનની માગણી કરતા તેઓ સાહેબે એક મશીન તાલુકા ખાતે આપવાનું કબુલ કર્યું છે, જેથી કરીને ટુંક મુદતમાં બોરીંગ મશીન મંડળના સભાસદો અને તાલુકાના ખેડુતોના ઉપયોગ માટે આવી જશે.

(ચ) દેશી બોરડી ઉપર સારી જાતની આંબ ચઢાવવાનું તથા આંબાની કલમ બાંધવાનુ વિગેરે બાગાયત કામ કરવા માટે સરકારી માળી તાલુકામાં આવનાર હોવાની ખબર મંડળના સભાસદો અને તાલુકાના બીજા ખેડુત વર્ગને સરક્યુલરો કાઢીને આપવામા આવી હતી અને તે તે કામો માટે અગાઉથી જોઇતી સઘળી તૈયારીઓ કરવાની સમજુત અને સુચના આપવામાં આવી હતી. એમ ધારવામા આવે છે કે ખેડુતો સદરહુ માળીની કારીગીરીનો લાભ મોટા પ્રમાણમાં લેશે.

(છ) વરસ દરમીઆન તાલુકામાં ત્રણ સુધરેલાં ખેતીના ઓજારોની આયાત થઇ છે આ અગાઉના વર્ષોમા બધા થઇને ફકત ચારજ આવા ઓજાર ૪. ર્યા હતા આથી ચાલુ વર્ષમા તેને મુકાબલે ઘણી સારી પ્રગતી થએલી પના થઇ તે ઉપરાત મંડળનો ઓજાર ખરીદેલા છે તેમને પુછવાથી સભાઓ. ચાર અને તે પછી બે એમ મજરક કામ આપે છે અથી બીજા બે ગો ભરવામાં આવી હતી આ હઇને તેના ઉપયોગનો લાભ લેવા નીકાલ કરવા માટે એક અસાધારણ સભા ને ઉપયોગ માટે બીજા ઓજારો પણ નો કાર્યક્રમ ઉપર જણાવેલી સાધારણ સ૨ ખેડુતોને પુરાં પાડવામા આવશે કાર સમીતિ (એડવાઇઝરી કમીટી)ની સઘળી વધારે મહત્વનું કામ મહેસુલનો ડવાનુ છે હાલમાં પહેલો હપ્તો જાન્યુઆરી

સને ૧૯૨૫–૨૬ ની સાલમાં

સાધારણ સભા	અસાધારણ
૧	૧

મતે મદદ બોરીંગ તાલુકામા આવી ગયુ છે ાં સફળ નીવડયુ છે

માસની શરૂઆતમાં લેવામાં આવે છે તે વખતે ખેડુત વર્ગને નાણાની ભીડ હોય છે અને એવા ઘણા દાખલા મળી છે કે સરકારી મહેસુલ ભરવા માટે ખેડુતને શાહુકારને ત્યા જવું પડે. પરંતુ મહેસુલ લેવાનું ફક્ત એક માસ મોડું રાખવામા આવે તો ખેડુતોની આ મુશ્કેલી દુર થાય અને મહેસુલ ભરાતા વાર ન થાય કારણ કે ફેબ્રુઆરી મહીનામા ખેડુતને કપાસમાંથી પૈસા મળી શકે એમ છે. આટલાજ ફેરફારથી ખેડુત વર્ગને ઘણી રાહત મળે એ દેખીતું છે અને રીપોર્ટવાળા વરસ દરમ્યાન આ પ્રકારની રાહત ખેડુત વર્ગને આપવામાં આવી હતી આ હાડમારીમાથી ખેડુત વર્ગ વરસો વરસ ઉગરે તેટલા માટે મંડળે આ બાબતમાં સુરત જીલ્લાના મે૦ કલેક્ટર સાહેબને વિનતી કરી છે અને આશા રાખવામા આવે છે કે સરકાર તરફથી આટલી રાહત આપવાનો હુકમ આવતા વરસના હપ્તા પહેલા નીકળી જશે

હીસાબનું સરવાયુ

૬. રીપોર્ટની શરૂઆતમા વરસ આખરે મડળના સભાસદોની સખ્યાનો કોઠો આપેલો છે તે ઉપરથી મડળની આવકનો આંકડો કાઢતા જણાએ કે વરસ દરમ્યાન મંડળના સ્થાયી ફંડમાં રૂ. ૭૪૭૫) જમા થયા હતા જ્યારે વારસીક સભાસદોની ફી તરીકે ફક્ત રૂ. ૭૧) જમા થયા છે, મડળના સ્ટાફ ના પગાર અને ભથ્થાનું કુલ્લે ખરચ રૂા ૧૭૯-૮-૦ થયુ છે તે ખરચ જેટલીજ રકમની ગ્રાંટ સને ૧૯૨૫-૨૬ માટે મંડળને આપવાનું મે. ડાયરેક્ટર ઓફ એગ્રીકલ્ચર સાહેબે વચન આપ્યુ છે, બીજુ ખરચ રૂા. ૨૬-૧૨-૦ મડળને માટે છપામણી, ટાઇપીંગ અને પોસ્ટેજ વિ૦ નુ મળીને થયું છે. વરસ આખરે મંડળની શીલીક રૂા. ૭૪૭૬-૧૧-૦ રહે છે. મડળના માન્ય ઓડીટરોએ તપાસેલો હીસાબ તેમના પ્રમાણ પત્ર સહીત આ સાથે જોડેલો છે.

રજીસ્ટ્રેશન.

૭ આ મડળને કો-ઓપરેટીવ સોસાઇટીઝ એક્ટ મુજબ રજીસ્ટર કરાવવુ એમ સરકાર તરફથી ભલામણ કરવામાં આવી છે અને તે બાબત મેનેજીંગ કમીટી હાલમાં પત્ર વ્યવહાર ચલાવી રહી છે.

ઓફીસનું મકાન

૮. જલાલપુર તાલુકા મામલતદાર કચેરીમા મડળની ઓફીસ માટે સગવડ કરી આપવા બદલ આ સ્થળે મડળની મેનેજીંગ કમીટી સુરત જીલ્લાના મેં૦ કલેક્ટર સાહેબ તથા રેવન્યુ ખાતાના સ્થાનિક અમલદારનો આભાર માનવાની તક લે છે

૯ વિજ્ઞપતિ—આ રીપોર્ટ સાથે મંડળને ઉભુ કરવામાં આર્થીક મદદ કરનારા સર્વે સદગૃહસ્થોના નામ જોડવામા આવ્યા છે. આવી રીતે ફાળો આપીને મંડળમા જોડાનાર ગૃહસ્થો મંડળના ઉદ્દેશ અને કર્તવ્ય સપુર્ણ રીતે સમજી લે અને તે બર આણવા પ્રયત્ન સેવવા તત્પર થાય એ વિજ્ઞપ્તિ સાથે એટલુ ઉમેરવાની રજા લઇએ છીએ કે તાલુકાના સઘળા ખેડુત ભાઇઓ આ મંડળમા જોડાઇ અને ખેતીના કાર્યો માટે પરસ્પર સહકાર સાધીને તાલુકાની ખેતીવાડીની પ્રગતી કરવામા સહાયભુત થાય.

જલાલપુર તાલુકા ખેડુત મંડળનો સને ૧૯૨૫-૨૬ નો ઓડીટ થએલો હીસાબ.

આવક

૧	ખુત્તી સીલક		૦-૦-૦
૨	સભાસદોનુ લવાજમ		
ન	સભાસદો		
૧૫	પેટ્રન	૩૦૦૦	
૧૭૯	લાઇફ મેમ્બર	૪૪૭૬	
૭૧	વાર્ષીક મેમ્બર	૭૧	૭૫૪૬-૦-૦
		૭૫૪૬	
			૭૫૪૬-૦-૦

જાવક

(૧)	નોકરોના પગાર ખાતે		૪૦-૩-૦
(૨)	નોકરોના ભથ્થા ખાતે		૨-૪-૦
(૩)	પોસ્ટેજ (ઓપનીંગ સેરીમની વીગેરેનું)		૧૨-૦-૦
(૪)	છપામણી ટાઇપીંગ વી૦		૧૪ ૧૨-૦
(૫)	ડીપોઝીટ સુરત ડી. કો-ઓપરેટીવ બેંકમા		
		૪૪૦૦	
		૧૮૦૦	
		૫૦૦	
		૬૭૦૦	૬૭૦૦-૦-૦
(૬)	સુરત ડી. કો. બેંકના ૨૫) શેર		૫૦૦-૦-૦
		ખર્ચ	૭૨૬૯-૩-૦

(૭) સીલીક (ક), સેક્રેટરી
સુરત પાસે ૨૨૦-૪-૦
(ખ) હાથપર ૫૬-૯-૦ ૨૭૬-૧૩-૦

પ્રમાણ પત્ર — ૨૭૬-૧૩-૦ કુલ્લ ૭૫૪૬-૦-૦

ઉપરનો હીસાબ તપાસતા બરાબર છે વાવચર વીગેરે જોયા છે. બેંકની ડીપોઝીટ રસીદો તથા બેંકના શેર સરટીફીકેટો જોયા છે.

(Sd) M J Shah.
માન્ય ઓડીટર.

જલાલપુર તાલુકા ખેડુત મંડળની કાર્યવાહક સમીતિ સને ૧૯૨૫-૨૬

પ્રમુખ

૧ સરદાર ફ્રામરોજ બરજોરજી ગારડા

ઉપ પ્રમુખ.

૨ દા૦ જીવણલાલ ભુલાભાઇ પટેલ એમ. બી બી. એસ.
૩ રા૦ ઘેલાભાઇ પરાગજી એરૂ
૪ મે૦ મામલતદાર સાહેબ જલાલપુર

સેક્રેટરી.

૫ દા૦ તાહેરભાઇ હકીમજી
૬ મે૦ ડીસ્ટ્રીક્ટ એગ્રીકલચરલ ઓવરસીયર સુરત

સભ્યો.

૭ રા૦ અંબેલાલ દયાળજી સુલતાનપુર
૮ રા૦ નીછાભાઇ ગાંડાભાઇ સારેજ
૯ રા૦ ભગાભાઇ નાગજી ઇંટાળવા
૧૦ રા૦ જહાંગીરજી બરજોરજી ગારડા જલાલપુર
૧૧ રા૦ ઇશ્વરલાલ ડાહ્યાભાઇ અબ્રામા
૧૨ મે૦ એગ્રીકલચરલ ઓવરસીયર અમલસાડ ફાર્મ
૧૩ રા૦ છોટુભાઇ વસનજી એરૂ
૧૪ રા૦ માધવભાઇ નારણભાઇ ખડસુપા
૧૫ રા૦ હીરાભાઇ છીબાભાઇ નાગધરા
૧૬ મે૦ ઓડીટર સરકારી મંડળીઓ સુરત
૧૭ રા૦ મોતીચંદ જીવણજી જલાલપોર

દાહોદ ફારમપર થયેલા તુલના છેલ્લા પાંચ વર્ષ દરમ્યાન ના વિગતવાર આકડા દર્શાવનારૂ પત્રક.

સને ૧૯૨૧-૨૨.

	પાકનું નામ	સરેરાશ પાક રતલમા	ખર્ચ	ઉપજ
૧	ચણા	૮૨૮	૪૩-૫	૫૬-૧૨
૨	મગફળી	૮૦૧	૭૧-૧૪	૫૧-૦
૩	કપાસ	૬૫૯	૫૧-૧૩	૧૬-૧૫
૪	મકાઇ	૬૬૦	૪૨-૧૧	૪૧-૦
૫	ઘઉં	૧૯૫૧	૬-૧૪	૧૧૭-૧૨
૬	ડાંગર	૧૯૩૩	૧૧૩-૧	૧૨૦-૦

સને ૧૯૨૨-૨૩

	પાકનું નામ	સરેરાશ પાક રતલમા	ખર્ચ	ઉપજ
૧	ચણા	૬૯૨	૩૨-૧૧	૩૦-૫
૨	મગફળી	૧૦૦૦	૫૦-૧૪	૫૭-૭
૩	કપાસ	૫૪૮	૪૮-૧૪	૪૧-૮
૪	મકાઇ	૯૫૬	૩૯-૧	૩૦-૦
૫	ઘઉં	૧૧૧૬	૪૭-૭	૬૭-૦
૬	ડાંગર	૧૭૧૦	૭૫-૯	૯૩-૧૨

સને ૧૯૨૩-૨૪

	પાકનું નામ	સરેરાશ પાક રતલમા	ખર્ચ	ઉપજ
૧	ચણા	૩૭૪	૨૪-૮	૧૭-૯
૨	મગફળી	૬૭૬	૩૭-૩	૨૭-૩
૩	કપાસ	૫૬૮	૨૮-૬	૭૧-૦
૪	મકાઇ	૧૦૦૬	૨૧-૪	૪૧-૫
૫	ઘઉં	૯૧૩	૨૯-૨	૫૬-૮
૬	ડાંગર	૧૨૮૦	૫૩-૩	૭૪-૧૦

સને ૧૯૨૪-૨૫

	પાકનુ નામ	સરેરાસ પાક રતલમા	ખર્ચ	ઉપજ
૧	ચણા	૪૯૦	૨૯–૨	૬૧–૮
૨	મગફળી	૩૫૩	૫૮–૯	૨૦–૯
૩	કપાસ	૪૫૩	૫૪–૬	૭૪–૩
૪	મકાઇ	૭૬૬	૩૫–૬	૩૦–૫
૫	ઘઉં	૮૨૮	૩૬–૧૪	૨૬–૧૦
૬	ડાંગર	૨૦૫	૬૨–૧૩	૫૨–૦

સને ૧૯૨૫–૨૬

	પાકનુ નામ	સરેરાસ પાક રતલમા	ખર્ચ	ઉપજ
૧	ચણા	૩૫૨	૩૩–૧૨	૨૪–૭
૨	મગફળી	૪૬૪	૭૪-૧૦	૩૪–૧૦
૩	કપાસ	૪૪૧	૪૫–૧	૫૦–૧
૪	મકાઇ	૧૪૧૫	૪૧–૧૨	૬૩–૧૪
૫	ઘઉ	૯૫૧	૫૦–૨	૭૭–૩
૬	ડાગર	૨૦૩૨	૧૦૧–૧૨	૧૧૯–૮

રીમાર્ક—દાહોદ ફારમ પચમહાલ જીલ્લામા આવેલુ છે જમીન ભુરી તેમજ કાળી એમ બે પ્રકારની છે મકાઈનુ વાવેતર (૨૦ થી ૨૫ એકર) ઘઉનુ (૨૦ એકર) મગફળી (૨ થી ૩) કપાસ (૬ એકર) ડાગર (૪ એકર) અને ચણા (૧૦ એકર) થાય છે

નોંધ.

ખર્ચમા નીચેની ગણત્રીનો સમાવેશ થાય છે.—

મજુરના રોજ.

મરદના રૂ૦ ૦-૪-૬ થી ૦-૫-૦	દર એકરે ઓજારનુ ભાડુ રૂ	૧-૮-૦
બાઇરાનાં ,, ૦-૩-૬ થી ૦-૪-૦	જમીનનુ ભાડુ	,, ૧-૦-૦
છોકરા ,, ૦-૨-૬ થી ૦-૨-૬	દેખરેખ	,, ૩-૬-૦
બળદ ,, ૦-૫-૦ (રોજના	પીતનો દર.	
	ડાંગર	૩-૦-૦
	ઘઉં	૩-૦-૦
	કપાસ	૨-૦-૦

ચણાના વાવેતરમા સરેરાશ ખોટ જાય છે.

મગફળીમા ખોદવાનો ખર્ચ વધુ થવાથી ખોટ આવે છે.

મકાઇના વાવેતરમા વધુ વરસાદવાળા વરસમા ખોટ અને ઓછા વરસાદવાળા વરસમા લાભ થાય છે

ઘઉંના વાવેતરમા ઘણે ભાગે લાભ થાય છે.
ડાંગરમા પણ લાભ થાય છે પણ આ તુલમા ખાતર વધુ જરૂર પડે છે.

લેખક—
પરાગજી રણછોડજી દેશાઇ
સુપ્રિન્ટેન્ડેન્ટ—દાહોદ ફાર્મ.

શ્રી ગુજરાત

ખેતીવાડી અને હુન્નર ઉદ્યોગ

ત્રિમાસિક.

વર્ષ ૧૪ મું] એપ્રીલ-૧૯૨૭ [અંક ૧ લો.

વનસ્પતિ, જીવ, જંતુ, પ્રાણી અને મનુષ્યનો જમીન ખેડનો સંબંધ.

—**********—

પત્થરમાથી ઉત્પન્ન થઇ જમીન સર્વે જીવોને કેટલી આધાર રૂપ છે એ જાણ બહારની વાત નથી જમીનમાથી પેટનુ પોષણ સૌ કોઇ જીવ કરે છે કપડાં લત્તા પણ જમીનમાના દ્રવ્યને કેળવી કપાસ મેળવી કરવામા આવે છે. વૈદક ઔષધો પણ ઝાડ જગલોમાથી બનાવવામા આવે છે લાકડા, કોલસા, હીરા, ધાતુઓ, તેલો વિ. વિ. જમીનની અંદરથીજ મળી આવે છે. જરીક વિચાર કરી અકદી વસ્તુ નહોત જેમકે જમીનમાં વનસ્પતિ ઉત્પન્ન થાય તેવાં દ્રવ્યો નહોત, કે હવા પાણી જેવી વસ્તુઓનો અભાવ હોત તો સૃષ્ટિમા સૌ જણની શી વલે થતે આ જમીન જે અતિશય ઉપયોગી છે તે હાલની સ્થિતિમા એટલે ખાસ કરી જન સમાજના ઉપયોગમાં કેવી રીતે આવી?

આ પૃથ્વી ખગોળ વિદ્યાને આધારે એક સુર્ય મંડળનો ભાગ છે. લાપ્લાસ ખગોળશાસ્ત્રી એક વખત આ સુર્ય મંડળ વાયુથી ભરેલુ હતુ એમ માનતા હતા આ વાયુ યા નિહારિકા એકદમ મનુષ્યની આખે જોઇ શકાતું નથી એ સહુ જાણે છે, કેમકે તેમાં રહેલા રજકણો અતિશય ન્હાના છે આ બારીક રજકણો ગુરૂત્વાકર્ષણના નિયમ પ્રમાણે એક બીજાને પોતા તરફ લોહચુંબકની માફક આકર્ષવાની શક્તિને આધારે અમુક દીશાઓએ જતા હતા. આવી રીતે આ રજકણોના પ્રવાસને લઇને અમુક રજકણો અમુક લત્તાઓમા એકઠા સંગઠન રૂપ થતા ગયા અને પછીથી તેઓ પાસે પાસે થતાં એક જથ્થા રૂપ બન્યા આ જણાવ્યા મુજબ વાયુના અમુક જથ્થાઓ થઇ

ગયા અને તે જથ્થાઓ રજકણો માફકજ ઉપર જણાવેલા નિયમ પ્રમાણે પાછા એક બીજાને ખેંચાણ કરવા લાગ્યા. આમ વાયુનુ ઐકયતા તુટી ભાગલા થયાં ને જથ્થાઓ ઉત્પન્ન થયા. પછી તે જથ્થાઓ પાછા એક બીજા જોડે ખેંચાણથી મોટા જથ્થારૂપ થતા ગયા અને અમુક હદમા આવતા સ્વ ધરી ઉપર ફરવા પણ લાગયા. ગોળ ફરવાથી અને રજકણોના આકર્ષણથી એકદર જથ્થાઓનો આકાર ગોળ થતો ગયો જેમ એક દડો ગોળ ફરે અને તેનો વચ્ચેનો ભાગ અતિશય ફરે છે તેમ આ જથ્થાઓના વચ્ચેના ભાગના રજકણો અતિશય ફરે જ; તેને લઇને ઉપરનો તેમજ નીચેનો ભાગ સ્હેજ ચપટ થઇ જાય અને એકંદર આકાર ગોળ પણ મોસંબીના આકારમય થયો આમ એક જથ્થો વધતોજ જતો હતો તેમા વધારે રજકણોને ખેચી રાખવાની શકિત રહી નહી, ત્યારે તે વધારે રજકણો નો ભાગ જુદો પડી નાનો ગોળો બન્યો અને આ છુટા થએલા ગોળા પણ ગોળ ફરતા રહયા આ ગોળાઓ ગ્રહોના નામથી ઓળખવામા આવ્યા, અને તેમનાથી છુટા પડેલા ભાગો ઉપગ્રહો તરીકે ઓળખાણમા આવ્યા ઉપર જણાવેલી રીત પ્રમાણે જે જે ગોળાઓ બન્યા ત્યારપછી જે બાકી વાયુ રહ્યો તે સુર્યના રૂપમા રહયો આ સુર્ય અને તેની આજુમાજુ ફરતા ગૃહો તથા તેની જોડે ફરતા ઉપગ્રહો મળી એક મડળ થયુ આ મડળમા એક પૃથ્વી કે ગૃહ કે જથ્થો પણ આવેલો છે. સમય જતા વાયુ મટી પ્રવાહી થયુ અને પ્રવાહીમાથી જડરૂપ ધારણ કર્યું. આ જડ ઉપર પણ કેટલીક નીચી જમીનમા પાણી ભરાયું હે, જે સમુદ્રરૂપ છે, અને જે ભાગ ઉંચો રહયો તે ડુંગરોથી જાણીતો છે

ઉપરની હકીકતથી માલમ પડે છે કે પૃથ્વીમાં અતિશય ગરમાઇ છે જવાળામુખી પર્વતો તેને માટે સાક્ષીરૂપ છે. ઉના ઝરાવો વિ૦ પણ ખાત્રી આપે છે આ ગરમાવો વખત જતા ઠંડો થતો ગયો અને જેમ વરાળનુ પાણી ને પછી બરફ બને છે તેમ જમીનોમા ફેરફાર ને પડ ઉપર પડ થતા ગયા. આખરે વાયુમાથી નક્કર જમીન અમુક ઉંડાઇ સુધી કાયમી થઈ રહી, હાલ એમ મનાય છે કે પૃથ્વીની અદરના ગર્ભમાં વરાળરૂપ વાયુ પછી પ્રવાહી અને પછી જડરૂપ ઘનપડો છે કે જે આપણે જમીન તરીકે ઓળખીએ છીએ.

આ સ્થિતિયાંતરને જે ફેરફારો થયા તે એકજ વસ્તુ કે વસ્તુઓના થયા. આ પદાર્થ કે પદાર્થોમાં કઇ ફેરફાર તો નજ થયા આ વસ્તુઓને હવે આપણે રસાયણ શાસ્ત્રની મદદથી જોઇએ

રસાયણ શાસ્ત્રી માને છે કે જે આ જગત બનેલું છે તે શાસ્ત્રના નિયમ પ્રમાણે દરેક ચીજ બહુજ નાના અણુઓના સમુહથી બનેલી છે અને એ અણુંઓ ફકત ૭૫ તત્વોમાથી એક કે વધારે તત્વોનું બનેલુ હોય છે. આ તત્વોના પ્રમાણુમા પણ ફેરફાર તો હોય છે દાખલા તરીકે હવામા એક ઓકસીજન, નાઈટ્રોજન, કારબોનીક એસીડગ્યાસ, એમોનીયા વિ. તત્વો અમુક પ્રમાણુમા એકઠા થયેલા છે, તેનો એ જથ્થો છે, તેમજ પાણી ઓકસીજન તથા હાઈડ્રોજનનુ ૧ થી ૩ ના પ્રમાણથી થએલુ છે. આવીજ રીતે જમીન પણ આવા તત્વોના રસાયણીક પ્રિતિના આધારે જથ્થો બનેલો છે, જમીનનુ પૃથકકરણ કરાવીશુ તો જણાશે કે કારબન, ફોસ્ફરસ, ગધક, ચુનો, લોખડ, પોટેશિયમ, એલ્યુમીનમ, વિ૦ વિ૦ તત્વોથી ભરેલી છે

ઉપર જણાવેલા તત્વોથી ભરેલી જમીનની મદદથી જે વનસ્પતી ઉત્પન્ન થાય છે, તેને આપણે હવે ઓળખવા પ્રયત્ન કરીએ જમીનને.તૈયાર કરી એમા રોપ ઉછેરવા બી જમીનમા મુકીએ છીએ કે કુદરત એની મેળે જમીન અદર બી ને રાખી ઉગાડે છે આ બી ઉગવા માટે અજવાળુ યા સુર્યકીરણ, પાણી યા ભીનાશ કુદરતી કે કૃત્રિમ રાતે મેળવે છે આની મદદથી મોટો છોડ નીપજે છે, એ પણ એક સમજવા જેવી બાબત તો છે વનસ્પતિશાસ્ત્રને આધારે એમ સાબીત થયુ છે કે બી એ એક ઉંઘતો નાનો છોડ છે. કુદરત એને ચંચળ સ્થિતિ ઉપર લાવે છે અને તેથી તેનું કદ વધે છે આ જોવા માટે જો આપણે કોઇપણ જાતના બીને પાણીમા પલાળીશુ તો તેના બે દળો છુટા પડશે અને તે દળોમા બારીકીથી જોઈશુ તો સફેદ વાળરૂપી બહુજ ઝીણા તાતણાઓ જોવાશે કે જે અનુકુળ સમયે ઉપલો ભાગ તોડી બહાર ફુટી નીકળે છે આ ફુટી નીકળેલો ભાગ જમીનમા મુળીઆરૂપ થાય છે અને જે ઉપલો ભાગ દેખાય છે તેના ભવિષ્યમા પાદડા થાય છે. આવી રીતે એક બીમાથી મુળીઆ થડ, ડાળીઓ, પાદડાઓ બને છે જે ડાળો ફુટે છે તે હમેશા પોષણ માટે દ્રવ્ય ભરી રાખે છે અને તે આધારે છોડ મોટુ થાય છે પાનામા બહુજ બારીક કાણાઓ (છીદ્રો) હોય છે કે જે હવામાથી કારબોનીક એસીડગ્યાસ ખેચે છે, અને તે મુળ રસ્તેથી જે રસ ચુસ્રાએલો હોય છે તેની જોડે મળી સાકર જેવો પદાર્થ તઇઆર કરે છે આ પદાર્થનાથી આગળ જતા બીજા ઘણી જાતના પદાર્થો બને છે આ બનેલા પદાર્થો ઝાડનુ જીવન છે, અને તે ગમે તે ઝાડનો ભાગ કાપી સુક્ષ્મદર્શક યત્રથી જોઇશુ તો ઝીણાં ઝીણા ખાના ઓમા ભરેલો દેખાશે.

મુખ્ય મુળીઆ જમીનના દ્રવ્યને ખેચે છે અને તેને ચુસી પાણીની જોડે મિશ્રણ કરે છે આ પદાર્થ પછી થડમાં જાય છે અને પાંદડાઓમાં પ્રસરે છે અને તેમા કારબોનીક એસીડગેસનુ મિશ્રણ થતાં સાકર બની કારબોહાઈડ્રેટ જેવી ચીજ બને છે કે જે ઝાડને ટકાવી રાખે છે આ પ્રમાણે વનસ્પતિ જમીન ના દ્રવ્યના આધારે પેદા થાય છે. જે દ્રવ્ય એક છોડને જરૂરી હોય અને તે જમીન કે હવા પાણીમાથી મળી શકે એમ ન હોય અથવા એક દ્રવ્ય જોઈએ તેના કરતા વધારે હોય અને તેથી છોડને અપચા જેવુ થતુ હોય તો તે છોડ ને ઉગવામા હરકત થાય છે. આનો ઉપાય ખાતર નાખવાનો છે અને વધારેનુ દ્રવ્ય આપવા કે લેવાને પ્રયત્ન કરવાથી ફતેહ મળે છે

જમીનના તત્વોમાં પાછો એક ગુણ જોવાનો રહે છે કેમકે કેટલાક તત્વો એવા આકારમાં કે એવા મિશ્રણમા હોય છે કે પાણીમા ન ઓગળતા એમજ જડ રૂપ રહે છે. આ ઉપરથી જે પદાર્થો જમીનમા હોય છે તેની વસ્તુ સ્થિતિ જાણવાની જરૂર રહે છે અયોગ્ય મિશ્રણ હોય તો છોડના મુળીઆ તેનો ઉપયોગ કરી શકે નહી અને તેને લઈને છોડને ખોરાક પુરતો મળે નહી અને એકંદર પાકને નુકશાન પહોચે દ્રષ્ટાંત રૂપે પહાડો અને ઉંડી ખીણોમાં ખાસ પાક લઈ શકાતો નથી જોકે તેમા દ્રવ્યો તો તેના તેજ હોય છે અને ખેડ કરેલી જમીનોમા ગમે તે પાક લઈ શકાય છે.

કુદરતના નિયમથી અને હવા, પાણી, બરફ, વનસ્પતીના મુળીઆં, ગરમી, ઠંડી, જમીનના જંતુઓ, જીવ જેવા કે ઉંદર વિ. અનાયાસે પર્વતોને તોડી ભુકો કરી ખેડાણને લાયક જમીનો તઇયાર કરે છે આં જમીનને ખેડવી પડે છે કેમકે ઉથલ પાથલ થયેલી જમીનને હવા અજવાળુ ને ગરમી ઠંડીનો લાભ મળે છે અને એને લઈને મુળીઆ પાણીની મદદથી જમીનનું દ્રવ્ય છોડના પોષણ માટે રહેવાઇથી મેળવી શકે છે

વનસ્પતિમાથી જીવ જંતુઓ પોષણનો આધાર રાખે છે અને એ સર્વે ઉપર પ્રાણીમાત્ર અને મનુષ્ય આધાર રાખે છે ભક્ષણ કરેલી વનસ્પતિ હોજરી મા જઈ પિત વિ૦ દ્રવ્યો જોડે મળી શરીરની વૃદ્ધિ થાય તથા શરીર ટકી રહે એવુ પોષણ કરે છે જેમ વનસ્પતિ વધે છે કે પોષાય છે તેમજ જીવ પણ વધે છે કે પોષાય છે આ પ્રમાણે જીવનો દેહ ટકી રહેલો હોય છે એક રીતે મનુષ્ય ને પ્રાણીનુ શરીર રૂપાન્તર રૂપ વનસ્પતિના તત્વોનુંજ હોય છે. મતલબ કે જમીન, વનસ્પતિ, જીવ જંતુઓ, પાણીઓ અને મનુષ્ય આગળ

જણાવેલા પચોતેર તત્વોમાં જુદા જુદા અનેક અનેક રૂપો છે પદાર્થ કે વસ્તુનો કુદરત કે કૃત્રિમ રીતે નાશ થાય છે પણ તેથી પચોતેર તત્વોની બહાર તો તે જતુંજ નથી. ફક્ત એક રૂપથી બીજું રૂપ ધારણ કરે છે.

જમીનમાંથી ધાતુ, તેલ, પિં જે જે વસ્તુઓ નીકળે છે તેનું પૃથક્કરણ કરાવીશું તોપણ આ ૭૫ તત્વોમાંથીજ નીકળશે. એ વસ્તુઓનો ઉપયોગ થતાં વૃદ્ધિ કે નાશ થશે અને તે ફક્ત રૂપાન્તર રૂપેજ કેમકે એમાં નવું તત્વ જડશે નહી અને એકાદ તત્વની ગેરહાજરી પણ માલમ પડશે નહી.

મનુષ્ય યોગ જેવા અભ્યાસથી સુક્ષ્મ કુદરતી તત્વોને ઓળખવા પ્રયત્ન કરે છે અને તેને આધારે સુક્ષ્મ મંડળની માહીતી મેળવવા મથે છે. સમજ શકિતની મદદની મનુષ્ય પચતત્વને પામવા અને અનેક અનેક જન્મમાંથી પંચતત્વ કુદરતનું પાલન કરે છે અને તે પાલન કરવાનું સર્વે ધર્મોમાં લખેલું છે તેજ પુરાણ કરે છે કે સર્વે જણાનો સબંધ બહુજ ઘાડો છે

શ્રી હર્ષ

ઓસ્ટ્રેલિયાના અગ્નિકોણમાં આવેલ યુકેલિપ્ટસના
જંગલો જેવા આપણા દેશમાં કરવા જરૂર.

— ******** —

("ખેતીવાડી વિજ્ઞાન" માસિકના માહે ડીસેમ્બર સને
૧૯૨૬ ના અંક ઉપરથી)

એમ્પાયર ફોરેસ્ટી એસોસીએશનના સેક્રેટરી મી. જે એસ ફોબેટ તરફથી નંબર ૨૨ ફોરેસ્ટર ગાર્ડન્સ લંડન પ્રસિદ્ધ થાય છે તેનો પાચમો અંક વાંચતાં જણાય છે કે.—

નાઈરૂત્ય ઓસ્ટ્રેલીયાની જમીનમાં ઘણા મોટા વિસ્તાર ઉપર જંગલો છે. ફોરેસ્ટ કન્ઝર્વેટર, એમ એસ કેલક સાહેબ લખે છે કે આ વિભાગમાં નીચાણની જમીનો છે, જ્યાં સાત ફુટ નીચે ખોદતાં ખારૂ પાણી નીકળે છે, અને નીચેની જાતનાં યુકેલીપ્ટસના ઝાડ દશેકોની સંખ્યામાં થયા છે.

(૧) પ્રાઈજશે કે જેને યુકેલીપ્ટસ-મારજીનેટા કહે છે, તેનું જંગલ અહીં લાખ એકરમા વિસ્તાર પર છે આયર્ન હીલ્સની ડુંગરી ફરીઆ કીનારાથી ૨૦ માઈલ છે ત્યા પણ આ ઝાડો મોટા વિસ્તારમા ઉભા છે.

(૨) પ્રાઈમ-કરી-યુકેલીપ્ટસ-ડાઈવર્સીકલર એ લાખ એકરના વિસ્તારમા ઉભા છે. આ ઝાડના લાકડામાથી રેલ્વેનાં સલેપાટ બને છે, તેથી કમાવો લાગ્યું છે

(૩) ટુઆર્ટ-યુકેલીપ્ટસ-ગોમફોસીફેલા, સાત હજાર એકર રેતી સમાતી જમીન ઉપર છે. તેથી આ ઝાડ જયા ખારૂ પાણી અને રેતાળ જમીન હોય, ત્યાં થાય છે.

(૪) વડુ-યુકેલીપ્ટસ-રીન્ડક કેઈલાટા, સ ખ્યાબધ આ વાડીમાં છે.

(૫) મેલેટા-યુકેલીપ્ટસ-એસ્ટ્રીન્જીસ કહેવાય છે તેની છાલમાથી ટેનીન પણ નીકળે છે.

(૬) માલમન-ગમ-યુકેલીપ્ટસ કાલમોના ફોલોરીઆ જેને સાલમન ગમ કહે છે

(૭) મોરેબ યુકેલીપ્ટસ લોંગી કોરનસ,

(૮) ચોક-ગમ યુકેલીપ્ટસ પ્રીકન્ડાની જાત ખેતી કરવા જરૂર હોવાથી કાઢી નાખવા લાગ્યા છે.

ઉપરના આઠ જાતના યુકેલીપ્ટસ ઇમારતી લાકડું પુરૂ પાડે છે અને તેને કાપવા, વેરવા, તથા પાટીઆ પાડવા વીગેરે કામ માટે ઓસ્ટ્રેલીયાના આ જંગલોમાં ફેકટરીઓ છે

૬૦ થી ૭૦-ફુટ ઉંચાઈના યુકેલીપ્ટસ સરખાં હોય તો એક ચોરસ માઈલમાથી ૫૬૦૦ ટન બાંધવાનાં લાકડા પુરા પાડે છે. એક ટન ૫૬ મણનો ગણાય છે, જે પ્રદેશમા ૮ ઇંચ વરસાદની સરાસરી છે ત્યા આ ઝાડ થાય છે.

યુકેલીપ્ટસનાં જંગલોમાથી ૧૯૧૪ થી ૧૯૨૫ સુધીમાં જંગલ રાખવાવાળા આઠ કરોડ પાઉંડ સોનુ ખરીદાય તેટલુ કમાણા છે. યુકેલીપ્ટસનાં લાકડા રેલ્વેમા સ્લીપર કરવામાં તથા બોઈલર ચુલામાં બાળે છે. ઓસ્ટ્રેલીયાના જંગલોની વ્યવસ્થા ઈ૦ સ૦ ૧૯૧૪ થી બરોબર કરવામાં આવી, ત્યારે શરૂમા ફક્ત ત્રેપન હજાર પાઉંડની ઉપજ આવતી તે વધીને ૧૯૨૫ માં હવે એક લાખ સીતેર હજાર પાઉંડની આવવા લાગી છે જેનો પાંચમો ભાગ જંગલની આબાદી માટે ખરચવામો આવે છે. આપણા દેશમાં મારવાડ, રજપુતાના, સીંધ, રાધણપુર, પાલણપુર, કાઠીઆવાડ, ગુજરાત અને ખંભાતના

દરીઆ તરફ, ધોલેરાના દરીઆના કાંઠે, નળકાંઠા અને ભાલ પ્રદેશમા, લીંબડી અને ધોળકા ધંધુકા તરફ જો યુકેલીપ્ટસના સખ્યાબંધ ઝાડ વાવવામા આવે તો ત્યા ઘેડો વખ્યાદ વરસે છે વળી જમીન પણ રેતાળ ભાગની પોચી અને તળીએ ખારા પાણી હોવાથી આ ઝાડને તે માફક આવે છે.

લીબડી રાજ્યમા લીંબડીથી ૩ માઈલ નૈરૃત્ય ખુણે ઝાડીયાનો ખારો કહેવાય છે ત્યા રેતાળ જમીન છે અને ખારૂં પાણી નીકળે છે તેમા યુકેલીપ્ટસના ઝાડ ઘણા સારા થયા છે એ તેનો પુરાવો છે. માટે લીંબડી અને બીજાં રાજસ્થાનો તથા નામદાર ગાયકવાડ સરકાર પણ આવી જમીન પર સખ્યાબંધ ઝાડ વાવશે એમ ઉમેદ છે વાવવાની રીત અમોએ આ માસિકમા આગળ લખી છે

જે ખાનગી ખેડુતો અને વેપારીઓ પોતાની મુડીથી મોટા વિસ્તારપર સંખ્યાબંધ યુકેલીપ્ટસના ઝાડ વાવે તેને માલીકી હક આપી જમીનની વીઘોટી મુકરર કરી અગર પઈસાની ધીરધાર કરી વાવેતર કરાવવા સ્ટેટ સગવડ પડતા ધારા ધોરણ કરે તો ઘણા લોકો આ કાર્ય હાથમાં લેશે.

બાવળ, બોરડીની માફક આ ઝાડના વાવેતર કરવા લોકો તથા રાજ-સ્થાનો પોતાનો થોડો ભાગ દર વરસે ખરચશે તો લાંબા દીવસે ઘણો ફાયદો થશે ઉપજ વધશે, જમીન સુધરશે અને નકામી જમીન ઉપયોગમા આવશે

યુકેલીપ્ટસના ઝાડનો ઉગાવો જલદી વધે છે તે મોટો ફાયદો છે જગલના આ ઝાડ જલદી વધી છાયો કરે છે અને મચ્છરનો નાશ કરે છે. તેથી મેલેરીયાનો ઉપદ્રવ ઓછો થાય છે તેથી આ ઝાડ નકામી જમીનમા વાવવાથી બેવડો લાભ છે.

દુલેરાય સી. અંજારીઆ
તત્રી

મુંબઈ ઇલાકાનું સરકારી ખેતીવાડી ખાતું.

અમદાવાદ ખેતીવાડી પ્રદર્શન—૧૯૨૭.

(પત્રીકા નાં૦ ૧)

ઉત્તર વિભાગના કમીશનર સાહેબ મી૦ છ૦ ઇ૦ ચેટ્ફીલ્ડના પ્રમુખપણા નીચે અમદાવાદ ૧૯૨૭ના જાનુઆરીની છઠ્ઠી તારીખે એક સાધારણ સભા ભરવામા આવેલી જેમા મુબઈ ઇલાકાનુ વાર્ષિક પ્રદર્શન ૧૯૨૭ના

હીમેગરની તા૦ ૧લી થી તા૦ ૧૨ મી સુધી અમદાવા૦ મુકામે મોટા પાયા પર ભરવા નક્કી કરવામા આવ્યુ છે, અને તેના પ્રેસીડન્ટ મુબઇ ઇલાકાના નામદાર ગવરનર સાહેબ રહેશે, ૨૦ મેમ્બરોની એક કાર્યવાહક કમીટી નિમાઇ ગઈ છે, અને ઘણા આશ્રયદાતાઓના નામ નોધાઇ ગયા છે, જેમા ગુજરાત, કાઠીઆવાડના રાજકર્તાઓ, સરદારો અને અગ્રગણ્ય ગ્રહસ્થો પણ છે, વગી વધારાના નામ આવતા જાય છે, અને જન સમાજના જુદા જુદા વર્ગના સહકારથી જોઇતા નાણા ભેગા થઇ જશે એવી આશા રાખવામાં આવે છે,

૨. ૧૯૨૬ના અકટોબર માસમા પુના મુકામે જે નમુના રૂપ પ્રદર્શન ભરવામાં આવેલુ તે ઉપરથી જુદી જુદી જગ્યાઓએ પ્રતિવર્ષે આવા પ્રદર્શન ભરવાનુ કેટલુ લાભદાઇ છે બલકે જરૂરનુ છે તે કબુલ કરવુ જોઇએ. હિન્દુસ્તાનના ભવિષ્યના ઉધ્ધાર માટે જે ઘણા મનો હસ્તી ધરાવે છે તેમા એકને મ ટે બધા મ મત છે અને તે એ છે કે હિન્દુસ્તાનનુ ભવીષ્ય ખેતીકરોની ઉનતિ, સાથે જોડાયલુ છે તેમની ઉન્નતિનો આધાર નીચે જણાવેલી ચાર બાબતો ઉપર રહેલો છે —

(૧) શાસ્ત્રિય પદ્ધતિ પ્રમાણે ખેતીવાડીના સુધારા દાખલ કરવા,

(૨ ઘરગથુ હુન્નરોને કેળવવા

(૩) નુકશાન અટકાવવા માટે મડળો સ્થાપવા,

(૪) જન સમાજની તદુરસ્તીમા સુધારો કરવો, એટલે કે બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો—

(૧) હાલ જે પાક ઉત્પન્ન કરવામા આવે છે તેના કરતા સવાયો અથવા દોઢો પાક કેવી રીતે ઉત્પન્ન કરી શકાય,

(૨) ખેડુતો નવરાશનો વખત બીજી કઇ રીતે ઉપયોગમા લેવાય,

(૩) ખેતરની પેદાશ કેમ પુરી કીમતે વેચાય,

અને (૪) ગામડાના બાળકો નિરોગી અને મજબુત રહે તે માટે શુ ઉપાય યોજવા વિગેરેનુ જ્ઞાન આપણે લોકને આપવુ જોઇએ.

ગ્રામ્ય પ્રજાના મનપર ઉપર જણાવેલી બાબતો ઠસાવવાની એક રીત પ્રદર્શન ભરવાની છે. કારણ કે તે પ્રત્યક્ષ દાખલા સાથે શુ કરવુ અને કેમ કરવુ તેનો પાઠ બતાવે છે

૩ ઉપરનો હેતુ ફળીભૂત કરવા સરકારી અમલદારો અને ખાનગી ગ્રહસ્થો, ખેડુત મડળો, ડેપાર્ટમેન્ટ મડળો અને જે જે લાઇઓ પોતાના ઉદ્યોગમા રસ લેતા

હોય તે બધાને, પુનાના પ્રદર્શનને જેવા ફ્રેન્ડ મળી તેવીજ અમદાવાદના પ્રદર્શનને ફ્રેન્ડ મળે તે માટે બનતી સેવા અર્પવા નિમંત્રણ કરવામા આવે છે અમદાવાદ ખાતે બહુ ભારે પ્રયાસ કરવાની ખાસ જરૂર છે કારણ કે પુના પ્રદર્શન વખતે તઇયાર જમીન મકાનો, મગીન મલાહ, પુના ખેતીવાડી કાલેજના સ્ટાફની દેખરેખ, લશ્કરી બાંધકામ અને બીજા ખાતાની મદદનો લાભ મળેલો માટે આશા રાખવામાં આવે છે કે દરેક જણ પ્રદર્શનની તઇયારો કરવામાં જે કંઇ મદદ આપી શકે તે માટે બનતુ કરવાને આગળ પડશે

૪ મુંબઇ ઇલાકાના બધા ખેતીવાડી ખાતાના અમલદારોને પુના પ્રદર્શન માટે જેવી રીતે ખેતી પેદાશના નમુના એકઠા કરેલા તેવી રીતે અત્યારથી તજવીજ કરવા વિનંતી કરવામા આવે છે ૧૯૨૭ના ડીસેમ્બર માસમાં પ્રદર્શન ભરનાર હોવાથી આવતી મોસમની જુવાર, કપાસ, શીઆળુ અને બીજા કેટલાક પાકના નમુના મેળવવાનું નહિ બની શકે, માટે જરૂરનુ છે કે તેવા નમુના આ સાલના પાકમાંથી એકઠા કરવા અને નેમ કરવા તાબડતોબ પુરતી વ્યવસ્થા કરવા તજવીજ કરવી.

૫ પ્રદર્શનની સાધારણ વ્યવસ્થા ઉપર જણાવેલી કાર્યવાહક કમીટી હસ્તક રહેશે; જેના ચેરમેન ઉતર વિભાગના કમીશનર સાહેબ અને જનરલ સેક્રેટરી ખેતીવાડી ખાતાના ગુજરાતના ડેપ્યુટી ડીરેક્ટર સાહેબ રહેશે પ્રદર્શનના જુદા જુદા ભાગ અને પેટા વિભાગ પાડવામા આવશે જેને માટે કમીટીઓ અને તેના સેક્રેટરીઓની નીમણુંક હવે પછી થશે ખાવા પીવાનો બંદોબસ્ત પુના પ્રદર્શનની માફક કરવામાં આવનાર છે. અને પ્રદર્શન જોવા આવનાર તેમજ નમુના મોકલનાર માટે ખાસ કનસેશન આપવા રેલ્વે કંપનીઓને ભલામણ કરવામાં આવશે ઇનામો મોટા પ્રમાણમા રાખવામા આવશે સંચાઓ (મશીનરી) અને બીજા નમુનાઓ માટે કીમતી ઇનામો, ચાંદા અથવા પદકો આપવામાં આવશે પ્રદર્શનની જગા શાહીબાગ આગળ રાખવામાં આવી છે હવે પછીની વ્યવસ્થા બીજી પત્રિકા મારફત જણાવવાની ગોઠવણ થશે.

સુરત, ૨૮ મી જાન્યુઆરી ૧૯૨૭,

"દાહોદ ફાર્મપર થતા ઘઉં વિષે"

—**********—

લેખકઃ—પરાગજી રણછોડજી દેસાઇ.

ફાર્મ સુપ્રીન્ટેન્ડન્ટ—દાહોદ.

ગુજરાતમાં ઘઉંના સંબંધમાં બી સુધારવાનું તેમજ નવી જાતના ઘઉં દાખલ કરવાના અખતરાનું કામ દાહોદ ફારમ પર થાય છે. આ ફારમ પર ભુરી અને મધ્યમ કાળી જાતની જમીન ઘણે ભાગે મળી આવે છે, ભુરી

જમીનમા સેજ વધુ સંગ્રહી રાખવાની શક્તિ હોવાથી તેમજ વધારે ફળદ્રુપ હોવાથી એ જમીનમાં ઘઉ સારા થાય છે દાહોદ અને આલોદ તાલુકામાં પહેલ વહેલા ઘણું કરી વાજીઆ ઘઉ મુખ્ય ભાગે વવાતા તેથી એ ઘઉંની જાતમાં કેવી રીતે સુધારો થાય તેના પર લક્ષ અપાયું. છોડ ભરાવાદાર હોય, ઘણી ફુટ આવતી હોય, ઘણી ઉબીઓ હોય અને તે લાંબી હોય તેમજ તેમા ઘણા દાણા હોય અને તે સારા હોય અને વજનદાર હોય તે પર લક્ષ અપાયું. પસંદગી થતી હોવાથી જાતમા કંઈક સુધારો જણાયો. પણ જે વરસે વરસાદ વધુ હોય તેમજ વાદળ વધુ હોય અગર તો ઘઉનો ઉભો પાક હોય અને વરસાદ થાય તેવા વરસમાં વાજીઆ ઘઉંમા ગેરૂ નામના રોગનો ઉપદ્રવ વધુ જણાતો અને પાકનો સદંતર નાશ થતો તેથી ગેરૂ ન લાગે તેવા પ્રકારના ઘઉંની તજવીજ કરવામા આવી પોપટીઆ અને વાજીઆ ઘઉનો સંયોગ કરી એક મિશ્ર જાતના ઘઉ પેદા કરવામા આવ્યા. એનો પાક પણ વધુ જણાયો પણ કોઈ કોઈ વાર એમા પણ થોડા પ્રમાણમા ગેરૂનો રોગ જણાતો એવામાં આઠેક વરસપર નંબર ૪ જેને હાલમા ખોડીઆ ઘઉંથી ઓળખવામાં આવે છે તે ઘઉ આ ફારમ પર દાખલ કરવામાં આવ્યા. આ ઘઉ ઘણા સારા જણાયા અને તેથી એનું વાવેતર ફાર્મ પર તેમજ આજુબાજુ વધુ પ્રમાણમા વાજીઆની જગ્યાએ થવા માંડયુ.

આ ફાર્મપર જે જે ઘઉ કરવામા આવે છે તેનું ટુંક વર્ણન અત્રે અસ્થાને ન ગણાશે એમ માની નીચે પ્રમાણે ખેડુતની દ્રષ્ટિએ આપવામા આવે છે. (એ તો કહેવાની જરૂર નથી કે મકઈનો પાક કાપી લીધા પછી ત્રણ ચાર ખેડ કરી ઘઉનુ વાવેતર નવેમ્બરની પહેલીથી ડીસેમ્બરની આખર સુધીમા ઠંડી મોસમમા કરવામા આવે છે. અને મુવાલીઆ તળાવમાંથી નહેર વડે ત્રણ ચાર પાણી જેમ જોઈએ તેમ આપવામા આવે છે, પાણીની અનુકુળતા ન હોય અને પાછલો વરસાદ સારો ન હોય તો પછી ખેડુત લોક ચણાનુ વાવેતર કરે છે. જો પાછલો વરસાદ સારો હોય તો વગર પાણીએ પણ ઉપલી જમીનમાં ઘઉનો પાક થાય છે) દરેક જાતમા ધીની પસંદગી દર વરસે કરવામાં આવે છે. દરેક જાતના બબે ચાસ અવરનવર બીજી જાતની સાથે સરખામણી કરવા વાવવામા આવે છે અને પાકની નોંધ લેવાય છે.

(૧) વાજીઆં —

આના દાણા રતાશ પડતા પીળા રંગના હોય છે દાણા પોચા હોય છે. તેના છોડ પાતળા હોય છે. છોડને ફુટ ઘણી અને લગભગ એકી વખતે

હોય છે, તેથી એકરે બી બે મણ ઓરીએ તો ચાલે એક છોડમાથી ૭ થી ૧૨ છોડ બાઝે છે છોડ ઘણેખરે ભાગે ઉભા રહે છે. પાન ઘણા સહેજ લાંબા પણ એકદર ટુકા હોય છે છોડને ૬ ઠું પાન નીકળે ત્યારે ફુટ થવા માડે છે પાન પર સહેજ સફેદાઇનો ભાગ જણાય છે ઉબી પર સુ ખલા લગભગ ઉબીના કદના ટુકા હોય છે. દાણા છોડામા ઢીલી રીતે રહેલા હોય છે.

ફુલ અને ગેરૂ સાથે જણાય છે જો ગેરૂ ન હોય તો આ જાતનો પાક ઘણો સારો થાય છે (આ જાતમા ઘી ઓછુ જોઈતુ હોવાથી સામાન્ય તેમજ ચોમાસામા આ ઘઉનો ઉપયોગ કરવાથી પેટમા દુખતુ નથી તેમજ આમ પણ થતો નથી) જે વખતે દાણો પાકતો હોય તે વખતે ઉબીમાથી દાણો દેખાય છે. આ જાત પરિપકવ થાય ત્યારે છોડ જમીનદોસ્ત થવા માડે છે.

ઉભો પાક હોય અને એકદમ ભારે વરસાદ તોફાની પવન સાથે થાય તો આ ઘઉમાં ઘણુ નુકશાન થાય છે. કારણ કે છોડ પાતળા અને પોચા હોવાથી પડી જાય છે અને ઘણાખરા ઉભા થતા નથી અને વાકા રહે છે એટલે ઉદર તેમજ પશુ પક્ષી પણ નુકશાન કરે છે

આ જાત ગમે તે જમીનમા ઓછા ભેજથી તેમજ પ્રતિકુળ સજોગમા પણ પાકતી હોવાથી તેમજ જલદી થતી હોવાથી તેમજ એનો સારા વરસમા ઘણો પાક થતો હોવાથી લોક એનું વાવેતર ઘણા પ્રમાણમા કરે છે.

આ ફાર્મ પર એ જાતમા બીની પસદગીથી હાલમા સુધારો થયેલો હોવાથી તેમજ બીમા ભેળસેળ ન હોવાથી તેમજ ગયે સાલ સુકું વરસ પસાર થયેલું હોવાથી નવા પાકેલા (ગઇ સાલમા) ઘઉની માગ આ સાલ વધુ પ્રમાણમા થયેલી. આ વરસે પણ આનું બી આજુબાજુ તેમજ બાવકા ગામે વાવેતર માટે આપેલું છે.

૧૦ શેર છોડના વજનમાંથી ઉંબીનું વજન શેર ૬ અને દાણાનું વજન ૪, ૨–૫ થાય છે. આ ઘઉના લોટમાથી ચારણુ નજીવુ જેવુ નીકળે છે. લોટનો રગ રતાશ પડતો હોય છે. એક તોલામા આશરે ૨૭૭ દાણા હોય છે, એક છોડનો દાણાનો પાક ના થી ૩ (ત્રણ) તોલા થાય છે.

(૨) પીસીઃ—

આના દાણા સફેદ અને ટુકાં હોય છે આના દાણા પણ નરમ હોય છે આ હલકી જાતના ઘઉ છે.

છોડનો રંગ પીળાશ પડતો હોય છે છોડ મજબુત પણ નહી તેમજ પોચા પણ ન કહેવાય. છોડનો વધારો ફુલ આવે ત્યા સુધી ધીમે ધીમે થાય છે. કઠી આવવાની શરૂઆત થાય કે છોડ એકદમ વધવા માડે છે. ઉબીનો રંગ પણ પીળાશ પડતો હોય છે કઠીના સુખલા પાકયા પછી પીળા રંગના થવા માડે છે દાણાની ગોઠવણ ઢીલી રીતે હોય છે કંઠી લાબી અને ઉપરથી સહેજ અણીદાર થાય છે. ઉબી સુખલા કરતા લાંબી હોય છે. આ જાતના છોડને પણ ફુટ ઘણી થાય છે (બી વાવવા માટે એકરે આશરે ૪૦ મણ જોઇએ.) દરેક છોડમાથી ૭-૧૦ થાય છે પાન પહોળા ચામડા જેવા અને છેલ્લુ પાન લગભગ એક ફુટની લબાઇનુ હોય છે પાતાની ઉપલી બાજુએ વાળ હોય છે અને નીચલી બાજુ સાફ હોય છે કઠીના નીચલા પાનપર સફેદાઇ (WAX) જણાય છે ફુલ મોડા આવે છે અને આ જાત પાકે છે પણ મોડી આ જાતમા ગાભમરાથી સહેજ વધુ નુકશાન થાય છે તોફાની પવન સાથે જોરબધ વરસાદ થાય ત્યારે આ જાતમા પણ પાકને નુકશાન થાય છે ગેરૂથી પણ નુકશાન થાય છે સામાન્ય રીતે છોડ થોડા પ્રમાણમા જમીનદોસ્ત થાય છે.

આ જાતનો દાણો પોચો હોવાથી તેમજ લોટનો રંગ સફેદ ફ્રસદો હોવાથી વહોરા લોક આ જાતને રોટલી માટે વધારે પસદ કરે છે આ જાતને દળે ત્યાર લોટમાથી ચારેણુ નજીવુ નીકળે છે ૧૦ શેર છોડના વજનમાથી ઉબીનું વજન શેર ૫ ૩-૪ અને દાણાનુ વજન શેર ૪ ૧-૩ નીકળે છે. એક તોલા વજનમા દાણા ૨૯૫ દાણા હોય છે. એક છોડનો પાક ૨૧ થી ૩૫ તોલા હોય છે.

(ક) પુસા નબર ૪

આ સારી જાતના, સહેજ કઠણ અને તેજદાર ઘઉં છે. છોડ ભરાવદાર, મજબુત તેમજ ઘણેખરે ભાગે સીધા જતા જણાય છે. છોડમા ફુટ ઓછી હોય છે ૫-૭ થાય છે. સફેદાઈ WAX ઉબી પર, નીધલપર, અને છેલ્લા પાન પર દેખાય છે. ઉબીનો દાડો લગભગ ૩-૪' થી ૧' ફુટ સુધીનો લબાઇમા હોય છે. ત્યારબાદ છોડ ઉચાઇમા ઝપાટાબધ વધે છે. બક્ષી ઘઉંના કરતા આનો દાડો લાબો હોય છે, પાન રૂવાંટીવાળા અને કકળા હોય છે. બન્ને બાજુએ ધારવાળા હોય છે છેલ્લા પાનપર ખાડા ટેકરાવાળી રૂમઢી હોય છે ઉબીમા દાણા છેટે છેટે ગોઠવાયલા હોવાથી તે લાબી હોય છે અને ટોચ પર ચોરસ હોય છે. છોડની ઉચાઈ બેથી ત્રણ ફુટ હોય છે.

આ જાતને ગેરૂથી બીલકુલ નુકશાન થતું નથી. વાવેતર વખતે ઠંડી હોવી જોઇએ. વાદળ અને તાપ હોય તો ઘઉ ઉગી, ઉડી જઈ પાતળા પડી જાય છે. તેમજ અપરહીથી પણ નુકશાન થાય છે, લગભગ વાણીઆની સાથે પાકી જાય છે, આનો પાક પણ સારો થાય છે, ફળદ્રૂપ જમીન, તેમજ ખનશાળ જમીનને એ ઘણા માફક આવે છે. આ ન્યારી જાતના ઘઉં છે દાણા સખ્ત તેજદાર, ભરાવાદાર અને સહેજ ઠુંકા હોય છે કઠી આવ્યા બાદ છોડ માં વધારે અપાદાબથ થાય છે કુલ વહેલા આવે છે અને આ જાતને કંઠી નીકળ્યા બાદ પાકી થવા માટે વધુ વખત રહે છે. પક્ષી, ભુંડ તેમજ શીઆળ થી આ જાતમાં ખેતરમા નુકશાન થવા સભવ છે. કંઠીને મુખલા હોતા નથી તેથી એનું નામ બોડીઆ પડેલું છે છોડ મજબુત હોવાથી તે જમીન દોસ્ત થતા નથી. સખ્ત પવન વખતે પણ ટકકર ઝીલે છે આ જાતમાં ફુંટ ઓછી થતી હોવાથી વાવેતર વખતે બી વધુ વાપરી જાડા વાવવા પડે છે. એકરે ૧૦૦ રતલ બી જોઇએ જ્યારે બોડીઆ ઘઉંના ખેતરમા કંઠી આવે છે ત્યારે તેનો રંગ-ભુરાશ પડતો દેખાય છે આ જાતમા ગેરૂનો બીલકુલ દેખાવ થતો નથી કોઈ વખતે ગાભમરાથી સહેજ નુકશાન થાય છે ઉબીનો નીચેનો દાંડો ઘણો લાંબો હોવાથી કંઠી બહાર દેખાય છે.

આ જાતને વાવેતર વખતે ભેજ વધુ જોઇએ છે ખાતરવાળી, ફળદ્રૂપ જમીનમા પાક સારો થાય છે. આ જાતના ઘઉંને દળીએ ત્યારે લુસુ વધારે નીકળે છે આ જાતમાં ઘી જરા વધુ જોઇએ છે. એની રોટલી સારી થાય છે. રોટ પાણી વધારે પીએ છે. ૧૦ શેર છોડના વજનમાથી ઉબીનું વજન શેર ૫ાા અને દાણાનું વજન શેર ૪ા થાય છે. એક તોલામા આશરે ૨૬૯ દાણા હોય છે. એક એકરના પાક ૭ાા થી ૨ાા તોલા હોય છે. આ જાતના ઘઉં આણુ બાજુમાં તેમજ ભરૂચ, કાઠીઆવાડમા, રાજકોટ, અમરેલી, પાનસર, ખાનદેશ, નાસીક વિગેરે ભાગમાં વાવેતર માટે આ ખાસ મોકલવામા આવ્યા છે. (આ ફારમ મારફતે)

(૪) પુંમા નબર ૧૨.

આ જાત પણ બોડીઆને નામે ઓળખાય છે કારણ કે કંઠીને મુખલા હોતા નથી

છોડ સાધારણ રીતે મજબુત હોય છે સહેજ આખા છોડ પર જણાય છે ફુટ ઓછી આવે છે, ૪ થી ૬ હોય છે. વાવવા માટે બી એકરે અઢી મણ જોઇએ. છોડ પથરાતા જણાય છે દાણાનું ઉપલુ આચ્છાદન સફેદ તેમજ સુવાળુ હોય છે કુલ મોટા આવે છે, અને ઉપલી જાત કરતાં લગભગ દશની

૫'દર દિવસે મોડી થાય છે નીચેના પાન અવર નવર ખરી પડેલાં હોય છે. આ જાતમા પાને લગભગ વધુ હોય છે. પાનનો ઉપલો ભાગ રૂંવાટી વાળો હોય છે. પાન પહોળા અને ચામડાં જેવાં હોય છે. છેલ્લુ પાન લગભગ ૧૧ ફુટનું લંબાઈમાં હોય છે.

કંઠી ઉપલી જાત કરતાં લગભગ બે ઇંચ વધુ લંબાઈમાં (આસરે છ ઇંચ) હોય છે. ટોચ પર ચોરસ હોય છે. કંઠી પાકતી વખતે રતાશ પડતો રંગ પકડે છે. પરીપકવ થાય ત્યારે કંઠીમાથી દાણા છોડાં સાથે ખરી જાય છે. વધુ ભેજવાળા વરસમા નીચાણવાળા ભાગમાં સહેજ ગેરૂ આ જાતમાં જણાય છે આ જાત ઉપલી કરતાં સહેજ હલકા પ્રકારની છે. દાણો નરમ, લીલો ફીક્કો પીળાશ પડતો હોય છે બોડીઆ ના૦ ૪ કરતાં ફુલ આઠ દશ દિવસે મોતાં આવે છે કંઠી નીકળે ત્યારે પીળાશ પરતી હોય છે દાણાના આચ્છાદાન ને ટોચ ભાગ પર રતાશ પડતો રંગ હોય છે. કંઠી સાંકડી અને લાંબી હોય છે. કંઠી પાકી થાય ત્યારબાદ જમીનપર ખરી પરી જાય છે

૧૦ શેર છોડના વજનમાથી ઉબીનું વજન શેર ૬ અને દાણાનું વજન શેર ૩॥ થાય છે એક તોલામા આશરે ૩૧૫ દાણા હોય છે એક છોડનો પાક ૧॥ થી ૨॥ તોલા થાયછે, આ ઘઉંની વાવેતર માટે ભલામણ નથી.

(૫) બક્ષી—આ ઘઉં કાઠાને મળતા સારી જાતના છે. એ કાંસા સુખલાને નામે ઓળખાય છે છોડ મજબુત અને સીધા હોય છે. સહેલાઈ છોડપર સહેલાઈથી ફુલ આવ્યા પહેલાં માલુમ પડી આવે છે, ફુલ આવે ત્યા સુધી છોડમા વધારો ધીમે ધીમે થાય છે. ફુલ આવેથી વધારો ઝપાટા બંધ થાય છે ફુટ પણ ધીમે ધીમે સારી થાય છે, પણ બધી ફુટ વધુ અંતરે નીકળતી હોવાથી છોડ એકી વખતે પાકતા નથી અને પાકી જવા પામે તો દાણો નાનો મોટો થાય છે. ફુટ ૮ થી ૧૨ હોય છે, દાણાની ગોઠ વણી નીયમીત રીતે બે હારમા કાસકીની માફક હોય છે. કંઠી કરતા ગુચ્છાં લાંબા હોય છે પાન પહોળા, ખડબચડા અને ચામડા જેવા હોય છે છેલ્લુ પાન ૧૦ ઇંચથી ૧૫ ઇંચનુ લંબાઈમાં હોય છે. અને તેથી એ નમેલુ અગર વાંકુ વળેલુ હોય છે. છોડમાં વધારો સારો હોય છે

આ જાતમા ગાભમરાથી બધી જાત કરતાં સહેજ વધારે નુકશાન થાય છે તેમજ એમાં અગારીઓ પણ જણાય છે. મોડું વાવેતર થાય તો ઘઉં પાકે છે ખરા પણ પાક આઠ આની થાય છે. ગેરૂ જણાતો નથી, ગોરી પાકની

હોવાથી લગભગ બે પાણી વધુ આપવા પડે છે. દાણા લાંબા કઠણ અને તેજદાર હોય છે છોડ જુજ ભાગે જમીન દોસ્ત થાય છે. કારણ કે મજબુત હોય છે. છોડ રાા ફુટથી ૪ ફુટ ઉંચાઇ થાય છે.

જ્યારે અણી થઇને કંઠી આવે છે. ત્યારે ખેતરનો દેખાવ સહેદાઇ પર જતો ઘેરો રંગ જણાય છે જ્યારે કંઠી પાકે છે ત્યારે સુખલા કાળા પડતા જાય છે. ફુટ વધુ થતી હોવાથી જાડુ વાવેતર કરવાની જરૂર નથી. બી એકરે ૭૦ રતલ હોય તો પણ ચાલશે. આ જાતમા છોડને પાન વધુ હોય છે એટલે ઘાસ ચારો પણ ઠીક મળે છે. વાણીઆ અને પુસા નબર ૪ કરતાં ૫ ૬ દીવસ મોડા ફુલ આવે છે.

આ જાતને મળતા ઘઉ શેટ પારતેર, હાસોટી, અને કાઠા હોય છે. ડાંગર કાપી લીધા પછી આ ઘઉં વાવ્યા હોય તો એકરે આશરે ૬૦૦ રતલ પાકે છે.

૧૦ શેર છોડના વજનમાથી ઉબીનુ વજન શેર પાા અને દાણાનુ વજન શેર ૪ થાય છે. એક તોલામા આશરે ૨૭૦ દાણા હોય છે. એક છોડનો પાક ૦।। થી ૩।। તોલા થાય છે. આ ઘઉંનું બી પણ વહેંચવામાં આવેલું છે.

(૬) વાણીઆ × પોપટીઆ

આ મિશ્ર જાત વાણીઆ અને પોપટીઆ નામના ઘઉંના સંયોગથી થયેલ છે. આ જાતનો દાણો કઠણ, પાતળો અને ટુંકો અને તેજદાર હોય છે. આ જાતમા પણ કોઇવાર ગેરૂ જણાય છે. ફુલ મોડા આવે છે અને પાકે છે પણ મોડા, પણ પાક વધુ આપે છે. ગાભમરો નણીવો જેવો જણાય છે. પીલી જાત કરતા કંઠી કંઇક નાની હોય છે દાણાના ઉપરના આચ્છાદાન લીલાશ પડતા રંગના હોય છે અને મજબુત અને સખ્ત રીતે બાજુએ ગોઠવાયલી હોય છે. આની ઉત્પત્તી કરવાનો મુખ્ય હેતુ ગેરૂ ન થાય તે માટેનો હતો. પણ આ જાતમા પણ ગેરૂ કોઇકવાર જણાય છે.

દશ શેર છોડના વજનમાથી ઉબી શેર ૬ નીકળે છે જ્યારે ઘઉં શેર ૪।। મળે છે એક તોલા વજનમા દાણા ૨૯૩ હોય છે જ્યારે દરેક છોડનો પાક ૦।। થી ૪।। તોલા થાયે છે પત્રક (અ) માં જુદી જુદી જાતના ઘઉંનો એકરે કેટલો પાક થાય છે તે જણાવેલ છે.

સામાન્ય —

ઘઉને માટે જમીનમા ખેડ કરવાથી રવો રવો થાય તેની જમીન સારી ફટકાથી વાવેલુ ઉગે છે પણ ઠીક અને સામાન્ય વરસમા પાક પણ ઠીક આપે

છે. જે વરસમાં ભેજ ઓછો હોય, જમીનમાં ઢફાં હોય અને કાચી વરાપે ખેડ કરેલી હોય ત્યારે ઢળવતી વાવેતર કર્યું હોય તો ઠીક. ઘઉંના ફુડકાને કરાર કરી ઉંડુ વાવેતર કરી ઉંડુ વાવેતર કર્યું હોય તો ઠીક બન્ને ચાસમાં સરખા દાણાનુ વાવેતર થવુ જોઇએ. જે જાતના છોડ મજબુત હોય અને જમીન દોસ્ત છે ડ થતા નથી તે જાતમા છોડને મુળ ભરાવાદાર, ઉંડા મજબુત પથરાયલા તેમજ ઘણા હોય છે માટે આવી જાતમાં વાવેતર આવુ કર્યું હોય તો બાઝ સારી, પાક ફાલે છે અને વધુ થાય છે એમ અનુભવ સુચવે છે.

સાધારણ રીતે આ ભાગમાં ઘઉં આશરે ૧૪ ઈંચના આંળાથી ઓરાય છે પણ બે ફુટના અતરે વાવેતર કર્યું હોય તો ભીનો બચાવ થાય છે અને પાક પણ ઠીક થાય છે એમ અનુભવ સુચવે છે. ઘઉં ઉગી નીકળ્યા પછી વરસાદ થાય તો ઘઉંને ફુટ સારી થાય છે. વાવેતર વખતે ઠંડી મોસમ હોય તો ઘઉં ઉગે છે સારા. જો વાદળ થાય અને તાપ પડે તો ખપરડીથી નુકશાન થાય છે અને આછા પડી જાય છે. ઘણો ભેજ હોય અને વાણીઆ ઘઉંને વાવ્યા હોય અને ત્યાર બાદ વાદળ રહે અને બે માસની અંદર વરસાદ થાય તો ગેરૂ:ઘણો આવે છે અને વાણીઆનો દાણો ઝીણો થઈ જાય છે જે વખતે ઠંડી આવે તે વખતે જો પુષ્કળ વરસાદ પવન સાથે થાય તો વાણીઆ અને પીસી ઘઉં જમીન દોસ્ત વધુ પ્રમાણમાં થાય છે, છોડને ઠંડી અવર નવર આવતી હોવાથી દાણો તો બાઝે છે, સાધારણ સરેરાશ પાક બી થી આશરે ૧૪ થી ૧૫ મણો થાય છે.

આગલા પાકને ખાતર આપેલુ હોય તે ઘઉંને ગુણ ફાયદો છે મેલા અગર મનુષ્ય મળના ખાતરથી પાકમાં વધુ વધારો થાય છે એકરે ૨૫ ગાડાં આપ્યા હોય તો પુષ્કળ થાય છે. ઉકરડાનું ખાતર કોહેલુ આપેલુ હોય તો સારૂ- મકઇ તેમજ બાજરીના ખુપરા ખેતરમાથી સાફ કરવા જોઇએ નહીં તો ઉધઇનો ત્રાસ થાય છે વધુ ભેજને લઈ કોઈ વરસમાં ઘઉં પીળા પડી જાય છે તે વખતે ઘઉંને હળી કઢાવ્યા હોય અને ત્રણ ચાર દીવસ તપવા દઈ પછી રાપડી ફેરવી હોય તો ઘઉં કાળાશ પડતો રંગ ધરે છે અને ફાયદો થાય છે પણ આને માટે રીતસરનું વાવેતર થવું જોઇએ. પાણી જેમ જોઇએ તેમ આપ્યુ હોય તો ફાયદો થાય આ ભાગમાં ખારવાળી જમીનમાં પણ ઘઉં થાય છે (ખારમાં એકંદર ખાર (ફપલી ૯" ના પડમાં ૦-૧૮ હોય છે તે પઈકી કેલશીઅમ કારબોનેટ ૦-૦૨, કેલશીઅમ સલ્ફેટ ૦-૦૬, કેલશીઅમ

ક્લોરાઇડ ૦-૦૨, મેગ્નીશીઅમ ૦-૦૬, મેગ્નીશીઅમ કારબોનેટ ૦-૦૧) નહેરના પાણીમા એકંદર ખાર (૧,૦૦,૦૦૦ ભાગમા) ૧૨ થી ૧૪ હોય છે; તેમા કેલશીઅમ કારબોનેટ થી ૭, મેગ્નીશીઅમ કારબોનેટ ૧-૪૨ થી ૩-૨૦, મેગ્નીશીઅમ સલ્ફેટ ૧-૦૩, મેગ્નીશીઅમ ક્લોરાઇડ ૧-૯૦ થી ૨-૮૨) હોય છે,

ઘઉના વાવેતર વખતે ચાસમાં ઢેફાં પડયા હોય તો ઢેફાને ઉંચકી આજુબાજુએ મુકાવવા ઘઉ બે ફુટના ફડકાના ગાળાથી ઓરેલા હોય અને એક પાણી પાયા પછી ખેડી રાપડી ફેરવી હોય તો જમીનમા ભેજ ટકી રહે છે અને એક પાણી ઓછુ હોય તો પણ ચાલે એ તો કહેવાની જરૂર નથી કે ચણાના વાવેતર કરતા ઘઉંના વાવેતરમા ફાયદો વધુ થાય છે ઘઉને હીમ થી નુકશાન થતુ નથી વાવેતર પછી કઠી આવતા ૮૦ થી ૧૦૫ દીવસ થાય છે ત્યાર બાદ આશરે એક મહીને ઘઉ પાકી ઘઉ તઇયાર થાય છે

કઠી આવવા માટે એટલે આશરે એક અઠવાડીઆમા ઘણા ખરા ઘઉંને કઠી આવી જાય છે બાવળના છયડા નીચે ઘઉ થતા નથી તેમજ મોસબી મતરા, લીબોઇના ઝાડની નીચે નાના છોડ રહી જાય છે અને ટુંકી અને ઝીણી કઠી આવે છે. બોડીઓ અને બક્ષી ઘઉની કઠીમા મથાળે તેમજ નીચે પણ દાણા ભરાયલા હોય છે

લેખક —પરાગજી રણછોડજી દેસાઈ

દાહોદ ફાર્મ સુપ્રીન્ટેન્ડન્ટ

(અ)

વરસવાર પાક દર્શાવનારૂં પત્રક, પાક દર એકરે રતલમાં

ઘઉંની જાત	૧૯૨૦–૨૧ દાણાનો પાક	૧૯૨૧–૨૨ દાણાનો પાક	૧૯૨૨–૨૩ દાણાનો પાક	૧૯૨૩–૨૪ દાણાનો પાક	૧૯૨૪–૨૫ દાણાનો પાક	૧૯૨૫–૨૬ દાણાનો પાક	૭ વર્ષનો સરેરાસ પાક
૧ વાજીઆ	૧૦૩૨	૧૫૧૪	૧૧૦૫	૧૧૭૫	૬૨૬	૯૬૬	૧૦૭૮
૨ પીસી	૧૨૦૦	૧૨૦૯	૧૨૫૯	૧૪૬૩	૭૩૯	૮૯૩	૧૧૨૭
૩ પુસા ન ૪	૭૭૨	૧૩૧૬	૧૧૭૮	૧૧૧૪	૭૨૫	૧૧૪૦	૧૦૪૧
૪ પુસા ન ૧૨	૮૪૦	૧૩૨૫	૧૧૮૫	૧૪૫૨	૮૨૨	૮૮૬	૧૦૩૫
૫ બક્ષી	૧૪૭૦	૧૫૪૯	૧૧૬૪	૧૧૪૩	૬૧૭	૯૦૬	૧૧૪૧
૬ વાજીઆ ચોપટીઆ	૧૪૫૫	૧૪૮૩	૧૩૦૨	૧૧૩૧	૭૨૫	૧૧૬૦	૧૨૦૯

પરાગજી રણછોડજી દેસાઈ.

જાહેર ખબર.

સંસ્થાન ઇડરના રેવન્યુ કમીશનરની ઓફીસથી

ઈડર રાજ્યની જમીન ઘણી કીમતી અને ફળદ્રુપ છે અને ખેતીવાડીના કામ માટે તે ઉત્તમ પ્રતિની ગણાય છે. ખેડવાણ જમીન મોટા પ્રમાણમાં પડતર પડી છે તે સાથવા માટે તજવીજ ચાલે છે જેથી આ જાહેર ખબરથી ખેતીના ધંધામાં પડવાવાળા સાહસિક ગ્રહસ્થો તેમજ સાગ સાધનવાળા ઉત્સાહી ખેડુતોને ખબર આપવામા આવે છે કે જેને મોટા જથામા જમીન રાખવી હશે તેમજ હાલના સુધરતા જતા જમાનામા વખત અને મજુરીનો બચાવ થઈ શકે તેવા ઓજાર જેવા કે ટ્રેકટર, પ્લાઉ, લોઢાનાં સુધરેલી જાતના હળ વિગેરેથી ખેતી કરવાની ઇચ્છા હશે તેને માટે આ ઉતમ તક છે.

જમીનમા પાણી બહુ ઉંડા નથી તેથી પુરતા પાણીવાળા કુવા સહેલાઈથી ગાળી શકાય છે મોટી નદીઓ પણ છે કે જેમાથી ઈરીગેશન માટે પુરત પાણી મળી શકે તેમ છે હવા પાણી પણ તન્દુરસ્તી માટે સારાં છે સરેરાશ વરસાદ પાત્રીશથી ચાલીસ ઇંચ પડે છે

દરેક જાતના પાક જેવા કે—કપાસ, ઘઉ, સરસવ, સેલડી, મેથી, અળશી, તમાકુ, બાજરી, જુવાર, ભોંયસીંગ, તલ, મકાઇ, વિગેરે—કીમતી પાકનુ વાવેતર મોટા પ્રમાણમાં થઇ શકે તેવી એટલુજ નહીં, પણ દરેક જાતનુ શાક બકાલુ ઉત્પન્ન કરી શકાય, અને આંબા, મહુડા, ચીકુ મીઠા તથા ખાટા લીંબુ, જામફળ અને અજમેરી બોર, કેળ, પપૈયા, વિગેરેના બાગ બગીચા બનાવી શકાય તેવી રસાળ જમીન છે તેની સાથે ઉત્પન્ન કરવામાં આવતી ચીજો એક સ્થળેથી બીજે સ્થળે જ્યા તેની બજાર હોય ત્યા સહેલાઇથી મોકલી આપવા માટે અમદાવાદ-પ્રાંતીજ રેલ્વેની પુરતી સગવડ છે

ખાસ ધ્યાનમા રાખવા લાયક હકીકત એ છે કે જમીન રાખનારને રાજ્ય તરફથી વેચાણનો ઉત્તાર હક આપવામા આવે છે. એટલે ખેતી માટે જમીન સુધરવાં પાછળ જે ખર્ચ કરવામા આવ્યો હોય તે નિષ્ફળ જતો નથી

જમીન ઉદાર સરતોથી આપવામા આવશે માટે જેને આ રાજ્યમા જમીન રાખવા વિચાર હોય તેણે અમને મળવુ

હીંમતનગર. અમદાવાદ-પ્રાંતીજ રેલ્વે.

તા૦ ૯ માહે માર્ચ સને ૧૯૨૭, મુાં૦ હીમતનગર

KESHAVLAL A JOSHI

રેવન્યુ કમીશનર સ્વસ્થાન ઇડર

તીડનો ઉપદ્રવ.

હાલમા આપણે તીડના ટોળાથી થતા ઉપદ્રવની હકીકત વાચીએ કે સાભળીએ છીએ ત્યારે આશ્ચર્યચકિત થઇને ભયની લાગણી અનુભવીએ છીએ. હમણા સીધ, કાઠીયાવાડ, અમદાવાદ અને ભાલના પ્રદેશમાં North Weet નામના તીડના ઉપદ્રવથી તુળના વિશાળ ક્ષેત્રફળનો ઘાણ નીકળી ગયો તે હકીકત છાપામા વાચનારી આલમને તીડ વિષે જાણવાની અપેક્ષા ઉદ્ભવે એ સ્વભાવિક છે આ નાના પણ ભયકર પ્રાણીઓ જ્યા થઇને જાય ત્યા તુલનુ નિકદન કાઢે છે તે કેવા હશે? તેમના ઉપદ્રવની આગાહી આપણાથી કેમ કરી શકાતી નથી? અમુક સ્થળેજ કયાથી તેઓ ફુટી નીકળે છે? આ તીડનુ જીવન કેમ શરૂ થાય છે અને પુરૂ કેળવાય છે? તથા આ ભયકર પ્રાણીઓનો નાશ અથવા અટકાવ કરવા માટે શા રસ્તા લેવા જોઈએ આવા અનેક સવાલો ઉઠે છે. અથી કરીને અત્રે આ ઉપદ્રવ સબધી સામાન્ય માહિતી જીજ્ઞાસુ વાચકોને ઉપયોગી થઇ પડશે એમ ધારીને આપવામાં આવી છે અત્રે જણાવવુ જોઇએ કે પ્રસ્તુત લેખમા આપેલી હકીકત કાઇ ખાસ નવી નથી પરતુ તે વિગતો પુસ્તકોમાથી એકઠી કરેલી છે

ઇશ્વરી કોપ

વિજ્ઞાન જ્ઞાન વિહનિ મનુષ્યો માને છે કે તીડોનો આવો ઉપદ્રવ થવો એ ઇશ્વરી કોપ છે અને તેમા પુરૂષ પ્રયત્ન નિરર્થક છે આ બાબતમા સત્યા સત્ય નિર્ણય કરવો બાજુએ રાખીને આપણે વઇજ્ઞાનિક દ્રષ્ટિએ આ વિષય પર વિચાર કરીએ તો જણાશે કે આતો એક સામાન્ય બનાવ છે, અને એમા ઇસ્વરના હાથનુ આરોપણ કરવુ જરૂરી નથી પ્રથમ તો એ જાણવુ જરૂરનુ છે કે તીડ એ એક નાનુ. ખેતરમા થતા ખપરી અને તીતીઘોડાની જાતનુ જ. એથી ત્રણ ઇચ લાબુ અને અધો ઇચ જાડુ પ્રાણી છે, અને તેની વશવૃધ્ધી કરવાની શકતી ભયકર પ્રમાણમા મોટી છે આ પ્રાણીઓનો સ્વભાવ સમુહમાં ફરવાનો હોય છે. આખો સમુહ સાથેને સાથે ઉડે છે, લાબી મુસાફરી કરે છે અને અહી તહી જયા ખાવાનુ મળે ત્યા ઉતરીને ખાવા માંડે છે

તીડની જાતો

હીદુસ્તાનમા બે જાતના તીડનો મન્મિનિ તવારીખવાર અહેવાલ મળી આવે છે એક બોમ્બે લોકસ્ટ (Bombay Locust) અને બીજાને નોવ વેસ્ટ

અથવા (માયગ્રેટરી) તીડ કહે છે આ બે તીડના સ્વભાવ અને રહેણી કરણી મા ઘણો તફાવત છે તેમની ઉત્પતીના પ્રદેશ વચ્ચે ઘણું અતર છે, તેમ તેઓ જુદા જુદા મુલકમા ફરે છે. તેઓ એક બીજાના મુલક ઉપર આક્રમણ કરતાંજ નથી સિવાય કે બંનેની અનુમતીથી તેઓ સરહદ પરના પ્રાત ઉપર ભેગા અથવા જુદા જુદા હલ્લો લઇ જાય છે. બોમ્બે લોકસ્ટ તરીકે ઓળખાતી જાતીનો અધિકાર મુબઇ અને કલકત્તા સાધથી લીટીની દક્ષિણ બાજુમા છે. ત્યારે ઉત્તર હિંદુસ્થાનના સઘળા ભાગમા નોર્થ વેસ્ટ તીડનો અમલ ચાલે છે. પરંતુ કેટલીક વખત એમ બને છે કે અમદાવાદની દક્ષિણના ગુજરાતમા, રજપુતાના, મધ્યપ્રાત, વરાડ, બગાળા અને આસામમા આ બંને અથવા બેમાથી એક ગમે તે જાતી જોવામાં આવે છે.

૪ રહેઠાણના મુલક.

હાલમાં સીધમાં તથા ગુજરાતમા જે જાતે નુકશાન કર્યું તે ઉપર જણાવેલી જાતોમાથી બીજી જાતનાં તીડ છે આ જાત સિંધમાથી કાઠીઆવાડમા આવીને પોરબદર થઇને અમદાવાદ ને ભાવના પ્રદેશમા ઉપદ્રવ કરી રહી છે. આ જાતનો અધિકાર હિંદુસ્તાન બહાર અલ્ગેરીઆમા છે ત્યાંથી ઉત્તર આફ્રિકામા થઈ સાઇપ્રસ, અરબસ્તાન અને ઇરાનમા ફરી, બલુચિસ્તાન દ્વારા સિંધ, કાઠીઆવાડ, રજપુતાના અને પજાબમાં દાખલ થાય છે હિંદના જણાવેલા છેવટના ચાર મુલકોમાથી તેઓના જગી ટોળા એકઠા થઇને ઉત્તર હિંદુસ્તાન મા ઉડવા માડે છે અને હિમાલયની તળેટીના મુલકો સયુક્ત પ્રાંતો, બીહાર અને બગાળામા ફરી વળે છે કલકત્તા તરફ તો ક્વચિતજ દેખા દે છે.

૫ જીવન પદ્ધતિ

આજ સુધી જે અભ્યાસ થયો છે તે પ્રમાણે આ નોર્થ વેસ્ટ તીડની જીવન પદ્ધતિ નીચે પ્રમાણે છે—રજપુતાનાથી આઘમલા રેતાળ ડુગરી પ્રદેશ મા તથા સુલેમાન ડુગરોની હારમાળામા આ જાતની ઉત્પતી થાય છે આ જાત પજાબમા માર્ચ કે એપ્રીલમા અને રજપુતાનામાં જુન કે જુલાઇમાં ઇડાં મુકે છે દરેક માદા જમીનમા એક ઇચ કે એથી પણ વધારે ઉડાઇએ ૮૦ થી ૧૦૦ ઇંડા મુકે છે ઇડા લગભગ ડાગરના દાણા જેવડા હોય છે. ઇડા મુકવા માટે જમીન ખોદવાનું સાધન માદાને કુદરતે બક્ષેલુ છે. તે પીડ ની લબાઇ અને વાકુ શીગડા જેવુ હોય છે ઇંડામાથી બચ્ચાં નીકળતાં સાથે ઘણું જીવરાઇઓ કરે છે તરત નીકળેલા બચ્ચાં આખ વગરના અને ત્રીજા

ઘાસના રંગના હોય છે. થોડા વખતમાં તેમનો રંગ બદલાઈને કાળો થઇ જાય છે તે પછી કાળા મટીને પીળાશ પડતાં ગુલાબી બને છે અને છેવટે જાબુડા ગુલાબી રંગ થઇ રહે છે એકાદ મહીનામા તેમને પાંખો આવે છે, અને પાંખો આવી એટલે ટોળે વળી ઉડવા માડે છે. જે તીડ પોતાની ઉત્પત્તીના સુકા પ્રદેશમાથી નીકળી જઇને વધારે ભેજવાળા મુલક જેવા કે વાયવ્ય પ્રાંત, મધ્ય પ્રાંત, ગુજરાત, બંગાળા, આસામ વિ૦ ઠેકાણે જાય છે. તેઓ ઇંડા મુકયા સીવાય મરણ પામે છે એમ મનાય છે. જો કોઈ જગાએ તેઓ ઇંડાં મુકે તો તેમાથી બચ્ચા નીકળતાંજ નથી અથવા નીકળે તો કોઇ રોગનો ભોગ થઇ પડીને મરણ શરણ થાય છે. પરંતુ જે ટોળા રજપુતાના અને પંજાબના સુકા પ્રદેશમાજ ઉડે છે તેઓ ઓગસ્ટથી ડીસેમ્બર સુધીમા ઈંડાં મુકે છે. આ ઇંડા માથી નીકળેલા બચ્ચાં ઠંડી રૂતુમાં પાંખોવાળાં થઇને ટોળે વળી ઉડવા માંડે છે. અને માર્ચ મહીનામા વંશ વૃદ્ધિ માટે ઇંડા મુકવા માડે છે. આમ એક વરસમાં બે પેઢીઓ પુરી થાય છે.

૬ છેવટની સ્થિતિ

આ છેવટની સ્થિતિમા જ્યારે તીડ ઉડતા હોય છે ત્યારે પણ બે જાત નાં રંગવાળા હોય છે. શરૂઆતમા તેમના ગુલાબી રંગમા જાબુડી છાટ હોય છે. પરંતુ ઇંડા મુકવાના સમયે તેઓ પીળો રંગ ધારણ કરેછે. ઈંડાં મુકવાનો સમય ઘણોજ નજીક હોય છે ત્યારે આ પીળાં તીડની ગતિ ઘણીજ મંદ પડી જાય છે અને બધાં એકજ સાથે નજીક નજીક ઈંડા મુકે છે.

૭ ઉપદ્રવથી થતું નુકશાન.

ઉપદ્રવથી થતું નુકશાન — આ ઉડતા ટોળાંનો વિસ્તાર કેટલાક ચોરસ ગાઉનો હોય છે અને કેટલીક વખત તીડના કાફલાનુ થર એટલુ જાડું હોય છે કે સુર્યના દર્શન દોહાલાં થઈ પડે છે. તેઓ જ્યારે ઉતરે છે ત્યારે તેમના વજનથી ઝાડની ડાળીઓ પણ ભાગી પડે છે કપાસ, ગળી, તલ, બાજરી, જુવાર, ઘઉં, ચણા અને ઘાસ વિ૦ તુલોને તીડથી નુકશાન થાય છે. આ ઉપર થી જણાશે કે તીડ અમુકજ તુલ ઉપર આવથી પડે છે એવું કાંઈ નથી ઝાડ ના પાન અને કુંપળોને પણ તેઓ છોડતા નથી પરતુ એવો અનુભવ થયો છે કે આ નોર્થ વેસ્ટ જાતના તીડને લીમડાના ઝાડનો પાલો ભાવતો નથી. એક ઝાડ પર તીડ બેઠા કે પાચ મીનીટમા તેને બોડુ કરી મુકે છે તીડ ખાતાં હોય તે વખતે ઘુમ અવાજ થાય છે. અને ઝાડ નીચે પુષ્કળ અઘાર પડે છે.

૮ તીડનું જીવન.

હિંદમાં તીડ બાબત રેવ. મી. લેફ્રોએ ખાસ અભ્યાસ કર્યો હતો

તેમના શબ્દોમાં કહીએ તો " આ નોર્થ વેસ્ટ જાતના તીડ બધું મળી છ માસ જીવે છે. ઈંડાંમાંથી નીકળેલાં બચ્ચા કુદતા કુદતાં એકઠાં મળી એક મોટું ટોળું થઈને ઉડવા માંડે છે, આ તીડ મુખ્યત્વે રણનું પ્રાણી છે તે હિંદના બીજા વધારે ઠંડા પ્રદેશ કે જ્યાં ઝાડ પાન પુષ્કળ હોય છે ત્યાં જતું નથી પરંતુ સુકા પ્રદેશમાં ઉત્પન્ન થાય છે, અને ત્યાજ જીવન પુરૂં કરે છે."

૯ બચાવના ઉપાયો.

બચાવના ઉપાયો—હજી તીડના જીવન વૃતાંત સબંધી આપણું જ્ઞાન સંકુચીત છે અને તીડની અજબ ઉત્પાદક શક્તિ તથા ટોળે મળવાની સંઘ શક્તિ કયા ખાસ સન્જોગોને આધારી છે. તેની આપણને સપુર્ણ માહીતી નથી આથી કરીને તીડના ટોળા કયારે નીકળી આવશે તે અગાઉથી જાણી શકાતું નથી અને પરીણામે તેમનું આક્રમણ એકાએક થાય છે. તીડથી બચવા માટે તેની સામે યુધ્ધ માંડવું એ એક વ્યક્તિનું કામ નથી પરંતુ સર્વ સામાન્ય હીતની વાત છે. માટે નીરૂપાય બની બેસી રહેવાને બદલે સરકાર તરફથી તીડના સમાચાર આવવાની સાથે સાવચેતીના જે પગલા લેવામાં આવે છે, તેમા મદદ કરવી એ ખાસ જરૂરનુ છે કારણ હમણામા વઈજ્ઞાનિક પધ્ધતિથી તીડનો નાશ કરવાના માર્ગ સુચવવામા આવ્યા છે તેમા બલુનમા ચઢી આકાશમાં રહીને ઝેરી હવા ફેલાવવાની, ઝેરી દવા છાટવાની કે ઉડાડવાની બાબતોનો સમાવેશ થાય છે. પરતુ હીંદુસ્તાનમા હજી આવી રીત હાથ ધરવામાં આવી નથી અને તેથીજ કરીને " પકડીને પટકી મારવાનો " રસ્તો આપણે લેવો પડશે કે જેથી તીડનો સહાર જેમ બને તેમ બહોળા પ્રમાણમા થાય આ માટે નીચેના પગલા લેવાં આવશ્યક છે—

(૧) તીડના ટોળાની હીલચાલની ખબર રાખી તેની નોંધ લેવી

(૨) દરેક માર્ગે થાળી, ઢોલ વિ૦ વગાડી અવાજ કરીને તીડોના ટોળાને પોતાના પાક ઉપરથી દુર નસાડી મુકવા માટે પ્રયત્ન કરવો.

(૩) રાત્રે બઠાં હોય ત્યારે અથવા દીવસે જ્યા બને ત્યા જેટલાં તીડ મારી નખાય તેટલા મારી નાખવા ચુકવુ નહિ

(૪) તીડ ઇંડા કયા મુકે છે તે ધ્યાન રાખવું અને ઈંડાના ગોટાનો નાશ કરવો તથા તેનાથી બચ્ચા નીકળી આવે તેને પુરા કરવા ચુકવુ નહિ.

૧૦. સહકારની જરૂર

હાલમા ગુજરાતના ખેતીવાડી ખાતા તરફથી જ્યા જ્યા તીડનો ઉપદ્રવ માલમ પડયો છે, ત્યા ત્યા આ પગલા લેવાનો બદાબસ્ત થઇ ગયો છે

સરકારી તેમજ પ્રજાકીય અધિકારીઓની મદદ લેવા માટે માગણી કરીને તેઓને ઉપર જણાવેલા પગલાં લેવાનુ સુચવ્યુ છે. તે પ્રમાણે હાલમા ગુજરાત કાઠીયાવાડના જે જે ભાગમાં તીડનો ઉપદ્રવ છે ત્યા રેવન્યુ ખાતાના તલાટીથી માંડી કલેકટર સુધીના સઘળા અમલદારો, તાલુકા અને જીલ્લા લોકલ બોર્ડના સભ્યોને અધિકારીઓ, સહકારી ખાતાના અમલદારો, સહકારી મંડળીઓના સભ્યો, બીજી ગ્રામ્ય સસ્થાઓના સભ્યો અને દરેક ગામના આગેવાનો આ બાબતમા અજાણ હોય એવા ખેડુત વર્ગને દોરવી માર્ગ બતાવવાનો પોતાનો ધર્મ યથાસ્થિત બજાવીને આ ભયંકર પ્રાણીઓના ઉપદ્રવથી થતો વિનાશ જેટલે બને તેટલે અંશે ઓછો કરવા પ્રયત્ન કરે એજ અભ્યર્થના.

મહાદેવપ્રસાદ હરિલાલ દેશાઇ.
બી એજી.

ખેડુતોના ઉદ્ધારની કુંચી.

"ખેડુત" શબ્દ જે અર્થમાં આજકાલ પ્રચલિત છે, તે અર્થ શ્રી મદ ભગવદગિતાના ૧૩ મા અધ્યાયમા વર્ણવાયલો છે, તે જોડે બીલકુલ બંધ બેસતો નથી. ઉપર જણાવેલા અધ્યાયમા ક્ષેત્ર એટલે ખેતર તેને આ દેહ કલ્પી છે જ્યારે ક્ષેત્રજ્ઞ એટલે ક્ષેત્રકાર યાને ખેડુતને દેહી એટલે આત્મા માન્યો છે. આ અર્થનુ તાદ્રસ્ય ખેડુત શબ્દ જોડે સરખાવતા ખેડુત શબ્દનો અર્થ કેટલો ઉંચી કક્ષાએ માનવાનો છે તે દરેક વિદ્વાન પુરૂષે ગોર કરી લેવાનું છે. હવે જ્યારે ખેડુત શબ્દનો અર્થ શાસ્ત્રીય પ્રમાણથી ઉચ્ચી કક્ષાનો માનવાનો છે તો સવાલ ઉપસ્થીત થાય છે કે ખેડુતની આજકાલ અધમ દશા કેમ આવી ગઇ છે તેનો જવાબ એટલોજ આપી શકાય કે ખેડુત પોતે જાતે પોતાની અધમ દશાને માટે જવાબદાર છે કારણ કે કુદરતી નીયમ પ્રમાણે જો પોતાની જાતની સંભાળ દરેક જણ ના રાખે તો તેની શારીરીક તેમજ માનસિક તથા વ્યવહારીક સ્થિતી અધોગતીને પામતી જાય છે માટે એટલુ તો નક્કી છે કે ખેડુત પોતેજ પોતાની અધોગતીને માટે જવાબદાર છે. આપણે ઉપર મુજબ જાણી લઇ ખેડુતને તેની સુધારાથી અથવા પ્રગતિની દીશા ન બતાવીએ ને જો બેસી રહીયે તો વ્યાજબી લેખાય નહી, કારણ કે ખેડુત પોતે ક્ષેત્રકાર

હોવાથી દુનિયાને જોઈતી ચીજો કાચા માલના રૂપમાં બદલીને તૈયાર કરી આપે છે. તેથી ખેડુતને તેની સુધારાની યાને પ્રગતિની દીશા બતાવવાને આપણે ગણી છઈએ તે ગણું અહીં ન કર્યાથી આજ કાળ દુનિયાની અધોગતી થઇ રહી છે એમ હરેક સજ્જને કબુલ કરવું પડશે, એવી આ લેખના લેખકની સામાન્ય માન્યતા છે ખેડુત અધમ દશામાં આવી પરવાના ઘણા કારણો છે. પ્રથમ સારા વખતમાં ખેડુત તરફ દુનિયાના ઘણા લોકો સહાનુભુતિ ધરાવતાં હતા આજે તે સ્થિતિમાં પરીવર્તન થઈ ગયુ છે. ખેડુત ક્ષેત્રજ્ઞ તરીકે દુનિયાને પાલન પોષણની તમામ ચીજો પકવીને તૈયાર કરી આપે છે છતા તેના તરફ કોઇ હવે સહાનુભુતી પ્રથમવત જોઇતા પ્રમાણમા ધરાવતુ નથી, તેનું મુખ્ય કારણ એવું છે કે સારા આબાદ વર્ષોમા પાકનો ભાવ સારો આવ્યાથી ખેડુતો બેદરકાર બનતા જાય છે. જેથી તેમના તરફનો સહાનુભુતીનો ભાવ નષ્ટ થતો જાય છે. બીજું ગૌણ કારણ એવુ છે કે ખેડુતો કેળવણી લેતા થયા છે પણ તે સંગીન પ્રકારની ન હોવાથી મોજ મજાહમા પડી ગયા છે. કારણ કે કેળવણી લેવા શહેરમા નિવાશ રાખવો પડે, અને શહેરની મોજમજાહનો ચેપ તેઓને લાગવાથી મોજ મજાહમાં પડી પ્રમાદી થવા માડયા છે પહેલાં ખેડુતના તમામ ઘેરના છોકરાં ખેતીના અંગના કામો જાતે નીવેડીજ લેતા હતા. જરૂર જોગા નોકરો રાખતા હતા. આજે તેથી વીપરીત સ્થિતિ છે એટલે કે બહુધા ખેડુતો ખેતીનો આધાર નોકરો ઉપરજ રાખે છે. અને પોતે જાતે પ્રમાદી થઇ ગયા છે. મારૂં કહેવુ એવુ નથી કે ખેડુતોએ કેળવણી લેવી જ ન જોઇએ અલબત તેઓએ કેળવણી તો લેવીજ જોઇએ પરંતુ તે સગીન પ્રકારની હોવી જોઈએ. શહેરમા રહી અધોવચ કેળવણી લેવાથી તેઓની સ્થીતી અતો ભ્રષ્ટ તતો ભ્રષ્ટ જેવી થઇ પડી છે સારાશ કે ધોબીનો કુતરો નહીં ઘરનો કે નહી ઘાટનો એવી તેમની સ્થિતિ થઇ પડી છે માટે મારી ખેડુત ભાઇઓને ખાસ વિનતી છે કે તેઓએ કેળવણી સગીન પ્રકારની લેવી જોઇએ. અને તેનો પોતાના ક્ષેત્રકારના કામમા સદુપયોગ કરવો જોઇએ હવે ખેડુતોને અધમ દશામાંથી આપણે શી રીતે તારવી શકીએ તેનો વિચાર કરવાનો છે એક ગામમા જઇને જોઇશુ તો તે ગામની સ્થીતી પ્રથમ કરતા આપણે આબાદ જણાશે મોટા પાકી બાંધણીના મકાનો આપણી નજરે પડશે તેમજ ગામમા એકાદ બે ઘોડાગાડી તેમજ કોઇ ગામમા મોટર પણ જોવામા આવશે નાટક સીનેમા વીગેરે તમાસામાં બહુધા ખેડુતોજ નજરે આવશે ધારાસભાની મેમ્બરની કે લોકલબોર્ડના મેમ્બરની ચુટણીમા ઘણે ભાગે ખેડુતોને આગળ પડતો

ભાગ લેતા આપણે જોઇ શકીશુ એટલે સામાન્ય આપણે એવો ભાસ જણશે કે ખેડુતોની પ્રગતી વધુ થતી જાય છે પણ તે ભાસ ઉપલકીઆ છે. તેના તળીઆમા પેસીને બારીક તપાસ કરતા જણાશે કે તળીઆમા સડો લાગેલો છે ઉપર જણાવેલો તમામ ખેડુતોનો બહારનોજ છે કારણ કે પ્રથમના ખેડુતો સારા વરસમા બે પઈસા બચાવતા તો તેનુ સોનુ લઇ આપતીના સમય માટે રાખી મુકતા હતા જ્યારે આજે બચતનો ઉપયોગ ઉપર મુજબ મોજ મજાહના સાધનો વ્હોરવામા થાય છે અને આપતીના સમયે તે સાધનોને ખોટ ખાઈને કાઢી નાખવા પડે છે આજકાલ ખેડુતોમા ચહા- પાણીની મેમાનગીરીનો ધારો એટલો તો સખ્ત પ્રમાણમા બેસી ગયો છે કે કેટલાક ગામોએ તો પોતાના સામાન્ય આજીવિકાનુ સાધન જે ઘી છે તે બજારમાંથી લાવવુ પડે છે આવી સ્થીતી ઘણીજ દયાપાત્ર છે તેઓ ભાઈઓએ જાતે સમજીને સુધરવુ જોઈએ ખેડુતોને શુધારવાને નામદાર સરકારે —સહકાર, તેમજ ખેતીવાડી ખાતા— સ્થાપ્યા છે પરંતુ શોક જનક વાત એ છે કે તેનો લાભ ખેડુતો જોઇતા પ્રમાણમા લેતા નથી ને તેમની અધા પચ્ચા કેળવણી અને પ્રમાદી પણાને લીધે છે. વળી ખેડુતોમા ખોટી બાબતમા ચડસ અને અતૃશ એટલો બધો રહે છે કે તે ખોટી બાબત પુરવાર કરવામા મીલકત તારાજ કરી નાખે છે એટલુજ નહી પણ ખુન વગેરે ગુન્હા કરી સામા માણસને તારાજ કરવાના ખરાબ પગલામા પ્રવર્તે છે. ખેડુતોની આવી બદતર સ્થીતી સુધારવાનો ફક્ત એકજ ઉપાય છે કે દરેક તાલુકે તેમની સુધારણા માટે સલાહકારી મંડળ સ્થાપવુ જોઇએ આવા મંડળના મેમ્બરોએ નિસ્વાર્થ સેવા કરવાની ભાવના રાખવી જોઇએ એ મંડળે કોઇ ગામમાં જર, જમીન કે જોરૂ બાબતમા ઉપસ્થીત થયેલી તકરારમા વચ્ચે પડી તટસ્થ રીતે નીવેડો લાવવો જોઇએ જેથી ખેડુતોના નાહકના બરબાદ થતા નાણા બચે, અને તેમની સ્થીતી સુધરે ખેડુતો આજ કાલ પાયમાલ થતા જાય છે તેનુ પ્રધાન કારણ ઉપર જણાવ્યુ, છે તેમ તેઓની બેદરકારી અને પ્રમાદતા છે અને એ બે ચીજોને નીચેના આઠ ગૃહ નિભાવવાના છે તેમા દ્રષ્ટિ ગોચર થાય છે.

(૧) પોતાનુ ગૃહ
(૨) નોકર ચાકરનુ ગૃહ
(૩) ખેતીવાડીનુ ગૃહ
(૪) શહેર સબંધી ગૃહ
(૫) સરકાર સબંધી ગૃહ

(૬) ઢોર ઢાંકનુ ગૃહ
(૭) ખનગી શાહુકારનુ ગૃહ અને
(૮) સહકારી સોસાઇટીનુ ગૃહ

ઉપર મુજબ આઠ ગૃહો નિભાવવામા ખેડુતો દીન પર દીન પાયમાલ થતાં જાય છે તેમાથી તેમનો ઉધ્ધાર કરવા સલાહકારી મંડળો સ્થાપવા જોઇએ માટે એ દિશામા ખેડુતો તરફ સહાનુભુતી ધરાવનારા સજ્જનોએ ત્વરિત પગલા લેવાં જોઇએ એજ માર્ગ અને કુચી ખેડુતોને સુધારવામા અથવા તેઓને પ્રગતિમાન કરવામા લેખકને ઉતમ જણાય છે. એજ.

ભરૂચ-સોઈવાડો
તુમડીની ખડકી ત્રીભોવન રેવાદાસ તુમડી
તા ૧૬-૩-૧૯૨૭

પપૈયાંમાંથી પપેન કેમ બનાવાય?

---**** *******---

એક અગત્યનો ઉદયોગ.

ગુજરાતમા સઘળે ઠેકાણે પપૈયાને માફક આવે એવી આબોહવાને લીધે પપૈયા સહેલાઇથી ઉછેરી શકાય એમ છે, આ ફળનો આહાર તરીકે ઉપયોગ કરવો એ પણ આરોગ્યાવહ છે અને તે માટે તેની ખપત પણ પુષ્કળ છે. પરંતુ પપૈયા બહુ મોટા પ્રમાણમા કરીને તેમાથી પપૈયાના ફળનુ સત્વ જેને "પપૈન" ના નામથી ઓળખવામા આવે છે તે તઈયાર કરવાનુ કામ હાથપર લેવુ એ વધારે ફાયદાકારક છે પપૈયામાથી પપેન બનાવવાની રીત સહેલી છે અને તેમો ઉપયોગ ઔષધના ઉપચારમા થતો હોવાને લીધે તેને ખપત હિંદુસ્તાનમા તેમજ પરદેશોમા ઘણી છે.

પપૈયામાથી પપેન બનાવવાની રીત સબંધી દક્ષિણ આફ્રિકાના ખેતીવાડી ખાતાએ બહાર પાડેલી હકીકત ટુંકાવીને અત્રે આપવામા આવે છે

નીકળતાં જે દુધ ફળની છાલ સાથે ચોટી ગયુ હોયતો તેને વાસણમાં ખંખેરી લેવામા આવે છે. દુધ એકઠુ કરવાનું કામ સવારના પહેલા પહોરે કરવુ કારણકે આ વખતેજ ફળમાથી વધારેમા વધારે દુધ વહે છે ફલ ઉપર દુધ લેવા માટે જો પહેલી વખત ત્રણ ચાર જ કાપા કર્યા હોય તો એક બે દીવસ પછીથી બીજી વાર કાપા પાડવાથી ફરીથી દુધ નીકળશે પરતુ જો પહેલી વખતેજ સાત આઠ કાપા કરેલા હોય તો બીજી વખતે બહુ જુજ દુધ નીકળે છે જે ફળ ૨/૩ જેટલા પાકા થએલા હોય તેમનોજ દુધ કાઢવા માટે ઉપયોગ કરવો કાપા પાડવાને લીધે ફળ પાકતા વાર લાગતી નથી કાપા પાડવાને લીધે ફળના સ્વાદમાં કાઇ ફેરફાર માલમ પડતો નથી. જો કે તેના બહારના દેખાવમા થએલા ફેરફારને લીધે બજારમા તેનો ભાવ મુકાબલે ઓછો મળે છે.

એકઠું કરેલું દુધ જામી ન જાય તેટલા માટે જેમ બને તેમ જલદીથી સુકવી નાખવુ જોઈએ. નાના પાયા ઉપર જ્યાં કામ કરવામા આવતુ હોય ત્યા દુધ સુકવવા માટે જાડા કાચના મોટા તકતા ઉપર દુધ પાથરીને સુર્યના પ્રકાશમાં તે તકતા મુકી દેવા. સવારમા એકઠું કરેલું દુધ જો બપોરે સુકવી નાખવામા આવે તો સાંજ સુધીમાં ઠીક ઠીક સુકાઈ જાય છે અને જેથી કરીને જામી જવાની બીક રહેતી નથી અને બીજે દીવસે આખો દીવસ સુકવવાથી પુરેપુરું સુકાઇ જાય છે. જ્યાં મોટા જથ્થામાં કામ કરવાનું હોય ત્યાં સુકવવા માટે ખાસ પત્થરની ભઠીઓ રાખવામાં આવે છે, જેમાં ૪૦°C જેટલો નીયમીત તાપ આપીને દુધની સુકવણી થાય છે. દુધની સુકાઇને ઝીણી બરડ ગાંગડીઓ થઇ જાય ત્યારે બરાબર સુકાએલુ દુધ ગણાય છે. કોફી દળવાની ઘટી વડે આ ગાગડીઓને દળીને લોટ જેવો ભુકો કરીને અને પછીથી તુર્ત હવા ન પેસે એમ બાટલીઓમા ભરીને બંધ કરી દેવામા આવે છે એટલે પપેન બજારમાં વેચવા માટે તઇયાર થયું ગણાય છે.

ઉતારો અને કીમત —પપઇયાના એક વૃક્ષ ઉપરથી સરેરાશ ૩૦ ફળ ઉતરે છે અને ૩૦ ફળમાથી ૧) રતલ દુધ મળે છે આ દુધમાંથી ૧૬ થી ૧૮ ટકા જેટલુ પપેન બને છે;

પપેનનો ઉપયોગ દવા માટે સાધારણ રીતે મોટા પ્રમાણમાં થાય છે એમા પાચનક્રીયા સબળ કરવાનો મોટો ગુણ રહેલો છે અને તેથીજ કરીને અગ્નિમાંદ્ય અને અપચાના હમેશના દરદીઓને પપેન વાપરવાની ડાકતરો ભલામણ કરે છે રસોઇ કરવામાં પણ પપેનનો ઉપયોગ થવાનો ઘણો અવકાશ છે. કારણ કે તેથી કરીને ભારે ખોરાક હલકો બને છે દહીં બનાવવા માટે છાસની જગાએ પણ પપેનનો ઉપયોગ કરી શકાય છે

અમેરીકાના ઘણાએ આડતીઆઓ જણાવે છે કે ચોકખુ પપેન દર રતલના બાર શીલીંગના ભાવે વેચાય છે અને તેની ખપત દર માસે એક ટન જેટલી છે. આ ભાવ તો ઓછામા ઓછો મળેજ પરંતુ ઘણીએ વખત આથી ઘણો વધારે ભાવ મળે છે.

ઇંગ્લંડમા દર વરસે બારથી પંદર ટન પપેનની આવક થાય છે અને તે સીલોનમાંથીજ પુરૂ પાડવામા આવે છે. સીલોનમા પપેન બનાવનારા મુખ્યત્વે ખેડુતોજ છે સીલોનમા પપેનના ભાવ એક રતલે બારથી ચઉદ શીલીગ મળે છે પરંતુ આ ભાવ વધારે કહેવાય, કારણ કે તે અછતને લીધેજ છે. તો પણ સાધારણ રીતે પપેનના ભાવ દર રતલે સાતથી સાડા આઠ શીલીગ મળે છે

આ ઉપરથી વાંચક જોઇ શકશે કે પપેન બનાવવાનો ઉદ્યોગ સહેલો છે અને પેદાશ સારી કરાવે એમ છે. વળી તે ઉદ્યોગ ખાસ શાસ્ત્રીય કે રસાયણીક જ્ઞાનની જરૂર નથી સીલોનમા ખેડુતો આ ધંધો પોતાનો કરી બેઠા છે તો હિંદના અને ગુજરાતના વાડી વજીફાના માલેકો આ ઉદ્યોગ તરફ પોતાનુ ધ્યાન દોડાવે એ ખાસ જરૂરનુ છે.

લે. મહાદેવપ્રસાદ હરિલાલ દેસાઇ
બી એજી

ખેતીવાડી સારૂ અગરમાંથી મીઠું મેળવવાની સુચના.

—************—

આંબાના તથા બીજાં ફળના ઝાડોમાં ખાતર નાખવાને સારૂ લોકોનું મીઠું ફક્ત બેજ વખત એટલે કે મે મહીનાની તથા નવેમ્બર મહીનાની શરૂઆતમા ધરાસણાના મીઠાના અગરમાંથી મળી શકશે. તે ગામનું સરનામુ ધરાસણા, તાલુકા, વલસાડ, પોષ્ટ ડુંગરી છે. દરેક મણ મીઠાની કીમત ૧૩ આના પ્રમાણે આપવાનુ ઠરાવેલું છે પણ તેનો લાભ લેવા માટે ત્રણ મહીના અગાઉ એટલે કે ફેબ્રુવારી તથા ઓગષ્ટમા અનુક્રમે પાસ કઢાવી લેવા પડશે

૨ આવી રીતે જેને મીઠું જોઇએ, તેની અરજી ડીસ્ટ્રીક્ટ એગ્રીકલ્ચરલ ઓવરસીયર સાહેબ મારફતે કરવી અથવા તો મે. ડેપ્યુટી ડાયરેક્ટર સાહેબ ખેતીવાડી ખાતુ, સુરત, એ સરનામે પરબારી કરવી અને તેમા કેટલા બગાળી મણ મીઠું જોઇએ છે તે સ્પષ્ટ જણાવવું મણથી ઓછો ભાગ ગણત્રીનાં લેવો નહિ આ૫ી અરજી ૨૦મી જુલાઇ સુધીમાં આવવી જોઇએ જો મે મહિનામાં મીઠું જોઇતુ હોય તો ૨૦મી જાનેવારી સુધીમા અને જો નવેમ્બર માસમા જોઇતુ હોય તો ૨૦મી જુલાઇ સુધીમા અરજી મળે એવી રીતે તે અરજી કરવી જોઇએ.

૩ જેવો પાસ મળે એટલે તરતજ અરજદારે જાતે અથવા તો ટપાલ મારફતે મીઠાની કીમત આગળથી મોકલી આપીને, સરકારકુન સાહેબ ધરાસણા મીઠાના અગરમા, ધરાસણા, તાલુકા, વલસાડ, પોસ્ટ ડુંગરી એ સરનામે પાસ રજુ કરવો પાસ તથા કીમત સરકારકુન સાહેબને ૨૦મી ફેબ્રુઆરી તથા ૨૦મી ઓગષ્ટ સુધીમા મળવા જોઇએ

૪ જે તારીખ સરકારકુન સાહેબ લખી જણાવે તે તારીખે મીઠું અગર માથી ભરી લઇ જવાની ગોઠવણ અરજદારોએ પોતેજ કરી લેવી જોઇએ.

૫ જે લોકો થોડું મીઠું લઇને પાસવાળાઓને મીઠાની સગવડ કરી આપી શકશે તેમના નામો નીચે પ્રમાણે છે. તેથી જો કોઇને તેમની જરૂરી હોય તો તેમની સાથે પરબારો પત્રવ્યવહાર કરવો

૧ મેસર્સ મોહનભાઇ વમનજીની કંપની છરવાડી તા. વલસાડ.

૨ મેસર્સ ભોગીલાલ મોહનલાલની કંપની. મુ. ડુંગરી

સહી સી. એમ પટેલ

એ. ડેપ્યુટી ડાયરેક્ટર ઓફ એગ્રીકલ્ચર.

(સહકાર પત્રિકા-ઉપરથી) ગુજરાત, સુરત

મુંબઇ ઇલાકામાં ઢોરની ઓલાદ.

ગુજરાતના કાંકરેજ ઢોરની જાત

(મુંબઇ ઇલાકાનુ ખેતીવાડી ખાતુ પત્રિકા ન ૯—૧૯૨૬)

મુબઇ ઇલાકામા કુલમા આશરે આઠ ઢોરની જાત છે આ જાત બેશક મોટે ભાગે ચોખ્ખી ઓલાદ તરીકે જાળવેલી હોવી જોઇએ કારણ કે હાલમા

ઠેકઠેકાણે આ ઓલાદનાં સાધારણ ચોખ્ખા જાનવર મળી આવે છે.

દરેક ઓલાદમાં છુટા છવાયાં કોઈ વખત ચોખ્ખી ઓલાદના ઢોર નીકળી આવે છે તે સાફ જણાવે છે કે એક વખત આ ઢોરની જાત કલંક વગરની હતી. જુના જમાનામાં વર્ણશંકર ઢોરના ટોળામાં ચાલતી એકજ લોહીમાથી પેદા થતા જનાવર ઉછેરવાની ચાલુ પધ્ધતીને લીધે ચોખ્ખા અગર શુધ્ધ જનાવર ભાગ્યેજ મળી આવે છે.

જે ભાગમાથી આ જાનવર મળી આવે છે તે ભાગમાંજ ખાસ કામમા આવે તે વાત ધ્યાનમા રાખી આ જનાવરની ઉછેર કરવામા આવી છે અને એજ પ્રદેશમા ત્યાના સ્થાયી ઢોર કરતા બીજા પ્રદેશમા ઉછરેલા ઢોર વધુ સારા નીવડે કે નહી તે શકા ભરેલુ' છે. દાખલા તરીકે, ગુજરાતના ઉંડી ગોરાડવાળા અને રેતાળ પ્રદેશમાં, ઝમકવાળા અને લાબા પગવાળા કાકરેજી જાતના જાનવર વધુ માફક આવે છે વધુ વરસાદવાળા ઘાટના પ્રદેશમા અને ડાગરનું વાવેતર થાય છે તેવા પ્રદેશમા પત્થર જેવી સખ્ત ખરીવાળા ડાગી જાતના જાનવર બહુજ કામના હોય છે

દરેક જાતના ઉપયોગીતાના પ્રમાણમા ઇલાકાના ઢોરની ઓલાદ નીચે જણાવેલા અનુક્રમ પ્રમાણે ગોઠવી શકાય —

ભારે, હલકા અને વચલા વર્ગના ખેતીના કામ માટે, દુધ અને ખેતી એમ બન્ને (દુધ તથા ખેતીના બળદ માટે) કામ માટે—

ભારે ખેતીના કામ માટે કાકરેજ, કૃષ્ણાવેલી અને ગીર અગર ભોડાલ જાતના જાનવર.

હલકા અને ઉતાવળા ખેતીના કામ માટે અમૃત મહાલ અને ખીલારી જાતના જાનવરો

વચલા વર્ગના ખેતીના કામ માટે ડાગી જાતનાં જાનવરો.

ફક્ત દુધ માટે સીધી જાતના જાનવરો.

દુધ તેમજ ખેતીના બન્ને કામ માટે ગીર, કાંકરેજ અને થરપારકર જાતના જાનવરો

કાંકરેજ ઢોરની ઓલાદ.

પાલણપુર સંસ્થાનના કાકરેજ નામના ભાગ ઉપરથી કાકરેજ ઢોરનુ નામ પડયુ છે આ જાતના ઢોર ખાસ કરીને ખેતીના કામ માટે ઉછરેલા હોઇ ખેતીના કામમા ઠીક કામમા આવે છે તેમજ દુધ પણ ઠીકઠીક સારૂ આપે છે કાકરેજ ભાગમાથી પસાર થતી બનાસ નદી ઉપરથી આ ઢોરને બનાઇ ઢોર

પણ કહેવામાં આવે છે વાગડીઆ કોળી લોકો આ ઢોરની ઉછેર કરતા હોવાથી તે ઢોર વાગડીઆ ઢોર તરીકે પણ ઓળખાય છે રાધનપુર સંસ્થાનના વઢીઆર ભાગ ઉપરથી, આ જાતને મળતા વઢીઆર જાતના પણ ઢોર હોય છે વઢીઆર અમુક ઘાસીઆનુ અગર ખીરનું અથવા અમુક ગોવાળીઆની જાત ઉપરથી નામ પડેલુ છે. વઢીઆર અને કાકરેજ તાલુકા એક બીજાની પાસે આવેલા છે.

કુદરતી રહેઠાણ.—કાકરેજ ઢોરની જયા ઉછેર થાય છે તે જમીન નીચાણમા છે અને વારવાર ત્યા નદીના પુર આવે છે ત્યાં શીઆળામા બહુજ ઠંડી પડે છે અને ઉનાળામા મધ્યમા સખ્ત તાપ પડે છે આ ભાગમાં ફક્ત નાના ઝાડજ જોવામા આવે છે ઉપરની પરિસ્થિતિ પરથી એમ સાબિત થાય છે કે આ જાતના ઢોર કઠણ હોવા જોઇએ

ઉછેરનાર.—રબારી, ભરવાડ અને અમુક અંશે કોળી લોકો આ ઢોરની ઉછેર કરે છે સાઢ આકવામા રબારી અને ભરવાડ લોકો ખાસ ધ્યાન આપે છે. બહુ કાળજીથી ઢોર ઉછેર કરે છે સાઢ આકતી વખતે અમુક સારી નીશાનીઓ અને રંગ ઉપર બહુજ ભાર મુકવામા આવે છે. ઢોર ઉછેરનો ધધો કરનાર અભણ માણસને આ નીશાનીઓ શુધ્ધ અને સારૂં જાતવાન જાનવર પારખવામાં ઠીક જેવી મદદગાર થાય છે

સાઢ મેળવવાની રીત.—પોતાના માટે અગર તો બીજા પોતાના જાતભાઈઓમા અરસ પરસ અદલ બદલ કરવા માટેજ સાઢ ઉછેરવામા આવે છે ઇચ્છીત લક્ષણો અને શુભ નીશાનીઓવાળા વાછરડાની ખાસ કરીને કાળજી રાખવામા આવે છે અને જે અરસામા આવો વાછરડો જન્મયો હોય તેજ વખતમા વીઆએલી બીજી બે અગર વધુ ગાયોનુ દુધ એને પાવામા આવે છે અગર આ ગાયોને ધવરાવી મુકવામા આવે છે

ઢોર ઉછેર કરનારનો મુખ્ય ધધો બળદ પેદા કરવાનો છે છ મહિનાના વાછરડાને બળદનો ધધો કરનાર માણસને વેચી નાખવામા આવે છે. આ લોકો એવા વાછરડાને ખસી કરે છે અને મોટા થયે સારુ બળદની જોડ કરીને વેચે છે વાછરડીઓનો વેપાર કરવામા આવતો નથી ઢોર વેચવાની ઉપરની રીતને લીધે ઢોર વેચવાની જાતની ગુજરી ભરાતી નથી ફક્ત અમદાવાદમાં, દર શુક્રવારે ગુજરી ભરાય છે અને ત્યા મુખ્યત્વે કરીને બળદ વેચવામા આવે છે રાધનપુર સંસ્થાનના દરેકના દીવસોમા વાર્ષિક મેળો અગર પ્રદર્શન ભરવામાં

આ ઓલાદ માટે સરકારે બે ફાર્મ રાખેલાં છે. એક અમદાવાદ જીલ્લા માં હીરોડી ફાર્મ અને બીજું સુરત જીલ્લાંમાં સુરત પાસેનું ફાર્મ. ત્યાં શુધ્ધ ગાય અને બળદ ઉછેરવામાં આવે છે અને ત્યાંથી રૂ ૨૦૦ની પડતર કીંમતે ફળાઉ સાંઢ 'પ્રીમીયમ સીસ્ટમ' ઉપર આપવામાં આવે છે. સાંઢ લેનાર માણસે આ કીંમતનો અડધો ભાગ રૂ ૧૦૦ આપવા પડે છે અને દર મહિને સરકાર તે માણસને સાંઢની ખોરાકી તરીકે રૂ. ૧૦ આપે છે.

કીંમત.—ઇ. સ. ૧૯૮૮ ની સાલમાં પણ કાંકરેજ બળદની જોડની કીંમત રૂ. ૩૦૦ થી રૂ ૫૦૦ સુધીની પડતી હતી હાલમાં પણ એક બળદની જોડની કીં રૂ. ૫૦૦ થી રૂ. ૮૦૦ પડે છે. ગાયો માટે પણ મોટી માગણી હોય છે. અને સારી ગાય રૂ. ૧૦૦ થી રૂ. ૧૫૦ સુધીમાં મળી આવે છે.

ઢોર-ઉછેરની રીત—અમદાવાદ જીલ્લો અને કાઠીઆવાડના લગભગ દરેક ગામડામાં તથા ખેડા, ભરૂચ અને સુરત જીલ્લાના કેટલાક ગામડામાં એક, બે અગર ઢોર ઉછેરનો ધંધો કરનાર માણસો મળી આવે છે. ઢોરને છુટાં રાખવામાં આવે છે અને કોઇ વખત બાંધવામાં આવતાં નથી રોજ જંગલમાં ચરવા હાંકવામાં આવે છે. રાત્રે ઢોર રાખવા માટે દરેક જણ એક નાનો કાંટાની વાડવાળો વાડો કરે છે. આમાં ઢોર રાખવામાં આવે છે. ચોમાસામાં જ્યારે પુષ્કળ ચારો મળે છે. ત્યારે ઢોરને ઉછેરનારના ગામમાંજ રાખવામાં આવે છે. ને ઉનાળામાં ચારાની શોધમાં પોતાનાં ઉછરી ગયેલાં જનાવરો તથા સાંઢ સાથે માલધારીઓ ગામથી દૂર ભટકે છે ફક્ત તાજાં વીયાયેલાં અને માંદા અથવા વીઆનાર ઢોરને ઘેર આગળ રાખવામાં આવે છે. રબારી અને ભરવાડ લોકો કોઇ પણ જાતનું ઘાસ ભવિષ્યમાં રાખતા નથી. અને દુકાળ અગર અછતના વખત વગેરે બાબતેજ પોતાના ઢોરને ચારો નીરે છે પરંતુ સાંઢને અમુક ખોરાક આપવામાં આવે છે. અને ખાસ કરીને જ્યારે ગાયો ફળવાની મોસમ હોય છે. ત્યારે સાંઢ પર આ બાબતમાં જરાં વધુ ધ્યાન આપવામાં આવે છે.

ને પણ ધવરાવવામાં આવે છે હીંદુસ્તાનની બીજી દુધાળ ગાયોની જાત સાથે આ ગાયોની સરખામણી સારી રીતે કરી શકાય તેમ છે. આ દુધના ઉતારમા ઘણોજ વધારો કરી શકવાનો સર્વ સંભવ છે

કાંકરેજ બળદ તરીકે—ઉતાવળથી ચાલવાની ઝડપવાળા અને જુસ્સાદાર બળદ આપવામા આ જાત સર્વથી શ્રેષ્ટ છે, આ જાત ઉત્તર ગુજરાતમા બહુજ વપરાય છે દક્ષિણ ગુજરાતમાં સાધારણ વપરાશમા છે ખાનદેશમાં પણ આ ઢોર ખ્યાતિ મેળવતા થયા છે.

ખોડ ખાંપણ.—આ ઢોર હાલમાં મોટી ઉમરે વીઆય છે અને ચાર વર્ષની ઉમર પહેલ વહેલા વીઆય છે. વીઆવામા પણ નીયમીત નથી એટલે ત્રણ વર્ષની અંદર બે એક વખતજ વીઆય છે આ જાતની ગાયો ઘણી જુસ્સાદાર હોય છે અને તેમને કબજે કરવામાં ઘણીજ મહેનત પડે છે, પરતુ એક વખત કબજે થયા પછી આ ઢોર સહેલાઈથી કેળવી શકાય છે જંગલી સ્થિતિમાં ઉછરતા હોવાથી આ ઢોરમા કેટલાક જંગલી ચીન્હો ચાલુ રહે છે.

વર્ણન

ઉંચાઈ—ટટાર ઉભેલો સારો સાઢ ૧૨ થી ૧૫ મુઠ ઉંચો થાય છે. જ્યારે ગાય ૧૨ થી ૧૪ મુઠ ઉંચી થાય છે. સાઢનુ વજન ૧,૧૦૦ થી ૧,૨૦૦ રતલ હોય છે જયારે ગાયનું વજન ૮૫૦ થી ૧,૦૦૦ રતલ સુધી થાય છે.

રંગ—સ્વદેશમા જન્મેલા ચોખી ઓલાદના જાનવરનો રંગ આખો હોય છે. અને તે પ્રમાણે આપણું કાંકરેજી જાતનું જાનવર આખા રંગનું હોય છે. ગાય રૂપાના જેવા રાખોડીઆ રંગની હોય છે અને સાઢ આંધો અગર ઘેરા મોજડા રંગના હોય છે જેમ બીજી મોજડી જાતના જનાવરમા થાય છે તેમ આ જાતના સાઢ શીયાળામા બહુજ મોજડા રંગના અગર લગભગ બધા કાળા રંગના થઇ જાય છે સાફ ધોળા રંગના પણ જાનવર મળી આવે છે તેમજ તપખીરીયા રંગના પણ કોઇક જાનવર મળી આવે છે

બહારનું બંધારણ.—આ ઢોરનુ શરીર મોટુ અને ભારે વજનવાળુ હોય છે સદીઆનું સારા હાડકાનુ હાડપીંજર લાંબી તેમજ ભરાવદાર છાતી અને સારી રીતે તરી આવતી પાસળીઓ, કદમાં મોટી અંગીવાળા સીધા પગ વિગેરે બતાવી આપે છે કે આ જાતના ઢોરનું બંધારણ બહુજ સારૂં છે

માથું—આ ઓલાદ માથાપરથી ઓળખી શકાય છે ચહેરો જરા સાંકડો

અને વચમાંથી જરા ખાડાવાળા એટલે કે છાછરા હોય છે માથા ઉપર 'અર્ધ' ચન્દ્રાકાર વળેલાં લાંબા શીંગડા હોય છે કાન લાંબા તેમજ ઝુલતા હોય છે. નાકની આસપાસ એક ઇંચ પહોળુ આછા રંગનુ કુંડાળુ હોય છે. આંખ ચળકતી હોય છે તેથી જાનવર બહુજ ચતુર હોય તેમ દેખાય છે.

ડોક—શરીરના પ્રમાણમા આખલાની ડોક, સાધારણ કદના ધાબળા સાથે સારી ખીલેલી હોય છે.

શરીર—સારી રીતે તૈયાર થયેલી પાંસળી અને સારી ખીલેલી ઉંડી હોય છે.

પગ—પગ મજબુત અને સારા હાડકાના બાંધાવાળા ભરાવદાર હોય છે.

શરીરના સામાન્ય બાંધાપરથી જનાવર બળદ તરીકે બહુજ સારૂં કામ કરી શકે તેમ કળી શકાય છે. આ જાતનું જાનવર ગાડાના કામમા બહુજ ઉતાવળુ અને માઇલોના માઇલ સુધી દોડી શકે છે. ગાયો શંકુ આકારની થતી જાય છે (પુંઠેથી પહોળી અને જાડી અને છાતીએ જતાં એકદમ સાંકડી થઇ જાય તેને જાનવરમા શંકુ આકાર કહેવાય છે.) આ જાતનો શરીરનો ઘાટ ચોરી ઓલાદના અને ડેરી માટેના જાનવરમા ખાસ ઇચ્છવા જોગ છે. આખી દુનીયામા નહિ તો હીંદુસ્તાનમા કાંકરેજ જાતના જાનવર સહુથી જુનામા જુના છે. એમાં કાંઇપણ શંકા જેવું નથી ઘણા વર્ષોથી લોકે આ જાનવર પાળતામાં આવે છે તોપણ જંગલી જાનવરોની અમુક ટેવો આ જાતમા જોવામાં આવે છે. કોઇ અજાણ્યો માણસ ટોળામા આવે તો મોટા જાનવર નાના વાછરડાની આસપાસ વીંટળાઇ જાય છે. અને કાન સીધા ઉંચા કરીને ઉભાં રહે છે જો ૫જવનાર અગર કબજ કરનાર ટોળામા ઘુસવા માગે તો આખું ટોળુ સચેત થઇ જાય છે. અને વખત આવે આવનાર પર તુટી પડે છે

મુંબઇ ઈલાકાનું ખેતીવાડી ખાતું.

હસ્તપત્રક નાં. ૨૦–૧૯૧૬

ખેતીવાડી ખાતા તરફથી માહીતી કેવી રીતે મેળવી શકાય.

જાહેર પ્રજામાંથી જે કોઇને ખેતીવાડી સબંધી માહીતી જોઇતી હોય, તેઓએ જુદી જુદી માહીતી માટે ખેતીવાડી ખાતાના કયા અમલદારને લખવુ કે જેથી સંપુર્ણ માહીતી મળી શકે, એ ઉદ્દેશથી આ હસ્તપત્રક કહાડવામાં આવ્યુ છે

આટલું સમજી રાખવું જોઈએ કે શક પડતી બાબતમાં પુના ખેતીવાડી ખાતાના મેહેરબાન ડાયરેક્ટર સાહેબને પત્રો સંબોધવા પત્રનો જવાબ કાંતો એઓ સાહેબ પોતે આપશે, અગર જે તે વીષયના ખાસ તજ્ઞ તરફ તાકીદે યોગ્ય કરવા મોકલી આપશે પરન્તુ જો પરભાર્યા તજ્ઞનેજ લખવામાં આવશે તો વખતનો બચાવ થશે. અને એ ઉદ્દેશથીજ નીચેની માહીતી આપવામાં આવે છે.

	અમલદાર	પુછવાની હકીકત
૧	પુના ખેતીવાડી કોલેજના મે૦ પ્રીન્સીપાલ સાહેબ	કોલેજમાં અપાતી કેળવણી, ખાસ ધોરણો વગેરે બાબત
૨	ખેતીવાડીના પ્રોફેસર સાહેબ	ગુણો, તેમની કેળવણી ખાતરો વગેરે બાબત
૩	ખેતીવાડીના રસાયણ શાસ્ત્રી (કેમીસ્ટ)	ખાતરની કિંમત, પાકોના ગુણ, દુધ અને ખોરાકની ચીજોના પ્રથક્કરણ બાબત તથા જમીનમાંથી પાણી શોધી કાઢનાર યંત્ર બાબત
૪	ફળ ઝાડ, બાગ વગેરેના તજ્ઞ (હોર્ટીકલ્ચરીસ્ટ)	ફળઝાડો, તેમની જાતો કેળવણી ખાતર વગેરે બાબત તથા શાકભાજી તથા બાગો ને કરવા માટે, ફુલઝાડ વગેરેની હકીકત બાબત
૫	વનસ્પતિ શાસ્ત્ર (ઇકોનોમીક બોટનીસ્ટ)	જુદા જુદા છોડોની ઓળખાણ, નીંદામણનો સદંતર નાશ ઘાસના ચરાણોના સુધારા વધારા પરદેશી છોડો દાખલ કરવા વગેરે વીષે
૬	પાકરોગ શાસ્ત્ર (પ્લેન્ટ પેથોલોજીસ્ટ)	છોડોના ફુગથી થતા રોગો અને તેઓની સારવાર બાબત
૭	કીટક શાસ્ત્રના એસીસ્ટન્ટ પ્રોફેસર સાહેબ	જીવડાંથી થતા છોડોના રોગો તથા તેમની સારવાર બાબત
૮	ખેતીવાડીના મે એન્જીનીઅર સાહેબ	ખેતીના ઓજારો કુવામાંથી પાણી બહાર કાઢવાનાં સાધનો વગેરે બાબત
૯	ઢોરોના તજ્ઞ (લાઈવ સ્ટોક એક્સપર્ટ)	ઢોરો, બકરા અને મરઘાની ઉછેરની જુદી જુદી રીતો
૧૦	પાક સુધારણા તજ્ઞ (ક્રોપ બોટનીસ્ટ)	છોડ ઉછેર બાબત
૧૧	કૃષિ-અર્થ શાસ્ત્રના પ્રોફેસર સાહેબ	ખેતીવાડીની કરકસરવાળી રીતોની બાબત

સુચના — ઉપરના બધા અમલદારોની ઓફીસો પુના ખેતીવાડી કોલેજમાં આવેલી છે અને ઉપર દર્શાવેલ સામાન્ય પ્રશ્નોના જવાબ આપશે પરંતુ સ્થાનીક બાબતને લગતા સવાલ પત્રો ઉત્તર ભાગના જે તે વીભાગના ખેતીવાડી ખાતાના ડેપ્યુટી

ડીરેક્ટર સાહેબ તજ્જ ગોઠવવા જોઈએ—કે જે નીચે પ્રમાણે છે —

૧. દક્ષિણ મધ્ય વિભાગના ખેતીવાડી ખાતાના મે ડેપ્યુટી ડીરેક્ટર સાહેબ (પુના, સતારા શોલાપુર અને અહમદનગર જીલ્લા , ઓફીસ પુનામા .

૨ ઉત્તર મધ્ય વિભાગના ખેતીવાડી ખાતાના મે ડેપ્યુટી ડીરેક્ટર સાહેબ [નાસીક અને પૂર્વ ખાનદેશ જીલ્લા] ઓફીસ નાસીકમા

૩ દક્ષિણ વિભાગના ખેતીવાડી ખાતાના મે ડેપ્યુટી ડીરેક્ટર સાહેબ [ધારવાડ બેલગામ, બીજાપુર જીલ્લા] ઓફીસ ધારવાડમા

૪ કોંકણના ખેતીવાડી ખાતાના મે ડેપ્યુટી ડીરેક્ટર સાહેબ [રત્નાગીરી, થાણા કોલાબા અને કાનડા જીલ્લા] ઓફીસ રત્નાગીરીમા

૫ ગુજરાતના ખેતીવાડી ખાતાના મે ડેપ્યુટી ડીરેક્ટર સાહેબ (સુરત, ભરૂચ, પંચમહાલ, ખેડા, અમદાવાદ જીલ્લા) ઓફીસ સુરતમા

૬ સીંધના ખેતીવાડી ખાતાના મે ડેપ્યુટી ડીરેક્ટર સાહેબ [હૈદ્રાબાદ, નવાબશાહ, કરાંચી લારખાના સક્કર, થર અને પારકર તથા ઉપલા સીંધ સરહદના જીલ્લાઓ] ઓફીસ કરાંચીમા

દરેક વિભાગને લગતી ખેતીવાડી સબંધી જાતજાતની રીતો તથા ખાતા તરફથી અપાતી મદદને લગતા સવાલોના જવાબ આ અમલદારો આપશે અને દરેક વિભાગના પાક અથવા તેને લગતા પ્રશ્નો પ્રથમ મોકલવા

મુંબાઇ ઈલાકાની ઢોરની જાતો.

ઢોરની ગીર જાત

(ખેતીવાડી ખાતુ મુંબાઇ પત્રિકા નં. ૧૦—૧૯૨૬)

મુંબઇ ઇલાકામા હાલમાં આશરે આઠ ઢોરની જાત છે આ જાત બેશક કોઈ વખતે નોકખી ઓલાદ તરીકે જાણીતી હોવી જોઇએ, કારણ કે હાલમા કેટલેક ઠેકાણે આ ઓલાદના સાધારણ ચોખ્ખા જાનવર મળી આવે છે

દરેક ઓલાદમા ઘણા છતા કોઈ વખત ચોખ્ખી ઓલાદના ઢોર નીકળી આવે છે તે સાફ જણાવે છે કે એક વખત આ ઢોરની જાત કલંક વગરની હશે હાલના જમાનામા વર્ણશંકર ઢોરના ટોળાઓ ચાલતી, એકજ લોહીમાથી પેદા થતા જનાવર ઉછેરવાની ચાલુ પધ્ધતીને લીધે ચોખ્ખાં અગર શુધ્ધ જનાવર ભાગ્યેજ મળી આવે છે

જે ભાગમાથી આ જાનવર મળી આવે છે તે ભાગમાંજ ખાસ કામમા આવે તે વાત ધ્યાનમા રાખી આ જાનવરની ઉછેર કરવામા આવે છે અને એજ પ્રદેશમા ત્યાંના સ્થાયી ઢોર કરતાં બીજા પ્રદેશમા ઉછેરેલા ઢોર વધુ સારા નીવડે કે નહિ તે શકા ભરેલુ છે દાખલા તરીકે, ગુજરાતના ઉંડી ગઢેરવાળા અને રેતાળ પ્રદેશમાં ઝમકવાળા અને લાંબા પગવાળાં કાકરેજી જાતના જાનવર વધુ માફક આવે છે વધુ વરશાદવાળા ઘાટના પ્રદેશમા અને ડાંગરનુ વાવેતર થાય છે તેવા પ્રદેશમા પથ્થર જેવી સખ્ત ખરીવાળા ડાંગી જાતના જાનવર બહુજ કામના હોય છે

દરેક જાતની ઉપયોગીતાના પ્રમાણમાં ઇલાકાના ઢોરની ઓલાદ નીચે જણાવેલા અનુક્રમ પ્રમાણે ગોઠવી શકાય —

ભારે, હલકા અને વચલા વર્ગના ખેતીના કામ માટે, દુધ અને ખેતી એમ બન્ને (દુધ તથા ખેતીના બળદ માટે) કામ માટે —

ભારે ખેતીના કામ માટે કાકરેજ, કૃષ્ણાવેલી અને ગીર અગર ભાડોલ જાતનાં જાનવર

હલકા અને ઉતાવળા ખેતીના કામ માટે અમૃતમહાલ, અને ખીલારી જાતના જાનવરો

વચલા વર્ગના ખેતીના કામ માટે, ડાંગી જાતના જાનવરો, ફકત દુધ માટે સીધી જાતના જાનવરો દુધ તેમજ ખેતીના બન્ને કામ માટે ગીર, કાકરેજ અને થરપારકર જાતના જાનવરો.

ઢોરની ગીર જાત

પ્રસ્તાવના—મુબાઇ ઇલાકામાં ઘણુ ખરૂં ગીર જાતનો સૌથી બહોળો ઉપયોગ થયેલો છે, દરેક ગામ કે જ્યા થોડીએ ગાયો અને બળદ હશે ત્યાં પણ આ જાત મળી આવે છે મુબાઇ ઇલાકામા થોડીએક નવી ઉત્પન થયેલી જાતો તૈયાર કરવામા આ જાતનો બહોળો ઉપયોગ થયેલો છે. મોઢુ, આગળ તરતુ કપાળ અને છેડેથી અદરની બાજુએ વળી ગયેલા એવા લાંબા કાન, આ જાતના આગળ પડતા ખાસ લક્ષણો છે નવી ઉત્પન્ન થયેલી બીજી જાતોમા જ્યા જ્યા આ જાતનો ઉપયોગ થયેલો હોય છે, તેમા કાન તથા કપાળના આ બે લક્ષણો ઉતરેલા હોય છે કપાળ આગળ પડતુ બહુ હોવાથી આંખો માથામા બહુ ઉંડી પેસી ગયેલી દેખાય છે અને તેને લીધે આ ઢોર જરા સુસ્ત અને ઉંઘણસી જેવુ દેખાય છે પણ ખરૂં જોતા તો તે ઘણુ સારૂ કામ આપનાર જાનવર છે માત્ર તેમા એ દુખ છે કે તેની દેખરેખ તથા

ચાકરી સારા હોવા જોઇએ. કારણ એક વખત જો તે ટુળળું પડી ગયું તો તેને અસલ સ્થિતિમાં લાવવું એ ઘણું કંટાળા ભરેલું અને મુશ્કેલ કામ છે, અને વખત પણ ઘણો લે છે.

ઉછેરનો અસલ પ્રદેશ—જુનાગઢ સંસ્થાનનાં ગીર જંગલો એ આ ગીર જાતના ઢોરનો અસલ રહેઠાણનો પ્રદેશ છે તેમા કાઇ શક નથી ગીરના ડુંગરના નામ ઉપરથીજ તે જાતનુ નામ પડેલુ છે પરંતુ હવે તો તેનો ઉછેર, કાઠીઆવાડના બીજા ભાગો જેવા કે વડોદરા તથા જુનાગઢ રાજ્યનો સોરાષ્ટ્ર પ્રદેશ, પાલીતાણા રાજ્યના ડુંગરો અને શેત્રુંજયના ડુંગર તરફનો ગોહીલવાડનો ભાગ, પોરબંદર સંસ્થાનનો બરડો તાલુકો અને બરડા ડુંગરની બાજુના ભાગો, વાકાનેર સંસ્થાનનો હાલારનો પ્રદેશ અને મોરબી સંસ્થાનના ચોટીલા ડુંગર તરફનો ભાગ તેમા પણ થાય છે.

ગીરનું જંગલ ઘણુંજ ઝાડીવાળું અને ગાઢું છે. અને તેમાં લીલો ચારો તથા ચોખ્ખુ વહેતુ ઝરાનું પાણી લગભગ આખુ વરસ મળે છે.

આ જાતના ઢોર ઉછેરનાર—આ જાતના ઢોર ઉછેરવાનું કામ મુખ્યત્વે કરીને ઢોરના ધંધાદારીઓના હાથમા છે. ડુંગરાઓના ચારણ અને આયરો કરે છે. ડુંગરની તળેટીની નજીકના ગામોમા સારા ગરાસીઆ અને કોળી લોકો પણ આ જાતની ગાયો રાખે છે અને આગળ જતા સપાટીના પ્રદેશોમા રબારી અને ભરવાડોના હાથમા આ ધંધો છે આ જાતના ઢોર ઉછેરવાનો અસલ ધંધો કરનાર લોકો અરધી જંગલી સ્થિતિના હોય છે તેઓનો ઘરબારી મુકામ એક જગોએ સ્થાયી હોતો નથી. પણ જ્યા જ્યા તેમના ઢોર માટે સારૂ ચરવાનુ તથા પાણી મળે ત્યા ત્યા તે એક જગાએથી બીજી જગોએ મુકામો ફેરવતા રહે છે તેમના ઢોર તેઓ ઘર કે કોઢમાં બાંધતા નથી. માત્ર નાનાં વાછરડાંજ ઘરમા બાંધે છે બાકીના મોટા ઢોરને રાત્રે વાડા કરી તેમાં પુરે છે. અને દિવસે ચારવા રખડાવે છે.

જાતની શુદ્ધતા—ગીરની જાત શુદ્ધ છે કે ? કાંઈ ગણતરી અને ચોક્કસ વખત સુધી તેને શુદ્ધ રીતે ઉછેરવામા આવી છે. અને બીજી બધી જાતો કરતા-તેનામાં ખાસ દેખાઇ આવે તેવા તેના લક્ષણો ઉપરથી તે વાત જણાઇ આવે છે. તે "ગીર," "કાઠીઆવાડી" અને 'સુરતી" તરીકે ઓળખાય છે રબારી ભરવાડો તેને "દેસાણ" તરીકે ઓળખે છે

આ જાતના સાંઢ મળવાના સ્થાન.—ઘણા દેશી રાજ્યો જેવા કે વડોદરા પાલીતાણા, જુનાગઢ વગેરે સંસ્થાનોમા રાજ્યની ગૌશાળામાં આ જાતના

કાળા રંગના ધાબા માલમ પડે છે દેશી રાજ્યની ગઉશાળાઓમાં નકળગ લાલ અગર શરીરે મેલો, ધોળો અને હાથ, પગ તથા પુછડું વીગેરે જગોએ જતા કાળો રંગ જેવામા આવે છે.

શરીરનો બહારનો બાંધો—આ જાતના ઢારનો શરીરમો બાંધો મોટો પણ ઢીલો હોય છે અને નરમા સુતરડી લાંબી લબડતી હોય છે પગ જાડા અને સાધામાથી ઢીલા હોય છે.

માથુ—ગીર જાતના ઢારનુ માથું ખાસ જાતનું હોય છે. માથાનું કપાળ બહુજ આગળ તરી આવતુ હોય છે. નરને શીગડા જરા માનાં હોય છે અને પાછળ વડે છે. અને પછી વાક મારી ઉપર નીકળતા હોય છે ગાયને શીગડા મોટા હોય છે, અને વળ મારતા હોય છે. આ જાતનાં શીગડાંને રબારી ભરવાડો "ભીલો" કહે છે આ જાતને કાન પણ ખાસ અમુક પ્રકારનાં હોય છે તે લબડતા કાનનો બીડીનો ભાગ સામો દેખાય તેવા અને છેડેથી અંદરની બાજુએ એટલે મોઢા તરફ વાક મારતાં હોય છે ગળાની નીચે કાનના વળેલી બીડીઓ જ્યારે મળી જાય તેવા કાન હોય ત્યારે જનાવર શુધ્ધ ઓલાદનુ અગર દેસાણ કહેવાય છે

ડોક—ડોક બહુ ટુકી હોય છે અને સાઢમા પાછળની ખુંધ બહુ મોટી રહે છે.

શરીર—શરીરનુ બંધારણ બહું સારૂં હોય છે પાછલો કરોડનો ભાગ સીધો હોય છે છાતીનો ભાગ ઉંડો પડતો હોય છે. અને પાસળાં ઠીક નીકળતા હોય છે.

પગ—પગ જરા જાડા પડતા હોય છે. અને શરીરે જરા ઢીલા બેસતા જણાય છે.

સામાન્ય—આગળ ધપતા કપાળને લીધે જનાવરનો દેખાવ જરા ઉદાસુમી જેવો લાગે છે જનાવર સ્વભાવે ગરીબ હોય છે પણ તે સુસ્ત નહીં અને હિંદુસ્તાનમા ઘણી ખરી જગોએ મળી આવતુ હોવાથી તેનો ઉપયોગ બહેળો થતો કહેવાય છે

મુંબઇ ઈલાકાનુ ખેતીવાડી ખાતું.

હસ્તપત્રક નાં૦ ૪-૧૯૨૬.

ગુજરાતમા પડતા કાતરા અથવા કેશવાળી ચેળો.

કાતરા અથવા કુતરા એ એક જાતની શરીર પર કેશ વાળી ચેળો છે, અને તે ખાસ કરીને કાઠીયાવાડ, વડોદરા તથા ઉતર ગુજરાતની હલકી ગોરાડુ જમીનમા તેમજ નર્મદા નદીના ખીણમા આવેલી ભાઠાની જમીનમા થતા તુલો ઉપર જોવામા આવે છે આ ચેળો ચોમાસામા થતા ઘણા તુલો ઉપર પડે છે. કાળી જમીનમા એનો ઉપદ્રવ નહી જેવોજ હોય છે

૨ આ ચેળો, ચોમાસામા થતા મકાઈ, બાજરી, બાવટો, કે ઘઉ મગ, અડદ, વાલ, તલ, એરંડી, કપાસ, અને શણ જેવા નિરનિરાળા તુલો ઉપર પડે છે ચોમાસાની શરૂઆતમા જ્યારે આ તુલો ઘણાજ નાના હોય છે, ત્યારે એ ચેળો ચીંઢો [ગુદરડા], કોઠમડી જેવા નિંદાણ તેમજ થોર, અગણી વીગેરે વાડના ઝાડો ઉપર પોતાનો નિર્વાહ કરે છે આવા નિંદાણ તથા ઝાડો ખેતરમા તેમજ ખેતરની આજુ બાજુ ઘણા હોવાથી, ચેળોને ખોરાકની લેશ પણ તગી વેઠવી પડતી નથી જો હમેશ કરતા ચોમાસુ વહેલુ શરૂ થાય તો નિંદાણ તુલો વવાઇ તે પહેલા ચારે બાજુએ ઉગી નીકળી, તુલ મોટા થાય ત્યા સુધી ચેળોને ખોરાક પુરો પાડે છે, અને તેથી તુલો વધવા માંડતાજ તેમનો નાશ કરે છે આથી કરીને જે વર્ષમા ચોમાસુ વહેલુ બેસે છે, તે વર્ષે ઉપદ્રવ વિશેષ થાય છે.

૩ જે ઇડાંમાથી આ ચેળો ઉત્પન્ન થાય છે, તે ઇડા ૧૫૦ થી ૨૦૦ ના જથામા ઉપર જણાવેલા નિંદાણ અને ઝાડોના પાદડાની નીચલી બાજુએ નજર પડે છે એક જાતનુ કુદુ આ ઇડા મુકે છે આ કુદાનુ શરીર કાળા પટાવાળા લાલ રંગનુ હોય છે, અને તેને, આગળ નારંગી કિનારીવાળી સફેદ પાંખો હોય છે વરસાદના પહેલા સખત ઝાપટા પછી, આ કુદા મોહલ્લાઓમા તેમજ ઘરોમા દીવાની આજુ બાજુ ભમતા જોવામા આવે છે. આ કુદનો દેખાવ એ થોડા વખતમા થનારા કાતરાના ઉપદ્રવનુ પ્રથમ ચિન્હ છે

૪ નાની ચેળો નિદાણનાં પાદડાં ખાતી ખાતી તુવો તરફ ચાલવા માંડે છે તેઓ જલદીથી કદમા વધે છે અને વિશેષ ચાલાક બનતી જાય છે. તેઓ ત્રણ અઠવાડીયા સુધી પોતાના ખોરાકવાળા એક અથવા બીજી જાતના છોડ ઉપર રહી તેમને પાંદડાં વિનાના બનાવી મુકે છે આ અવસ્થામાં તેમનો ખાધ પણ બેસુમાર હોય છે. જ્યારે આ ચેળો આસરે અઢી ઇચ લાંબી થાય છે ત્યારે તેઓ સમાધિ લેવા જમીનમા ઉતરી પડે છે આ સમાધિ અગર નિદ્રાવસ્થા બીજા ચોમાસા સુધી પહોંચે છે. અને વરસાદ પડતા એ અવસ્થા માથી ફુદામા રૂપાતર થાય છે. આજ ફુદા ભવીષ્યમાં ઉપદ્રવ કરનાર ચેળો જેમાથી સેવાય છે તે ઈંડાં મુકે છે ઘણું ખરૂં આ ચેળો વર્ષમાં એકજ વેળા ઉત્પન્ન થાય છે ભાગ્યેજ એકાદુ એવુ વર્ષ આવે છે કે જેમાં ચેળો બે વેળા ઉત્પન્ન થાય છે

૫ કાતરાથી તુવેરોને બચાવવાના ઉપાયો:—

(૧) જે ખેતરમા કાતરા પડયા હોય તે ખેતરને છ ઇચ ઉંડા ચાસી નાખવા આથી સમાધિ અવસ્થામા પડેલા કાતરા બહાર નીકળી આવશે. અને તેમાના ઘણા ખરા ટાઢ તડકાથી મરી જશે એજ પ્રમાણે જો એઢા તથા વાડને પણ ખોદી સાફ કરવામાં આવે અને સાથે સાથે ખેતરને ખેડી નાખ વામા આવે તો આવતા વરસમા કાતરાનો ઉપદ્રવ ઘણાજ થોડા પ્રમાણમાં થશે.

(૨) આ ફુદાં રાત્રે દીવા તરફ આકર્ષાતાં હોવાથી, જો ખેતરમાં થોડી ઉચાઇ ઉપર એક કથરોટ જેવુ છાછરૂ વાસણ પોણું પાણીથી ભરી, તેમાં થોડું ઘાસતેલ નાખી, ગોઠવી કરી તેના મધ્ય ભાગે એક ઇટ મુકી તે ઉપર એક સારૂ ઉજાસવાળુ, પવનથી ન હોલવાઇ જાય એવું ફાનસ મુકવામાં આવે તો ફુદાં દીવાથી આકર્ષાઇ કથરોટમા ઘાસલેટવાળા પાણીમા પડી મરી જશે. ચોમાસાની શરૂઆતમા સખત ઝાપટાઓ પછી જો બ તી ઉપર, બતાવ્યા પ્રમાણે લાગલગટ થોડા દીવસ સુધી ખેતરમા મુકવામા આવે તો ઘણા ખરાં ફુદા ઇડા મુકવા પહેલાજ મરી જશે અને પરીણામે કાતરાનો ઉપદ્રવ કમી થશે

(૩) વરસાદના પહેલા સખત ઝાપટા પછી, એક અઠવાડીયામાં કાતરા નિદાણના પાદડા ખાતા જોવામા આવે છે. આ વેળાએ કાતરાવાળા કે ઇંડાના જથાવાળા છોડવાઓને ઉખેડી પગે કચરી નાખવા, અગર કાતરા કે ઇડાને ઘાસતેલ અને પાણીથી ભરેલા વાસણમા નાખવા

(૪) સણુનું તુલ કાતરાને વીશેષ ભાવતું હોવાથી, મુખ્ય તુલની ચારે બાજુએ સણુની નાના પટી વાવવી આ સણુની પટીપર નીચે જણાવ્યા પ્રમાણે પેરીસગ્રીન નામની દવાના મિશ્રણની ભુકી છાટવાથી અને આ દવાવાળા મહુડા મુકવાથી, આસપાસની જગ્યાએથી આવનાર કાતરાને સહેલી રીતે ઝેર આપી મારી શકાય છે અને અદ્રના વધુ કિંમતી તુલોનો બચાવ થઇ શકે છે.

૫ તુલના છોડપર પેરીસગ્રીન નામની ઝેરી દવા છાટવી, જે ખાવામાં આવ્યાથી કાતરા મરી જાય છે એ દવાની ભુકી છોડપર બરાબર ચોંટી રહે એ અર્થે તે કોઇપણ જાતના લોટ સાથે ભેળવવી જે લોટ મિશ્ર કરવામા આવે તે સસ્તો અને સહેલાઇથી મળી શકે તેવો હોવો જોઇએ. ચણા. બાજરી કે જુવારનો લોટ બીજા કરતા ખાસ પસદ કરવો જ્યારે કાતરા ઘણા નાના હોય ત્યારે આ ઝેરી દવા લોટની સાથે ૧ ૩૦ ના પ્રમાણમા ભેળવી તુલપર છાંટવી લોટને દવામા ભેળવ્યા પહેલા બરાબર સુકવવો, અને બારીક ચાળણી વડે ચાળી નાખી દવા સાથે સપુર્ણ રીતે ભેળવવો આ મિશ્રણને સવારે વહેલાં જ્યારે ઝાકળ પડેલું હોય અને પવન બધ હોય ત્યારે ખેતરમા તુલપર છાટવુ આ ભુકી છાટવાને માટે ડસ્ટીગ મશીન, હેન્ડ બેલોઝ (હાથ ધમણ), કે બારીક મલમલની કોથળીઓ વાપરી શકાય. એક એકર તુલ છાટવાને માટે ૨૦ થી ૪૦ પોંડ મિશ્રણ જોઈએ છે તેના પ્રમાણનો આધાર મુખ્યત્વે તુલની જાત છોડના ઉચાઇ અને પવનપર રહેલો છે.

(૬) કાતરાને સુકા મહુડા વિશેષ ભાવે છે આ મહુડાનો ઉપયોગ કરવાને પ્રથમ પેરીસગ્રીન અને લોટનુ ૧ ૧૦ ના પ્રમાણમા મિશ્રણ કરવું અને તે મિશ્રણને મહુડા સાથે ૧ ૪ના પ્રમાણમા ભેળવવુ અને દરેક દરેક મહુડાને બરાબર ભેળવી ઝેરી લોટવાળુ કરવુ. ખેતરમાં આવા મહુડા મુકવાથી કાતરા તેમને ખાઇને મરી જાય છે

૬ જ્યા આ ઉપાયો એકજ જગ્યાએ મોટા પ્રમાણમા અમલમા મુકવામા આવે છે, અને ખેડુતો અદર અદર સહકાર કરી એકત્ર થઇ ઉપાયોના અજમાયશ કરે છે ત્યા આ ઘણી જાતના તુલોને ખાનાર ઉપદ્રવ કીટકનો અટકાવ વધુ સ્તેમદ નીવડે છે ચારે બાજુએ એક ફુટ ઉડી ખાઈ ખોદી અને તેમા ઝેરી દવાવાળા મહુડા મુકવાથી બહારથી ખેતરની અદર આવનાર કાતરાને સહેલાઇથી અટકાવી શકાય છે

૭ પેરીસગ્રીન નીચેના ઓફીસરો પાસેથી કોઇપણ વખતે મળી શકે છે :-

(૧) ડીવીઝનલ સુપરીન્ટેન્ડેન્ટ ઓફ એગ્રીકલચર, એન ડી, અમદાવાદ
(૨) એન્ટોમોલોજીકલ એસીસ્ટન્ટ, સુરત
(૩) સુપરીન્ટેન્ડેન્ટ, સરકારી ફાર્મ, દાહોદ.
(૪) ડીસ્ટ્રીક્ટ એગ્રીકલચરલ ઓવરસીઅર, પંચમહાલ, ગોધરા
(૫) " " " ખેડા, નડીઆદ
(૬) " " " અમદાવાદ

મુંબઇ ઇલાકામાં ઢોરની ઓલાદ.

ડાંગી જાતના ઢોર.

મુંબઇ ઇલાકાનું ખેતીવાડી ખાતું-પત્રિકા નાં. ૧૮ સને ૧૯૨૬.

મુંબઇ ઇલાકામાં હાલમા આશરે આઠ ઢોરની જાત છે. આ જાત બેશક એક વખતે ચોખ્ખી ઓલાદ તરીકે જાણીતી હોવી જોઇએ કારણ કે હાલમાં કેટલેક ઠેકાણે આ ઓલાદનાં સાધારણ ચોખ્ખા જાનવર મળી આવે છે.

દરેક ઓલાદમા છુટાં છવાયાં કોઇ વખત ચોખ્ખી ઓલાદના ઢોર નીકળી આવે છે તે સાફ જણાવે છે કે એક વખત આ ઢોરની જાત કલંક વગરની હતી હાલના જમાનામા વર્ણશંકર ઢોરના ટોળામાં ચાલતી, એકજ લોહીમાંથી પેદા થતાં જનાવર ઉછેરવાની ચાલુ પદ્ધતિને લીધે ચોખ્ખા અગર શુદ્ધ જનાવર ભાગ્યેજ મળી આવે છે

જે ભાગમાથી આ જનાવર મળી આવે છે તે ભાગમાંજ-ખાસ કામમાં આવે તે વાત ધ્યાનમા રાખી-આ જનાવરની ઉછેર કરવામા આવી છે અને એજ પ્રદેશમા ત્યાંના સ્થાયી ઢોર કરતા બીજા પ્રદેશમાં ઉછરેલા ઢોર વધુ સારાં નીવડે કે નહી તે શકા ભરેલુ છે દાખલા તરીકે, ગુજરાતના ઉંડી ગદેરવાળા અને રેતાળ પ્રદેશમા જમકવાલા અને લાબા પગવાળા કાકરેજી જાતના જાનવર વધુ માફક આવે છે. વધુ વરસાદવાળા ઘાટના પ્રદેશમા અને ડાંગરનું વાવેતર થાય છે તેવા પ્રદેશમા પથ્થર જેવી સખ્ત ખરી વાળા ડાંગી જાતના જાનવર બહુજ કામના હોય છે.

દરેક જાતની ઉપયોગીતાના પ્રમાણમાં મુંબઇ ઇલાકાનાં ઢોરની ઓલાદ નીચે જણાવેલા અનુક્રમ પ્રમાણે ગોઠવી શકાય:—

ભારે, હલકા અને વચલા વર્ગના ખેતીના કામ માટે, દુધ અને ખેતી એમ બન્ને (દુધ તથા ખેતીના બળદ માટે) કામ માટે:—

ભારે ખેતીના કામ માટે કાકરેજ, કૃષ્ણાવેલી અને ગીર અગર કાઠેવા જાતનાં જાનવર

હલકા અને ઉતાવળા ખેતીના કામ માટે અમૃત મહાલ અને ખીલારી જાતના જાનવરો.

ફકત દુધ માટે સીંધી જાતનાં જાનવરો.

દુધ તેમજ ખેતીના બન્ને કામ માટે ગીર, કાંકરેજ અને થરપારકર જાતનાં જાનવરો.

પ્રસ્તાવના.—ડાંગી, એ, આ ઇલાકાના પશ્ચિમ તરફના ઘાટોમા ઉછેરવામાં આવતી જાત છે આ ઘણા ઉપયોગી જનાવરને ઉછેરનાર વર્ગ અગર રબારીની "ધનગાર" નામથી ઓળખાતી જાત ઉપરથી તેનું નામ પડેલુ છે. આપણે હવે સારી પેઠે જાણીએ છીએ તેમ ડાંગી જનાવર કાળુ તથા ધોળું હોય છે પરંતુ ખાનદેસ જીલ્લામા એકસરખા રંગનું જનાવર મળી આવે છે કે જે રંગે ભુખરૂ તથા ધોળુ હોય છે અને તે "સોખેરી" નામથી ઓળખાય છે. આ નામ "સોનખેડ" તાલુકો જ્યા ઘણે ભાગે તે મળી આવે છે તે ઉપરથી પડેલુ છે. સ્થાનિક રબારીઓના મોહને અનુસરીને ઘણું ખરૂં રંગમા આ તફાવત પડી ગયો છે. આ જાતની આ બને પ્રતમા ખીલારી જાતનું લોહી થોડે ઘણે અંશે નિ:સંશય છે અને બીજી ઉપયોગમા આવતી જાત આને અડીને આવેલા મધ્યપ્રાન્તના પ્રદેશમાથી આવતી "નિમાડી" જાત છે પશ્ચિમ ઘાટોના અતિશય વરસાદવાળા જડ પ્રદેશમાં તેની પેદાશ થવી હોવાથી કુદરતી રીતે આ જાત વધુ વરસાદવાળા પથરીયા પ્રદેશને સારી અનુકુળ આવતી છે

નૈસર્ગિક ઉત્પત્તિસ્થાન— આ રબારીની જાતનું નિવાસસ્થાન અહમદનગર જીલ્લાના અકોલા તાલુકામાં છે. પરંતુ તે પોતાનો ઘણો ખરો વખત નાસિક, થાણા અને કોલાબા જીલ્લાના ઘાટોમા અને વાસદા, ધરમપુર, જીવરા અને ડાંગના દેશી રાજ્યોમા ગુજારે છે

ઢોર ઉછેરનાર—ડાંગી રબારી ધંધાદારી ઢોર પાળનાર અને ચારનાર છે. પોતાના ઢોરને ચારીને તેમનો નિભાવ કરતો તે પોતાનો ધંધો ચલાવેછે. દિવાળી પછી પોતાનું ઘર છોડી કપાટીના પ્રદેશમાથી ઢોર ચારતો ચારતો તે ઘાટના ઉંચા પ્રદેશોમાં જ્યાં જ્યાં તેના ઢોર માટે સારૂં ચરણ મળી શકે ત્યા જાય છે. પોતાના ઢોરમાથી નવા જે ઢોર પેદા કરે તેજ તેની આવકનુ સાધન.

પ્રકાર—સાધારણ રીતે ઘણા મર્યાદિત વિસ્તારમા તેનો ઉછેર થતો હોવાથી ડાંગી જનાવર એકજ પ્રકારનુ હોય છે તે એકજ પ્રત તથા બંધારણના હોય છે

સાંઢ મળવાનાં સ્થાન—વાછડા વસુકાવે કે તરતજ ડાંગી રબારી વેચવા માંડે છે આ વસુકાયલા વાછડા ખેડુત લોકો, સાચવીને પલોટી બળદ કરવા માટે ખરીદ કરી લે છે. તેથી કરીને સાંઢ જોઇતો હોય તો કયાં તો પરબાર્યા ધનગાર પાસેથી અગર તો ખેડુત પાસેથી ખરીદ કરવો અકોલા- તાલુકામા ખેડુત લોકો ઠીક વાછડા પાળે છે જેથી ત્યાં સાંઢ મળી શકે છે થાણા જીલ્લાના મુરબાડ તાલુકાના મસા ગામમા દરેક વરસે ડિસેબર માસમાં એક મોટી જત્રા ભરાય છેઃ પણ તે મેળામા સાંઢ નહી જેવા આવે છે, સાંઢ ખરીદીને સરકારની "પ્રિમીયમ પદ્ધતિ" થી આપવામા આવે છે

કીમત.—વય અને જાતની શુધ્ધતાને અનુસરીને આ જાતના સાંઠની કીમ તેમાં ઘણો તફાવત રહે છે. હલકી પતના જનાવરના રૂ. ૧૫૦ થી માંડીને તે ઉંચી પ્રતના રૂ૦ ૪૦૦ સુધી કીમત હોય છે, આ જાતની ગાય મળવી, અશકય ન માનીએ, તો છઠ્ઠ તો છેજ ધનગારની આવકનું એટલું એકજ સાધન હોવાથી ગાય વેચવામાં તે ઘણા આંખા ગાળા કરે છે. જો ગાય મળી શકે તો કીમત રૂ ૬૦ થી માંડીને રૂ ૧૫૦ સુધીના ગાળામાં પડે છે.

તાણમાં આ જાત કેવી—આ ઈલાકાના વધુ વરસાદવાળા પહાડરીયા પ્રદેશમા, ખેતીના તથા રસ્તા ઉપરના તાણના કામ માટે ડાંગી બીજી કોઈ જાતના જનાવરથી ઉતરે તેમ નથી બીજી બધી જાતો કે જે પાણીમાં કામ કરી શકતી નથી તેથી ઉલટું ડાંગરની ખેતી માટે આ જાત ઘણી ઉપયોગી છે વળી પાણીમા વધારે વખત ઉભા રહેવાથી તેના પગ અંગરે ખરીને કાંઇ ફાઅવેનુ નથી

ખામીઓ—તાણની બીજી ઘણી ખરી જાતોથી ઉલટું, ડાંગીને જો કે, દુધાળ જાતમા જોવાળો બાંધો, હોય છે તો પણ કમનસીબે ફકત તાણના માટેજ ઉછેરવામા આવતી બીજી જાતોની માફક, આ જાતની ગાયમા તેના વાછરડાનું પુરૂં થાય તેટલુ દુધ હોતું નથી એમા શક નથી કે દુધ કાઢ વાથી નજરથી તેનો ઉછેર હાથપર લેવામા આવે તો આ જાતને સાધારણ ઠીક એવી દુધાળ જાત થઇ જતા વધુ સમય ન લાગે ઠીક ઠીક દુધ કાઢતી કેઈ કંઇ ગાયો મળી આવે છે.

વર્ણન—ડાંગી એ તાણના કામ માટેની મધ્યમ કંઠી પૈકીની જાત છે, પરન્તુ નાનેપણથી ઉછેરતી વખતની તેની ચાકરીને અનુસરી તેના કદમા ફેર પડે છે. સાધારણ પ્રતનું જનાવર ખાંધના પાછલા ભાગે ૪૫ થી ૫૦ ઇંચ ઉંચુ અને છાતીનો ઘેરાવો ૫૮ થી ૬૦ ઇંચનો હોય છે. સારી પ્રતના જના વરમા આ ઉંચાઇ ૫૨ થી ૫૪ ઇંચ અને છાતીનો ઘેરાવો ૭૦ થી ૭૪ ઇંચ નો હોય છે હીંદુસ્તાનની બીજી જાતોની માફક ગાય ઘણી નાની હોય છે આ જાતનુ જનાવર જો કે ઠકુ હોય છે તો પણ કામ કરવામા તત્પર હોય છે. અને સારી ચાકરી કરી આપે તેવુ હોય છે

રંગ—એ તો સારી રીતે જાણીતી વાત છે કે આ જાત રંગે કાળી અને ધોળી હોય છે ચામડી કાળા ચળકતા રંગની હોય છે અને તેના ઉપર તેલ વધુ પ્રમાણમા હોય છે જેના વડે તેનુ, વરસાદના પાણીથી સારૂં રક્ષણ થાય છે. આની લાલ અને ધોળા રંગની "સોખેરી" નામથી ઓળખાતી એક જાત ખાનદેશમાં મળી આવે છે.

ઘાટ અને બાંધો—આ જાત દીલે ચળકતા રંગની, બધ બાધાની નાની પીઠ અગર તો નાના મજબુત પગને જોડેલા મોટા કોઠાવાળી છે. આગલા કરતાં પાછલા ભાગે આ જનાવર સ્હેજ મોટુ હોય છે. સારૂ સ્નાયુદાર અને પહોળુ હોય છે

માથું—માથા અને શીગડામાં આ જાતમાં બહુ તફાવત રહે છે. માથું ઘણે ભાગે નાનું અને તેમા કપાળ જરા આગળ નીકળતું હોય છે. છતાં ભારે હોય છે. ખાસ કરીને ગાયોમા શીગડાં અવર્ણનીય છે. આખલાને સાધારણ રીતે નાના જાડા, પાછળ વળી, ઉચે જઇ અને માથાની બાજુ ઉપર નીકળતાં હોય છે. કાન નાના અને કરપી નાખેલી કોરોવાળા હોય છે અને તે કદી ખલતા હોતા નથી

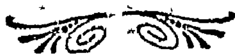
ગરદન અને આગલું ચોકડું—ગરદન ટુંકી, જાડી, અને બળવાન આગળા ચોકડા તે સારી રીતે બધ બેસતી હોય છે. ધાબળો જરા મોટો અને ખાંધ મોટી હોય છે છાતીનુ બધારણ સારૂ હોય છે

ઢાંઢુ.—ઢાંઢુ ટુંકુ અને પાછળ મોટા કોઠાવાળુ હોય છે

પાછલુ ચોકડુ.—પાછલુ ચોકડુ જોરદાર અને પુઠે એકદમ ઢાળ પડતુ હોય છે.

પાંગોઠાં—ટુંકા, જાડા, અને સારા જનાવરમા બહુ બળ કરી શકે તેવાં હોય છે. હલકી પ્રતના જનાવર હાડકે જરા કમી હોય છે.

ઘાટ—આ જાત દેખાવે જરા સુસ્ત હોય છે તે શાંત હોય છે તો પણ કામમા તત્પર હોય છે ખરીઓ અણુહદ કઠણ કાળી અને ચકમક જેવી તેજદાર હોય છે. વધુ વરસાદવાળા આપણા પ્રદેશો માટે આ ઘણી ઉપયોગી જાત છે.

ગુરૂકુળ ફંડ માટે અપીલ.

—**********—

પ્રાચીન સંસ્કૃતિ, પ્રાચીન આદર્શ જીવન, પ્રાચીન વિદ્યા, સાહિત્ય, તત્વ જ્ઞાન, પ્રાચીન બ્રહ્મચર્યાશ્રમ આ સર્વે પશ્ચિમના બહારના મોહભર્યા તથા ઇંદ્રિયારામી સુધારા, તથા પાશ્ચિમાત્ય શિક્ષણ પધ્ધતિ આગળ લુપ્ત થઇ ગયા હતા, તથા પ્રજાત્વનો નાશ થયો હતો, તે સર્વ પાછું લાવવા ગુરૂકુળ સ્થાપના છે શહેરોની ગંદી હવા તથા ઇંદ્રિયારામી વાતાવરણથી બાળકને દુર રાખી, શાંત તથા વસ્તીથી દુર, સ્વચ્છ હવાની જગ્યામાં ગુરૂઓના આશ્રમોમાં રાખી અત્રે વિધ્યાર્થીને બાળવયથી (એટલે ૬ થી ૮ વર્ષની ઉમરે) ૨૫ વર્ષની ઉમરનો થાય ત્યાં સુધી રાખી બ્રહ્મચર્ય પળાવવામાં આવે છે ગુરૂના આશ્રમમાં રહી સાદુ જીવન ગાળી, પ્રાણાયામ, સન્ધ્યા, અગ્નિહોત્ર, વ્યાયામ કરી અત્રે બ્રહ્મચારી ઉતમ શારીરિક, માનસિક તથા આત્મિક કેળવણી પ્રાપ્ત કરે છે

માતૃભાષા સંસ્કૃતના શિક્ષણને અત્રે પ્રથમ સ્થાન આપવામાં આવે છે સંસ્કૃત ભાષાના વ્યાકરણ, સાહિત્ય, સ્મૃતિનું શિક્ષણ, તથા વેદ વેદાંગ, ઉપાંગ, ઉપનિષદ, તથા દર્શન ગ્રંથોમાં ભરેલી મહાન તત્વ વિધ્યાનુ શિક્ષણ આપવા અત્રે વ્યવસ્થા છે

ઉપરાંત સમયાનુકુળ ઉપયોગી ભાષાઓ જેવી કે ગુજરાતી, હિન્દી, તથા અંગ્રેજીનું શિક્ષણ ફરજ્યાત છે તેમજ ગણિત, ઇતિહાસ, ભૂગોળ, રસાયનશાસ્ત્ર, પદાર્થ વિજ્ઞાન, આરોગ્ય વિધ્યાનું શિક્ષણ આપવા વ્યવસ્થા છે, તથા વ્યવહાર મા ઉપયોગી વિષયો જેવા કે ચિત્રકામ સુથારકામ કાતવાનુ તથા વણાટકામ તથા કેટલાક ઉધ્યોગ ઈત્યાદિનુ શિક્ષણ આપવા અત્રે પ્રબંધ થયો છે.

ગુરૂકુળ સ્થપાયાને આજે બાર વર્ષ પુરાં થયા છે પ્રથમ બારાક્ષરીથી માંડી મેટ્રીક સુધીના બધા વિષયો ઉપરાંત સંસ્કૃત, ધર્મનીતિ તથા વ્યવહારોપયોગી વિષયોનુ વિશેષ શિક્ષણ બ્રહ્મચર્ય પળાવી શાળા વિભાગમાં અપાયુ છે. ઉત્તમ વાતાવરણમા રહી ૧૬-૧૭ વર્ષની ઉમરના બ્રહ્મચારીઓ સેન્ડો તથા રામમુર્તિના પરાક્રમો કરી બતાવે તેવા દ્રઢ શરીરના થયા છે તેઓનું જીવન સાદુ છે તેઓ દેશભકત છે તેઓએ ખરી પ્રજાકિય કેળવણી મેળવી છે પશ્ચિમના પવનમાં તેઓ તણાયા નથી વિદ્યાલય વિભાગનુ શિક્ષણ પુરૂં થયુ છે

આ પ્રજાકિય સસ્થાનો મહા વિદ્યાલય વિભાગ ઉઘડયાને ત્રીજુ વર્ષ ચાલુ થયુ છે. આ વિભાગમા ૬ વર્ષ શિક્ષણ લઈ બ્રહ્મચારી ૨૫ વર્ષની ઉમરે સ્નાતક થઇ બહાર પડશે

આમા પ્રાચીન ઉચ્ચ સાહિત્ય જેવા કે માઘ, બાણ, પ્રાચીન દર્શનો, સ્મૃતિઓ ઉપનિષદો તથા બી. એ સુધીના અગ્રેજીનુ તથા વેદને બ્રાહ્મણોનુ શિક્ષણ, તથા પાશ્ચિમાત્ય પૌર્વ તત્વજ્ઞાનનુ શિક્ષણ અપાશે. આ મહાવિદ્યાલયમાથી આર્યપ્રજા તથા વેદ ધર્મના શુદ્ધ સેવકો, પ્રચારકો, શોધકો, લેખકો, તથા શિક્ષકો પેદા થશે, જેઓ આ દેશ તથા પરદેશમા ફરીને આર્ય સસ્કૃતિ ફરી જાગૃત કરશે

વળી તે ઉપરાન્ત જેઓ ઉદ્યોગનું શિક્ષણ લેવા ચ્હાય તેમને માટે ઉદ્યાગ મહાવિદ્યાલય સ્થાપવા પ્રયત્ન થઈ રહ્યો છે.

સરકારની પાસે ભિક્ષા ન માગતા પ્રજાની મદદપરજ આધાર રાખી ૧૨ વર્ષ સુધી આ સસ્થાએ કાર્ય કર્યું છે અન્તએ તેનુ પોષણ કર્યું છે હવે તેના વિશેષ પ્રયત્નોમા તેજ પ્રજા તેને પોષશે એમ તેના ચાલકોની અચળ શ્રધ્ધા છે

આ ખતાનો ગતવર્ષનો ખર્ચ રૂા. ૪૦૦૦૦) ને આસરે હતો વળી આ વર્ષે ગુરૂકુળનુ પોતાનુ સ્થાન કરવુ આવશ્યક થયુ છે સાંટાક્રુઝના સમુદ્ર ને કિનારે નાળીએરીના વનમા સુદર સ્થાન લેવા નક્કી થયુ છે આશરે ૧૫૦૦૦ વાર જગ્યાના રૂા ૪૫–૫૦ હજાર લાગશે જમીન લઈ મકાન બાધ વા સતત પ્રયાસ ચાલી રહ્યો છે જે પાછળ રૂપીઆ ત્રણ લાખનો ખર્ચ થશે પ્રજાનેજ ખર્ચે ચાલતી આ સસ્થાનો જરૂરી ખર્ચ પ્રજાજ ઉપાડી લે તે માટે નીચલુ નીવેદન છે દરેક બ્રહ્મચારી પાછળ રૂા ૩૫૦) વાર્ષિક ખોટ જાય છે તે એક એક દાનવીર ધનવાન પુરૂષ ઉપાડી લે તેવા ૧૦૦ પુરૂષોની જરૂર છે. જો પોતે ના આપી શકે એમ હોય તો બીજા પાસેથી આ પ્રજાકીય ખાતાને માટે એક બ્રહ્મચારી જેટલુ મેળવી આપે તેવા સ્વાર્થત્યાગી સ્વયસેવકોની જરૂર છે તેવા સ્વયસેવકોને રૂપીઆ ફડની તથા ચાર આનાની ફડની બુકો હમે આપીશું ગુરૂકુળને ધન આપવાને બદલે જો અન્ન, વસ્ત્ર, પુસ્તક, સ્ટેશનરી, ફર્નીચર આપવામાં આવે તો પણ તેનો સ્વીકાર કરવામા આવશે. ખોરાકીમા ઉતમ ઘી, ઘઉ, ચોખા, દાળ, ગોળ, ખાડ, કઠોળની જરૂર હોય છે વસ્ત્ર માટે ખાદીનુ કપડુ તેમજ શિક્ષણ તથા પુસ્તકાલય માટે ઉતમ પુસ્તકો, કાગળો સ્લેટ, પેનસીલ, ડ્રાઇગ બુકો, રગો, ફરનીચર જેવાકે ખાટલા, ખુરસી, કબાટ, ટેબલ, બાક, તથા સુથારી કામ માટે સાગ, ગાયો માટે ઘાસ આ સર્વેમાથી કોઇપણ વસ્તુનું દાન ગુરૂકુળ ખુશીથી સ્વીકારશે ગુરૂકુળ મકાન ફડમા ૫૦૦ થી માડી જે રકમ અપાય તે ઉપકાર સાથે કબુલ કરી દાનદાતા સુચવે તેવી રીતે તેમના નામની આરસની તકતી ચોડવામાં આવશે